

International Journal of Social Inquiry

Cilt / Volume: 11

Sayı / Issue: 1

Haziran / June 2018

International Journal of Social Inquiry, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanmaktadır.

International Journal of Social Inquiry is a publication of Bursa Uludağ University Institute of Social Sciences.

International Journal of Social Inquiry Özetlenme, Harmanlanma ve İndekslenme Bilgileri:

International Journal of Social Inquiry is Abstracted, Harvested and Indexed in:

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
VERİ TABANI

DergiPark
AKADEMİK

I N D E X
ISLAMICUS

Academic Search
Complete

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayını olan International Journal of Social Inquiry yılda iki kez yayımlanan ve EBSCO / Academic Search Complete - Academic Search Ultimate, Index Islamicus (sadece İngilizce yayınlanan makaleler), TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı, SOBİAD, İdealonline ve Araştırmamax tarafından taranan uluslararası hakemli bir dergidir.

International Journal of Social Inquiry, a publication of Bursa Uludağ University Institute of Social Sciences, is an internationally recognized peer-reviewed journal published twice a year and scanned by EBSCO/Academic Search Complete - Academic Search Ultimate, Index Islamicus (only articles in English), TÜBİTAK-ULAKBİM Social and Human Sciences Database, SOBİAD, İdealonline and Araştırmamax.

Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir. Bursa Uludağ Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are reflections of the authors and do not, in any way, represent those of the Bursa Uludağ University.

İletişim / Correspondence

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Görükle Kampüsü 16059

Nilüfer / Bursa / TÜRKİYE

Tel: +90 224 2942420 Fax: 0224 2942434

Web: <http://www.uludag.edu.tr/sbedergi>

E-posta: sbedergi@uludag.edu.tr

Dizgi-Baskı/ Printed by

Bursa Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü
Bursa-2018

Telefon: (224) 294 05 30 - 294 05 32

Belgegeçer: (224) 294 05 31

E-posta: basimevi@uludag.edu.tr

© Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları © *Bursa Uludağ University Press*

Her hakkı saklıdır. All rights reserved.

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ
INTERNATIONAL PEER REVIEWED JOURNAL

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL INQUIRY
CİLT - VOLUME: 11 • SAYI - ISSUE: 1 • HAZİRAN - JUNE 2018
ISSN: 1307-8364
e-ISSN: 1307-9999

Bursa Uludağ Üniversitesi Adına Sahibi
Owner on behalf of Bursa Uludağ University
Prof. Dr. Yusuf ULÇAY

İmtiyaz Sahibi / Owner
Prof. Dr. Filiz GİRAY

Editör / Editor
Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Prof. Dr. Barış ÖZDAL
Doç. Dr. Derya ŞAHİN

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Doç. Dr. Özlem ERCAN
Doç. Dr. Çağatan TAŞKIN

Yayın Koordinatörü / Publication Coordinator
Araş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL
Araş. Gör. Serap ALA
Zeynep ŞEN
Cüneyt AKAL

Kapak Tasarım / Book Cover Design
Prof. Dr. Ahmet Şinasi İŞLER

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD*

- Prof. Dr. Oktay AHMED:** SS. Cyril& Methodius University in Skopje/MK
Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR: Sakarya Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Veysel BOZKURT: İstanbul Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Mehmet GENÇ: Işık Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN: Ege Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Carole HILLANBRAND: University of Edinburg/UK
Prof. Dr. Çiğdem İYÇİL: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Eric M. JAMELSKE: University of Wisconsin-Eau Claire/USA
Prof. Dr. Şenol KANTARCI: Akdeniz Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Faruk KARACA: Atatürk Üniversitesi/TR
Prof. Dr. R. Kutay KARACA: Nişantaşı Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ulvi KESER: Girne Amerikan Üniversitesi/KKTC
Prof. Dr. Klara KUZMOVA: Trnava University/SK
Prof. Dr. Yahya MICHOT: Hartford Seminary/USA
Prof. Dr. İrina NEVSKAYA: Goethe Universitat/DE
Prof. Dr. Jean A. PRATT: University of Wisconsin-Eau Claire/USA
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ: Gazi Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Intisar A. RABB: Harvard University/USA
Doç. Dr. Sevinç RUINTAN: Bakü Devlet Üniversitesi/AZ
Prof. Dr. Martina SEIFERT: Hamburg University/DE
Prof. Dr. Nazan SUSAM: İstanbul Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Meirambek TASTANOV: The State Kostanoy University/KZ
Prof. Dr. Timothy S. VAUGHAN: University of Wisconsin Eau Claire/USA
Prof. Dr. John WALBRIDGE: Indiana University/USA
Prof. Dr. Asım YAPICI: Çukurova Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ: Hacettepe Üniversitesi/TR
Prof. Dr. İbrahim Mohamed ZEİN: International Islamic University/MY

*Soyisme göre alfabetik sırada / In alphabetical order by family name

- Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL: Ahi Evran Üniversitesi/TR
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ERSON ASAR: Mef Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Bünyamin BEZCİ: Sakarya Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Hülya BOYANA: Ankara Üniversitesi/TR
Dr. Öğr. Üyesi Elvan Melek ERTÜRK: Trakya Üniversitesi/TR
Dr. Öğr. Üyesi Ali GÜVELOĞLU: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Ali ILDIR: Bursa Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Kutay KARACA: Nişantaşı Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Kasım KÜÇÜKALP: Bursa Uludağ Üniversitesi/TR
Doç. Dr. Derda KÜÇÜKALP: Bursa Uludağ Üniversitesi/TR
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZGENÇ: Bursa Uludağ Üniversitesi /TR
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Zeynep ÖZKURT: Nişantaşı Üniversitesi /TR
Dr. Öğr. Üyesi Kader ÖZLEM: Bursa Uludağ Üniversitesi /TR
Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ: Bursa Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Gürcan POLAT: Ege Üniversitesi/TR
Öğr. Gör. Dr. Aysu SERDAR: Bursa Uludağ Üniversitesi /TR
Prof. Dr. Dilek AYKUT SEYMEN: Dokuz Eylül Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN: Bursa Uludağ Üniversitesi /TR
Doç. Dr. Çağatan TAŞKIN: Bursa Uludağ Üniversitesi/TR
Prof. Dr. Nisfet UZAY: Erciyes Üniversitesi/TR

*Soyisme göre alfabetik sırada / In alphabetical order by family name

Makale İstatistikleri/Article Statistics				
Cilt-Sayı/ Volume-Issue	Gelen - Received	Reddedilen - Rejected	Düzeltilme Alan - Corrected	Kabul Edilen - Accepted
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 2	20	10	4	6
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 1	23	15	4	8
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 2	23	9	4	11
Cilt/Volume 11 Sayı/Issue 1	36	5	20	11

EDİTÖR'DEN

2018 yılında International Journal of Social Inquiry'nin Cilt: 11, Sayı: 1'i çıkarmanın haklı heyecanını yaşıyoruz.

Değerli okuyucular bildiğiniz üzere Sosyal Bilimler alanında köklü bir geçmişe sahip olan dergimizi yeni bir ekip ve dinamizm ile yeniden çıkarmaya başladık. Birinci sayımızda temel amacımız dergimizi periyodik bir biçimde çıkarmak ve hızla önemli akademik veri tabanlarında taranmasını sağlamaktı. Bu bağlamda dergimiz ilk sayıdan itibaren birçok bilim insanının yanı sıra önemli akademik veri tabanlarının da dikkatini çekmiş olup, bu kurumlar ile dergimizin izlenme süreçleri başlamıştır.

Bu durumun en büyük göstergesi ise hiç şüphesiz dergimizin TÜBİTAK ULAKBİM'de taranıyor olması ve dergimize bu sayıda yayımlanması için otuz altı aday makalenin gönderilmiş olmasıdır. İlgili makaleler titiz bir değerlendirme sonucunda derginin bu sayısına kabul edilmiş ve okuyuculara sunulmuştur. TÜBİTAK ULAKBİM'in tavsiyesi üzerine de dergimizin adı ISSN'ye kayıtlı olduğu şekliyle International Journal of Social Inquiry olarak kullanılmaya başlanmıştır.

International Journal of Social Inquiry'nin Cilt: 11, Sayı: 1'inde ilgiyle okuyacağınız toplam on bir makale bulunmaktadır. Makale, gönderen değerli bilim insanlarına, makale inceleme aşamasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, yazı kuruluna ve emeği geçen herkese şahsım ve ekibim adına teşekkür ederim.

Bir sonraki sayıda buluşmak umuduyla...

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

EDITOR'S NOTE

We are excited to release International Journal of Social Inquiry, Volume: 11 Issue: 1, in June 2018.

Dear Readers,

We have begun to recreate our Journal with a new team and dynamism, which has a long history in the field of Social Sciences. Our main objective in the first issue was to publish the Journal periodically, and to be rapidly indexed in important academic databases. Therefore, the Journal has attracted attention of many scholars as well as important academic databases.

The Journal is now indexed by TÜBİTAK ULAKBİM. The most important indicator of this situation is undoubtedly the fact that thirty-six candidate-articles have been sent to the Journal in this issue. The relevant articles have been accepted to the Journal after meticulous evaluation, and presented to the readers. On the recommendation of TÜBİTAK ULAKBİM, we start to use the name of our journal as International Journal of Social Inquiry as it is registered in ISSN.

There are eleven articles in the International Journal of Social Inquiry, Volume: 11 Issue: 1. I would like to thank contributing scholars and researchers, reviewers who always supported us, Editorial and Advisory Boards, and all contributors in the name of my team.

Best regards in the hopes of meeting next issue.

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

Editör'den	ix
Editor's Note	x
İçindekiler-Contents	xi
Yazıtlar Işığında Selge Agonları <i>Selgian Agones in the Light of Inscriptions</i> Recep ALTIN, Kamil DOĞANCI	1
Teknoloji Yoksulluğu ve Türkiye'de İhracatın İthalata Olan Bağımlılığı <i>Technology Poverty and Dependency of Export on Import in Turkey</i> H. Naci BAYRAÇ, Emrah DOĞAN	17
Critical Evaluation of Advancing Participation of NGOs in the UN Security Council <i>BM Güvenlik Konseyinde STK Katılımlarının Geliştirilmesinin Eleştirel Değerlendirmesi</i> Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ	43
Proudhon Küçük Burjuva Sosyalisti midir? <i>Is Proudhon a Petty Bourgeois Socialist?</i> Berkay DEMİRAY	71
Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış <i>An Analytical View to the Jerusalem Decision of Trump Administration</i> Mehmet Sait DİLEK	97
Edmund Burke'ün Siyaset Felsefesinde Akıl Anlayışı <i>The Understanding of Reason in Edmund Burke's Political Philosophy</i> Günhan GAYIRHAN	139
Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliğinin Ohrid Çerçeve Anlaşması Bağlamında Analizi <i>Analysis of the Sustainability of Stability in Macedonia in terms of the Ohrid Framework Agreement</i> Çiğdem AYDIN KOYUNCU, Samet YILMAZ	155
Commentary on "The Meaning Maintenance Model: On the Coherence of Social Motivations" <i>"Sosyal Güdülemeler Bağlamında Anlamı Sürdürme Modeli"</i> Üzerine Bir Yorumlama Sanem KÜÇÜKÖMÜRLER, Türker ÖZKAN	183

Prusa'dan (Bursa) Bir Oda Mezar

A Chamber Grave from Prusa ad Olympum (Bursa)

İbrahim Hakan MERT, Reyhan ŞAHİN, Ahmet Ali ALTIN 203

Performansa Dayalı Etkinlik Analizi: Devlet Üniversiteleri Örneği

Efficiency Analysis Based on Performance: Example of State Universities

Ali USLU, Fatih Coşkun ERTAŞ, Rüştü YAYAR 255

ÇEVİRİ

Erinlik ve Beden İmaji

Puberty and Body Image

Eylül ŞENYÜREK 277

Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları / Author Guide and Writing Standarts 297

Eski Sayılar / Old Issues 309

YAZITLAR IŞIĞINDA SELGE AGONLARI*

Recep ALTIN**, Kamil DOĞANCI***

Makale Geliş Tarihi-Received: 17.05.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 25.06.2017

ÖZ

Eski Yunan-Roma dünyasının belki de en önemli dini ve kültürel aktivitesi olan agonistik festivaller düzenlenmeye başladığı ilk günden sona erdiği tarihe kadar popüleritesini korumuş ve Grek-Roma kültür tarihine damga vurmuş bir fenomendir. Hellenistik Dönem öncesinde Yunanlar tarafından başlatılan koloni hareketleri, bir yandan Küçük Asya'da yeni Yunan aKüçük Asya kentlerinde yayılmasını sağlamıştır. Büyük İskender'in Asya seferiyle beraber geniş coğrafyalara yayılan Hellen kültürü Anadolu'da giderek kök salmıştır. Bu süreci takiben, önce Yunan halkının yoğunlukta olduğu kentlerde, ardından neredeyse tüm Küçük Asya kentlerinde devrin en önemli dini, kültürel ve sosyal aktivitesi olan agonistik festivaller düzenlemeye başlamıştır.

Küçük Asya'nın diğer bölge ve kentlerine nazaran daha geç dönemlerde agonistik festival organize etmeye başlayan Pisidia kentleri, Roma İmparatorluk Çağı'na gelindiğinde potansiyelini ortaya koyarak bu konuda diğer bölge kentleri ile yarışır hale gelmiştir. Bu çalışma kapsamında bölgenin en önemli kentlerinden biri olan Selge'de düzenlenmiş olan agonistik festivaller ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Agon, Themis, Festival, Selge, Pisidia.

* Bu çalışma, II. International Academic Research Congress 2017'de sözlü olarak sunulan metin temel alınarak hazırlanmıştır.
** Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, recepaltin89@gmail.com
*** Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kamil@uludag.edu.tr

SELGIAN AGONES IN THE LIGHT OF INSCRIPTIONS

ABSTRACT

Agonistic festivals are perhaps the most important religious and cultural activity of the Greco-Roman world and have maintained its popularity and are phenomenon that have marked the history of culture since the first day. Prior to the Hellenistic Period, Colonial movements initiated by the Greeks, while preparing the ground for the formation of a new Greek cities in Asia Minor, on the other hand it has led to the spread of Hellenic culture and religious elements of the city in Asia Minor. Hellenistic culture, which spread to wide geographical with Alexander the Great's Asia campaign, increasingly rooted in Anatolia. Following this process, agonistic festivals, which were the most important religious city, the cultural and social activity of the era, began to organize firstly in the cities where compose of most of the Greek people, then in almost all cities of the Asia minor.

Compared to other parts of Asia, Pisidian cities start to organize agonistic festival in the later periods and when reached to the Roman Imperial Period, it becomes competing with the rest of the city by revealing its potential in this regard. In the scope of this study, the agonistic festivals organized in Selge, one of the most important cities of the region, are examined.

Keywords: Agon, Themis, Festival, Selge, Pisidia.

GİRİŞ

Eski Yunan-Roma dünyasının en önemli dini, kültürel ve sportif aktivitelerinden biri olan agonistik¹ festivaller düzenlenmeye başladığı ilk günden sona erdiği tarihe kadar popülaritesini koruyarak Antik Çağ kent yaşamının vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Her ne kadar yarışmaların kökeni ve başlangıç tarihi tartışmalı olsa da ilk kez MÖ 776 yılında Peleponnessos yarımadasında düzenlenen *Olympia Festivali* geleneksel olarak diğer festivallerin çıkış noktası olarak kabul edilir². Günümüz Olimpiyat Oyunlarına adını veren bu festivalin başlangıçtaki süresi yalnızca bir günle, festival kapsamında düzenlenen sportif aktiviteler ise sadece *stadion* koşusu ile sınırlıydı³. Birkaç asır içinde büyük bir değişim geçiren Olympia Festivalinin hem programı zenginleşmiş hem de bu festivale MÖ 582'de *Pythia* ve *Isthmia*, MÖ 573 yılında yapıldığı yer adıyla anılan *Nemeia* şenlikleri eklenerek *Panhellenik Festivaller* olarak adlandırılan dört büyük organizasyon açığa çıkmıştır⁴. Takip eden yüzyıllarda hem organizasyon hem de standart ritüeller açısından Panhellenik Festivalleri örnek alan kentler geniş coğrafyalarda farklı niteliğe ve içeriğe sahip düzenlerce yeni taklit şenlik tertip etmiştir (Uzunaslan, 2005: 39). Büyük İskender'in Asya seferiyle beraber Anadolu'da giderek kök salan Helen kültürü geniş coğrafyalara yayılma imkanı bulmuştur. Bu süreci takiben, önce Yunan halkının yoğunlukta olduğu kentlerde, ardından neredeyse tüm Küçük Asya

3

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

¹ Agonistik literatürde "yarışma" anlamına gelen *agon* kelimesinin ilk ve asıl anlamı "toplantı ya da toplanma"dır (Hom. *Il.* 23. 258, 24. 1). Bunun yanı *agon*'un "rekabet-mücadele" (Hom. *Il.* 22. 12; Pind. *O.* 1. 11; Hdt. VI. 127), "müsabaka alanı" (Hom. *Il.* 23. 685; *Od.* 260) gibi anlamları da bulunmaktadır.

² Konuya ve tartışmalara ilişkin geniş bilgi için bkz. Plummer, 1898: 17; Jüthner-Brein, 1968: 62; Bengston, 1971: 29; Weiler, 1981: 105; Wacker, 1998: 49-50; Swaddling, 2000: 4; Uzunaslan, 2003: 41; Uzunaslan, 2005: 39; Christesen, 2007: 146 vd.; Crowther, 2007: 46.

³ İlk on üç festival boyunca festival bu şekilde tertip edilmiş ve festivalin programında ağırlıklı olarak dini ritüellere yer ayrılmıştır (Golden, 1998: 20-21; Uzunaslan, 2003: 41; Sinn, 2004: 125-173; Uzunaslan, 2008: 117-118).

⁴ Söz konusu merkezlerde düzenlenmeye başlanan yeni festivaller aynı zamanda *periodos* (περίοδος) denilen *Grand Slamı* (Decker, 1995: 40) ortaya çıkarmıştır. Bu yarışmalar spor tarihçileri tarafından eski *periodos* (ἄρχαία περίοδος) olarak adlandırılmıştır (Decker, 1995: 40; Uzunaslan, 2005: 38 dp.2 ile beraber).

kentlerinde devrin en önemli dini, kültürel ve sosyal aktivitesi olan agonistik festivaller düzenlemeye başlamıştır.

Pisidia'nın da Helen kültürü ile tanışma tarihi Büyük İskender'in Asya seferi ile başlar. İlgili tarihten itibaren Hellenleşme sürecine giren Pisidia, yavaş da olsa Helen kültürüne özgü yaşam biçimini benimsemeye başlamıştır. Küçük Asya'nın diğer bölge ve kentlerine nazaran daha geç dönemlerde agonistik festival organize etmeye başladığı bilinen bölge kentlerinde başlangıcı Hellenistik Dönem'e uzanan festivallerin de var olduğu bilinmelidir. (von Aulock, 1977: 22; Weiss, 1992: 154; Brandt, 2002: 411; Uzunaslın, 2003: 40). Roma İmparatorluk Çağı'na gelindiğinde potansiyelini ortaya koyan Pisidia kentleri -agonistik festival yoğunluğu bağlamında- Küçük Asya'nın diğer bölge kentleri ile yarışır hale gelmiştir.

1. SELGE'DE DÜZENLENEN AGONİSTİK FESTİVALLER

Antik Dönem'de Pisidia Bölgesi'nin sınırları içerisinde yer alan Selge antik kenti bugün Antalya Serik ilçesinin Altınkaya Köyü'ne (Zerk) lokalize edilmektedir. Kesin bir şekilde sınırlarının çizilmesi mümkün olmayan Pisidia Bölgesi'ni günümüz Isparta Burdur illerini - neredeyse- tamamen, Antalya'nın ise kuzeyini içine alan dağlık coğrafya olarak tanımlayabiliriz. Pisidia Bölgesi'nin en önemli kentlerinden biri olan Selge, 1842 yılında Schönborn tarafından keşfedilmiş ve hemen akabinde ise E. T. Daniel tarafından araştırılmıştır (Özsait, 1985: 108-109). Aşağıda detaylı bir şekilde değerlendirilen yazıtlardan anlaşıldığı üzere Roma İmparatorluk Dönemi'nde (bilhassa MS 3. yüzyılın başından itibaren / *Constitutio Antoniniana*'dan⁵ sonra) kentte oldukça yoğun ve renkli bir agonistik festival trafiği söz konusuydu.

⁵ MS 212'de imparator Caracalla tarafından mali ve askeri ihtiyaçlar gözetilerek çıkarılan yasa ile imparatorluk toprakları üzerinde yaşayan - neredeyse- herkese vatandaşlık verilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki yasaya rağmen *peregrinae* ve *dedicticiae* statüleri var olmaya devam ediyordu (Phang, 2001: 68).

1.1. Plancii Magniani Ailesinin Düzenlediği Festivaller

Selge'nin önde gelen ailelerinden biri olan *Plancii Magniani*⁶ ailesi, kent için birçok festival düzenlemiş ve bu festivallerdeki *agonotheteslik* (başkanlık) görevi daima ailenin bir ferdi tarafından yerine getirilmiştir. Kent tarafından büyük saygı ve sevgi gösterilen aile üyeleri, hem resmi hem de ruhani makamlarda görev almış ve bu görevler için kendi bütçelerinden ciddi miktarda para harcamışlardır. Bu aile tarafından kentte düzenlenen agonistik festivaller birbirini takip eden organizasyonlar olsa da yazıtlarda geçen; *οικουμενικός* (*oikoumenikos*), *πολιτικός* (*politikos*) gibi agonistik terminolojide birbirinden açık bir şekilde ayrılan ifadeler dolayısıyla bu festivallerin ayrı başlıklar altında incelenmesi gereklidir.

Agon Pentaeterikos Oikoumenikos Caesareus Kesbelios [A]n[t]oneus

Yayın yeri: (Nollé-Schindler 1991: 84, nr. 15; Chaniotis, 1996: 386; Karayaka, 2007: 175).

Aurelia Ksenoniane Maidate onuruna dikilen uzunca bir yazıtta Maidate'nin, kocasının (*Publius Plancius Magnianus Ksenon*) ve çocuklarının (*Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris* ve *Publius Plancius Magnianus Aelianus Arrius Perikles*) kent için neler yaptığı kısaca ifade edilmiştir. Buna göre, hem anne (*Aurelia Ksenoniane Maidate*) hem de baba (*Publius Plancius Magnianus Ksenon*) kent için bir *oikoumenik* (bütün kentlerden iştirak edilebilen), bir de yalnızca kent vatandaşlarına açık nitelikteki (*agon politikos*) festivale başkanlık (*προκαθέξουσα*) yapmışlardır. Bunun yanı sıra Maidate, şans tanrıçası *Tykhé*'nin yaşam boyu baş rahibeliğini üzerine almıştır. Çocuklar ise kentteki imparatorluk kültürünün rahip ve rahibeliği görevini yerine getirmişlerdir. Agon Pentaeterikos Oikoumenikos Caesareus Kesbelios Antoneios festivalinin hangi imparator onuruna kutlandığı açık değilse de imparator Caracalla (ya da Elagabalus) onuruna kutlandığı tahmin edilmektedir. (Nollé-Schindler 1991: 86). Pleket ise

⁶ Selge'deki *Plancii Magniani* ailesi muhtemelen Perge'deki *Plancii* ailesi ile akraba ve de ünlü *Plancia Magna*'nın uzaktan torunları idi (Mitchell, 1974: 27-39; Nollé-Schindler, 1991: 85; Höbenreich, 2007: 48-49).

bu festivalin imparator Caracalla tarafından kutsal statüye yükseltildiğinden bahseder. (Pleket, 1995: 165).

Agon Pentaeterikos Caesareus Kesbelios [A]n[t]oneus

Yayın yeri: (Nollé-Schindler 1991: 88, nr. 16).

Bu kitabe *Magnianus Ksenon* kızı *Publica Plancia Aurelia Magniana Motoksaris* onuruna dikilmiştir. Motoksaris, muhtemelen anne ve babasının ölümü üzerine dört yılda bir düzenlenen *Caesareus Kesbelios Antoneus* festivalinin başkanlığını (*agonothetin*) yaşam boyu (διὰ βίου) üzerine almıştır. Yine bu kadının yerine getirdiği diğer bir görev şehirdeki imparator baş rahibeliğidir.

Agon Poleitikos Pantaeterikos

Yayın yeri: (Lanckoronski, 1892: 233, nr. 247; Nollé-Schindler, 1991: 95-96, nr. 20).

Magnianus Ksenon'un oğlu *Publius Plancius Magnianus Aelianus Arrius Perikles* ve karısı *Aurelia Volussia Quirinia Atasso* (senatör ve konsül soyundan) onuruna dikilen bu yazıtta enteresan bilgiler bulunmaktadır. Perikles ve karısı Atossa, kentte dört yılda bir düzenlenen ve sadece kent vatandaşlarının katılımına (hem seyirci hem de yarışmacı bağlamında) açık olan *agon poleitikosa* başkanlık etmiştir. Perikles, sportif festivallerin yanı sıra kentte gladyatör oyunları (*munera gladiatoria*), vahşi hayvan dövüşleri (*venatio*) ve daha da önemlisi teatral gösteriler düzenlemiştir. Çağdaş örneklerinden yola çıkarak bu gösteriler esnasında da kent halkına bedava yiyecek ve para dağıtıldığını söylemek mümkündür. Perikles ve karısı bu icraatlarının dışında imparator kültü ve tanrıça *Tykhé*'nin başrahipliği ve baş rahibeliğini görevini de üzerlerine almışlardı. Yine yazıttan okunduğu üzere Atossa, tanrı *Ares*'in rahibeliği görevini de üstlenmiştir.

Pisidia Bölgesi'nde gladyatör ve vahşi hayvan dövüşlerinin varlığı birçok kaynakla destekleniyor olsa da teatral gösterilere ilişkin yegane kaynak bu festival anısına dikilen yazıttır. Bu yazıtle beraber, bölge kentlerinde *agon türlerinin* (atletik, müzikal ve atlı) tamamının en az bir kere kutlandığını söylemek mümkündür.

Agon Caesareus Kesbelios [...]

Yayın yeri: (Nollé-Schindler, 1991:nr. 55; Çokbankir, 2010: 349-50, nr. 352).

Birçok satırı eksik olan yazıt fragmanından sadece festivalin ismi ve *agonothetes*[...] ifadesi okunmaktadır. Festival kapsamında yapılan yarışmada, adı bilinmeyen bir sporcu galip gelmiştir.

Adı Bilinmeyen Themis

Yayın yeri: (Nollé-Schindler 1991: 116-17, nr. 57; Çokbankir, 2010: 350-51, nr. 354).

Publius Plancius Magnianus Aelianus Arrius Perikles'in *agonothetes*liği zamanında çocuklar arasında yapılan boks müsabakasını Aurelius E[...]s kazanmıştır. Yazıtta yer alan περίόδου (periodos) ifadesi adı bilinmeyen bu festivalin periyodik olarak muhtemelen dört yılda bir kutlandığını gösterir. Ayrıca yazıtta Perikles'in *arkhierotytes* (kurban merasimi sorumlusu), *gymnasiarkhes*, *demiourgos* gibi görevleri de üstlendiği görülmektedir.

1.2. Panathenaike Themisi

Yayın yeri: (Nollé-Schindler, 1991:nr. 46-50).

Kentin hayırsever vatandaşlarından biri olan *Valeria Briseis* tarafından vakfedilmiş paradan çocukları *Memnon*, *Hermolaos* ve *Kotyseus* anısına düzenlenen *themise* (Θέμις⁷) ilişkin 5 (beş) farklı yazıt bulunmakta ve bu yazıtlar MS 3. yüzyıla tarihlenmektedir (Nollé-Schindler, 1991: 109; Chaniotis, 1996: 386). "Taklit festival" statüsünde olan bu festival, Atina'da her yıl tanrıça *Athena* onuruna kutlanan *Panathenaia Festivaline* ya denk veyahut da onun minimize edilmiş hali olmalıdır. Dolayısıyla program ve ritüelleri açısından -olabildiğince- örnek aldığı festivalin kurallarına bağlı kalmak zorundaydı. Ancak yazıtlara

⁷ Agon ile eş anlamlı olarak kullanılan themis kavramı için bkz. Latte, 1934: 1626-1630; Longperier, 1869-70: 39; Pleket, 1975: 56; DNP 11: 851; Farrington, 2008: 241vd.; Uzunbaş, 2008: 124.

yansıyan bilgilerden hareketle bu kritere tam manasıyla riayet edilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü festival kapsamında sadece yetişkinler ve çocuklar kategorisinde “stadion koşusu” yarışmaları yapılmıştır. Oysa örnek alınan festivalin programında müzikal ve de atlı yarışmalar da mevcuttur (Golden, 2004: 123-128). Örnek alınan festivalin esaslarına biraz da olsa uyulduğu düşünülürse, bu yarışmaların “gece” yapılmış olması gerekir. Zira *Panathenaia Festivalinde* stadion koşuları gece yapılmaktaydı (Golden, 2004: 123). Kazanan yarışmacılara ödülleri takdim edilirken Panathenaia Festivalinin ödül esaslarına bağlı kalınmış ise: -tıpkı Atina’da olduğu gibi- çocukların birincisine 50; yetişkinlerin birincisine 100 amphora zeytinyağı verilmiş olmalıdır. Roma İmparatorluk Dönemi’nde de bu ödüllendirme şekline sadık kalındığı mevcut kaynaklar ışığında sabittir (Nollé-Schindler, 1991: 109).

Beş yazıt toplu bir şekilde değerlendirildiğinde festivalin başkanlığını (*agonothetes*) ilk olarak *Aurelius Valerius Cassianus* ve *Aurelius Diodorinos Memnon*’un -minumum iki festival- birlikte yürüttüklerini, muhtemelen Memnon’ün ölümü üzerine de Cassianus’ün festivali tek başına organize ettiğini söylemek akla yatkın gözükmektedir. İkinci yazıtta okunan “4. kez *agonothetes*” ifadesinden Cassianus’ün festivale en az dört defa başkanlık yaptığı anlaşılmaktadır. Cassianus’ün Memnon ile beraber yürüttüğü başkanlık görevi sayısı bu rakama dâhilse festivalin en az dört, değilse en az altı kez kutlandığı çıkarımı yapılabilir.

1.3. Artemisios Agonu

Yayımlı yeri: (Nollé-Schindler, 1991: nr. 51-54).

Artemisios Agonu, MS 3. yüzyılın başında *M. Aurelius Memnonianus Tlepolemos* ve *Aurelius Diogenianos Hermolaos* tarafından tanrı *Artemis* onuruna ya da *Artemisia* adında bir kadın onuruna kurulmuş bir festivaldir. Bu festivale ilişkin dört farklı yazıt söz konusudur. Festivalin birinci kutlamasına ithafen dikilen ilk yazıttan anlaşıldığı üzere agonun kurucularından biri olan Marcus Aurelius Memnonianos Tlepolemos’ün aynı zamanda festivalin yaşam boyu ($\delta\acute{\upsilon}\alpha\ \beta\acute{\iota}\omicron\nu$) *agonothetes*lik görevini üstlenmiştir. Yazıtın üst kısmının kırık olması sebebiyle yarışma içeriği, kazanan sporcular vs. ile ilgili herhangi bir bilgiye erişilememektedir. *Agona* ilişkin diğer üç yazıttan

anlaşıldığı üzere dört yılda bir *periyodik* olarak kutlanan festival kapsamında *gymnik* türde (boks-pankration-güreş) yarışmalar yapılıyordu. En az sekiz kez kutlanmış olan festival çocuklar (παῖδες) ve yetişkinler (ἄνδρες) olmak üzere iki yaş kategorisinde düzenleniyordu.

1.4. Olympia Galibi

Yayın yeri: (Nollé-Schindler, 1991: nr. 58).

İlgili yazıt fragmanından okunan ifade [*pankration Olympia*] olsa da bu festivalin Eski Yunan-Roma dünyasındaki oyunların çıkış noktası ve de dört büyük festivalin ilki olan kutsal *Olympia Festivali* ile olan ilişkisi net değildir. Ancak yine de A. Chaniotis bu yazıtı Selge’li bir sporcunun kutsal Olympia Festivalinde *pankration* müsabakasında eriştiği galibiyet ile ilişkilendirmektedir (Chaniotis, 1996: 386). Bu varsayım doğru ise Adada’lı sporcu M. Aurelius Abas’tan⁸ sonra Pisidia Bölgesi’nden çıkmış olan ikinci bir Olimpiyat şampiyonunun (*olympionikes*) var olduğu sonucuna varılır.

1.5. Adı Bilinmeyen Festivaller

Yayın yeri: (Nollé-Schindler, 1991: nr. 56, 59, 60).

Selge antik kentinde adı bilinen agonistik festivaller dışında, adı bilinmeyen üç festival bulunmaktadır. Bu festivalleri birer “yeni” festival olarak kabul etmek ya da yukarıda adları zikredilen festivaller kapsamında yapılmış farklı kutlamalar olarak da değerlendirmek mümkündür. Yazıtlara yansıyan festivallerin yalnızca birinde müsabaka türü (boks) ve yaş kategorisi (yetişkin erkekler) hakkında bilgi edinilmektedir. İlgili kitabelerde dikkat çekici en önemli nokta ise birden fazla *agonothetesin* festivallere başkanlık yapmasıdır. Birden fazla *agonothetesin* varlığı, kent elitlerinin bu onurlu göreve erişme

⁸ M. Aur. Abas aktif spor yaşamından sonra önemli memuriyetler üstlenmiş ve Tymbrida kentinde finansını kendisinin üstlendiği (ἐκ τῶν ἰδίων) bir agonistik festival organize etmiştir. Yazıt sporcuların aktif spor yaşamlarından sonraki serüvenlerini göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir (Kaya-Mitchell, 1985: 51-52, nr.1; Uzunaslan, 2003: 39-50; Uzunaslan, 2004: 230-2, nr. 142.).

arzusunu göstermekle birlikte, aslında -daha rasyonel bir ifadeyle- festivallerin finansının aşırı zorlaştığını ve tek bir kent elitinin şenliklerin ve sporcuların maliyetini karşılayamadığını göstermektedir. İçinde bulunulan ekonomik açmaz yalnızca Selge kentine ya da Pisidia Bölgesi'ne özgü bir durum değildir. MS 4. yüzyıl Küçük Asya'nın tüm kentlerinde agon sayısında kayda değer nitelikte bir azalma yaşanmıştır. Bunun en önemli sebebi pek tabii ki siyasi ve askeri istikrasızlığın neden olduğu ekonomik durgunluk ve artan enflasyon ve vergilerdir. Diğer bir neden ise yıkıcı depremler, yangınlar gibi büyük afetlerdir. Bu iki duruma sporcuların iyiden iyiye profesyonelleşmesi ve yüksek ücret talepleri de eklenince festivallerin finansı içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

SONUÇ

Bugünkü adını MÖ 4. yüzyılda alan Selge antik kentinin tarihi çok eski dönemlere (Geç Tunç Çağı) dayanmaktadır. Strabon Selge'nin *Kalkhaslar* tarafından kurulduğunu daha sonra ise *Lakedaimonlular* tarafından iskân edildiğini belirtir (Strab. XII.7.3). Hellenistik Dönem'de kent İskender tarafından zapt edilmiş ya da farklı bir bakışla İskender'in yanında yer almıştır (Arr. An. I, 28; Strab. XII. 6.5). Kentin her ne kadarköklü bir geçmişi olsa da agonistik festivaller bağlamında aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Mevcut kaynaklar ışığında Hellenistik Dönem Selge'sinde herhangi bir festival kayıt altına alınmamıştır. Kentte bulunan bütün agonistik yazıtlar -Pisidia Bölgesi'nin diğer kentlerinde olduğu gibi- Roma İmparatorluk Çağı'na tarihlenmektedir. Oldukça kısa tutulmasına rağmen, çalışma kapsamında detaylı bir şekilde ele alınan Selge kentindeki agonistik festivaller, kentteki sosyo-kültürel yaşama ilişkin önemli ipuçları sunmasının yanı sıra siyasal yaşam şartlarını da gözler önüne sermektedir.

Kentte düzenlenen festivaller Pisidia Bölge'sinin diğer kentlerindeki şenliklerden büyük ölçüde ayrılmaktadır. En önemli farklardan biri festivallerin adlarında bulunmaktadır. Pisidia'daki festivallerin geneli kurucusunun ismiyle anılan organizasyonlarken, Selge'deki festivallerde bu türden bir adlandırma söz konusu değildir. Selge *agon*larının adlarında özel isimlerden daha ziyade tanrı isimleri, imparator unvanları dikkat çekmektedir. Dikkat çekici diğer bir nokta kentte agonistik festivallerin yanında Etrüsk kökenli gladyatör oyunları ve vahşi hayvan dövüşlerinin de kutlanıyor oluşudur. Roma

kültürüne özgü bu gösteriler Pisidia Bölgesi'nde agonistik festivaller kadar rağbet görmemiştir. İmparator kültüyle yakın ilişkisi bulunan gladyatör oyunları ve vahşi hayvan dövüşleri sadece koloni kentlerinde organize edilmiştir. Tek istisnai örneğe ise Selge kentinde *Plancii Magniani* ailesinin organize ettiği bir festivalde rastlanmaktadır. Konu bağlamında Selge kentinin en özgün yanı ise kentte teatral yarışmaların yapılmış olmasıdır. Bu özelliği ile Pisidia Bölgesi'nin istisnai ve en özel kentidir.

Festivallerin diğer özellikleri ise Pisidia Bölge'sinin diğer festivalleri ile nispeten örtüşmektedir. Kentteki festivallerin bir kısmı yalnızca kent halkının katılımına açık organizasyonlarken (=agon *poleitikos*) kimi de uluslararası katılıma açık (=oikoumenik) festivallerdir. İlgili şenlikler dört yılda bir periyodik olarak düzenlenen *penteterik* festivallerdi. Çocuklar (*paides*) ve yetişkinler (*andres*) olmak üzere iki yaş kategorisinde organize edilen bu festivaller kapsamında, *gymnik* (sportif) yarışmaların yanı sıra yukarıda da bahsedildiği gibi gladyatör oyunları (*munera gladiatoria*), vahşi hayvan dövüşleri (*venatio*) ve teatral gösteriler de yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Arr. An. (=Arrianos, *Anabasis*), Arrianos, (1944). *İskender'in Anabasisi*. Çev. Hayrullah Örs, Ankara: Maarif Vekaleti Yayınları.

Brandt, Hartwin (2002). "Adada-Eine pisidische Kleinstadt in hellenistischer und römischer Zeit". *Historia* 51, 385-413.

Chaniotis, Angelos (1996). "Epigraphic Bulletin for Greek Religion 1992". *Kernos* 9, 347-400.

Christesen, Paul (2007). *Olympic Victor Listand Ancient History*. Cambridge.

Crowther, B. Nigel (2010). *Sport in Ancient Times*. Norman.

Çokbankir, Nurşah (2010). "Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçük Asya Agonları ve Sporcuları", (Basılmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Decker, Wolfgang (1995). *Sport in der Griechischen Antike*. Münih.

DNP (Der Neue Pauly)

Farrington, Andrew (2008). "ΘΕΜΙΔΕΣ and the Local Elites of Lycia, Pamphylia and Pisidia", Rizakis, A. D; - Camia, F. (eds.) *Pathways to Power. Civic Elites in the Eastern Part of the Roman Empire Proceedings of the International Workshop held at Athens, Scuola Archeologica Italiana di Atene, 19 December 2005*. (Tripodes 6). Atina, 241-249.

Golden, Mark (1998). *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge.

Golden, Mark (2004). *Sport in the Ancient World from A to Z*. London-New York.

Hdt., (=Herodot, *Historiae*), Herodotos (2006). *Tarih*. Çev. M. Ökmen, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları .

Hom., Il. (=Homeros, *Ilias*), Homeros (2012). *İlyada*. Çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: Can Yayınları.

Hom., Od. (=Homeros, *Odyssea*), Homeros (2011). *Odyssea*. Çev. Azra Erhat-A. Kadir, İstanbul: Can Yayınları.

Höbenreich, Evelyn (2007). "Les femmes dans le droit romain", in: D. Curtotti etc. (ed.), *DONNE, CIVITA SISTEMI GIURIDICI*, Milano.

Jüthner, Julius (1968). *Die atletische Leibesübungen der Griechen 2, Einzelne Sportarten: Lauf-Sprung Wurbeuverbe*. Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Karakaya, Nuriye (2007). *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*. İstanbul: Ege Yayınları.

Kaya, Durmuş; Mitchell, Stephen (1985). "The Sanctuary of the God Eurymedon at Tmybriada in Pisidia". *AS* 35, 39-55.

Lanckoronski, Karl Graf (1892). *Städte Pamphyliens und Pisidiens II*, Viyana.

Latte, Kurt, (1934). "Themis". *RE* 5A 2, 1626-1630.

Longprier, De Adrien, (1869-1870). "Médailles Relatives aux ΘΕΜΙΔΕΣ de L'Asie Mineure". *RN*, 31-70.

Mitchell, Stephen (1974). "The Plancii in Asia Minor". *JRS* 64, 27-39.

Nikephoros (Nikephoros Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum)

Nollé, Johannes; Schindler, Friedel. (1991). *Die Inschriften von Selge*, IK 37, Bonn.

Özsait, Mehmet (1985). *Hellenistik ve Roma Tarihinde Pisidya Tarihi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Phang, Sara Elise (2001). *The Marriage in the Roman Soldiers (13 B.C.-A.D. 235) Law and Family in the Imperial Army*. Leiden-Boston-Köln: Brill.

Pin., O. (Pindaros, *Olympia*) Pindar (1997). *Olympian Odes, Pythian Odes* vol I., ed. by W. H. Race (Loeb), Cambridge.

Pleket, Henri Willy (1975). "Games Prizes, Athletes and Ideology: Some Aspects of the History Sport in the Greco Roman World". *Stadion (=Arena)* I, 49-89.

Pleket, Henri Willy (1995). "Mass-Sportand Local Infrastructure in the Greek Cities of Roman Asia Minor". *Stadion* 24/1, 151-171.

Plummer, Edward Marwick (1898). *Athletics And Games of the Ancient Greeks*. Cambridge.

Sinn, Ulrich (2004). *Das Antike Olympia: Götter, Spiel und Kunst*. MuniH: C.H.Beck.

Strab. (Strabon, *Geographica*), Strabon, (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası*. Çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Swaddling, Judith (2000). *Antik Olimpiyat Oyunları*. Çev. Burçak Gürün, İstanbul: Homer Yayınları.

Uzunaslın, Abdurrahman (2003). "Kent Festival ve Atlet: Adada'lı Olimpiyat Şampiyonu Marcus Aurelius Abas". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 39-50.

Uzunaslın, Abdurrahman (2004). "Olympioniken in Kleinasien". (Unp. Diss.), Karl-Frazens Universitaet, Institut für Alte Geschichte und Altertumkunde, Graz.

Uzunaslın, Abdurrahman (2005). "Aphrodisias Agonları". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 36-68.

Uzunaslın, Abdurrahman (2008). "Side'de Agonistik Festivaller". *Arkeoloji Dergisi*, 11, 117-128.

von Auclock, Hans (1977). *Münzen un Staedte Pisidiens I*, Ist Mitt Beiheft 19.

Wacker, Christian (1998). "The Record of Olympic Victory List". *Nikephoros*, 11, 39-50.

Weiler, Ingomar (1981). *Der sport bei den Völkern der alten Welt*. Darmstadt.

Weiss, Peter (1992). "Pisidien: eine historische Lanschaft im Lichte ihrer Münzpraegung". *Asia Minor Studien, Forschungen in Pisidien* 6, (Hrsg. E. Schwertheim), Bonn, 143-166.

SUMMARY

Agonistic festivals are perhaps the most important religious and cultural activity of the Greco-Roman world and have maintained its popularity and are phenomenon that have marked the history of culture since the first day. There was no any festival which was organized till B.C. 776. There were four important festivals on the world of ancient Greece. One of them was the "Olympiakoi Agones" which was celebrated from the year of B.C. 776 to A.D. 393 in Elis. The Games organised at Olympia led to the development of the *Panhellenic Games/Agones*, which also included Pythia games in Delphi, Isthmia games in Korinth, and Nemea games in Nemea. All this games were special because they had brought the Greek world together.

Prior to the Hellenistic Period, Colonial movements initiated by the Greeks, while preparing the ground for the formation of a new Greek cities in Asia Minor, on the other hand it has led to the spread of Hellenic culture and religious elements of the city in Asia Minor. Hellenistic culture, which spread to wide geographical with Alexander the Great's Asia campaign, increasingly rooted in Anatolia. Following this process, agonistic festivals, which were the most important religious city, the cultural and social activity of the era, began to organize firstly in the cities where compose of most of the Greek people, then in almost all cities of the Asia minor. As for in Roman Period, the cult of emperor came out in Roman Period and local agones was united with cult of emperor. Also, a new thing came out in the period as well. It's gladiator games. These games that were full of wildness were liked so much in Roman and organized in provinces of Asia Minor as well.

Compared to other parts of Asia, Pisidian cities start to organize agonistic festival in the later periods and when reached to the Roman Imperial Period, it becomes competing with the rest of the city by revealing its potential in this regard. In the scope of this study, the agonistic festivals organized in Selge, one of the most important cities of the region, are examined. Selge, the well-known city of Pisidia, a major centre where price winning agones were held from very beginning of the Roman Empire Era. Those agones were held there till beginning of the 4th A.D. This short article not only gives detailed information on the founders of the agones but also sheds a light on prices and rewards given to the winners. This article, however, mainly covers the agones held in the Selge it also mentions the other agones held in Pisidian cities during the Roman Empire.

TEKNOLOJİ YOKSULLUĞU VE TÜRKİYE'DE İHRACATIN İTHALATA OLAN BAĞIMLILIĞI

H. Naci BAYRAÇ*, Emrah DOĞAN**

Makale Geliş Tarihi-Received: 04.01.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 06.03.2017

ÖZ

Bir ülkenin ulusal kaynak ve teknoloji yoksulluğu, büyümenin dış kaynaklara bağımlı olmasına neden olmaktadır. Teknoloji yoksulluğu, makro açıdan ülkelerin, mikro açıdan işletmelerin ihtiyaç duydukları teknolojileri üretmek için gerekli ve yeterli beşeri, fiziki ve mali kaynaklardan yoksun olması durumunu ifade etmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin teknolojiyi üreten sanayileşmiş ülkeler karşısında pazarlık gücünün olmaması, bu ülkelerin ulusal yenilik sistemlerinin yeterince gelişmemiş olması, gelişmiş ülkelere yönelik beyin göçü, bilim ve teknoloji politikalarının yetersizliği, patent ve lisans anlaşmalarının bazı engelleyici-kısıtlayıcı önlemler taşıması teknoloji yoksulluğu içinde olmalarının başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme sürecinin son yıllarda giderek artmasına bağlı olarak; uluslararası ticareti kısıtlayan düzenlemelerin kaldırılması ve teknolojideki gelişmeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin üretim süreçlerini doğrudan etkilemekte ve bu ülkelerin ithal girdilere olan bağımlılıkları giderek artmaktadır. Ülkelerin ihracata yönelik üretim faaliyetlerinin artması, yabancı sermaye, teknoloji, hammadde-ara malı ve enerjiye olan talebinin çoğalmasına neden olmakta ve ülkeler ekonomik büyümelerini, üretimlerini ve ihracatlarını arttırmak için

* Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, nbayrac@ogu.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, emrah.dogan@anadolu.edu.tr

ara malı ve sermaye malı ithal etmek zorunda kalmaktadır. Bu yolla ekonomik büyüme ile ihracat artışının gerçekleştirilmesi, ülkenin ara malı, yatırım malı ve teknoloji yoksulu olduğunu ve ülkenin büyümesi ve ihracatının ithalata bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de sektörel bazda ithalatın belirleyicileri 2003:1 ile 2012:12 dönemi için Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG) Tahmincisi kullanılarak tahmin edilmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ithalat artışının en yüksek olduğu sektörlerin; “motorlu kara taşıtı”, “makine ve teçhizat”, “diğer ulaşım araçları”, “büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları” ve “ana metal sanayi” olduğu görülmektedir. Çalışmada Türkiye’de belirtilen sektörlerdeki üretim ve ihracat artışının ancak hammadde, ara malı, teknoloji vb. girdilerin ithal edilmesi sonucunda ortaya çıkacağı ifade edilmektedir.

18

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Anahtar Kelimeler: İhracat, İthalat, Teknoloji Yoksulluğu, Sektörel Veri Analizi, Genişletilmiş Ortalama Grup.

Jel Kodları: C23, F10, L60

TECHNOLOGY POVERTY AND DEPENDENCY OF EXPORT ON IMPORT IN TURKEY

ABSTRACT

Deprivation of resources and technology of a country causes that the growth of such country to be dependent on external resources. Deprivation of technology points to the countries at the macro level and of the businesses at the micro level, being in need of necessary and sufficient human, physical and financial resources in order to produce the technology they need. For developing countries like Turkey, the lack of negotiating power against industrial countries those producing the technology, absence of sufficiently developed national innovation systems of such countries, brain drain towards the developed countries, inefficacy of science and technological policies, some restrictive measures of patent and license agreements are among the main reasons of being in deprive of technology. Upon the process of globalization in the world economy in recent years, abolition of regulations restricting international trade and technological advancements affects production processes especially in developing countries directly and dependencies of such countries on imported input is gradually increasing. The increase in export-oriented manufacturing activities of countries causes the increase of demands on foreign capital, technology, raw materials-intermediate goods and energy, countries are being obliged to import the intermediate goods and capital goods in order to increase their production and export. Realization of economic growth and export increase by this way denotes the fact that such country is in deprive of intermediate goods, capital goods and technology, and growth and exportation of this country is dependent on the import. In this study, import indicators in sectoral level in Turkey are estimated by using Augmented Mean Group (AMG) Method for 2003:1 2012:12 period. In accordance with these estimations, it is proved that sectors having the highest rate of import increase in sectoral level are "motorized land vehicles", "machinery and equipment", "other transportation vehicles", "office, accounting and data processing devices" and "main metal industry" sectors. In this study, it is reflected that increase of production and exportation in specified industries in Turkey is only possible by importation of inputs like raw materials, intermediate goods, technology, etc.

Keywords: Export, Import, Technology Poverty, Sectoral Data Analysis, Augmented Mean Group.

Jel Codes: C23, F10, L60

GİRİŞ

Dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşme sürecinin son yıllarda giderek artmasına bağlı olarak; uluslararası ticareti kısıtlayan düzenlemelerin kaldırılması ve teknolojiadaki gelişmeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin üretim süreçlerini doğrudan etkilemekte ve bunların ithal girdilere olan bağımlılıkları giderek artmaktadır. Küreselleşmenin sağladığı avantajlar ve ülkelerin dünya ticaretine entegre olma hedefleri, dışa açık ticaret politikası uygulamalarını zorunlu hale getirmektedir. Ülkelerin ihracata yönelik üretim faaliyetlerinin artması, yabancı sermaye, teknoloji, hammadde-ara malı ve enerjiye olan taleplerini çoğaltmaktadır.

20

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Gelişmekte olan ülkelerin sanayi yapısı genellikle eski, küçük ölçekli ve teknoloji açısından dışa bağımlı bir niteliğe sahiptir. Bu ülkelerin teknoloji üreten sanayileşmiş ülkeler karşısında pazarlık gücünün yetersizliği, ulusal yenilik sistemlerinin gelişmemiş yapısı, nitelikli işgücünün gelişmiş ülkelere gitmek istemesi, bilim ve teknoloji politikalarının yetersizliği, know-how, lisans sözleşmelerindeki kısıtlayıcı önlemler vb. sorunlar, gelişmekte olan ülkelerin teknoloji yoksulluğu yaşamalarına neden olmaktadır. Bir ülkede ulusal kaynak ve teknoloji yoksulluğu, kalkınmanın dış kaynaklara olan bağımlılığının artmasına ve cari işlemler dengesinin açık vermesine yol açmaktadır.

Çalışmada 2003: 1 ile 2012: 12 döneminde Türkiye'deki ithalatçı sektörlerin durumu, Genişletilmiş Ortalama Grup (AMG: Augmented Mean Group) Tahmincisi kullanarak tahmin edilmektedir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, ithalat artışının en fazla olduğu sektörler; "motorlu kara taşıtı", "makine ve teçhizat", "diğer ulaşım araçları", "büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları" ve "ana metal sanayi" olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin ihracat kalemlerinde önemli yer tutan motorlu kara taşıtı, makine ve cihazlar, elektronik aletler ve demir çelik sektörlerinin mal üretiminde ihtiyaç duyulan hammadde-ara malı, yatırım malı ve teknoloji yoksulluğu, bu mal gruplarının üretilip ihraç edilmesi ithalat artışını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki sanayi ana sektörünün üretim ve ihracatı, ithalata bağımlı bir yapıya sahiptir.

1. SANAYİLEŞME POLİTİKALARI VE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Sanayileşme politikalarının dış ticaret ile olan ilişkilerini; korumacı nitelikteki ithal ikamesine yönelik sanayileşme politikası ile uluslararası ekonomi ile bütünleşmeyi hedefleyen ihracata yönelik sanayileşme politikası olmak üzere başlıca iki gruba ayırmak mümkündür. İthal ikameci sanayileşme, mevcut ekonomik yapıyı iyileştirme ve gelişmiş ülkelerle rekabetçi düzeyde bir sanayi yapısına ulaşmada etkili bir politika olarak düşünülmüştür. Yerli üretimin, uluslararası rekabet avantajına erişilinceye kadar çeşitli parasal ve mali araçlarla korunmasını ve desteklenmesini amaçlayan bu model, içe dönük sanayileşme politikası olarak da tanımlanmaktadır. İthal ikamesi aracılığı ile ülkenin dışa karşı bağımlılığının azaltılarak dış ticaret hadlerinin ülke lehine çevrilmesi, ödemeler dengesinde yaşanan dış açık sorununun önemli ölçüde çözülmesi ve döviz tasarrufu sağlanması beklenmektedir.

İthal ikameci sanayileşmede, yoğun koruyuculuğa dayalı ve ekonominin hemen her sektörünü kapsayacak biçimde geniş bir devlet müdahalesi mevcuttur. Kullanılan başlıca önlemler arasında gümrük tarifeleri, ithalat kotaları, kambiyo denetimi, katlı kur uygulamaları gibi uygulamalar yer almaktadır. Ayrıca döviz kurları, faizler, temel mal ve girdi fiyatları da devlet tarafından belirlenmektedir.

İthal ikamesi politikası birbirini takip eden, tüketim malları sektöründen başlayarak ara daha sonra da yatırım malları üretimine doğru gelişen üç aşamada meydana gelmektedir. Böylece tüketimden yatırım mallarına doğru yapısal bir değişim sonucunda, sanayinin ileri teknoloji ve daha fazla sermaye gerektiren mallar üretebilmesi yönünde geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Bayraç, 2012: 148). Ancak uygulanan ithal ikameci politikalar sonunda; karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin avantajlarından yararlanamama, kaynakların rasyonel olmayan kullanımı, dışa olan bağımlılığın artması, çarpık sanayileşme, dış borçlarda artış, işsizlik ve döviz gereksiniminin artması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticaret İstatistikleri (Milyon Dolar, %)

Yıl	İhracat	İhracat/GSYİH	İthalat	İthalat/GSYİH	İhracat/İthalat
1950	263	3,9	286	4,2	92,2
1960	321	1,6	468	2,4	68,5
1970	588	2,3	948	3,7	62,1
1980	2910	3,2	7909	8,7	36,8
1990	12959	6,5	22302	11,1	58,1
2000	27775	10,5	54503	20,5	51,0
2010	113883	15,5	185544	25,2	61,4
2014	157715	19,7	242177	30,3	65,1

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler" ve TÜİK "Dış Ticaret İstatistikleri".

İthal ikameci sanayileşme politikası, Türkiye'de özellikle 1960-1980 döneminde yoğun olarak kullanılmıştır. Bu politikalar başlangıçta faydalı olmuşsa da, Tablo 1'de görüleceği gibi, dış ticaret hacminin mutlak değer olarak artmasına karşılık, ihracat ve ithalatın görece payları azalmıştır. 1970 yılında, 1950 yılı dış ticaret rakamlarına göre ihracatın payı % 2,3, ithalatın payı ise, % 3,7'ye kadar gerilemiştir. Özellikle 1973 ve 1979'da ortaya çıkan petrol krizleri ara girdi ithalat kalemlerini önemli ölçüde etkileyerek, toplam ithalat giderlerinin yükselmesine neden olmuştur.

Türkiye'de yüksek koruma duvarları altındaki sanayi, dünya ölçeğinde rekabetçi bir yapıya ulaşamamış ve döviz kıtlığından kaynaklı çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu gelişmeler sonucu; Türkiye'nin sanayi yapısı; az sermayeli, düşük teknolojili, verimliliği yetersiz, çoğunlukla yerel piyasa için üretim yapan ve yeterli döviz kazanamayan bir düzeye gelmiştir.

1980'li yıllardan itibaren, gelişmekte olan ülkeler çeşitli sorunlara neden olan ithal ikameci sanayileşme modelinden vazgeçerek, ihracata dayalı sanayileşme modelini yürürlüğe koymuşlardır. Böylece ekonomik büyümelerini hızlandırarak gelişmiş ülkelerle mevcut olan dış ticaret açığını önemli oranda azaltma sürecine girmişlerdir. Gelişmekte olan ülkelerin ihracat yapıları önceleri emek yoğun ve doğal kaynaklara dayalı iken, bu ülkeler daha sonra ortak

üretim ya da fason imalat yoluyla sermaye ve teknoloji yoğun ürünlerin üretim ve ihracatına başlamışlardır.

İhracata dayalı sanayileşme politikası, ülkelerin üretimlerini karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları alanlarda yapmalarını öngörmektedir. Bu politikada gelişme potansiyeli olan ve rekabetçi niteliğe sahip seçilmiş sektörler; ihracatta prim sistemi, ihracatta vergi iadesi, vergi muafiyeti ve indirimi, girdi teşvikleri ve devlet yardımları gibi araçlarla teşvik edilmektedir. İhracata dayalı sanayileşmede, ekonomiyi uluslararası ticaret ile entegre edecek bir yapının oluşturulması ve desteklenecek sektörlerle yapılacak kaynak tahsisinin, uluslararası talep koşulları dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Bu model aracılığı ile sanayi için dinamik ve rekabetçi bir ortam yaratılarak, ülkenin küresel ve bölgesel entegrasyonlara katılmasına olanak tanınmaktadır (Bayraç, 2012: 155).

Türkiye'de 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ile alınan kararlar sonucu, ithal ikameci sanayileşme modeli terk edilerek, bunun yerine ihracata dayalı sanayileşme politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda; fiyat kontrolleri kaldırılmış, esnek kur sistemine geçilmiş, dış ticaret rejimi kademeli olarak serbestleştirilmiş, ihracatı teşvik etmek için vergi iadesi, düşük kredili faiz, ithal ara girdi kullanımında gümrük muafiyeti uygulanmaya başlamıştır. Bunun dışında faiz oranları kademeli olarak serbestleştirilmiş, TL'ye konvertibilite kazandırılmış ve kambiyo rejimi liberalleştirilmiştir. İhracata dayalı sanayileşme politikası ile emek yoğun, yerli hammaddeye dayanan ve dış pazarlarda rekabet gücü yüksek olan sektörlerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, ihracatta gerekli olan lojistik, iletişim gibi altyapı hizmetlerine de ağırlık verilmiştir.

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde; reel ücretler ve TL'nin değeri düşük tutularak ihracatta nisbi fiyat avantajı elde edilmiştir. Ayrıca sanayi üretim tesislerinde mevcut olan atıl kapasitelerin de kullanıma alınması sonucu, imalat sanayii üretim miktarı büyük ölçüde yükselmiştir. Uygulamaya başlanan ihracatı teşvik politikaları ile Tablo 1'de görüleceği gibi, İhracat/GSYİH oranı giderek artma eğilimine girmiştir. 1950-1960'lı yıllarda yapılan ihracat daha fazla işlenmemiş tarım ürünleri ve tekstil gibi emek yoğun ürünlerden oluşmakta iken son yıllarda, otomotiv ve dayanıklı ev aletlerinin ihracat içindeki oranı önemli ölçüde yükselmiştir. Ancak, Ar-Ge

harcamaları ve buna bağlı olarak yüksek teknoloji ürün ihracatı henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır.

Türkiye’de sanayinin 1980 sonrası politikalara bağlı olarak süratli gelişimine rağmen, sanaie ara girdi ve sermaye malı sağlayan sektörlerin üretimi yeterince gelişmediği için, Türkiye ekonomisinin ithal girdi ve sermaye mallarına olan bağımlılığını gösteren İthalat/GSYİH oranı da giderek artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise, dönem içinde düşme eğilimine girmiştir. 2014 yılı itibarıyla, Türkiye’nin ithalatında en önemli yere sahip olan başlıca sektörler arasında kimyasal maddeler, makine-teçhizat, diğer sanayi malları, petrol-doğal gaz ve diğer madenler yer almaktadır.

24

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

2. DIŞ TİCARET, TEKNOLOJİ YOKSULLUĞU VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Dış ticarete konu olan mallar genellikle üç ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar tüketim malları, hammadde ve ara mallar ile yatırım (sermaye) mallarıdır. İlk kategoride tüketicilerin satın aldıkları her çeşit nihai tüketim malları, ikinci grupta üretimde kullanılan her türlü hammadde ve ara girdiler, üçüncü grupta ise, makina-teçhizat başta olmak üzere çeşitli yatırım malları yer almaktadır.

Bir ülkenin ulusal kaynak ve teknoloji yoksulluğu, büyümenin dış kaynaklara bağımlı olmasına neden olmaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme için gereken teknoloji transferi ile ara ve yatırım malı ithalatının ihracat gelirleriyle karşılanamaması, cari işlemler açığını sürekli hale getirmektedir. Teknoloji yoksulluğu; makro açıdan ülkelerin, mikro açıdan da firmaların, ihtiyaç duydukları teknolojileri üretmek için gereken fiziki, beşeri ve finansal kaynaklardan yoksun oldukları anlamına gelmektedir (Tiryakioğlu, 2011: 180).

Sürekli olarak yenilenen teknolojik gelişmenin yönünü ve hızını izlemek ve denetlemek için kullanılan süreç ve mekanizmalar, günümüz ekonomi politikalarının en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir (Freeman ve Soete, 2004: 17). Teknoloji sadece firmaların/ sektörlerin rekabet üstünlükleri için değil, aynı zamanda ülkelerin verimlilikleri için de önem taşımakta ve ortaya çıkardığı ekonomik ve toplumsal etkiler açısından, ülkelerin dünya

hierarchyisinde gelişmiş ya da gelişmemiş ülke statüsünde yer almalarında etkili olmaktadır.

Teknolojik değişim süreci, ürün tasarımındaki gelişmeler, üretim süreçlerinin üretkenlik ve esnekliğinin artırılması, yeni üretim örgütlenmelerinin geliştirilmesi vb. üretim sürecine getirilen her türlü iyileştirmelerdir. Bu sürecin bilimsel buluş, teknolojik yenilik ve teknolojik yayılım-kullanma olmak üzere başlıca üç aşaması mevcuttur. Teknolojik değişim Ar-Ge faaliyetlerinin sonucunda teknolojinin gelişmesine olanak sağlayabileceği gibi, yaparak veya kullanarak öğrenme gibi süreçlerle de gelişebilmektedir.

Teknolojik gelişme, yeni bir ürün ya da mevcut olanın daha ucuz ve kaliteli bir şekilde elde edilmesini sağlayan her türlü buluş, yenilik yöntem ve süreçleri kapsamaktadır. Teknolojik gelişmenin temel kaynakları içsel ve dışsal kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buluş ve yenilik ile yaparak öğrenme içsel kaynakları oluştururken, taklit veya teknoloji transferi ise, başlıca dışsal kaynakları oluşturmaktadır.

Teknoloji politikaları, teknolojik değişim sürecini etkilemek amacıyla devletin ekonomiye müdahalesini içeren politikalardır. Ulusal teknoloji politikalarının temel hedefi ülkelerin teknolojik yetkinliğini geliştirmektir. Ayrıca, teknoloji çıktıları olan yeni ürün ve üretim yöntemlerini, yeni sistemleri ve yeni yönetim tekniklerini yaratabilme ya da mevcutları iyileştirme gibi amaçları da taşımaktadır.

Gelişme ekonomisi içindeki bağımlılık kuramı, sanayileşmiş ülkelerin mevcut olduğu bir dünyada kalkınma çabasında olan ülkelerin çözmek zorunda olduğu sorunlar arasında teknolojik açıdan bağımlılığı ifade etmektedir. Merkez ülkelerde geliştirilen teknolojilerin çevre ülkelere transferi sonucunda, gelişmekte olan çevre ülke merkez ülkeye bağımlı hale gelmektedir. Merkez ve çevre ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarının birbirinden farklı olmasından dolayı, yaratılan teknolojilerin çevre ülkelere adaptasyonu çok zor ve çoğu zaman da verimsiz olmaktadır.

Teknolojik gelişim, ülkelerin sosyal ve ekonomik koşulları ile yakından ilişkilidir. İthal edilen teknolojinin yerel koşullara uydurulabilmesi için, belirli bir teknolojik yetenek seviyesine

ulaşmış olması gerekmektedir. Teknolojik yetenek, firma, sektör ve ülkelerin üretim, yatırım ve yenilik yapabilme becerilerini ve yetkinliklerini tanımlayan bir kavramdır.

Teknolojik yetenek, fiyat ve kalite rekabetini sürdürülebilir hale getirmek için üretim, mühendislik ve yenilikçilikte teknolojik bilginin etkin kullanımını ifade etmektedir. Teknolojik yetenek bir firma, sektör ya da ülkenin stratejik rekabet avantajı sağlamak için verili bir teknolojinin etkin kullanılması (üretim yeteneği), teknoloji seçenekleri içinden mevcut şartlara en uygun olanını seçilmesi (yatırım yeteneği) ve yeni teknoloji seçeneklerini geliştirme (yenilik yeteneği) becerilerini göstermektedir (Taymaz, 2004: 1).

26

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Gelişmiş ülkelerde teknolojik gelişmeler genellikle, yeni ürünlerin ya da süreçlerin oluşumuna, üretim süreçleri içinde maliyetleri düşürücü etkilere yol açan yenilikçi Ar-Ge faaliyetleri sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise, ithal teknolojilerin yerel koşullara uyarlanmasına yönelik olarak yapılmaktadır. Bu uyarlamalar daha sonra yapılacak Ar-Ge faaliyetleri ile yenilikçi bir yapıya dönüşebilmektedir. Küçük ölçekli, eski, ikili sanayi yapısının olduğu ve teknoloji açısından dışa bağımlı olan gelişmekte olan ülkelerde, yenilikçi ve kendi teknolojisini üretebilecek Ar-Ge faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi mümkün olmadığı gibi, bazen bu faaliyetler beklenen sonuçları doğurmayabilmektedir.

Teknoloji transferi, ihtiyaç duyduğu teknolojiyi kendisi üretemeyen firma, sektör ve ülkeler için büyümenin önemli bir kaynağı niteliğindedir. Teknoloji transferi; teknolojinin edinimi, etkin olarak kullanılması, özümsemesi, uyarlanması, geliştirilmesi ve yeniden üretilmesi gibi birbirini etkileyen çeşitli süreçlerden oluşmaktadır.

Genellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları, patent, lisans ve know-how gibi çeşitli yöntemlerle teknoloji üreten ülke ya da firmalardan ithal edilen teknoloji firma, sektör ya da ülkenin büyüme sürecini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür. Gelişmekte olan ülkeleri teknoloji transferine yönlendiren başlıca nedenler arasında, teknoloji üretmek için gereken üretim faktörlerine sahip olamamak ve gelişmiş ülkeler tarafından icat edilmiş yeni üretim tekniklerini kullanarak uluslararası rekabet gücü kazanma hedefi yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkeler teknoloji transferi yaparken, kendi toplumsal koşullarını dikkate alarak uygun teknolojiyi seçmelidirler. Ayrıca

kendi bilimsel ve teknik kapasitelerini kullanarak, mevcut sosyal ve ekonomik koşullarına göre kendi teknolojilerini yaratmalıdırlar.

Teknoloji transfer süreci; başlıca yatay ve dikey teknoloji transferi yöntemlerinden oluşmaktadır. Dikey teknoloji transferi; lisans, know-how, çok ortaklı girişim, satın alma, franchising, anahtar teslimi tesisler, danışmanlık, üretim ortaklığı, yabancı uzman istihdamı vb. yöntemleri içermektedir. Dikey yöntemlerle teknoloji transferinde, transfer edilen teknolojiye hâkimiyet ve geliştirme yeteneğinin olmaması ve sürekli dışa bağımlılık gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Yatay teknoloji transferi ise, Ar-Ge enstitü ve projeleri, üniversite-sanayi işbirliği, proje işbirlikleri, kümeler, ağ yapılar vb. yoğun etkileşimli uygulamalardan meydana gelmektedir. Yatay teknoloji transferi, teknolojiye erişim, uygun olanın seçimi, tedarik, asimilasyon, geliştirme ve ileri aşamada teknoloji üretimini mümkün hale getirmektedir. Böylece transfer edilen teknolojinin öğrenilmesi ve ulusal teknoloji yeteneğinin artması mümkün hale gelmektedir.

Teknoloji transfer sürecinde patent, lisans ve ticari marka kullanımı için ödemelerin yapılması doğrudan maliyetleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ara malı, makine ve teçizatın ithalatındaki aşırı fiyat artışları, uzmanlık bedeli ödemeleri, teknolojinin gelişmişlik-karmaşıklık düzeyi, yaşı ve fiyatı, yurt dışına giden kâr ödemeleri, lisans anlaşmalarındaki kısıtlamalar gibi kalemler de dolaylı maliyetleri meydana getirmektedir.

Teknoloji üreticisi ve satıcısı konumunda bulunun ÇUŞ'ların mevcut monopol yapısı, teknoloji transferinin çevre ülkeler için genellikle çok maliyetli olmasına neden olmaktadır. Ayrıca, satın alınan sermaye yoğun teknikler bir taraftan teknolojik işsizliğe ve gelir dağılımının bozulmasına diğer taraftan da, verimsiz büyümeye sebep olmakta ve ithal teknolojiye olan bağımlılığı artırmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE İHRACATIN İTHALATA BAĞIMLILIĞININ NEDENLERİ

Üretim sürecinde yer alan firmaların daha çok ithal girdi kullanması ya da ithal girdi bağımlılığı yüksek olan sektörlerin diğerlerine oranla

daha hızlı büyümesi halinde, ekonomi genelinde ithalata bağımlılık oranı yükselmekte, tersi durumda da düşmektedir (Saygılı vd., 2009: 2). Firmaların üretimde kullanacakları ara ve yatırım mallarını dışarıdan ithal etmelerine neden olan başlıca faktörler arasında; malın fiyat ve kalitesi, malın yurt içinden temin edilme imkânları, firmaların mülkiyet ve yönetim-organizasyon yapısı, döviz kurundaki değişimler, Çin ve Hindistan gibi Uzak Doğu Asya ülkelerden daha ucuza elde etme imkânı, Gümrük Birliği'ne geçiş ve dâhilde işleme rejimi gibi unsurlar yer almaktadır.

28

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Teknolojideki değişim başlıca üç ana faktöre bağlı olarak, üretimin ithalata olan bağımlılığını artırma potansiyeline sahiptir. İlk olarak, teknolojik yenilenme hızının yükselmesi, firmaların daha kısa sürelerde makine-techizat parkının yenilenmesine sebep olmaktadır. İkinci olarak, yeni teknolojiler içeren makine-techizat yedek parçalarının bu teknolojileri geliştiren firma ya da ülkelerden ithal edilme zorunluluğu vardır. Üçüncü olarak da, yeni teknolojiler genellikle yeni ve daha kaliteli üretim girdileri kullanmayı gerektirmektedir. Bu faktörler, teknolojik gelişmelerin hızlandığı ülke ve sektörlerdeki ithalat bağımlılığını yükseltmektedir.

Türkiye ekonomisinde ithalat ağırlıklı ihracat ve büyüme yapısı; ara malı ve sermaye malı ithalatından büyük oranda etkilenmekte ve dış ticaret açığı önemli ölçüde, hammadde-ara malları ve yatırım malları ticaretindeki açıklardan kaynaklanmaktadır. Türkiye tüketim mallarında net ihracatçı, buna karşılık ara malı ve yatırım malı kategorilerinde ise, net ithalatçı konumundadır. Ara malı kategorisinde, giderek artan miktardaki enerji ithalatı dış ticaret açığının başlıca kaynağıdır.

Son yıllarda Türkiye, küçük ev aletleri ve beyaz eşya, kimya, ilaç, bankacılık, sağlık, lojistik, hızlı tüketim, taşıt araçları, aydınlatma, ana metal sanayii, işlenmiş metal, tüketici elektroniği ve gemi yapımı gibi sektörlerde önemli bir üretim üssü konumuna gelmiştir. Yaşanan değişimin başlıca dinamiklerini kısa vadeli politikalar yerine, orta-uzun vadeli içsel-yapısal unsurlar olan coğrafi konum, Gümrük Birliği ve AB'ye tam üyelik süreci, nüfus yapısı, girişimcilik potansiyeli vb. ile dışsal unsurlar olan küresel ve teknolojik gelişmeler oluşturmaktadır. Türkiye'de son dönemlerde hızla büyüyen bu sektörlerin başlıca ortak özellikleri; geçmiş dönemin lokomotif sektörleri olan tekstil, giyim-deri gibi emek yoğun sektörlerden farklı

olarak, üretim teknolojisinin sermaye ağırlıklı olması, güçlü ölçek ekonomilerinin varlığı, işlenmiş metaller sektörü başta olmak üzere ithal girdi bağımlılığının giderek artmasıdır.

Türkiye'de Ekonomi Bakanlığı'nun Ocak 2014 verilerine göre, ihracatta ithal girdilere bağımlılık oranı % 58.5'dir. Ürün grupları açısından ihracatın ithalata bağımlılık oranları ise, Demir-Çelik'te % 76.8, Gıda ve İçki'de % 66.2, Elektrikli Makinalar'da % 63.8, Pişmiş Kil ve Çimento'da % 62.9, Orman Ürünlerinde % 61.0, Lastik'te % 60.2, Elektronik'te % 59.8, Madeni Eşya'da % 59.0, Otomotiv'de % 57.4, Makine İmalatında % 53.7, Dokuma ve Giyim'de % 52.5, Mesleki ve Optik Cihazlar'da % 45.7, Kağıt'da % 43.0, Kimya % 42.7, Seramik'te % 28.6 olarak gerçekleşmiştir.

4. İHRACATIN İTHALATA OLAN BAĞIMLILIĞI İLE İLGİLİ ANALİZLER

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde; gelişmekte olan ülkelerdeki ithalat bağımlılığının büyüme ve ihracat üzerinde önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir. Arize (2002); 50 ülke üzerinde eşbütünleşme ve yapısal kırılma testleriyle yaptıkları analizlerinde, ülkelerin düşük gelirli, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler şeklinde sınıflandırıldığında ihracatın ithalata olan bağımlılığı sırasıyla % 57, % 58 ve % 75 düzeyinde olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Ramos (2001); Portekiz'de toplam ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında ilişkiyi inceledikleri çalışmasında, değişkenler arasında eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alam (2003); Meksika ve Brezilya ekonomileri için nihai mal ihracı, sermaye malı ithali ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme analizi ile araştırmış, değişkenler arasında çok güçlü bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir.

Çivi ve Çakır (2000); Türkiye'de imalat sanayiinin ithalata olan bağımlılığı konusunda yaptıkları çalışmada kullandıkları 1985 yılı girdi-çıktı tablosu aracılığı ile diğer petrol ve kömür ürünleri, diğer metal ana sanayii, plastik ürünleri, diğer kimyasal maddeler imali, metal eşya sanayii, demir çelik ana sanayii, tarımsal makina ve teçhizat, motorlu kara ulaşım araçları, kauçuk ve kauçuk ürünleri, kimyasal gübreler imali sektörlerinin yüksek düzeyde ithalata bağımlı

olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışmada kullanılan 1990 yılı girdi çıktı tablosuna göre; diğer imalat sanayi sektörü, diğer metal ana sanayi, demir çelik ana sanayi, diğer kimyasal maddeler imali, kimyasal gübreler imali, ilaç sanayi, plastik ürünleri, diğer taşıma araçları; elektrikli makineler ithalata olan bağımlılığı en yüksek sektörler olarak hesaplanmıştır.

Ersungur vd. (2011); Türkiye’de ithalata olan bağımlılığın derecesini girdi-çıkıtı tablosu analiziyle araştırmışlardır. Tetkik ve arama hariç, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri, büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, ormancılık, tomrukçuluk ve ilgili hizmet faaliyetleri sektörünün geriye bağlantı etkisi en yüksek sektörler olarak bulmuşlardır. Diğer taraftan kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, ana metal sanayii, makine ve teçhizat imalatı sektörlerinin ise ileriye bağlantı etkilerinin en yüksek olduğu sektörler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

İnançlı ve Konak (2011); Türkiye’de otomobil sektöründe dışa bağımlılık düzeyini ölçmeye çalışmışlardır. Yapılan analizde 1995-2002 yılları arasında otomobil ve otomobil sektörüyle ilişkili diğer alt sektörlerde ihracatın ithalata bağımlılık düzeyinin arttığını, 2003-2007 yılları arasında da bu artış trendinin devam ettiğini saptamışlardır.

Duman ve Özgüzer (2013); 1998 ve 2002 girdi-çıkıtı tabloları aracılığıyla yaptıkları analizde, toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt ve ev eşyaları sektörlerindeki ithalata bağımlılık düzeylerinin, imalat sektörüne oranla daha yüksek derecede olduğunu belirlemişlerdir. Çolak vd. (2014); Türkiye imalat sanayiinde ithalatın belirleyicilerini AMG Tahmincisi kullandıkları çalışmada, sektörel ithalat üretim esnekliğinin en yüksek olduğu sektörlerin metal ürünleri, motorlu araçlar, elektrikli makineler ve tekstil olduğunu saptamışlardır.

5. ARAŞTIRMA VERİ SETİ VE YÖNTEMİ

Çalışmada, Türkiye’de ithalat ile ithalat talebini belirleyen sektörler arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu amaçla kullanılan veriler 2003-2014 yılları için, TÜİK tarafından yayınlanan ISIC Rev.3 2 basamaklı sektörel bazda ithalat verileri ve toplam ithalat verilerinden elde

edilmiştir. Sektörel ithalat (scimport) ile toplam ithalat (import) \$ cinsinden ve aylık toplam olarak alınmıştır.

Türkiye’de ithalat talebi ile bunu belirleyen sektörler arasındaki ilişkinin araştırılmasında Eberhardt ve Teal (2010, 2011) ile Eberhardt ve Bond (2009) tarafından geliştirilen AMG Tahmincisi kullanılmıştır. Bu tahminci, kesitler arasındaki yatay kesit bağımlılığını dikkate alarak, kesit denklemlerinin farklı katsayılarının elde edilmesine imkan tanımaktadır. Buna göre tahmin edilecek modele ilişkin farklı katsayılar şu şekilde elde edilebilir:

$$y_{it} = \beta_i' x_{it} + u_{it} u_{it} = \alpha_i + \lambda_i' f_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$x_{mit} = \Pi_{mi} + \delta_{mi}' g_{mt} + \rho_{1mi} f_{1mt} + \dots + \rho_{nmi} f_{nmt} + v_{mit}$$

$$m=1, \dots, k \quad \text{ve} \quad f_{.mt} \subset f_t$$

$$f_t = \phi' f_{t-1} + \varepsilon_t \text{ve} g_t = \kappa' g_{t-1} + \varepsilon_t$$

1 nolu eşitlikte yer alan x_{it} gözlemlenebilir değişkenlerin vektörünü, f_t grupları etkileyen faktörleri, λ_i ise faktörlerin kesitlere olan farklı etkilerini, $m=1, \dots, k$ k tane gözlenebilen değişkeni ifade etmektedir.

Eberhardt ve Bond (2009) tahmine ilişkin öncelikle ilk aşamada birinci fark OLS modeline, birinci farklarında (T-1) tane zaman kukla değişeni eklenerek 1 nolu eşitlik tahmin edilmektedir. Ardından 2 nolu eşitliğin tahmini yardımıyla elde edilen kukla katsayıları 3 nolu eşitlikte verildiği gibi kesit bağımlılıklarını içerecek şekilde bağımsız değişken olarak kullanılmakta ve her bir kesit için ayrı ayrı tahmin edilen denklemlerin ortalaması alınarak AMG katsayıları elde edilmektedir.

$$\Delta y_{it} = b' \Delta x_{it} + \sum_{t=2}^T ct \Delta D_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$\Rightarrow \hat{\mu}_t = \hat{c}_t$$

$$y_{it} = a_i + b_i' x_{it} + c_i t + d_i \hat{\mu}_t + e_{it} \quad (3)$$

$$\hat{b}_{AMG} = N^{-1} \sum_i b_i$$

6. TAHMİN SONUÇLARI

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı halinde bu durum dikkate alınmadan yapılacak bir analizde elde edilecek sonuçlar önemli derecede etkilenmektedir (Breusch ve Pagan, 1980; Pesaran, 2004). Bu nedende çalışmada ilk olarak analize dahil olan panel veri setinde, yatay kesit bağımlılığının belirlenmesi için, ele alınan örnekleme ($T > N$) olduğundan Berusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen ve 4 nolu eşitlikte verilen LM testi yapılmıştır. 4 nolu eşitlikte ifade edilen LM testinde T zaman kesiti boyutunu, N ise yatay kesit boyutunu ifade etmektedir. Buradan elde edilen test istatistiği H_0 : "Yatay Kesit Bağımlılığı Yoktur" boş hipoteziyle sınanmaktadır. Bu test yardımıyla yatay kesit birimlerinin birbiriyle bağımlı olup olmadıkları, diğer bir ifadeyle seriye belli bir şok gelmesi durumunda tüm yatay kesit birimlerinin söz konusu şoktan aynı derece etkilenip etkilenmediği tespit edilmektedir. Söz konusu teste ilişkin sonuçlar ise Tablo 2'de verilmiştir.

$$LM = T \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \rho_{ij}^2 \sim \chi^2 \frac{N(N-1)}{2} \right) \quad (4)$$

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test	İstatistik Değeri
LM testi	1252.47
LM Testi P değeri	0.0000

Tablo 2'deki LM test sonuçlarına göre, yatay kesit bağımlılığının olmadığına ilişkin boş hipotez istatistiki olarak reddedilmektedir. Elde edilen bu sonuç çalışmada kullanılan panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının olduğuna işaret etmektedir.

Panel veride yatay kesit bağımlılığının varlığı nedeniyle, kullanılan veri setinde daha tutarlı ve etkin sonuçların alınabilmesi için yatay kesit bağımlılığına da göz öne alan 2. nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007) CADF birim kök testi yapılmıştır. CADF testinde, hata teriminin tüm seriler için ortak ve her seriye özgü olmak üzere, iki kısımdan meydana geldiği varsayımı altında:

$$Y_{it} = \beta_i Y_{i,t-1} + u_{it} \quad (5)$$

$$u_{it} = \lambda_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

şeklinde ifade edilmekte olup, f_t daima durağan olduğu varsayılan gözlenemeyen ortak ögeyi ε_{it} ise bağımsız ve özdeş dağılan seriye özgü ögeyi temsil etmektedir. Buradan yatay kesit bağımlılığının, gözlenemeyen ortak ögenin varlığından kaynaklandığı varsayımı altında $H_0: \beta_i = 0$ "Birim kök vardır" ve $H_1: \beta_i < 0$ "Birim kök vardır" hipotezleriyle sınanmaktadır. Ayrıca her bir yatay kesite ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması alınarak panelin geneli için birim kök test istatistiği olan CIPS (Cross-Sectionally Augmented IPS) elde edilebilir (Pesaran, 2006). CIPS istatistiği şu şekilde ifade edilebilir:

$$CIPS = N^{-1} \sum_{j=1}^n CADF \quad (7)$$

CIPS tahmincisinin uygulanması sonucu ulaşılan test istatistiği değerleri, Pesaran (2006)'daki kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak elde edilen sonuçlar CIPS test istatistiği değerlerinden büyükse boş hipotez reddedilir ve panel serilerinin bütün olarak durağan olduğu kabul edilir. Söz konusu CADF birim kök test ve CIPS testi sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: CADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken Adı	Test İstatistiği	% 1 Kritik değer	% 5 Kritik değer	% 10 Kritik değer	Panel (CIPS)
import	1.700	-2.770	-2.650	-2.590	2.61
Δ import	2.610	-2.770	-2.650	-2.590	
scimport	-2.058	-2.300	-2.160	-2.080	-6.19
Δ scimport	-2.665	-2.300	-2.160	-2.080	

Not: Panel istatistiği (CIPS) kritik değerlerinde -2,14(%1 anlamlılık düzeyinde), -2,05(%5 anlamlılık düzeyi), -2,0(%10 anlamlılık düzeyinde) şeklinde kullanılmıştır.

Tablo 3'te CADF birim kök testi sonuçlarına göre, test istatistiklerinin Pesaran (2007) tablo değerleri ile karşılaştırılması sonucunda panel

veri setinde modele dahil edilen sektörel ithalat ile toplam ithalat değişkenlerinin $I(0)$ düzeyinde durağan olmadığı, ancak her iki değişkenin birinci fark değerleri $I(1)$ ile durağan hale geldikleri, yani birim kök içermedikleri belirlenmiştir. Ayrıca CIPS testinin uygulanması sonucunda, panel serileri için elde edilen sonuçlar kritik tablo değerlerinden büyük olduğundan; panel veri setinde modele dahil edilen kesitler arasında değişen değişkenlerin bir bütün olarak durağan süreç karakteristiğine sahip olduğu görülmektedir.

Yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testlerinin ardından çalışmanın bu kısmında, yatay kesit bağımlılığını da dikkate alan Westerlund (2006) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi yapılmıştır. Eşbütünleşme testine ilişkin tahmin edilecek model aşağıda verilmektedir:

$$yit = z'ityij + x'it\beta_i + eit \quad (8)$$

$$eit = rit + uit \quad (9)$$

$$rit = rit-1 + \Theta iuit \quad (10)$$

Yukarıdaki modelde yit zaman serisi değişkenini ifade etmekte ve $t=1, \dots, T$ zaman periyodu, $i=1, \dots, N$ ise yatay kesittir.

Westerlund (2007) panel veride kalıntı dinamikleri yerine yapısal dinamiklere dayalı olan ilk ikisi grup ortalama istatistiklerini, diğer ikisi ise panelin yatay kesitindeki hata düzeltmeyle ilgili bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan panel veri istatistiklerini içeren dört panel eşbütünleşme testi önermektedir (Westerlund, 2007: 710-712).

Westerlund (2007) tarafından önerilen grup ve panel istatistiklerindeki ayırım alternatif hipotez testlerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre P_a ve P_t test istatistikleri, tüm panele ait bilgiler ile hesaplanırken panel eşbütünleşme testine ilişkin 7 nolu eşitlikteki hipotez, alternatif hipotezler kurulduktan sonra 8 ve 9 nolu eşitlikte yer verilen P_a ve P_t test istatistikleri hesaplanmaktadır.

$$H_0: \rho_i = 0 \text{ (tüm } i \text{'ler için)}$$

$$H_a: \rho_i < 0 \text{ (tüm } i \text{'ler için)} \quad (10)$$

$$Pa \text{ istatistiği: } Pa = (\sum_{i=1}^N Li_{11})^{-1} \sum_{i=1}^N Li_{12} \quad (11)$$

$$Pt \text{ istatistiği: } Pt = \hat{\sigma}^{-1} (\sum_{i=1}^N Li_{11})^{-1/2} \sum_{i=1}^N Li_{12} \quad (12)$$

Diğer yandan G_a ve G_t 'nin grup ortalama istatistiklerinin elde edilmesi için, her bir birim için tahmin edilen ρ_i 'ler ve ρ_i 'lerin t oranlarının ağırlıklı ortalaması hesaplanarak 10 nolu eşitlikteki hipotezler kurulduktan sonra 11 ve 12 nolu eşitlikler yardımıyla grup istatistikleri hesaplanmaktadır.

$H_0: \gamma_i = 0$ (tüm i 'ler için)

$H_a: \gamma_i < 0$ (en az bir i için) (13)

$$G_a \text{ istatistiği: } G_a = \sum_{i=1}^N Li_{11}^2 Li_{12} \quad (14)$$

$$G_t \text{ istatistiği: } G_t = \sum_{i=1}^N \hat{\sigma}^{-1} Li_{11}^{-1/2} Li_{12} \quad (15)$$

şeklinde hesaplanmaktadır.

Her iki grup testte de, H_0 hipotezinin reddedilmesi halinde, panelin tümü için eşbütünlüşme ilişkisinin reddi anlamına gelmektedir ve bu durum değişkenlere ilişkin eşbütünlüşme ilişkisini kanıtlamaktadır (Tatoğlu; 2012: 240). Buna göre elde edilen eşbütünlüşme test sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Westerlund Panel Eşbütünlüşme Testi

İstatistik	Değer	z değeri	Bootsrapt Prob
Gt	-10.117	-40.266	0.000
Ga	-169.949	-167.400	0.000
Pt	-53.488	-43.821	0.000
Pa	-183.355	-288.585	0.000

Tablo 4'deki toplam ithalat ve sektörel ithalat değişkenlerine ait Westerlund (2007) panel eşbütünlüşme testi sonuçlarına göre, eşbütünlüşme yoktur şeklinde oluşturulan H_0 hipotezi G_t , G_a , P_t ve

Pa istatistik değerleri tarafından reddedildiğini göstermektedir. Buna göre elde edilen test sonuçları değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca değişkenler arasında yatay-kesit bağımlılığının bulunması, sonuçların yorumlanması aşamasında bootstrap olasılık değerlerinin dikkate alınmasını önermektedir. Buna göre değerlendirildiğinde Gt, Ga, Pt ve Pa istatistik değerleri istatistiklerine göre, kurulan modelde H_0 hipotezinin reddedilmesi seriler arasında eşbütünleşme ilişkisini desteklemektedir

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının tespitinden sonra AMG Tahmincisine göre elde edilen her bir sektöre ilişkin kesit regresyon sonuçları elde edilmiş ve regresyon sonuçları Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5: AMG Sektörel Regresyon Sonuçları

Sektör Adı	Katsayılar	Prob	Sabit
Tarım ve hayvancılık	.922506	0.000*	.0037797
Ormancılık ve tomrukçuluk	.4325751	0.002*	.0093962
Gıda ürünleri ve içecek	.9507732	0.000*	-.005368
Tütün ürünleri	.685225	0.000*	-.017258
Tekstil ürünleri	.875577	0.000*	-.007072
Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	.3477306	0.048**	.0179925
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	.7974919	0.000*	.01441
Kağıt ve kağıt ürünleri	.7282418	0.000*	.0020279
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.083132	0.000*	.0087138
Kimyasal madde ve ürünler	.7190752	0.000*	-.000965
Plastik ve kauçuk ürünleri	.8374151	0.000*	-.003742
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	.8761546	0.000*	.0058253
Ana metal sanayi	1.193164	0.000*	.0025045
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	1.034066	0.000*	-.004451

*Teknoloji Yoksulluğu ve Türkiye'de İhracatın
İthalata Olan Bağımlılığı*

Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	1.492885	0.000*	-.011294
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	1.329243	0.000*	-.010180
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar	.7693706	0.000*	.0135224
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	1.066664	0.000*	-.0126
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	1.548987	0.000*	-.002899
Diğer ulaşım araçları	1.435186	0.000*	-.001451
Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	1.014037	0.000*	-.001247

Not: * ve ** sırasıyla %1 ve %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 5'deki AMG Tahmincisine göre elde edilen regresyon sonuçları açısından, Türkiye'de ithalatın artışında en çok motorlu kara taşıtı ve römorklar sektörü, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sektörü, diğer ulaşım araçları sektörü, büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörü, ana metal sanayi sektörü, kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörü; radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları sektörü, metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç) sektörü ve mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler sektörü etkilidir. Diğer taraftan ithalat artışında en az etkili olan sektörlerin; tabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı sektörü, ormancılık ve tomrukçuluk sektörü, tütün ürünleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında; Türkiye'de ithalat artışında etkili olan sektörlerden "motorlu kara taşıtı ve römorklar" sektörü için Çivi ve Çakır (2000), Çolak vd. (2014); "başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat" sektörü için Ersungur vd. (2011); "diğer ulaşım araçları" sektörü için Çivi ve Çakır (2000); "büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları" sektörü için Ersungur vd. (2011); "ana metal sanayi" sektörü için Çivi ve Çakır(2000) Ersungur vd. (2011) Çolak vd. (2014) ve son olarak "kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar" sektörü için Ersungur vd. (2011) ile benzer bulgular elde edildiği görülmektedir.

SONUÇ

Yeterli miktarda sermaye ve bunu inovatif faaliyetler yönünde kullanabilecek beşeri kaynaklara ve eğitilmiş işgücüne sahip olmayan ülkelerin bu yoksunlukları, onların birer teknoloji yoksulu ülkelere dönüşmelerine neden olmaktadır. Teknoloji yoksulluğu; makro iktisadi açıdan ülkelerin, mikro iktisadi açıdan firmaların, ihtiyaç duydukları teknolojileri üretmek için beşeri, fiziki ve mali kaynaklarının yetersiz olduğunu ifade etmektedir.

38

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Çalışmada Türkiye’de ithalat talebinin sektörel belirleyicilerinin araştırılması hedeflenmiştir. Bu amaca yönelik olarak 21 sektörün 2003-2014 yılları arasındaki aylık ithalat verilerini içeren panel veri seti ile toplam ithalat üzerine regresyonu elde edilmesi için hem yatay kesit bağımlılığını dikkate alan hem de her kesite ait farklı katsayıları tahmin edilmesini mümkün kılan AMG Tahmincisi ile analiz edilmiştir.

Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, motorlu kara taşıtı sektörü, makine ve teçhizat sektörü, diğer ulaşım araçları sektörü, büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları sektörü ve ana metal sanayi sektörünün, ithalatın artışında en yüksek etkiye sahip sektörler olduğu bulguları elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, Türkiye’nin ihracat kalemlerinde önemli yer tutan motorlu kara taşıtı, makine ve cihazlar, elektronik aletler ve demir çelik sektörü mal gruplarının üretiminde gerekli olan ara malı, yatırım malı ve teknolojiye yeterince sahip olmaması, bu mal gruplarının üretilip ihraç edilmesi için ithal artışını beraberinde getirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu sektörlerin ithalatı artırması, ihracat için gerekli olan malların ithalat edilmesini sağlayarak ihracatı ithalata bağımlı kıldığını ima etmektedir.

Türkiye’de ihracat sektörlerinin ithalata olan bağımlılığı çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Birinci olarak, yurt içinde ikamesi olan girdi talebi ve üretiminin düşmesidir. Üretim düşüşü, istihdamı azaltarak işsizliği artırmaktadır. İkinci olarak, ithal girdilere yönelik döviz harcamalarının artmasıdır. Bu durum cari açık sorununa neden olmaktadır. Son olarak, ithal girdilerin artması, dışarıdan girdi temini yoluyla üretim yapan sektörlerde yurt içi katma değer düşmesine neden olmaktadır. Yurt içi katma değerde oluşan azalma, ileri ve geri

bağlantılı etkilerinin zayıflamasına yol açarak ekonomik büyümeyi azaltmaktadır.

Türkiye imalat sanayi teknolojik açıdan; belirgin bir biçimde düşük teknoloji yönelimine sahip sanayilerin ağırlıklı olduğu, orta teknoloji yönelimli sanayilerin payının düşük olduğu zayıf bir yapıya sahiptir. Yüksek teknoloji sanayileri ise, marjinal düzeydedir. Türkiye'nin yüksek ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmesi ve gelişmiş ülkelerle aralarındaki kalkınmışlık farkını kapatabilmesi için, katma değeri yüksek ileri teknoloji ürünler üretmesi ve bunları ihraç etmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarına milli gelirden daha fazla pay ayırması, ileri teknoloji üretimi gerçekleştirecek yüksek nitelikli işgücünün yetiştirilmesine yönelik inovasyon ağırlıklı eğitim ve öğretim politikalarını devreye sokması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alam, Imam M. (2003). "Manufactured Exports, Capital Good Imports, and Economic Growth: Experience of Mexico and Brazil". *International Economic Journal*, 17(4), 85-105.

Arize, C. Augustine (2002). "Imports and Exports in 50 Countries Tests of Cointegration and Structural Breaks". *International Review of Economics and Finance*, 11, 101-115.

Bayraç, Naci H. (2012). "Sanayileşme Stratejileri ve Dış Ticaret". *Uluslararası Ekonomik İlişkiler I-II*, Kerim Özdemir, Güven Delice (Eds.), İstanbul: Lisans Yayıncılık, 146-159.

Breusch, T. S ve Pagan, A. R. (1980), "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification Tests in Econometrics", *Review of Economic Studies*, 47, 239-53.

Çivi, Halil; Çakır Mesut (2000). "Türkiye'de İmalat Sanayiinin İthalata Bağımlılığı-Girdi Çıktı Yaklaşımıyla". *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14 (1), 1-10.

Çolak, Caner; Tokpunar Selman ve Uzun Yasin (2014). "Determinants of Sectoral Import in Manufacturing Industry: A Panel Data Analysis". *Ege Akademik Bakış*, 14 (2), 271-281.

Duman, Alper.;Özgüzer E. G.(2013), "An Input-Output Analysis of Rising Imports in Turkey". *Ekonomik Yaklaşım*, 23 (84), 39-54.

Eberhardt, Markus; Bond, Stephen (2009). "Cross-Section Dependence in Non-Stationary Panel Models: A Novel Estimator". *Munich Personal Repec Archive (MPRA) Papers*, 17692, 1-28.

Eberhardt, Markus.;Teal, Francis (2010). "Productivity Analysis in Global Manufacturing Production". *University of Oxford Department of Economics Discussion Paper Series*, 515, 1-32.

Eberhardt, Markus; Teal, Francis (2011). "Econometrics for Grumblers: A New Look at the Literature on Cross-Country Growth Empirics". *Journal of Economic Surveys*, 25 (1), 109-155.

Ersungur, Mustafa Ş.; Ekinci Demet E.; Takım Abdullah (2011). "Türkiye Ekonomisinde İthalata Bağımlılıktaki Değişme: Girdi-Çıktı Yaklaşımıyla Bir Uygulama". *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, 1-11.

Freeman, Chris; Soete, Luc (2004). *The Economics of Industrial Innovation 3*. Oxford: The MIT Press.

İnançlı, Selim; Konak Ali (2011). "Türkiye'de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü Örneği". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2), 343-362.

Pesaran, Hashem M. (2004). "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels". *IZA Discussion Papers*, 1240, 1-39.

Pesaran, M. H. (2006). "A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Crosssection Dependency". *Cambridge Working Papers in Economics*, 0346

Pesaran, Hashem M. (2007). "A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence". *Journal of Applied Econometrics*, 22 (2), 265-312.

Ramos, Riberio, F., Francisco (2001). "Exports, Imports, and Economic Growth in Portugal: Evidence from Causality and Cointegration Analysis". *Economic Modelling*, 18(4), 613-623.

Tatoğlu, Ferda (2013). *İleri Panel Veri Analizi 2*. İstanbul: Beta Basım, 239-240.

Tiryakioğlu, Murat (2011). "Teknoloji Transferi, Teknoloji Yoksulluğu mu?". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (2), 169-199.

Westerlund, Joakim (2006). "Testing For Panel Cointegration With Multiple Structural Breaks". *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 68 (1), 101- 132.

Westerlund, Joakim (2007). "Testing For Error Correction In Panel Data". *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 69 (6), 709-747.

İnternet Kaynakları

Saygılı, Şeref; Cihan Cengiz; Yalçın Cihan; Hamsici Türknur (2009). "Türkiye İmalat Sanayii İthalat Yapısı Taslak Rapor Özeti", http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/54882eee-fba5-437c-8627-0c9f650eec37/turkiyeimalatsanayii_ozet.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=54882eee-fba5-437c-8627-0c9f650eec37 (Erişim Tarihi:16.07.2015).

Taymaz, Erol (2004). Türkiye İmalat Sanayiinde Teknolojik Yetenek, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/teknolojikyetenek/ULusal_Teknolojik_Yetenek_Raporu.pdf (Erişim Tarihi:16.07.2015).

SUMMARY

Depending on the recent increase in globalization process in the world economy, removal of the regulations restricting international trade and technological developments directly affect especially production processes of the developing countries and these countries gradually become more and more dependent on imported inputs. Increase in production activities of the countries for export leads to an increasing demand for foreign capital, technology, raw material-intermediate good and energy; also countries are forced to import intermediate goods and capital goods in order to increase their economic growth, production and export. Increase in export through this economic growth indicates that the country suffers from poverty of intermediate good, capital good and technology as well as being dependent on import for its growth and export. In this study, import indicators in sectoral level in Turkey are estimated by using Augmented Mean Group (AMG) method for 2003:1 2012:12 period. In accordance with these estimations, it is proved that sectors having the highest rate of import increase in sectoral level are "motorized land vehicles", "machinery and equipment", "other transportation vehicles", "office, accounting and data processing devices" and "main metal industry" sectors. In this study, it is reflected that increase of production and exportation in specified industries in Turkey is only possible by importation of inputs like raw materials, intermediate goods, technology, etc.

42

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

CRITICAL EVALUATION OF PROMOTING
PARTICIPATION OF NGOs IN THE UN
SECURITY COUNCIL*

*Mehmet Halil Mustafa BEKTAŞ***

Makale Geliş Tarihi-Received: 20.04.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 11.06. 2017

ABSTRACT

Informal relationships have been developed between the UN Security Council (SC) and non-governmental organizations (NGOs). Some scholars and politicians have suggested that these informal relationships should be strengthened through the provision of more formal access mechanisms such as consultative status. On the other hand, increasing participation by NGOs on the SC is questioned by others on the grounds of accountability, fairness and objectivity, the purported threat to international legal order of such participation, and the undermining of the SC's effectiveness. The current study critically evaluates these reservations regarding the promotion of access for NGOs to the SC. It examines whether or not the provision of formal access justifies these concerns, concluding that while some reservations might be valid, they should not be considered as insuperable obstacles. This is firstly because the SC could develop a mechanism for granting formal access to NGOs that could address these concerns, and secondly that, given that the SC itself already suffers from a lack of accountability, fairness, objectivity and effectiveness, such access by NGOs

* This work is based on Mehmet Halil Mustafa Bektas, 'Reforming the United Nations Security Council: Making it more Democratic in the Post-Westphalian Legal Order'. Unpublished PhD thesis, De Montfort University (2016).

** Dr., Bursa Uludağ University, Department of International Relations, mhimbektas@uludag.edu.tr

could help enhance the SC's capacities in these areas. There is a limited amount of literature on increasing access for NGOs to the SC, but to the best of the author's knowledge no study has evaluated criticisms of such access in particular, as opposed to NGO's participation in international organizations in general. The present paper would therefore contribute to the literature in this regard.

Keywords: UN Security Council, Accountability of NGOs, Formal/ Informal Participation.

JEL Codes: F53, K33, L31

BM GÜVENLİK KONSEYİ'NDE STK KATILIMLARININ GELİŞTİRİLMESİNİN ELEŞTİREL DEĞERLENDİRMESİ

ÖZ

BM Güvenlik Konseyi ile sivil toplum kuruluşları (STK) arasında resmi olmayan münasebetler geliştirilmiştir. Bazı araştırmacılar ve politikacılar bu gayri resmi münasebetlerin daha da geliştirilip danışmanlık statüsü gibi resmi boyuta taşınmasını tavsiye etmiştir. Diğer taraftan, bazıları STK'ların hesap verebilirlik, eşitlik ve nesnellik, uluslararası yasal düzene tehdit oluşturma ve Konsey'in etkin bir şekilde hareket etmesini zayıflatma gibi olumsuz yönlerine vurgulayarak STK'ların Konsey'deki katılımlarının resmi boyuta taşınmasını sorgulamışlardır. Bu mevcut çalışma, STK'ların Konsey'e resmi statüde girişleri hakkındaki çekinceleri eleştirel bir şekilde ele almıştır. Tavsiye edilen resmi münasebetlerin sağlanmasının bu çekinceleri doğrulayıp doğrulamayacağını incelenmiş, sonuç olarak bazı çekincelerin geçerli olabileceği, ancak çözümlenemez engeller olmadıkları kanaatine varılmıştır. Bunun iki temel nedeni var, birincisi, Konsey STK'larla resmi münasebetler geliştirirken oluşturacağı bir mekanizma ile bu çekincelerin üstesinden gelebilir; ikinci olarak, Konsey hâlihazırda kendisi hesap verebilirlik, eşitlik ve etkili bir şekilde harekete geçme gibi hususlarda problemler yaşamaktadır, STK'lar resmi münasebetler aracılığı ile Konseyin zayıf olduğu bu kabiliyetlerinin iyileştirmesinde katkıda bulunabilir. Literatürde STK'ların Konseye katılımlarının geliştirilmesine yönelik sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır, yazarın bildiği kadarıyla özelde böyle bir katılımın eleştirilerini inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır ki yapılan çalışmalar STK'ların genel olarak uluslararası kuruluşlara katılımını ele almıştır. Bu bağlamda, mevcut makale literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: BM Güvenlik Konseyi, STK'ların Hesap Verebilirliği, Resmi/Gayri Resmi Katılım.

JEL Kodları: F33, K33, L31

INTRODUCTION

Non-governmental organizations (NGOs) are playing a growing political role in the international realm; their status in relation to international law is usually seen as important yet informal (Lindblom, 2005: 15). This is to some extent true. NGOs have been regarded as significant partners (Çakmak, 2004; Hasgüler & Uludağ, 2007; Yılmaz, 2008). States have thus benefited by establishing relations with NGOs, relations that have mostly been based on informal procedures; the establishment of formal¹ relationships have been deliberately avoided. The discrepancy between the *de facto* and *de jure* status of NGOs is thus evident.

46

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Kaczorowska (2010: 173) holds that the International Court of Justice (ICJ) has opened the door to non-state actors in *LaGrand (Germany v United States, Judgment, I.C.J. Reports 2001: p.494, para.77)*. The court's judgement states that either NGOs or Multinational Corporations (MNCs) can be recognized as subjects of international law (ICJ Report, 2001).² Gaja (2003: p.110, para. 17) reports that

...the Court stated in the LaGrand case that individuals are also subjects of international law. This approach may lead the Court to assert the legal personality even of NGOs.

This does not necessarily mean that all NGOs have become legal subjects under international law. It does mean that this is a possibility, and that it consequently falls to NGOs to take advantage. The ICRC³ has done so, being recognized as a subject of international law (Kaczorowska, 2010: 170). Some NGOs have been granted formal

¹ Formal access refers to granting accredited NGOs access to the SC through counselling or observer status in order to allow them to participate in decision-making processes without the right to vote.

² The Court referred to the Vienna Convention on Consular Relations and concluded "that Article 36, paragraph I creates individual rights". (I.C.J. Reports 2001)

³ The ICRC is sometimes referred to as an NGO. Yet, it is neither an NGO nor an international organization. The ICRC has a hybrid nature (Rona, 2004). It nevertheless remains valid as an example to illustrate the possibility that an actor other than a state could become a subject of international law.

standing, such as the conferral of consultative status on the Economic and Social Council (ECOSOC) (UN Charter, Article 71). The legal status of NGOs in international law is nonetheless vague, and simply maintaining that they do or do not have legal standing is not sufficient, partly because there are no accepted rules on the position of NGOs in international law, so relationships have historically been determined pragmatically rather than by legislation. Various types of relationships between NGOs and international bodies have thus developed, including formal and informal consultations, *amicus curiae*, *locus standi*, bilateral meetings, lobbying, international campaigning and implementing agencies.

The relations between the SC and NGOs have arisen through variety of informal means. The main reason the SC has developed relationships with NGOs has been to benefit from their information and experience in dealing with growing international challenges such as refugee flows and mass migration across borders, civil wars that threaten international peace and security, and global terrorism. Since 1982 the SC has begun to interact with NGOs using an ad hoc procedure that 'permits experts to be convened to provide information to member-states' (Jean-Philippe Therien & Madeleine Belanger-Dumontier, 2009: 363). This ad hoc procedure has been advanced by the "Arria Formula"⁴ established in the second half of the 1990s (Paul, 2003). NGOs have begun meeting with Council members unofficially in order to provide information and experience about their fields of expertise (Global Policy, 2003).

Some scholars and politicians have suggested that these informal relationships should be strengthened by providing more formal access to NGOs through mechanisms such as consultative status (Archibugi, 2008; Paul, 2004; Annan, 2000; Ghali, 1996). Others have, however, expressed reservations about formal participation by NGOs in the SC. Graubart (2008) takes an unfavourable view of such involvement, believing that relations between humanitarian NGOs and the SC are primarily intended to promote the political interests of the powerful sponsors rather than the people concerned. Niemetz (2015) discusses NGOs' participation, concluding that the development of formal

⁴ This name derives from Venezuela's UN Ambassador, Diego Arria, who originated this type of meeting.

relations between NGOs and the SC are undesirable because the former should be able to use current informal methods to increase their influence on the SC rather than formalising these relations.

The involvement of any actors on the SC should be examined critically in order to evaluate the possible advantages and disadvantages of such involvement. As the SC's structure is itself already problematic, it would be apt to determine whether the participation of new actors would enhance the Council's work. Formal NGO involvement in the SC should thus be examined critically. Wapner (2007: 261) considers that "NGOs should not be free from harsh scrutiny and critiques [sic] simply because they inhabit global society, of which many have an overly romantic understanding". While recent criticisms of NGOs are "insightful and extremely important" (Wapner, 2007: 261), it is therefore essential to critically analyse the formal participation of NGOs in the SC by considering counter-arguments that focus particularly on their accountability, fairness and objectivity, and whether they are corrosive or constructive actors in the international legal order.

48

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

1. APPRAISAL OF RESERVATIONS

1.1. Critics of NGOs' Accountability

NGOs are particularly trustworthy in their spheres of expertise. Surveys conducted between 2001 and 2011 show that NGOs performed better than businesses, governments and media in providing credible information on human rights, the environment and health (Edelman, 2011). There are, however, concerns that NGOs may not be sufficiently accountable, and are therefore not reliable enough actors to be granted formal access.⁵ Edwards and Zadek (2003: 209) express concerns about this, claiming that "NGOs have no clear bottom line for results and no single authority to whom they must report on their activities".

On the other hand, Wapner (2002: 199) argues that the main reason underlying the strong criticisms of this score is because critics view

⁵ This is an observation the author first encountered in presentations.

states and NGOs as the same type of entity. He emphasises the difference between the accountability of states and NGOs, and the consequent impossibility of treating them as equivalents. He points to the greater number of standards by which states can be held accountable, among which international systems could apportion responsibility externally. This does not mean, however, that the one is inherently more accountable than the other (Wapner, 2002: 199). Even though the number of such systems is greater for states, their accountability is still imperfect (Wapner, 2002: 200).

NGOs may have problems in this area, but those do not pose obstacles to formal participation. Willets (2000: 207) maintains that NGOs may be running a democratic deficit, as some are small unrepresentative personal fiefdoms and others represent a wide body of opinion but have no procedures preventing their supporters from influencing their policies. Gartner (2010: 13) points out that “one important dimension of accountability which is enhanced by the participation of civil society within international organizations is transparency”. Grigorescu’s (2007: 639) study testing some hypotheses across 72 international organizations by using some newly developed measures of transparency shows that NGOs are significant predictors of organizational transparency. NGOs would thus still play conspicuous roles in enhancing the accountability of international bodies.

In fact, NGOs could make significant contributions to the SC to increase accountability. The Council has become more secretive and less answerable than ever, meeting behind closed doors “in private consultations of the whole” after 1990 (Grigorescu, 2007: 639). Critics and some prominent states have argued that the Council’s insufficiently transparent practices and its lack of public accountability robs it of legitimacy (Boutros-Ghali, 1996: para.17).

Liberals believe that

the “black box” of sovereignty becomes transparent, allowing examination of how and to what extent national governments represent individuals and groups operating in domestic and transnational society. (Burley, 1993: 207)

Scholte believes that participation by NGOs could enhance transparency and accountability in global governance by exerting

leverage on decision-makers.⁶ Peter Willetts (2000: 208) also emphasizes that “NGOs make the political process transparent”. Formal participation by NGOs would thus confer their accountability and transparency on the SC by publicising that body’s deliberations.⁷

Formal participation would allow for progress towards a more participatory Council system. It would firstly help inspire citizens to hold their governments accountable for their actions.⁸ Council members would therefore be exposed to civic pressure. Secondly, NGOs would make the SC more accountable. Charnovitz (1997: 274) states that “NGO involvement may enhance the accountability of IGOs”.⁹ Boutros-Ghali (1995) similarly holds that NGO participation “in international relations is, in a way, a guarantee of [the] political legitimacy of those international organizations”. For example, some international organisations such as the EU and the ILO have already become more open to public scrutiny (Lindblom, 2005: 167).

Moreover, some delegates consider the improved relationships between the SC and NGOs as a significant stage in the development of a more “legitimate and effective international political and legal order” (Global Policy, 2013). It was believed that NGOs could leverage the SC and balance it to make it more legitimate. Granting formal access to NGOs would be a significant step to opening the Council and its agenda up to public examination and participation. This means that the Council would potentially be open to public scrutiny that would make it more accountable.

⁶ “Pressure from civil society can help bring regulatory frameworks and operations into the open, where they become susceptible to public scrutiny...civil society associations can push authorities in global governance to take greater public responsibility for their actions and policies.” (Scholte, 2002: 294).

⁷ NGOs provide transparency as a democratic function by informing the public about IGOs and treaty body activities (Woodward, 2011: 226).

⁸ For instance, Eveline Herfkens (2005), Executive Coordinator of Millennium Campaign, says that “[i]t was the first time that the United Nations initiated an effort to build awareness of internationally agreed objectives and to inspire and mobilize citizens to hold their Governments accountable for their achievement.”

⁹ IGOs: Intergovernmental Organizations.

Nevertheless, consideration must be given to how fairly NGOs elect their executives and directors, and to the fact that some NGOs are established merely to make a profit, while others do not allocate the funds they raise to the purposes for which they raised them, and others serve specific state interests. The effect this accountability problem has on the issue of granting NGOs formal access cannot therefore be ignored. The *Economist* (2000) points out that these organizations could develop bad habits if they are not accountable to anyone. Likewise, the *New York Times* notes that NGOs

are now part of the power structure, too. They receive donations from the public and advocate policies that each group claims are in the public interest. As they become part of the established political landscape worldwide, these groups owe it to the public to be accountable and transparent themselves. (The New York Times, 2003)

But, while this issue is certainly a subject for debate, it should not be considered as an obstacle to formal NGO participation. Objections could be overcome by providing some suitable mechanism. In this regard, the question of NGOs' role and accountability has received significant attention from both their critics and their defenders (Charnovitz, 2005: 1).

Some criticise NGOs for their executives' voting processes. Charnovitz (2005: 34) while dismissing the notion that representativeness has any bearing on their accountability, believing rather that it is more important to determine the usefulness of the organization's ideas than "whether [those] ideas faithfully represent the views of the NGO's membership". Spiro (2002: 164) likewise maintains that NGOs cannot be monitored as "the democratic state is idealized on the accountability metric, especially by virtue of periodic elections". He believes that voting is "a crude tool for keeping governmental authorities in line", as governments could "get away with an awful lot before having to answer to their membership...". One means of holding a government accountable is its citizens, through the electoral process. The equivalent for NGOs is its members. The latter is in fact more efficient, because that membership could any time call the leadership or management to account, while citizens would usually have to wait until the next election. Having said that, NGOs' accountability should not be evaluated on the same

ground as that of states. While who governs a state is the substantive issue for its citizens, NGOs are judged by their values.

There are various means of holding NGOs accountable. The first is self-accounting. Anderson (2011: 843) questions the accountability of NGOs:

If, as has often been claimed during the last twenty or so years, NGOs act as "stand in" representatives of the "peoples" of the world before international organizations, in what sense and to whom are they accountable, if they now stand alongside or supplant states in this role? And in what sense are these international organizations to account to NGOs, why, on what basis, and what principle of justification, if at all?

52

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

In Anderson's view it is harder to hold NGOs accountable at the international level than the domestic one. He suggests that NGOs should find ways to discipline themselves and their ideological stances in order to remain useful experts and advocates of their causes as members of civil society. They should also forgo their excessive fondness for public international organizations. This does mean that they should not establish relations with them. He maintains, however, that these constitute mere faux-legitimacy, as there is no reliable system that could hold NGOs to account in such relationships. This is to say that NGOs' accountability should not depend solely on agreements between them and international organizations. Otherwise, NGOs could eventually be seduced into satisfying one particular international organization's demands while ignoring its own members. The current study therefore also suggests that accountability of NGOs should not only depend on the mechanism of the SC, but should also balance their relations with the

fundors of these movements, the philanthropists and foundations that set the priorities, establish the incentives and disincentives, and which represent a whole other set of social and economic pressures upon NGOs and social movements. (Anderson, 2011: 843)

This is indeed a useful way for NGOs to apply self-accounting systems: it would improve their credibility against both members of the SC and their own members.

Secondly, NGOs could be held accountable through members. Keohane (2003: 153) indicates that NGOs are highly vulnerable to reputational threat: they are very weak actors whose credibility depends on their accountability. For example, an NGO might lose membership and funding if the public becomes aware that it does not use for its stated purposes the funds it raises. It could also be charged for unlawful action. If an individual member of an NGO disagrees with its policy, they would at least be able to withdraw their membership or support. Woodward (2011: 229) states that “NGOs are accountable to their members who can withdraw their support at any time”, and Wapner (2002: 201) observes that “members vote with their feet. When the NGO no longer expresses their sentiment, they exit”. In addition, members take their money with them when they withdraw their membership from an NGO (Wapner, 2002: 201). For example, Greenpeace International was heavily criticised by its members and lost a considerable amount of support when it was revealed that the organisation had unintentionally used a faulty assessment in its campaign to prevent Shell Company from dumping an obsolete oil rig at sea (Schoon, 1995). In short, NGOs cannot force their members to maintain their membership: if an NGO lose credibility, it would also lose its support. This is very unlikely for states. Holding NGOs to account is thus easy compared to states. By contrast with the latter, there would be at least the possibility that any problems regarding an NGO’s accountability could be addressed.

Thirdly, external mechanisms for holding NGOs responsible for their actions are an option, if internal measures and member oversight prove inadequate for this purpose. In such cases, states should also take responsibility for monitoring NGOs and asking for statements of their funding purposes and sources, as well as scrutinizing their spending. For example, the *Economist* (2003) provides a report on auditing NGOs:

Competition for funds and publicity among the larger NGOs results in a divided movement that is not making the best use of its assets. It also results in the diversion of funds from conservation to institutional survival, self-interest and a lack of transparency.

Wapner (2002: 201-203) highlights other ways of making NGOs accountable, including boards of directors or advisory councils, collaboration with other NGOs and accountability to states when they

wish to obtain accreditation to international institutions. Spiro (2002: 164) suggests that “the formal inclusion of non-state actors in international decision-making might act more as a restraint on NGO[s] and hold them accountable”. For Maragia (2002: 332),

recognizing NGOs as legal persons not only enables them to become better actors but also enables the international community to hold them accountable for what they do.

54 Granting NGOs formal access to the Council would thus increase their accountability, as it would involve the imposition of a code of conduct (Barbara, 2011: 229). Likewise, NGOs could be held accountable by a SC mechanism that would be established to accredit NGOs to the Council. This mechanism could require that NGOs report their activities and monitor their operations. It would thus be useful for the Council to institute a mechanism that would hold NGOs accountable both before and after formal access was granted. Formal access would certainly also increase the possibility of holding NGOs to account. The granting of such access would place certain obligations and responsibilities on NGOs as well as conferring rights. Otherwise, it could be difficult to monitor an NGO that acts informally, and is thus not subject to any clearly defined rules.

Questions remain regarding who such organizations should be accountable to in the SC and how they should be held accountable under a formal access regime. Some potential solutions can be proposed.

The present study suggests that the Council could also establish a committee on NGOs similar to the one in ECOSOC, whose standing Committee on NGOs was established by the Council in 1946. One of the main tasks of that Committee is the consideration of applications for consultative status and requests for reclassification submitted by NGOs (UN DESA, 2014). ECOSOC has also established principles that require NGOs to fulfil the requirements of representativeness and accountability (ECOSOC Resolution 1996/31). The Council could likewise establish a committee and outline principles in order to evaluate the operations of NGOs seeking to be considered for formal access. This committee could also require NGOs to be more transparent about their personnel, funding and activities.

This argument is strengthened by the consideration that it might be risky to leave the question of NGOs' accountability solely in hands of states, whose activities they are likely to criticize. It would thus be unreasonable to expect a state-based mechanism such as the SC to be objective (Charnovitz, 2005: 38). State-based gatekeeping could also cause NGOs to satisfy the Council at the expense of their members. The present study therefore adds the suggestion that it would be necessary to develop alternative means in addition to the Council mechanism that would hold NGOs fairly to account. NGOs themselves should take steps to be more transparent in their funding, personnel and operations. They could monitor each other's activities when they cooperate.¹⁰ Ultimately, the question of NGO accountability is thus an issue for debate; it should certainly not be regarded as an obstacle.

55

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

1.2. Fairness and Objectivity

Some regimes often consider the efforts of NGOs as inimical to their interests, believing that their work benefits other countries. These governments would therefore resist the involvement of NGOs on a formal basis. For example, permanent members such as Russia and China are very reluctant to recognise the work of NGOs and to cooperate with them. Jeremy Greenstock (interview, 21/11/2013) states that

the USA, UK and France are more open to Non-Governmental Organizations (NGOs). On the other hand, Russia and China, also permanent members of the Security Council are suspicious of NGOs. Thus, Russia and China make life for NGOs in their territories much harder.

They are therefore likely to be the most significant opponents to the granting of formal status to NGOs. The fact that the leading NGOs are mostly European or American may increase the Council's inequality if they were to be granted formal access. This presents a possible objection to this proposal. Roger Porter (2001: 14) observes that

¹⁰ This mechanism is given as a peer model by Grant and Keohane (2005: 36).

it is clear that many developing countries view NGOs, which are largely based in and driven by individuals and groups in developed countries, as often hostile to their interests.

The imbalance objection might be valid to some degree, as it first occurred in 1921 in the dispute concerning the Dutch worker delegate to the ILO (Osieke, 1985: 199). Be that as it may, this problem is not an insoluble one as regards formal participation of NGOs on the Council. Firstly, Charnovitz (1997: 276) aptly points out that “the growing number of NGOs in developing countries may help redress geographic imbalance”. Secondly, NGOs should not be considered as states. Their membership is mostly international. Besides, even if an NGO betrays its purposes and uses the opportunities presented to it to serve the interests of a particular country, such a state of affairs would be obvious because the actions of NGOs under a formal status regime would be open to public scrutiny. NGOs would ultimately be held accountable for their actions, which would discourage them from behaving in such a way.

Moreover, because the nature of NGOs is different from that of states, they should not be judged on the basis of equal regional division. Gramsci (1975) draws

the distinction between political society (the police, the army, legal system, etc.) which dominates directly and coercively, and civil society where leadership is constituted through ideology or by means of consent.

In other words, the activities of civil society are mostly based on individual consent, in contrast to the coercive methods employed by states. NGOs as civil agents should not be equated with states, which are members of political society.

Willets agrees that NGOs and states are different. He considers the latter as negotiators and NGOs as participants. Their functions are distinct, so their contributions to global governance differ (Willets, 2000: 208). Even though NGOs may have certain rights and might perform significant roles in international law and international relations, they cannot be treated as equal to states or

intergovernmental organisations (Santivasa, 2012: 378). They should thus not be considered as representatives of regions or countries.¹¹

An NGO founded in Germany might be very effective in Africa. Global Witness, for example, is an NGO with offices in the UK and America, yet its effective discovery of “natural resource exploitation, conflict, poverty, corruption, and human rights abuses worldwide” is well known. One of its reports, “A Rough Trade”, uncovered the blood diamond trade in Angola.¹² Angola is a southern African country, but it would be incorrect to consider Global Witness as an NGO from a single region (in this case, Europe).

What is more, NGOs’ memberships can span the globe, as indeed can their branch offices. The latter are quite different from states embassies founded to maintain their national interests. This implies that a western-based NGO could indeed be more supportive of the rights of southern people than southern governments could.

NGOs play significant roles such as “adding more diversity to the policymaking process and monitoring the gap between governmental rhetoric and governmental practice in policy making implementation” (Sorensen, 2002: 355). It is thus logical to expect that the participation of NGOs, even Western- or American-based ones, would be much

¹¹ Further, some may argue that there should be an equal regional division in order to have same number of NGOs from each region in the SC. This can be considered as a reflex state-based understanding, because this approach gives NGOs the character of states. However, the NGOs in question here should not be seen as a representative of regional, state or small group interests, but should rather be accepted as representatives of attempts to deal with specific global problems.

¹² Global Witness has also lobbied the SC to stop the trade in minerals fuelling the war in the eastern Congo. Consequently, “On 22 December the UN Security Council (UNSC) passed Resolution 1856 extending and broadening the mandate of the UN peacekeeping force in Congo, MONUC. For the first time in its nine year history, MONUC is now mandated to ‘Use its monitoring and inspection capacities to curtail the provision of support to illegal armed groups derived from illicit trade in natural resources’. This should pave the way for MONUC to begin cutting the illicit outflow of high-value minerals which keeps the armed groups operational.” (Global Witness, 2009).

more active on behalf of people in developing countries than developed countries would. If this were not so, then most developing countries would not oppose NGOs' activities.

The Indian representative of the G-77 made a proposal to a substantive session in Geneva in 1995 according to which

the whole United Nations system, including United Nations bodies and conferences dealing not only with economic, social and sustained economic growth and sustainable development issues, but also with disarmament, finance, trade, law and humanitarian affairs, should be open to the participation of non-governmental organizations. (UN ECOSOC, Doc. E/1995/83: 4-5)

58

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

In fact, it is by far the developed countries who oppose the participation of NGOs, perhaps because it has mostly been NGOs who have challenged their *ultra vires* acts.

There are other counters to considering NGOs as advocates of states' interests, and supports for emphasising the differences between NGOs and states. The philosopher John Dewey (1948: 118) holds that "the voluntary associations just spoken of do not coincide with political boundaries", citing "associations of mathematicians, chemists, astronomers; business corporations, labour organizations, churches, [who] are transnational because the interests they represent are worldwide". It would indeed be hard for a single state to encompass global concepts or aspirations. A matter concerning the world community should not be confined within borders of a state. To illustrate, CARE International has a variety of interests ranging from food and nutrition security to climate change, and has been working in many Asian, Africa, Latin American and Middle Eastern countries. International Rescue Committee has been acting as advocates in the refugee problem that has been such a significant global issue.

Furthermore, some criteria could be applied when granting formal status to NGOs in the SC. ECOSOC uses this procedure: "a[n] NGO cannot be profit-making; it cannot advocate the use of violence; it cannot be a school, a university, or a political party..." (Willets, 2000: 192). The SC can likewise apply its own criteria consistent with its purposes, employing a process that would ensure the selection of suitable NGOs. In this regard, national NGOs that are active only in a

single country and do not accommodate any international character may not be as independent as international NGOs. State-run NGOs may not therefore be free from governmental control or state interests, but international ones could hardly be controlled by a single state. Charnovitz (1997: 276) says that it would be illogical to compel an NGO like the International Chamber of Commerce (ICC) or the International Confederation of Free Trade Unions¹³ “to channel its concerns through its own government”. By his account, the majority of international NGOs are more likely to foster socially beneficial policies such as peace and the protection of the global commons. It is therefore difficult to imagine how international NGOs would be curbed by the national interests of states. While national NGOs may well advocate militarism or protectionism, such aims are unlikely to inspire true international coalitions. As a failsafe mechanism, national NGOs could be excluded from the Council.

59

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

The SC would moreover actually benefit, as NGOs would share all their potential facilities. The aim of involving NGOs in the Council is to develop its capabilities and to challenge its anti-democratic structure. They would thus not gain any advantage from the SC. Thus, because NGOs would deliver rather than receive benefit from such a relationship, the question of equitable distribution of benefit does not arise. The participation of NGOs to the Council cannot be considered pragmatically. A country that obtains permanent or non-permanent Council membership could well use such an opportunity to further its own national interests, but the activities of NGOs to a large extent benefit most of humanity. The granting of formal status on the Security Council for either western or southern NGOs should be satisfactory to people from all the world’s regions.

1.3. Are NGOs Corrosive or Constructive of the International Legal Order?

Some scholars disagree that working with NGOs could deliver positive outcomes, even considering that working with NGOs could pose a threat to the international legal order. Chandler (2004: 208) has

¹³ This merged with the World Confederation of Labour (WCL) to form the International Trade Union Confederation (ITUC) in 2006.

criticized the role of civil society in the international realm, emphasizing the negative role of NGOs in international relations:

[T]he attraction of the global sphere has little to do with changes at the international level; the focus on morality and values in international relations is not the product of an actually existing global civil society, of the campaigns and work of NGOs, 'moral entrepreneurs', or any other providers of information or ethical ideas.

He thereby denies the contribution of NGOs to democracy or other values in international relations, instead considering them as self-interested agents. He thinks NGOs should not be expected to deal with pressing international issues, concluding that "we should perhaps ask less of global society and more of ourselves" (Chandler, 2004: 209). Anderson (2011: 103-104) also considers NGOs as a threat to the supremacy of international law. He goes further, characterizing the influence of NGOs as "international legal imperialism" and maintaining that international NGOs do not represent local individual voices, but rather reflect the interests of global transnational elites in the international legal order.

Falk (1995) and Allott (2002), by contrast, believe that the development of international civil society is a positive phenomenon. Falk's (1995: 100) contention is that

international movements founded on common interests that cross state borders are active in the international system, but that they are partial, representing particular issues and interests.

Falk (1995: 100) thus refutes Anderson's approach to NGOs' activities, arguing that they are inconsistent with his view of them as "international legal imperialists". It would be unfair to ignore the contributions NGOs have made thus far, as Wapner (2002: 204) points out. Charnovitz (1997: 277) also observes that it would be unfair to accuse NGOs of undermining positive international law while many of them have in fact helped develop it. NGOs' aims would at least be no worse than those of states or terrorist groups. They would in any case under any circumstances contribute more than states. The UN has also been convinced that, in spite of all the problems they present, NGOs can enhance the Council's skills (Therien & Belanger-Dumontier, 2009: 362).

Considering the development of NGOs as a threat is a narrow, not to say faulty, characterisation. Their contributions have been acknowledged by many scholars and several international authorities. The Secretary-General's report highlights the importance of NGOs' participation, emphasising significant aspects of NGOs such as their patience in seeking out peaceful measures, their first-hand, speedy collection of information about conflicts and their ability to rebuild war-torn countries. When the Council's deficiencies are considered, these features are likely to be important to its work in maintaining international peace and security. NGOs are thus likely to play a positive role by participating in the Council.

Moreover, their activities have proved crucial in increasing representation. As Falk (1995: 100) rightly indicates, NGOs are the products of individual demands. They might certainly be inimical to self-interested groups who have no compunction about violating individual rights. NGOs cannot be regarded as representing the interests only of small numbers of people. On the contrary, their constituency is large. Kelsen (1959: 97) points out that it is necessary to "focus on the fact that the real subjects of international law are individuals". The activities of NGOs should not therefore be regarded as a menace, or as international legal imperialism; in fact, they represent individual interests.

It must be admitted that some NGOs do advocate causes that are deeply controversial and, in some cases, are incompatible with universally accepted norms and principles (Cardoso, 2004). This does not, however, present an obstacle to the participation of NGOs. Such concerns can be dealt with through ECOSOC's mechanism of imposing criteria on NGO membership. The SC could do the same in order to exclude undesirable NGOs.

The increase in the numbers of NGOs derives from popular demand, of which they are the agents and executors. They should therefore not be considered as threats to international law. If they were, so could any actor in the international arena. If Chandler's and Anderson's views were carried to their logical conclusion, all states could be considered as threats to international law and as deleterious to the international legal order. In fact, the present author does indeed consider NGOs as threats – not, however, to the international legal order, but to the self-centred and hypocritical interests of states.

In addition to all these factors, some believe that granting formal access to NGOs would render the SC less effective because of the potential participation of large numbers of NGOs, which might prove impractical. This problem could, however, be addressed in the same way as ECOSOC's system¹⁴. NGOs also have the potential to increase the Council's efficiency. Annan (2001: 44) holds that

the overriding purpose of cooperation between the United Nations and non-state actors should be to enable the Organization to serve Member States and their peoples more effectively.

62
IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

He maintains that "cooperation should be viewed as a means of achieving United Nations goals and enhancing performance". It has been acknowledged that NGOs could enhance the efficiency of the Council's activities (Therien & Belanger-Dumontier, 2009: 361) by supplying "field experience and expertise across a vast array of human concerns, as well as a valuable capacity for information-gathering and dissemination" (Boutros-Ghali, 1996: 34-35). There are also examples of NGOs' potential to increase the Council's efficiency, including the Ottawa Treaty and Security Council Resolutions 1295 and 1325, all of which were achieved after lengthy efforts by NGOs. In fact, the Council already suffers from an inefficiency problem. The most recent cases of Syria and the Ukraine demonstrate that it has much to gain in terms of effectiveness. In truth, it is an organ that does not work well. Of course, any potentially negative side-effects of NGO participation must be taken into consideration, but they should not be regarded as impediments to such participation.

CONCLUSION

It is not certain that unofficial interactions between the Council and NGOs will be formalised, as calls for this might prove to be too contentious to implement at present. Yet while the possibility does exist, it is important to consider the possible perils and pitfalls of such

¹⁴ "In 1950, the arrangements were reviewed and a new resolution (Resolution 288) was adopted by ECOSOC" (Lindblom, 2005: 376). The main reason for this resolution was to review relations with NGOs, as there were large numbers of them and it was taking a long time for them to finish their presentations.

a potential development. Some reservations might be at least partly valid. Nevertheless, they should not be considered as obstacles to more formal participation. Firstly, it should be possible to develop mechanisms that could deal with these objections, at least to some extent. Secondly, NGOs are not likely to have a detrimental effect on the Council if it were to be stipulated that formal access would be limited by a consultative status that would not confer any authority. Lastly, the Council's own severe deficits in accountability, fairness, objectivity and effectiveness, could be ameliorated by formal participation by NGOs, which could bestow advantages such as increasing the Council's efficiency by providing knowledge and experience, within the constraints of the processes by which access is granted. On the other hand, dealing with these reservations also requires effort on the part of NGOs. For example, accountability is an issue NGOs must manage by developing mechanisms for self-accounting. In sum, reservations about formal participation in the Council by NGOs are not insuperable obstacles. They can be handled by both sides.

REFERENCES

Allott, Philip (2002). *The Health of Nations: Society and Law beyond the State*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anderson, Kenneth (2011). "Accountability as Legitimacy: Global Governance, Global Civil Society and the United Nations". *Brooklyn Journal of International Law*, 36, 841-890.

Anderson, Kenneth (2000). "The Ottawa Convention Banning Landmines, the Role of International Nongovernmental Organizations and the Idea of International Civil Society". *European Journal of International Law*, 11, 91-120.

64

Annan, Kofi (2001). "Cooperation between the United Nations and All Relevant Partners, in Particular the Private Sector" *The Report of Secretary General to the General Assembly*.

Annan, Kofi (2000). "We the Peoples: The Role of the United Nations in the Twenty-First Century", *Report of the Secretary-General*.

Archibugi, Daniele (2008). *The Global Commonwealth of Citizens: Toward Cosmopolitan Democracy*. New Jersey: Princeton University.

Boutros-Ghali, Boutros (1996). "An Agenda for Democratization", United Nations Department of Public Information.

Boutros-Ghali, Boutros (1995). "Speech to the DPI Annual Conference", http://www.un.org/en/events/pastevents/women_conf_beijing_1995.shtml (Accessed on 04.08.2013).

Burley, Anne-Marie Slaughter (1993). "International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda". *American Journal of International Law*, 87, 205-239.

Cardoso, Fernando Henrique (2004). "High Level Panel on Civil Society: Civil Society and Global Governance", <http://www.un-ngls.org/ecosoc%20HL%20Panel%20-%20Contextual%20paper%20by%20Mr%20Cardoso%20Chairman.doc> (Accessed on 30.06.2015)

Chandler, David (2004). *Constructing Global Civil Society: Morality and Power in International Relations*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Charnovitz, Steve (2005). "Accountability of Nongovernmental Organizations (NGOs) in Global Governance". *George Washington Law Faculty Publications & Other Works*, No.145, Earthscan, 1-40.

Charnovitz, Steve (1997). "Two Centuries of Participation: NGOs and International Governance". *Michigan Journal of International Law*, 18, 183-286.

Committee on NGOs Convenes for First Session of 2014. (2014, 01 21). Retrieved from The United Nations Department of Economic and Social Affairs: <https://www.un.org/development/desa/en/news/ecosoc/ngo-committee.html>

Cullen, Holly; Morrow, Karen (2001). "International Civil Society in International Law: The Growth of NGO Participation". *Kluwer Law International*, 1, 7-39.

Çakmak, Cenap (2004). "The Role of Non-governmental Organizations (NGOs) in the Norm Creation Process in the Field of Human Rights". *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 3 (1), 100-122.

Dewey, John (1948). *Reconstruction in Philosophy*. Boston: Beacon Press.

Edelman, Richard (2011). "Trust Barometer 2005: The Sixth Global Opinion Leaders Study" <http://www.edelman.com/insights/intellectual-property/edelman-trust-barometer-archive/> (Accessed on 07.12.2015).

Edwards, Michael; Zadek, Simon (2003). "Governing the Provision of Global Public Goods: The Role and Legitimacy of Non-State Actors". *Providing Public Goods: Managing Globalization*, Inge Kaul, Pedro Conceicao, Katell Le Goulven, Ronald U. Mendoza, (eds.), Oxford: Oxford University Press, 200-224.

Falk, Richard A. (1995). *On Humane Governance: Toward a New Global Politics*. Cambridge: Polity Press.

Gaja, Giorgio (2003). "Responsibility of International Organizations", http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_532.pdf (Accessed on 21.06.14)

Gartner, David (2010). "Beyond Consultation: Civil Society and the Governance of International Institutions", <https://www.brookings.edu/research/beyond-consultation-civil-society-and-the-governance-of-international-institutions/> (Accessed on 07.12.2015).

Global Policy. "Arria Formula and Other UN Proceedings", <http://www.globalpolicy.org/security-council/ngos-and-the-council/arria-formula-and-other-un-proceedings.html> (Accessed 05.03.2013).

Global Policy (2003). "UN-Civil Society Relations Panel Established", <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31845.html> (Accessed on 20.11.14).

Global Policy (1994). "Reforming the Security Council", <http://www.globalpolicy.org/security-council/security-council-reform/32789-reforming-the-security-council.html> (Accessed on 09.05.2013).

Global Witness (2009). "UN Security Council Resolutions in Eastern Congo", <https://www.globalwitness.org/archive/un-security-council-resolutions-eastern-congo/> (Accessed on 30.06.2015)

Gramsci, Antonio (1975). *Prison Notebooks*. Colombia University Press.

Grant, Ruth W.; Keohane, Robert O. (2005). "Accountability and Abuses of Power in World Politics". *American Political Science Review*, 99, 29-43.

Graubart, J. (2008). "NGOs and the Security Council: Authority All Around but for Whose Benefit?". *The UN Security Council and the Politics of International Authority*, B. C. Hurd (ed.), New York: Routledge, 154-172.

Greenstock, Sir Jeremy (2013). "Interview (21.11.2013)" at United Nations Association-UK (London).

Grigorescu, Alexandru (2007). "Transparency of Intergovernmental Organizations: The Roles of Member States, International Bureaucracies and Nongovernmental Organizations". *International Studies Quarterly*, 51, 625-648.

Hasgüler, M.; Uludağ, M. B. (2007). *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: ALFA Basım.

Herfkens, Eveline (2008). "Looking Back, Looking Forward: The Successes and Challenges of the Millennium Campaign", <http://vorige.nrc.nl/redactie/binnenland/HerfkensUNChronicle.pdf> (Accessed on 04.08.2013).

International Review of the Red Cross (1993). <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jnx7.htm> (Accessed on 20.11.14).

Kaczorowska, Alina (2010). *Public International Law*. New York: Routledge.

Kelsen, Hans (1959). *Principles of International Law*. New Jersey: The Lawbook Exchange.

Keohane, Robert O. (2003). "Global Governance and Democratic Accountability". *Taming Globalization: Frontiers of Governance*, David Held, Mathias Koenig-Archibugi (Eds.), Cambridge: Polity Press, 130-159.

La Grand Case (Germany v. United States of America), International Court of Justice (ICJ), 27 June 2001.

Lindblom, Anna-Karin (2005). *Non-Governmental Organizations in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maragia, Bosire (2002). "Almost There: Another Way of Conceptualizing and Explaining NGOs' Quest for Legitimacy in Global Politics". *Non-State Actors and International Law*, 2, 301-332.

Niemetz, M. D. (2015). *Reforming UN Decision-Making Procedures: Promoting a Deliberative System for Global Peace and Security*. London: Routledge.

Osieke, Ebere (1985). *Constitutional Law and Practice in the International Labour Organization*. Lancaster: Kluwer Academic Publishers.

*Critical Evaluation of Promoting Participation of Ngos in the
UN Security Council*

Paul, James (2004). "Working with Nongovernmental Organizations". *The UN Security Council: From the Cold War to the 21st Century*, David Malone (Ed.), London: Lynne Rienner, 373-387.

Porter, Roger B. (2001). "Efficiency, Equity and Legitimacy: The Global Trading System in the Twenty-First Century". *Efficiency, Equity, Legitimacy: The Multilateral Trading System at the Millennium*, Roger B. Porter, Pierre Sauve, Arvind Subramanian, Americo Beviglia Zampetti (Eds.), Washington: Brookings Institution Press, 3-16.

Rona, G. (2004.02.17). The ICRC's Status: in a Class of its Own. Retrieved from ICRC: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/5w9fjy.htm>

Santivasa, Saratoon (2012). "The NGOs' Participation in the Proceedings of the International Court of Justice". *Journal of East Asia & International Law*, 5, 377-406.

Scholte, Jan Aart (2002). "Civil Society and Democracy in Global Governance". *Global Governance*, 8, 281-304.

Schoon, N. (1995.09.05). Greenpeace's Brent Spar Apology. Retrieved from Independent: <http://www.independent.co.uk/news/greenpeaces-brent-spar-apology-1599647.html>

Sorensen, Gillian Martin (2002). "The Roles a Civil Society Can Play in International Dispute Resolution". *Negotiation Journal*, 18, 355-358.

Spiro, Peter J. (2002). "Accounting for NGOs". *Chicago Journal of International Law*, 3, 160-169.

The Economist (2003). "Who Guards the Guardians (18.09.2003)", <http://www.economist.com/node/2077493> (Accessed on 18.07.2014).

The Economist (2000). "Sins of the Secular Missionaries (27.01.2000)", <http://www.economist.com/node/276931> (Accessed on 12.07.2014).

The New York Times (2003). "Holding Civic Groups Accountable (21 July 2003)", <http://www.nytimes.com/2003/07/21/opinion/holding-civic-groups-accountable.html> (Accessed on 11.07.2014).

Therien, Jean-Philippe; Belanger-Dumontier, Madeleine (2009). "The United Nations and Global Democracy: From Discourse to Deeds". *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*, 44, 355-377.

United Nations (1998). *The Report of the Secretary General on Arrangements and Practices for the Interaction of Non-Governmental Organizations in All Activities of the United Nations System*.

United Nations Economic and Social Council (1995). *Report of the Open-ended Working Group on the Review of Arrangements for Consultation with Non-Governmental Organizations on its Second Session*.

United Nations ECOSOC (1996). *Resolution on Consultative Relationship between the United Nations and Non-governmental Organizations (1996/31)*.

Wapner, Paul (2007). "The UN and Civil Society". *The Oxford Handbook on the United Nations*, Sam Daws, Thomas G. Weiss (Eds.), Oxford: Oxford University Press, 254-263.

Wapner, Paul (2002). "Defending Accountability in NGOs". *Chicago Journal of International Law*, 3, 197-205.

Willets, Peter (2000). "From Consultative Arrangements to Partnership: The Changing Status of NGOs in Diplomacy at the UN". *Global Governance*, 6, 191-212.

68 Woodward, Barbara K. (2011). "The Role of International NGOs: An Introduction". *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, 19, 203-231.

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Yılmaz, Muzaffer E. (2008). "Non-governmental Organizations and Peacemaking". *Yakın Doğu Üniversitesi Journal of Social Sciences*, 1 (2), 118-132.

ÖZET

BM Güvenlik Konseyi ile sivil toplu kuruluşları (STK) arasında resmi olmayan münasebetler geliştirildi. Bu resmi olmayan ilişkilerin BM Güvenlik Konseyi açısından olumlu neticeleri olduğunu gözlemleyen bazı araştırmacılar ve politikacılar, bu ilişkilerin daha da geliştirilmesini tavsiye etmişlerdir. Bunun anlamı, Güvenlik Konseyi ile STK'lar arasında resmi olan ilişkilerin oluşturulmasıydı ve bunu yapmanın yollarından biri de STK'lara Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ndekine (ECOSOC) benzer şekilde bir danışmanlık statüsü verilmesiydi. Bu danışmanlık statüsü ile STK'lar Konsey'de herhangi bir oy verme hakkına sahip olmayacaklardı, ancak bu statü ile Konsey'e sahip oldukları bilgileri ve tecrübeleri daha etkin bir şekilde paylaşma şansı verecekti. Diğer taraftan, STK'ların Konsey ile ilişkilerin resmi boyut kazanacak şekilde geliştirilmesine bazı araştırmacılar ve politikacılar sıcak bakmamıştır. Onlara göre, STK'lar ile münasebetlerin daha da geliştirilmesini STK'ların hesap verebilirlik, eşitlik ve nesnellik, uluslararası yasal düzene tehdit oluşturma ve Konsey'in etkin bir şekilde hareket etmesini zayıflatma gibi problemlerinden dolayı sakıncalı bulmuşlardır. Mevcut çalışmada, bu çekincelerin ne ölçüde haklı olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışma, STK'ların hesap verebilirlik ile eşitlik ve nesnellik hususlarında problemleri olduklarını kabul etmekle beraber, bu problemlerin resmi münasebetlerin önünde aşılması güç engel olarak görmemektedir. Konsey STK'lar ile resmi münasebetler geliştirirken belli önlemler alarak bunlarla başa çıkabilir. Bu bağlamda, Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ndekine benzer şekilde bir sistem geliştirilebilir. Bununla beraber, STK'lar da ayrıca kendilerini kontrol etme mekanizmalarını geliştirebilir ve Konsey ile ilişkilerin geliştirilmesine dair çekincelerin azalmasına katkıda bulunabilirler. Bunların yanında, Konsey halihazırda hesap verebilirlik, eşitlik ve etkin bir şekilde hareket etme hususlarında problemler yaşamaktadır. Bu bağlamda, resmi münasebetlerin geliştirilmesi ile STK'lar bu hususlarda Konsey'e katkıda bulunabilir. Sonuç olarak, BMGK ile STK'lar arasında resmi olmayan münasebetlerin resmi formata taşınması tartışmalı ve gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsizliğini korumaktadır. Bu mevcut çalışmada, böyle bir gelişmenin mevcut şartlarda düşük bir ihtimalle de olsa meydana gelmesi durumunda, dile getirilen çekincelerin ne ölçüde haklı olup olmadığına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

PROUDHON KÜÇÜK BURJUVA SOSYALİSTİ MİDİR?*

Berkay DEMİRAY**

Makale Geliş Tarihi-Received: 26.10.2017

Makale Kabul Tarihi-Accepted: 28.11.2017

ÖZ

Siyaset felsefesi tarihinde, anarşizm ile marksizm arasındaki tartışma önemli bir yer tutmaktadır. Kendi ifadesini özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bulan bu tartışmanın gidişatını belirleyen şey, kendisini anarşist olarak ilan etmiş "ilk" düşünür olan Pierre-Joseph Proudhon ile çağdaşı Karl Marx arasındaki birebir tartışmalardır. Hem Proudhon hem de Marx, bir yandan kendi teorilerinin kavramsal çerçevesini ve metodolojisini oluştururken, diğer yandan da Avrupa'da çıkardığı çeşitli isyanlar yoluyla kendisini kamusal alanda iyiden iyiye hissettirmeye başlayan işçi sınıfının bayraktarlığını yapma mücadelesi içine girmişlerdir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amaçları arasında; anarşist ve marksist teorileri tanıtmamanın yanı sıra, bilimsel sosyalizm-ütöpik sosyalizm ayrımı üzerinden Marx ve Proudhon arasındaki "kişisel" tartışmaya odaklanmak vardır. Ayrıca bununla bağlantılı olarak, Marx'ın "küçük burjuva sosyalisti" tanımının ne anlama geldiğini ve bu tanımın Proudhon'u ve anarşist düşüncüyü gözden düşürme amacı taşıyıp taşımadığını anlama çabası vardır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Anarşizm, Pierre-Joseph Proudhon, Marksizm, Karl Marx, Küçük Burjuva Sosyalizmi.

* Bu makale, Berkay Demiray'ın "Pierre-Joseph Proudhon'un Siyaset Felsefesi" adlı Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden derlenmiştir.

** Yüksek Lisans Mezunu, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, berkaydemiray1@gmail.com

IS PROUDHON A PETTY BOURGEOIS SOCIALIST?

ABSTRACT

In the history of political philosophy, the debate between anarchism and marxism has an important place. What sets the tone of this debate, which finds its expression especially from the second half of the 19th century, is the one-on-one debates between Pierre-Joseph Proudhon, the “first” thinker who declared himself an anarchist, and his contemporary Karl Marx. On the one hand, both Proudhon and Marx formed the conceptual framework and methodology of their own theories, on the other hand campaigned to carry the banner for the working class, which began to make its presence thoroughly in the public space through the various revolts it brought out in Europe.

72

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Therefore, among the aims of this study; as well as introducing anarchist and marxist theories, focusing on the “personal” debate between Marx and Proudhon by way of the distinction between scientific socialism and utopian socialism. In connection with this, there is an also effort to find out what Marx’s “petty bourgeois socialist” definition means and whether or not this definition aimed at disgracing Proudhon and anarchist thought.

Keywords: Classical Anarchism, Pierre-Joseph Proudhon, Marxism, Karl Marx, Petty Bourgeois Socialism.

GİRİŞ

Kökleri 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesine kadar götürülebilen klasik anarşizm, tanımını üzerinde tam bir uzlaşmanın sağlanamadığı, içerisinde birçok farklı düşünceler ve eğilimler barındıran, özellikle 19. yüzyıldaki toplumsal olaylardan beslenen karmaşık bir tarihe sahiptir ve kendisini farklı zamanlarda, ülkelerde ve kültürlerde farklı kılıklarla tekrar tekrar ortaya çıkarabilmiştir. Her ne kadar anarşistler arasında görüş farklılıkları olsa da odaklandıkları temel nokta aynıdır; özgürlük arzusu. Çalışmada ele aldığımız ve kendisini anarşist olarak ilan eden “ilk” düşünür olan Pierre-Joseph Proudhon’da (1809-1865) da aynı tema göze çarpmakta olup, özgürlüğe hangi yollardan ulaşılması gerektiği ile ilgili kendine has düşünceler mevcuttur. Ancak bu özgünlük, döneminin bir diğer ünlü sosyalisti Karl Marx (1818-1883) tarafından yapılan ağır eleştirilere maruz kalmasına mani olmamıştır.

Proudhon’un çalışmaları, doğup büyüdüğü ülke olan Fransa’daki devrimi, anarşist bir bakış açısıyla, “ruhuna uygun” şekilde tamamlamak amacı taşımaktadır. Çünkü ona göre devrim; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik getirmemiş, çeşitli düşünürlerin de üzerinde fikir birliğine vardıkları gibi, Fransa’nın temelini kökünden değiştirmemiş, geniş kalabalıkları sefaletlerinden kurtaramamış ve halihazırda iktisadi hayata hakim olan burjuva sınıfının siyasi üstünlüğünü ilan etmesine neden olmuştur (Meriç, 2013: 225). Çağdaşı Marx da bunların farkında olmasına ve Proudhon ile nihai amaçlar bakımından uyuşmasına rağmen (devletin olmadığı bir toplumsal düzen), ona göre sosyalizm adına atılması gereken adımlar oldukça farklıydı. Dolayısıyla bu çalışma, aşağıda detaylıca ele alınmış olan farklı noktalar üzerinden, bu iki düşünürün birbirlerine karşı giriştikleri fikrinsel mücadeleyi anlamaya çalışmayı ve Marx’ın Proudhon’a yönelik eleştirilerini sunmayı amaç edinmiştir. Ancak bununla yetinilmeyip, Proudhon’un düşünce dünyasını tanıtmak vasıtasıyla da, onun marksist düşünce sistemine alternatif olabilecek ve adalete, ahlaka, özgürlüğe ve insan haklarına vurgu yapan sosyalist projesi üzerinde de durulmuştur. Çünkü Meriç’in de belirttiği gibi, biz bugüne kadar yalnızca Marx’ın sesini duyduk (Meriç, 2013: 147). Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu çalışmanın hedefleri arasında; marksist teorinin ahlakı nasıl ele aldığı ve içinde ahlaki öğeler barındırıp barındırmadığı ve anarşizmin marksizme yönelik eleştirilerini sunmak bulunmamaktadır. Hedef, marksist olmayan

sosyalist bir teorisyenin (Proudhon'un), Marx'ın kaleminden eleştirisini sunmak ve bu eleştiriyi eleştirmektir.

1. KLASİK ANARŞİZMİN TANIMI

Klasik anarşizmin kapsayıcı olabilecek bir tanımını verebilmek için, öncelikle Aydınlanma düşüncesine değinmek gerekir çünkü anarşizmin özgürlüğü ele alış şekli, bu düşünce ile yakından ilişkilidir. Aydınlanma hareketinin amacı; insanları, kötü ve köleleştirici olduğu düşünülen önyargı ve hurafelerden kurtarmak (Çiğdem, 2015: 13) ve iyi ve özgürleştirici olduğu kabul edilen aklın düzenine sokmaktır. Her türlü toplumsal proje akla dayanmak zorundadır ve bu yüzden "Akıl Çağı" olarak da adlandırılmıştır (Çiğdem, 2015: 14). Ayrıca, Hıristiyan düşüncesindeki "yaratılmış evren" kavramı reddedilmiş ancak "kendi kendine işleyen bir makina olarak evren ve doğa" kavramına karşı çıkılmamış ve hatta bu makinanın, toplumsal ilişkilere taşınması gerektiği savunulmuştur (Çiğdem, 2015: 18). Dolayısıyla Aydınlanma düşünürleri, Kilise'nin otoritesine karşı çıkıp, bunların yerine tabiatın ve aklın otoritesini koydukları için, aslında otorite karşıtı bir söylem geliştirmemişlerdir (Çiğdem, 2015: 19). "Akıl" dışında diğer önemli kavramlar ise; insanların ahlaklı ve medeni bir hayat yaşamasına engel olan herşeyi "eleştirme" ve tabiatın deney ve gözlem yoluyla elde edilmiş bilgisine riayet edilirse insan türünün kusursuzlaşacağı anlamındaki "ilerleme"dir (Çiğdem, 2015: 46). Böylece bilgi, insanlığı tahakküm biçimlerinden kurtarmaya muktedir bir güç haline gelir (Çiğdem, 2015: 59). Klasik anarşist felsefe ve Proudhon da, bilginin bu özgürleştirici vasfını ve akıl-eleştiri-ilerleme üçlüsünü benimsemiş ve tabiatın ve insan doğasının bilgisine eleştirel akıl yoluyla ulaşılabilirse, özgür olacağımızı savunmuştur.

Anarşizm açısından bir başka önemli mesele ise, onun özgürlüğü ele alış şeklinin negatif mi yoksa pozitif özgürlük mü olduğu tartışmasıdır. Isaiah Berlin'e göre özgürlük, fiili ya da potansiyel arzuların gerçekleştirilmesinin önündeki engellerin yokluğu olarak negatif, hakiki özün ifadesi ile uyum içerisinde bir öz-yönetimin savunulması bakımından da pozitiftir. Yani negatif özgürlükte, bireyin eylemleri üzerinde sınırlamalar yoktur ve birey, arzularını gerçekleştirmek hususunda toplum tarafından engellenmezse negatif anlamda özgürdür. Diğer taraftan pozitif özgürlük ise, insanın kendi doğasındaki öze yaptığı vurgu ve kişinin kendini

özdeşleştirdiği/doğasına uygun eylemi üzerinde sınırlamalar olmaması anlamına gelir (Crowder, 1999: 17). Anarşizmin ahlaksal kaygısı olduğunu ve bu yüzden de pozitif özgürlüğü savunduğunu belirten Crowder'a göre (Crowder, 1999: 20) anarşistler, bireyin kendi doğasıyla/otantik özünü uyum içerisinde davranma özgürlüğü ile ilgilenirler ve "otantiklik" kelimesine de iki anlam yüklerler; ilk olarak, kişinin kendisine ait eylem ve yargılarda bulunmasına imkân veren "eleştirel akıl" ve ikinci olarak da, kişinin eylemlerini ahlak kuralları ile uyum içerisinde yönettiği "ahlaklı öz". Bu kavramlar birleştiği zaman ise, anarşizmin özgürlük tasavvurunun adı, "ahlaklı öz-yönetim" halini alır (Crowder, 1999: 21).

Anarşistlerin savunduğu ahlak kuralları, bireyin veya toplumun uydurduğu şeyler olmayıp, şeylerin doğasında içkin, nesnel geçerliliği olan ve keşfedilmeyi bekleyen yasalardır. Bu yasaların en doğru biçimde keşfedilip uygulanabileceği toplumsal örgütlenme biçimi ise, kendiliğindenlik veya gönüllü ve özgür örgütlenmedir. Anarşistlerin örgütlenmeye dair birbirinden farklı açıklamaları olsa da bazı ortak noktalar mevcuttur. Örneğin; bireyin ve toplumun doğal olarak iyi oluşu, aklın hırsları denetlemesi, kendine yeterlilik fikirleri ve tüm bunların korunmasına ve geliştirilmesine uygun olarak da duygudaşlık ve kardeşlik konularında ortak hassasiyete sahiptirler (Crowder, 1999: 21). Kropotkin'e göre anarşist bir toplumda uyum; itaat ya da insan yapımı yasa yoluyla değil, hem üretim ve tüketim amacıyla hem de uygar insanın sonsuz çeşitlilikteki ihtiyaç ve özelemlerini tatmin amacıyla, özgürce oluşturulmuş ve bir toprak parçasına veya mesleğe bağlı gruplar arasındaki özgür anlaşma ile sağlanabilir. Böyle bir toplumda gönüllü birlikler; üretim, tüketim, mübadele, eğitim gibi amaçları gerçekleştirmeye çalıştıkları için ve diğer taraftan da bilimsel, sanatsal ve edebi alanlardaki ihtiyaçların tatmini için yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte geçici veya az çok kalıcı sonsuz çeşitlilikte federasyondan oluşan iç içe geçmiş bir ağı temsil ederler ve devletin tüm işlevlerini üstlenirler. Üstelik böyle bir toplumun uyumu, çok sayıda güç ve etki arasındaki dengenin "sürekli değişen biçimde" yeniden düzenlenmesine bağlıdır. Devletin olmayışı da, bu sürekli değişen güçlerden herhangi birinin özel bir koruma altına alınmasını engelleyeceği için sistemi tamamlayıcı etkiye sahip olacaktır (Kropotkin, 2015: 51). Kropotkin'e göre eğer hedeflenen buyusa, insanın hedeflerine kendi anlayışı rehberlik eder ve bu anlayış, insanın kendi benliği ile çevresinin etik anlayışı arasındaki serbest etki ve tepkinin izlenimini taşır. Öyleyse klasik anarşist

düşünürlerin gönüllü örgütlenmeye dayalı modeli; insanın aşırı çalışmanın ya da çoğunluğun zihinsel ataletinin engeline takılmadan tüm entelektüel, ahlaki ve sanatsal yeteneklerini kazanabilmesini amaçlamaktadır. İnsanın eksiksiz bireyselleşebilmesi ancak bu şekilde mümkündür. Mevcut “bireycilik” sisteminde veya “halk devleti” olarak da bilinen herhangi bir devlet sosyalizmi koşullarında bu mümkün değildir (Kropotkin, 2015: 52). Böylece, toplumun kendisini devlet olmadan örgütleyebilmesi anlamına gelen kendiliğinden örgütlenmenin diğer özellikleri arasında; gücü ele geçirme çabası olarak anlaşılan politik partilerden uzak durmak, temsili demokrasiye karşı çıkmak ve kendi kararlarını veren bireyleri ve grupları savunmak (Ward, 2000: 29) sayılabilir.

Örneklerini özgürlük anlayışında ve kendiliğinden örgütlenme modelinde gördüğümüz gibi, anarşist felsefede devletin varlığına karşı çıkmaktadır. Bunun nedenini ise, “manici mantık”ta bulabiliriz. Newman’a göre anarşizmdeki “iktidardan tümüyle kurtulma” düşüncesi, insanlık ile iktidar arasında özsel bir karşıtlık olduğunu ileri süren manici mantığa dayanır. Buna göre insanlık, iktidar tarafından ezilir ancak kirletilemez. Çünkü insanın özneliği, akılcı ve etik olan “doğa yasaları” dünyasında ortaya çıkmasına rağmen devlet, iktidarın yapay dünyasında konumlanmıştır. Dolayısıyla insan ve iktidar, birbirine karşıt dünyalara aittir (Newman, 2006: 27). Şüphesiz, iktidar tarafından bozulmamış bir öznelik düşüncesi, anarşizm gibi radikal bir teori için gereklidir. “Kirlenmemiş kalkış noktası olarak öz” olmasaydı, her türlü direniş imkânı ortadan kalkardı çünkü her yere iktidar tarafından el atılmış ve her yer “kirlenmişse”, devrim nereden gelebilirdi? (Newman, 2006: 28) İşte anarşizmin özcü anlayışı, insan özünün serpilip gelişeceği nokta, bahsettiğimiz bu kirlenmemiş noktadır. Dolayısıyla anarşistler, her türlü otorite biçimini reddetmezler. Doğa yasalarında somutlaşan otoriteye mutlak bir itaat söz konusudur. Bununla birlikte bu itaat, kölelik demek değildir çünkü doğa yasaları insanın özünü teşkil etmektedir ve dışarıdan dayatılan şeyler değildir (Newman, 2006: 75). Dolayısıyla klasik anarşizm için toparlayıcı bir tanım şu şekilde yapılabilir; aklın emrettiği ahlak yasalarını keşfetmek yoluyla, bireysel özgürleşmeyi veya mükemmelleşmeyi sağlama çabası. Bu cümleyi dört parçaya böldüğümüz zaman;

1. “Aklın emrettiği” kısmı; Aydınlanma düşüncesine gönderme yapar.

2. “Ahlak yasalarını keşfetmek” kısmı; pozitif özgürlük, kendiliğindenlik ve manici mantığa gönderme yapar.

3. “Bireysel özgürleşmeyi/mükemmelleşmeyi sağlama” kısmı; anarşisten anarşiste göre değişebilen bir olgu olup, çalışmaya uygun olarak, Proudhoncu mükemmelleşme tasavvuru aşağıda ele alınmıştır.

4. “Çabası” kısmı; mücadelenin hiçbir zaman bitmeyeceğine, Kropotkin’in de dediği gibi dengelerin sürekli değişmesine ve teorinin kendisini sürekli güncel tutacağına işaret eder. Klasik anarşizmin tanımını bu şekilde verdikten sonra, Proudhon’un toplum tasavvuruna geçebiliriz.

2. PIERRE-JOSEPH PROUDHON’UN ANARŞİST FELSEFESİ

Proudhon ile ilgili ele alacağımız ilk kavram adalettir. Adalet; yukarıda bahsettiğimiz ve klasik anarşistlerin keşfedilmesi gerektiğini savundukları ahlak yasalarının Proudhoncu adıdır. Ona göre adaletin kökleri, bireyin doğasında var olan ahlaki bir güçtür ve uygun koşullar altında, toplumda (adaletten kaynaklanan) bir doğal güçler dengesi doğar (Thomas, 2000: 209). Bu uygun koşullardan ilki, adaletin keşfini engelleyen devlet gibi unsurların kaldırılması, ikincisi ise bunların kaldırılma tarzıdır. Buna göre, şiddete dayalı ve devrimci bir tarz olmayacak, ahlaki araçlar talep edilecektir (Thomas, 2000: 209). Dolayısıyla devrimci şiddet kullanımının, adalet yasalarının keşfi yolunda bir yeri yoktur. Ahlaki araçlar talep etme ise, bireyin bilinçlenmesi ile olabilir. Bilinç; bireyin doğru/yanlış anlayışı, iyi niyeti ve kapitalizm, asalaklık ve politika tarafından aşındırılmamış olması ile ilgilidir. Proudhon’un devlet, kilise, bankalar, sermaye gibi kurumlara soğuk bakmasının nedeni, bunların toplumdaki özsaygıyı, karşılıklılığı ve dolayısıyla bilinçlenmeyi yadsıdıklarını düşünmesidir (Thomas, 2000: 210). Adalet düşüncesini yıprattığını düşündüğü kurumların gereksiz görünmesi için çabalayan Proudhon, avantajın işçilerde olduğunu çünkü onların çalışma yoluyla hem kolektif yaşamı hem de “eşsiz” bireyi temsil ettiklerini savunmuştur (Thomas, 2000: 211). “İşçilerin ahlaklılığı” olarak tanımlanabilecek bu durum onların özsaygı, dürüstlük ve sorumluluk gibi en iyi yanlarının olgunlaşması ve kapitalistler ile mülk sahiplerinin bunları asla

sergileyemeyecekleri anlamlarına gelir. Proudhon buradan bir çıkarımda bulunarak, çalışmanın ahlaki niteliğe sahip olduğunu öne sürmüştür. Bunu yapmasındaki amaç; emeğin potansiyel değerine dikkat çekmektir (Thomas, 2000: 205).

Emeğin değerinin ortaya çıkarılması, adalet yasalarını keşfetmek içindir ve bu keşif, ancak belli bir yöntem ve buna bağlı bir örgütlenme modeli ile olabilir. Yöntemin ve modelin ayrıntılarını ise, onun "Sefaletin Felsefesi" adlı kitabında bulmaktayız. Buna göre, Proudhon'un hayatı boyunca kullandığı yöntemin adı "denge"dir. Denge yöntemine göre modern uygarlığın hakikati, "karşıtlıkların uzlaştırılmasında"dır ve karşıtlıklar, hayatın her alanında (sözgelimi insan doğasında, iktisatta, politikada vs.) bulunur. Bu karşıtlıklar kendi içlerinde iyi ve kötü yönler barındırırlar ve denge, bunların kötü yönlerinin yok sayılıp iyi yönlerinin alınması ile oluşturulmalı ve böylece "büyük bir geçiş" ortam hazırlanmalıdır (Proudhon, 2012: 44). Öngördüğü geçiş, Hegel'in diyalektiğinden farklı olduğu için onunla tartışmaya giren Proudhon'un yöntemi şu şekildedir;

1. Hegel, toplumu ve tarihi bir tanrı-bilim haline getirmişken, Proudhon bir tanrı-tanımadır (Meriç, 2011: 413). Ona göre toplum, kendi tarihini insanca bir emekle yaratan Prometheus'tur.

2. Hegel özel mülkiyetten yana olmasına rağmen Proudhon, özel mülkiyetin bütün yolsuzlukların kaynağı olduğunu ve bu yüzden yok edilmesi gerektiğini savunmuştur.

3. Hegel devleti tanırlaştırırken Proudhon devlete karşıdır. Öncelikle "sosyal" bir devrim yoluyla devletin ortadan kalkacağını ve ardından da endüstriyel demokrasiye dayanan bağımsız bir iktisadi toplumda, devletin hüviyetinin değişeceğini savunmuştur.

4. Hegel'de tezle antitez, sentez içinde erir. Oysa Proudhon için bir sentez söz konusu değildir. Ona göre tezle antitez ancak bir dengeye varabilir ve bir denge, başka dengelerle karşılaşarak yeni dengelere yol açabilir. Yani tezle antitez, birbiri içinde erimez. Mesele onları kaynaştırmak değil, aralarında daima değişen bir denge kurmaktır. Öyleyse Hegel'in formülü yanlıştır. Üç terim yoktur, iki terim vardır ve çatışkılar ya sallantıda kalır ya da dengeye elverişli bir antagonizma yaratır ancak çözümlenemez (Meriç, 2011: 414).

Çerçevesi bu şekilde çizilebilecek Proudhoncu yöntemin hayata geçebileceği en iyi sistem ise “karşılıklılık”tır. Karşılıklılık, kapitalist sistem ile komünist sistemin dengesidir ve esasen ekonomik bir modeldir. Sistem; üretici bireylerin yapılacak sözleşmeler vasıtasıyla mallarını takas etmelerine dayanır. Proudhon bu sözleşmeleri bir emek-zaman teorisi üzerinden ve genel adı “değerlerin orantısallığı yasası” olan bir yasaya bağlamıştır. Buna göre değerleri orantılı yapan şey, üretimi için aynı miktarda zaman harcanmış ürünlerin birbirleri ile takas edilmesi anlayışına dayanmaktadır. Bunun dışında takas sözleşmelerinin adil olması için “dinamik ve dengeli” olması da gerekmektedir. Dinamiklikten kasıt, sözleşme yapan tarafların değişen şartlara uyum sağlaması ve sözleşmelerin sürekli yenilenmesi/güncellenmesidir. Denge den kasıt ise üreticilerin birbirlerinin karşılıklı çıkarlarını korumaları esasına dayanmaktadır. Dinamik ve dengeli takas sözleşmelerinin hayata geçebilmesi için herkesin üretici ve ahlaklı olması, gerekli şartlar olarak ön plana çıkmaktadır. Üreticilere verilecek ahlaki eğitimin yeri ise, aynı zamanda alternatif bir ekonomik model de olan “atölyeler”dir. Atölyeler, kapitalist sistemin fabrika tipi üretimine benzemeyen, başka tipte üretim yerleridir. Öne çıkan özellikleri; kapitalist sistemdeki eşitsiz, özgürlüksüz ve adaletsiz durumu anlamış olan ve bunları kendi çalışma ortamlarına yansıtmayan işçilerin, emeklerinin tam karşılığını aldıkları mekân olması ve şiddet kullanımına gerek duymadan, Fransız Devrimi’nin “asıl” mirasının gerçekleştirilmesi yolunda temellerin atılacağı yer olmasıdır. Atölye, adalet yasalarının keşfedildiği ve işçiler arası dayanışmanın olduğu yerdir. Diğer gerekli şart olan herkesin üretici olması durumu ise, Proudhon’un ünlü “Mülkiyet Nedir?” adlı eserinde bahsettiği özel bir tip mülk edinme sistemi olup, adı “zilyetlik”tir. İşçinin ürettiği malın üzerinde, ücretini aldıktan sonra bile doğal bir mülkiyet hakkına sahip olması anlamına gelen zilyetlik (Proudhon, 2014: 114) komünizmden farklıdır çünkü komünist sistemde mülkiyetin kaldırılması söz konusu iken, onun zilyetlik sisteminde bireylerin mülk edinmesi savunulur. Bu sistem; üreticiye, başkasının iyi niyetine veya dayatmasına muhtaç olmayıp, kendi kendisini yönetebileceği bir hareket özgürlüğü verebilmek adına, herkesi mülkiyetten mahrum etmektense herkesi mülk sahibi yapmayı içermektedir ancak elbette ki, adalet yasalarına uygun olmak şartıyla. Adil olan zilyetlik sistemi; kişinin kendisini topluma borçlu hissetmesi ve üretimi ve takası sürekli hale getirmesidir. Thomas’a göre, iki taraf arasındaki basit bir sözleşme genel olarak insan ilişkilerinin bir paradigması kılınırsa hem gayri meşru olarak görülen

mevcut mülkiyet sistemi hem de politika ilişkileri ortadan kalkar. Özgür ve eşit insanlar, serbest ve eşit değerdeki malları mübadele ettiklerinde ve devlet ya da tekel buna müdahale etmediği sürece, toplumda bir çıkar dengesi sağlanmış olur. Dolayısıyla ona göre Proudhon'un tüm programı, aslında anarşinin ve düzenin birleşmesi arayışıdır (Thomas, 2000: 218).

Dengeye ve adalete dayalı bir "iktisadi sistem" arayışının ifadesi olan karşılıklılığın, politika alanındaki yansıması ise federasyondur. Proudhon'a göre politik düzen otorite ve özgürlük olmak üzere iki karşıt ilkeye dayanmaktadır. Bu iki ilke birbirine bağlıdır, indirgenemez ve sürekli mücadele halindedir. Dolayısıyla boyun eğen bir özgürlük olmazsa otoritenin, ona baskı yapan bir otorite olmazsa da özgürlüğün anlamsızlaşacağını savunan Proudhon (Proudhon, 2014a: 24), en otoriter toplumlarda bile özgürlüğe yer olduğunu ve aynı şekilde en özgür toplumlarda bile otorite olduğunu savunmuştur. Onun zihnindeki federasyon fikri, işte bu özgürlük ile otorite arasındaki mücadelenin tek bir formülde buluşarak "dengelenmesi"dir (Proudhon, 2014a: 25).

Sonuç olarak, nihai amacını "çatışan sınıfların uzlaştırılması" olarak belirleyen ve bu amaca yönelik olarak adalet yasalarının keşfini ve devrimci şiddet kullanımına karşılık olarak da ahlaki içerikli bir alternatifi ve denge yöntemini kullanan Proudhon, detaylarını Sefaletin Felsefesi kitabında bulduğumuz bu amacın adını "sosyal bilim" olarak koymuştur ve sosyal bilimi, kapitalizmi temsil ettiğini düşündüğü siyasal iktisatçılar ile "şiddetli devrimi" temsil ettiğini düşündüğü komünistlere karşı bir argüman olarak kullanmıştır. Onun siyasal iktisatçılar dediği kesim; Adam Smith'in başını çektiği liberal iktisadi düşünce okulu iken, komünistler dediği kesim; aslında sonradan Marx'ın içine Proudhon'u da dahil ettiği, Saint-Simon, Louis Blanc, Robert Owen, Charles Fourier gibi ütöpik sosyalistlerdir. Proudhon'un komünizmden anladığı şey ise; Marx'ın teorizasyonundaki proletarya diktatörlüğü yani sosyalizm aşamasına denk gelen yönetim biçimidir. Ancak Proudhon, muhtemelen Marx'ın eserlerini hiç okumadığından (Sefaletin Felsefesi kitabında Marx'ın adının hiç geçmediğini hatırlatalım (Thomas, 2000: 240)), bunun bilinçli yapılmış bir değerlendirme olmadığını belirtmek gerekir. Kavramların birbirine bu kadar karıştığını gördükten sonra, bir sonraki başlık altında Marx'tan ve onun bilimsel sosyalizm-ütöpik sosyalizm ayırımından değinmek faydalı olacaktır.

3. "TARİHİN GERÇEK HAREKETİ", "İDEAL TOPLUM TASAVVURU"NA KARŞI

Marx'ın yapmaya çalıştığı her şey, insanlık tarihinin dönüşüm seyrinin doğal kanunlarını bulmak ve bu dönüşümün dinamiklerinin neler olduğunu saptayarak, bunları sağlam bir ispatlama sürecine tabi tutmak şeklinde özetlenebilir. Bunu yaparken de diyalektik felsefeden yola çıkarak, toplumların gelişim ve dönüşümlerinin temelinde "sınıf çatışması" olduğunu belirtmiştir. Diyalektik anlayışı idealist değil materyalisttir ve "diyalektik materyalizm" adını almıştır. Bunun tarihe uyarlanmış biçimi ise "tarihsel materyalizm"dir (Küçükkalay, 2015: 376). Birbirine karşı kutupları meydana getiren materyalizm ve idealizm, düşünce ile madde veya ruh ile doğa arasındaki ilişkinin ne olduğunu varoluş sırasına bağlı kalarak ortaya koymaya çalışmıştır. İdealizm; düşüncenin (ruhun) maddeye (doğaya) önceliğini ve maddenin, düşüncenin bir eseri olarak ortaya çıktığını savunur. Yani maddi olan herşey, ruhsal birşey tarafından belirlenir. Materyalist düşünce ise, tam tersine maddenin önceliğini kabul eder. Buna göre, evrendeki bütün olaylar madde tarafından belirlenir ve insan düşüncesi de somut bir madde olan beynin ürünü olduğundan, düşüncemiz, dışımızdaki dünyada yer alan maddelerin insan beynindeki bir yansımasından ibarettir (Küçükkalay, 2015: 377).

Marx'ın materyalist düşüncesi; insanlık tarihinin dönüşüm yasalarını maddi dinamiklerde aramak gerektiği ve maddi koşulların değişmesi ile içinde bulunulan çağın düşüncelerinin ve kurumlarının da değiştiği şeklindeki kanunlara dayalıdır (Küçükkalay, 2015: 378). Marx'a göre, maddi koşulların etkisi altında gerçekleşen dönüşümün bağlı olduğu yasa, karşıt güçler arasında cereyan eden çatışmadır. Herşey zıddıyla vardır ve zıtlar arasındaki çatışma (tez ve antitez çatışması), gelişmeye işaret eden yeni bir oluşuma sebebiyet verir ve bunun adı da sentezdir. Bu oluşum da kendi zıddıyla var olacağından yeni sentezler oluşur ve bu böyle sürüp gider (Küçükkalay, 2015: 378). Diyalektiğin bu tanımı, Marx'ın materyalizm düşüncesi ile birleştğinde ortaya çıkan sonuç; toplumların dönüşümlerinin temelinde maddi koşulların olduğu ve bu dönüşümün, toplumların maddi mallar üretmelerinden başka bir şey olmadığıdır. Çünkü Marx'a göre, üretimini durduran toplumlar hayatlarını devam ettiremez ve toplumsal bir dönüşüm de gerçekleştiremezlerdi (Küçükkalay, 2015: 379). Öyleyse materyalist tarih anlayışına göre, tüm toplumsal düzenlerin temeli, üretim ve ürün değişimidir.

Ürünlerin mübadele şekli, toplumların sınıflara ayrılmasını ve neyin ne kadar üretildiğini belirler. Dolayısıyla devrimlerin en büyük nedenini de, üretim ve mübadele biçimindeki değişmelerde yani toplumların iktisadında (üretim tarzında) aramak gerekir. Toplumların içinde bulunduğu koşullar, ancak bu şekilde anlaşılabilir (Küçükkalay, 2015: 380).

Marksist devrim düşüncesinde, sınıfsız bir topluma geçişin ilk aşaması proletarya diktatörlüğüdür. İkinci aşama ise komünizmdir. Bu seyir, kaçınılmaz şekilde gerçekleşecektir çünkü kapitalist sistem kendi içinde çelişkiler taşımaktadır ve bir devrimle zor kullanılarak yıkılacaktır. Diktatörlük aşaması kapitalist toplumun tortularının temizleneceği aşamadır ve sloganı “herkesten yeteneğine göre, herkese emeğine göre”dir (Küçükkalay, 2015: 395). İkinci aşama olan komünizmde ise, devlet kendiliğinden gereksiz hale gelecek ve ortadan kalkacaktır. Engels’e göre devletin ortadan kaldırılması, sınıfların ortadan kaldırılmasının zorunlu bir sonucudur çünkü artık diğer sınıfları egemenliği altına alacak bir sınıfın örgütlü gücüne ihtiyaç kalmayacaktır (Marx, Engels, 2014: 21). Komünist toplumda yabancılaşma ortadan kalkacak, eşitlik sağlanmış olacak, insanlar özgür hale gelecek ve çalışma eylemi yalnızca hayatı devam ettirmek için gerekli olan bir faaliyet halini alacaktır. Bu aşamadan itibaren toplum, artık tarihsel materyalizmin işlemeyeceği bir toplum olacaktır çünkü bu, insanlığın ulaştığı son menzil olup, sistemin kendi içinde çelişkiler barındırması söz konusu değildir (Küçükkalay, 2015: 395). Sosyalizm, komünizme geçiş için zorunlu bir aşamadır çünkü mevcut kapitalist toplumsal yapı içinden aniden komünizmin doğması mümkün değildir (Küçükkalay, 2015: 395). Proletaryanın kurtuluşunu tüm toplumun kurtuluşu ile eş anlamlı gören Marx’a göre proletarya, sermayeyi burjuvaziden derece derece söküp almak ve tüm üretim araçlarını devletin elinde merkezileştirmek için kendi siyasal üstünlüğünü kullanacaktır (Newman, 2006: 56). Dolayısıyla, merkezine “uzlaşmaz sınıf çatışması”nı koyan, kendisini “tarihin gerçek hareketi” olarak sunan ve bilimsellik iddiasında olan marksizm, kendisi dışındaki sosyalizm türlerine ütöpik sosyalizm, küçük burjuva sosyalizmi veya tutucu sosyalizm gibi isimler koymuş ve sert biçimde eleştirmiştir. Bu başlık altında, kapsayıcı olduğunu düşündüğümüz ütöpik sosyalizm tabirini tercih ettik.

Buna göre ütöpik sosyalistler (literatürde Proudhon da bu gruba dahildir), mevcut kapitalist sistemin yerini alacak ideal bir düzen

hayalinden yola çıkmışlar ve özgürlük, eşitlik, adalet, insan hakları gibi kavramlar üzerine kendi fikrinsel ürünlerini oluşturmuşlardır. Marx her ne kadar ütopyiklerden faydalanmış da olsa, nihayetinde onları reddetmiş ve yapılması gereken asıl şeyin, yukarıda bahsettiğimiz gibi ekonomik ve sosyal gelişmenin yasalarını bulmak olduğunu ve yorum yapmanın ötesinde mevcut durumu değiştirecek operasyonlar yapılması gerektiğine dikkat çekmiştir (Küçükkalay, 2015: 366). Dolayısıyla Marx'ın bunları ütopyik sosyalistler olarak adlandırmasının nedeni; mevcut durumu bir veri gibi algılamaları ve bu duruma nasıl gelindiğini açıklayacak tarihsel dönüşüm kanunlarını ortaya koyamamalarıdır. Ayrıca ütopyikler, kapitalist toplumun hangi kırılma ile sosyalist bir topluma dönüşme sürecine gireceği konusunda da gerçek dışı bilgilere sahiptirler. Buna rağmen ütopyiklerin de realist, toplum içinde yaşayan ve onu dönüştürmek için çaba harcayan kişiler olduklarını gözden uzak tutmamak gerekir (Küçükkalay, 2015: 368). Engels'e göre bilimsel sosyalizm; bir yandan toplumdaki mülk sahibi olanlar (kapitalistler)-olmayanlar (ücretli işçiler) arasında var olan çatışmanın, bir yandan da, 18. yüzyılda yaşamış filozoflarca teorik olarak ilk kez belirtilen ilkelerin "daha mantıklı şekilde" genişletilmesi sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir (Engels, 2015: 41). Ona göre ütopyik sosyalistler, insanları Fransa'daki yaklaşan devrime fikrinsel olarak hazırlayan ve her ne şekilde olursa olsun, yukarıda hiçbir otoriteyi tanımayan kimselerdi. Din, doğa, toplum bilimleri gibi şeyler acımasızca eleştiriliyor ve her şey akıl tarafından doğrulanmak mecburiyetinde bırakılıyordu (Engels, 2015: 41). Aklın hükümdarlığını yerleştirenler olarak, ayrıcalık ve baskıların yerine sonsuz gerçeklik, sonsuz hak, eşitlik ve devredilemez insan hakları gibi düşünceleri öne çıkarıyorlardı.

Fakat Engels'in dikkat çektiği sorun, bu akıl hükümdarlığının idealleştirilmiş burjuva hükümdarlığından başka bir şey olmadığı ve sonsuz hak olgusunun aslında burjuva adaleti, eşitlik olgusunun da burjuva eşitliği olduğudur (Engels, 2015: 43). Ayrıca bu burjuva temsilcilerinin, aristokrat ve zanaatkârlar arasındaki çatışmanın yanında sömüren-sömürülen, zengin-fakir gibi daha genel çatışmalardan yola çıkarak, sadece belli bir sınıfı değil tüm acı çeken insanları temsil etmek iddiasıyla kendilerini ortaya attıklarını belirtmiştir (Engels, 2015: 43). Engels, bu ütopyacıların hiçbirisinin proletaryayı temsil etmek için çalışmadıklarını ve özgürlük mücadelesine belirli bir sınıfla başlamak yerine, tüm insanlığı özgürlüğe kavuşturmak amacıyla olduklarını vurgulamıştır (Engels,

2015: 44). Her ne kadar ütopyacılar akılcı bir hükümetin kurulması gerektiğini savunmuş olsalar da, onların aklın zaferi olarak ilan ettikleri toplumsal ve siyasal kurumlar umut kırıcı taklitler olmaktan öteye gidememiş (Engels, 2015: 47) ve şiddet, yozlaşma ve eşitsizlik aynen devam etmiştir. Dolayısıyla ütopyacılar göre sosyalizm; mutlak gerçekliğin, aklın ve adaletin dışavurumu olup zamandan, mekândan ve tarihsel gelişmeden bağımsızdır. Ortaya çıktığı yer ve zaman sadece tesadüftür ve bu yüzden ütopyaların her birisinin kendine özgü mutlak gerçeklik, akıl ve adalet anlayışı vardır (Engels, 2015: 58). Ütopik sosyalistler arasında Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen ve Louis Blanc sayılabilir. Proudhon ise, diğerlerinden farklı olarak anarşist kimliği ile bilinir. Yukarıda bahsettiğimiz şekliyle, ütopya sosyalizmde ifade edilen “ideal toplum” tasarımları ile bilimsel sosyalizmin (marksizm) kendi ekonomik analizleri yoluyla ispatlayabileceğine inandığı “tarihin gerçek hareketi” karşı karşıya dururlar. Bilimsel sosyalizm açısından, gerçek hareketi göz ardı eden ideal toplum projeleri gerçeklikten yoksun olup, Marx’ın kullandığı ütopya etiketi de, siyasal olgunluğa erişmemiş naif kuram ve projelerin adıdır. Her ne kadar Engels’e göre ilk sosyalistlerin varlığını anlayışla karşılamak ve onlara hakkını vermek gerekse de, “olgunlaşmamış bir üretim düzlemine ve olgunlaşmamış bir siyasal konuma olgunlaşmamış kuramlar tekabül edeceğinden dolayı” ütopya etiketi, aynı zamanda bu tip düşünceleri marksizmin sınırları dışında tutmaya yarayan bir tanımlamadır da (Cantzen, 2015: 66).

Özetle ütopya ve marksist sosyalizmler arasındaki farklar şunlardır; marksizme göre kapitalist toplum kendisini ister istemez yıkacaktır. Bu, tarihi bir zorunluluktur ve ahlakla ilgisi yoktur. Dolayısıyla marksizm, tarihi değiştirmek için reçeteler hazırlamaz çünkü kapitalizm, kendi “mezar kazıcısını” zaten bünyesinde barındırmaktadır; proletaryayı. Tarihin zembereği sınıf kavgasıdır ve dünya, istismar edenler ve istismar edilenler olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştır. İdealist sosyalizme göre ise bugünkü düzen; insanı küçülten, özgürlüğe ve eşitliğe aykırı bir düzen olup (Meriç, 2013: 146), mevzubahis tüm insanlıktır. Proletarya ise, bütünü oluşturan parçalardan birisidir (Meriç, 2013: 147). Yine de, Meriç’in de vurguladığı gibi, yapılan bu sınıflandırmanın marksist olduğunu ve sınıflandırmayı kabul etmenin, marksizmi de kabul etmek olduğunu (Meriç, 2013: 158) belirtmek kritik bir öneme sahiptir çünkü bu çalışmanın başlığını da teşkil eden soruyu cevaplamamızı sağlayacaktır.

4. MARX'IN PROUDHON'A YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ

Meriç'e göre, kaynakları ve nihai amaçları ortak olan ve yöntemleri arasında tamamlayıcılık ilişkisi olan bu iki düşünür sürekli birbirleriyle karşılaştırılır (Meriç, 2011: 430) ancak yetişmeleri, karakterleri ve zihniyetleri farklıdır. Marx iyi halli bir ailenin ciddi eğitim görmüş çocuğu iken, Proudhon maddi durumu kötü bir aileden gelmiş ve kendi iradesiyle geniş bir kültür edinmiştir. Marx; otoriter, halkı tek bir sınıf yani proletarya olarak görmüş, onları amansız bir kavgaya çağırılmış ve iktisatçı kimliğinin yanında politika ile de ilgilenmiştir. Proudhon ise özgürlük ve adalet çağrısını ülküleştirmiş, bütün halkın mutluluğunu amaç edinmiş, sınıfları barıştırmak istemiş ve politikaya dâhil olmanın insani devrimci hareketten uzaklaştırdığına inanmıştır. Proudhon Marx için "sosyalizmin tenyası" demişken, Marx Proudhon'a "bakkal" demiştir (Meriç, 2011: 390). Paris'te 1843-45 yılları arasında kalan Marx, Proudhon ile bu tarihlerde tanışmıştır. 1844 yılında Proudhon, birkaç eser yazmış tanınmış bir sosyalisti ve Marx da diğer birçok Alman kuramcı gibi, Proudhon'dan etkilenmiş birisiydi (Thomas, 2000: 219). Başlarda Marx, Proudhon'un 1840 tarihli "Mülkiyet Nedir?" isimli eserinden temkinli bir beğeni ile söz etmişti. Eseri, hiçbir insani yönü bulunmayan modern üretim ilişkilerine dikkat çekmesi bakımından değerli bulan Marx, "proleter birisi tarafından yazılmış bilimsel bir manifesto" ve özel mülkiyete karşı alınmış açık cephe olarak tanımlamıştır (Thomas, 2000: 225). Ancak beğeni, yerini çok geçmeden eleştiriye bırakmıştır. Proudhon'un toplumsal hayata nüfuz etmiş olan özel mülkiyeti çok geniş anlamda ele aldığını belirten Marx, onun esaslı bir devrimci dönüşüm gerekliliği sonucu çıkarmadığını, yaptığının sadece sistemin en çok göze çarpan yanlışlıklarının adalet ve ahlak yasaları kavramlarına sığınarak yumuşatılması talebinden öteye gidemediğini savunmuştur. Bu eleştiri ile birlikte Marx'ın görüşü; ütöpik sosyalistlere özgü bir şekilde Proudhon'un yaptığı şeyin, tam da ekonomi-politiğin sınırları içerisinde bir ekonomi-politik eleştirisi yapmak olduğunu söylemeye doğru evrilmiştir (Thomas, 2000: 232).

Marx'tan sonra gelen Riazanov gibi marksist isimler de, Proudhon'un eserini aynı bakış açısıyla değerlendirmeye devam etmiştir. Buna göre Proudhon, özel mülkiyetin sadece bir biçimini yani küçük üreticinin/burjuvanın büyük kapitalist tarafından sömürüldüğü biçimi eleştirmiştir (Riazanov, 2011: 89). Yoksa Proudhon kapitalist sistemin yıkılmasına karşı çıkmamış, komünizme olan muhalifliğini

sürdürmüş ve köylü ile zanaatkârın tek güvencesinin, onların özel mülkiyetlerinin korunmasından geçtiğini savunmuştur (Riazanov, 2011: 90). Dolayısıyla ekonomik tahlilin sınırlı ölçüde yapılmasından dolayı, Marx üzerindeki Proudhon etkisi kısa sürmüştü. Ancak yine de devrimci örgütlenme planlarına dahil etmek amacıyla Marx, Proudhon'a bir mektup yazmıştı. 5 Mayıs 1846 tarihli mektup:

"(...) yazışmalarımızın başlıca hedefi, Alman sosyalistlerini Fransız ve İngiliz sosyalistleriyle ilişkiye geçirmek, (...) Böylece görüş farklılıklarını ortaya çıkarmak da mümkün hale gelecek. Fikir alışverişinde bulunabilecek, tarafsız eleştiriler yapabileceğiz. Bu, sosyalist hareket açısından kelimenin tam anlamıyla ileri bir adım, ulusal sınırlamaları sarsmaya yönelik bir adım olacak. Eylem anında hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki durumdan haberdar olmak her birimiz için kesinlikle büyük önem taşıyor.

(...) İngiltere ile bağlantılarımız kurulmuş durumda; Fransa'ya gelince, orada da bu konuda sizden daha iyisini bulamayacağımızı düşünüyoruz.

(...) Görüyorsunuz, bu, yalnızca düzenli bir yazışmayı başlatma ve çeşitli ülkelerdeki toplumsal hareketlerin kolayca izlenmesinin sağlanması meselesi..." (Thomas, 2000: 234)

Yazışmalara seve seve katılacağını belirtse de mektuba ihtiyatlı bir tepki gösteren Proudhon, Marx'ın planladığı politik propaganda ile ilgilenmemiş ve daha çok ekonomik eylemi ve kooperasyonu teşvik edecek bir birliği hayal etmişti (Woodcock, 2014: 125). Proudhon'un cevaben yazdığı mektup ise şudur:

"Birincisi, örgüt ve örgütlenme konusundaki fikirlerim, hiç değilse ilkeler düzeyinde az çok belirlenmiş durumda olduğu halde, bana ve tüm sosyalistlere düşen görevin bir süre daha eleştirel ya da kuşkucu biçimi korumak olduğuna inanıyorum; kısacası, kamusal olarak hemen hemen mutlak bir anti-dogmatizmi savunuyorum.

Tüm görüşleri gün ışığına çıkarma düşüncenizi içtenlikle onaylıyorum; dünyaya bilgili ve basiretli bir hoşgörü örneği sunalım, ama bir hareketin başında olduğumuz için yeni bir hoşgörüsüzlüğün liderleri olmayalım, yeni bir dinin havarileri olarak ortaya çıkmayalım, bu din mantığın dini, aklın dini olsa bile. Biraraya gelelim ve tüm protestoları teşvik edelim, tüm dışlayıcılıkları, tüm mistisizmi lanetleyelim; bir soruyu hiçbir zaman tamamen yanıtlanmış kabul etmeyelim ve son tezimizi ileri sürdükten sonra,

gerekiyorsa belagat ve ironiyle tekrar başlayalım. Bu koşulla, birliğinize seve seve katılırım. Aksi halde, hayır!

Mektupta kullandığınız “eylem anında” ifadesine de itirazlarım var. Bugün, eskiden devrim diye adlandırılan ve bir şoktan başka bir şey olmayan bir coup-de-main (ani darbe) olmadan, hiçbir reformun olanaklı olmadığını düşünüyor olabilirsiniz. Ben de uzun süre böyle düşündüğüm için anladığım, mazur gördüğüm ve seve seve tartışacağım bu görüşü son çalışmalarım tamamen terk etmeme neden oldu. Başarılı olabilmek için coup-de-main’e ihtiyacımız olduğuna inanmıyorum; dolayısıyla devrimci eylemi bir toplumsal reform aracı olarak ortaya atmamalıyız, çünkü bu sözde araç güce, keyfiliğe bir çağrı, kısacası bir çelişki olacaktır. Ben sorunu şu şekilde koyuyorum: Bir ekonomik bileşimle toplumdaki zenginliğin, başka bir ekonomik bileşimle topluma iadesini sağlamak.” (Woodcock, 2014: 126-127)

Mektubun devamı:

“(…) Bir diğer deyişle, ekonomi politik aracılığıyla mülkiyet kuramını mülkiyetin karşısına öyle bir şekilde dikmeliyiz ki, siz Alman sosyalistlerinin ortaklaşalık dediği ve benim şu an için ancak özgürlük ya da eşitlik demekle yetineceğim şey ortaya çıkabilin. (...) İşte sevgili filozof, şu anki durumu budur. Olur a, yanılıyoryumdur, o zaman siz de bana temiz bir sopa [la ferule] çekersiniz, (...) Kısaca, demem odur ki, yok etme söylemini kullanmak çok kötü bir politika olacaktır. Yeterli sertlikte tedbirler nasılsa kendini gösterecektir, halkın bunun için öğüde ihtiyacı yoktur.” (Thomas, 2000: 236)

Marksist politik eylem vurgusunun karşısına, anarşist ekonomik eylem idealini koyan bu mektuba Marx yanıt vermedi ve mektup, Marx ile Proudhon arasındaki iletişimin sonu oldu. Woodcock’a göre Proudhon’un tavrı, Marx’ı hayal kırıklığına uğratmıştır (Woodcock, 2014: 127). 1846, aynı zamanda Proudhon’un “Sefaletin Felsefesi” adlı kitabını yazdığı yıldır. Marx’ın bu kitaba cevabı ise “Felsefenin Sefaleti” olmuştur. Bu kitap, Proudhon’un anti-komünist duruşundan ziyade, diyalektikindeki yanlışlıkla ilgilidir. Marx’a göre kitap, toplumun yapısını anlamayan ve bu yüzden de devrimin gerekliliğini göremeyen birisi tarafından yazılmıştı. Proudhon’a göre komünizm, liberal ekonomi-politiğin tüm çelişkilerini tekrar tekrar üretirken, Marx için durum tam tersiydi. Yani komünizm, liberalizmin çelişkilerini yeniden üretmeyecek tek yoldu ve ona göre Proudhon, bunu bir türlü anlayamıyordu (Thomas, 2000: 241).

Marx'a göre Proudhon'un kendine has Hegelciliği; insanın içinde yaşadığı ekonomik sistemin geçici ve tarihsel olduğu gerçeğini es geçiyor, son üç yüz yıldaki toplumsal gelişmelerden bahsetmeyi gereksiz görüyor ve ele aldığı iktisadi evreleri kafasına göre bir düzen içine sokuyordu. Marx'ın göndermede bulunduğu evreler işbölümü, makineler ve rekabet olup, Proudhon'a göre bunlar aslında insanlığı eşitliğe doğru götürmeliyken, tam tersi olaylara hizmet etmiştir. Hâlbuki Marx'a göre Proudhon, bu evrelerin gerçek üretim ilişkilerinin soyut ifadesinden başka birşey olmadığı ve "kapitalist düzen var olduğu müddetçe" böyle kalmaya devam edecekleri gerçeğini atlamaktadır. Böylece Proudhon'un içine düştüğü tuzak, bu evreleri "ölümsüz yasalar" olarak görmek ve burjuva ekonomistlerinin yanlıklarını devam ettirmektir (Thomas, 2000: 245). Marx'ın amacı ise, burjuva iktisadi öğretilerinin ebedi olmayan şeyler olduklarını göstermeye çalışmaktır (Riazanov, 2011: 91). Proudhon'u okuyan Marx'a göre örneğin, tekelin kötü yanı rekabet ile dengelenir ve bunun tersi de geçerlidir. İki kavram birbiriyle mücadeleye girer ve bir şekilde yalnızca "iyi taraflar" ortaya çıkar. Şu anki başarısızlıklar ise sadece geçicidir ve insanlığın eğilimi, ilerlemeye yöneliktir (Thomas, 2000: 246). Dolayısıyla Proudhon, burjuva hayatının ölümsüz bir gerçeklik olduğunu dolaylı yoldan, yani evrelerin kendiliğinden ortaya çıkan ve kendilerine ait bir hayatı yaşayan şeyler olduğunu öne sürerek yapmaktadır. Burjuva ufkunun ötesine geçemeyen Proudhon aslında her iyi yürekli burjuvanın yapmaya çalıştığı gibi, örneğin rekabeti öldürücü etkisi olmadan ister. Buradaki imkânsızlık Marx'a göre açıktır çünkü bu, burjuva varoluşunun zorunlu yaşam koşullarını istememek anlamına gelir. Ancak dengenin bilgisine (kendi kafasında) sahip olduğunu iddia eden Proudhon ise, tam da bu yüzden diğer sistemleri reddeder (Thomas, 2000: 247). Aslında Thomas'ın da belirttiği gibi Proudhon'un kafasındaki tahayyül, kapitalizmin çelişkilerini tekrar tekrar yarattığını düşündüğü komünizme göre, kapitalizme daha uzak bir sistem ise sorun yoktu. Dolayısıyla Proudhon'daki kapitalizm düşmanlığının da altını çizmek gerekir (Thomas, 2000: 248).

Yani Marx'a göre Proudhon, soyut kavramları birbiriyle tezatlık oluşturan gerçeklikler olarak ele almış, Hegelci diyalektiği çarpıtarak kavramların en iyi ve en kötü yönlerini irdelemiş ve aralarında bir denge oluşturmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de, ilerleme ve ahlaklılık olarak da tanımlanabilecek bir adalet kavramına güvenmiş ve tekrar etmek gerekirse, devrimci bir dönüşüm zorunluluğu

düşünmemiştir. Ona göre herşey adalet temellidir ve adalete döner. Marx'a göre ise kurtuluş, proletaryanın kendisini burjuva düşüncesinin kategorilerinden soyutlamasından geçiyordu. O, kapitalist toplumun kategorilerinin (evrelerinin), belli bir tanımlayıcı güce sahip olduğunu yadsımıyor ancak bu kategorilerin başka bir toplumsal yaşam biçimine uygulanmasına da karşı çıkıyordu. Tersine Proudhon ise, daha iyi bir toplum yaratma uğruna, yerleşik toplumun en kötü özelliklerini değiştirerek sunmaya çalışıyordu (Thomas, 2000: 260).

Proudhon'u küçük burjuva sosyalisti yapan özelliklerden bir diğeri de, onun aileye ve karı-koca sevgisine dair söyledikleri ve duygusal kişiliğidir. Eleştirilerinde bununla yetinmeyen Marx için küçük burjuva, hem sosyalist hem de ekonomisttir. Yani hem büyük burjuvaziye hayranlık duyar hem de ezilenlerin çektiklerine sempati ile bakar, çelişkiyi yüceltir çünkü kendi varlığının temeli çelişkiden başka bir şey değildir ve buna rağmen "tarafsızlığı" sayesinde doğru dengeye ulaştığını düşünür. Yani pratikte içinde bulunduğu durum olan çelişki, kuramlarına da sirayet eder (Thomas, 2000: 276).

Fakat Hilmer'a göre, Marx'ın Felsefenin Sefaleti'ni yazmasındaki amaçlar; uluslararası işçi hareketinin liderliğini yapmak ve Proudhon'a karşı savaşımdır. Bununla ilgili bir başka tasdik ise, Sefaletin Felsefesi kitabının ayrıntılarına girmeyip, kendi komünist görüşlerini açıklamasıdır (Hilmer, 2000: 91). İkili arasında 1846-47 yılları arasında yaşanan bu tartışma, sadece uluslararası işçi hareketi içerisinde anarşizme (veya anarko-sendikalizme) doğru bir kaymanın ve dolayısıyla hareket içinde yaşanan bir yarılmanın başlangıcına değil, aynı zamanda Marx'ın teorisinin işçi hareketi üzerinde mutlak bir hale gelmeye başlamasına da işaret eder. Buna göre Felsefenin Sefaleti'nde, hasmını "doğru doktrinden sapan" bir küçük burjuva olarak itham eden Marx, yedi ay sonra yazdığı Komünist Manifesto'da da bu terimi tartışmaya devam etmiştir (Hilmer, 2000: 85).

Bunun dışında küçük burjuva sosyalisti yakıştırmaları, rakip düşünürün kişiliğine yapılmış bir hakaret şeklinde anlaşılabilir. Bu terimin bir kötüye kullanım olarak değerlendirilebileceğini söyleyen Thomas, Marx'ın argümanlarını da havada bırakabileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. Ona göre 19. yüzyıl Fransa'sı küçük mülklere sahip olan esnaflar ve işverenlerin yanında, ustalardan,

zanaatkârlardan ve topraklı veya topraksız köylülerden oluşmaktaydı. Bu grupların hepsi de, kapitalizmin genişlemesinden dolayı, aynı tehditle yüzleşiyordu; mülkiyetsiz kalma ve proleterleşme. Bunlar sol kanattan da bir şey bekleyemezlerdi çünkü kolektivist sol, herkesi mülkiyetten yoksun bırakma amacıyla hareket ediyordu. Proudhon ise, bu gruplar için konuşuyor ve onların hayranlığını kazanıyordu (Thomas, 2000: 277). Bahsettiğimiz gibi Marx'a göre Proudhon'un kafa karşılıklığı, "ilerici olmayan" küçük burjuvanın çelişkilerini yanıtsıyordu. Ancak Thomas'a göre Marx'ın iddiaları temelsizdir çünkü indirgemecidir. Daha özeld e baktığımızda ise, bir düşünürü tanımlamak için kullanılan küçük burjuva etiketi, fikrin kapsamını açıklarken katı sınırlar içinde kalmayı ve "kötüye kullanmayı" içerir (Thomas, 2000: 278). Marksist anlamda küçük burjuva kategorisine girenlerin özelliği; kapitalizm öncesi bir "ahlaklı ekonomiye" yaptıkları güzelleme ile öne çıkmalarıdır. Ancak bu kategoriye dâhil olanlar veya edilenler, kategorinin gerektirdiği şartları da taşımalarıdır. Hâlbuki bu kategori, bir düşünüre yakıştırılacak bir sıfat değil, nitelendirilmeye muhtaç bir terimdir (Thomas, 2000: 279).

Bu konuda daha farklı bir görüş ise, Marshall Berman'dan gelmiş olabilir. Buna göre Marx, burjuvaziyi bazı özelliklerinden dolayı övmüştür çünkü burjuvazi, tarihteki en devrimci rolü oynamıştır. Sebebi ise, burjuvazinin insanın isterse neler yapabileceğini göstermesidir (Berman, 2011: 131). Marx'ın kastettiği şey, entelektüellerin ve sanatçıların ancak hayal edebildikleri şeyleri, burjuvazinin gerçek kılmasıdır. Onun büyük üretici gücüne örnekler olarak; demiryolları ve fabrikalar gibi büyük inşaat projeleri sayesinde doğanın insana tabi olması ve daha sonra da bunların sebep olduğu büyük çaplı nüfus hareketleri ile yoktan var edilen halk kütleleri sayılabilir. Marx'a göre hiçbir çağ, toplumsal emeğin özünde bu kadar büyük bir üretici güç olduğunu farkedememiştir (Berman, 2011: 132). Ancak burjuvazinin bu muazzam etkililiğinde tuhaf bir ironi vardır; tek amacın para kazanmak, artı-değere el koymak ve sermaye biriktirmek oluşu. Bunlar Marx'a göre burjuvazinin ufkundaki darlığın ve kısa vadeli çıkarlardan başka bir şey düşünememenin sonuçlarıdır (Berman, 2011: 133). Dolayısıyla da burjuvazi, kendi devrimci rolünü sürdürememiştir ve bu yüzden de artık ufkun ötesine bakma ve örgütlü eylemin gücünü gösterme görevi, tahmin edilebileceği üzere işçi sınıfına aittir. Bunun anlamı, burjuvazinin ortaya çıkardığı "övulesi" devrimci aktivite gücünün yanında hurs ve

rekabet gibi olguların, aynı zamanda burjuvazinin kendi ölümünün de habercisi oluşudur (Berman, 2011: 134). Bunun dışında burjuva toplumunun yarattığı bir olgu daha vardır ki bu, bizim Marx ve Proudhon arasındaki mücadeleyi daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Buna göre modern hayat herkesi gelişmeye zorlar ancak bu çarpıtılmış bir gelişimdir çünkü piyasa, insani özellikleri geliştirmeye zorladıktan sonra onları pazarlar ve sömürür (Berman, 2011: 137). Marx da Proudhon da bu durumun farkındaydı ve Marx'a göre çözüm belliydi; devrim. Ona göre ancak devrimden, yani sınıf ayrıcalıkları ortadan kaldırılıp işin örgütlenmesinin kontrolü işçilerin eline geçtikten sonra, piyasanın yarattığı tahripten kurtulmuş bireylerin özgürce gelişimi söz konusu olabilirdi ve yeni sistemin adı da komünizmdi (Berman, 2011: 138). Ona göre modernliğin bu muazzam gücünün, proletarya tarafından burjuvazinin elinden zorla alınması, yani komünist sistem, modern hayatın şimdiye kadarki "trajik" öyküsünün mutlu sonla noktalanacağı yerd (Berman, 2011: 146).

SONUÇ

Yaşadığı çağın sorunlarından beslenen ve kendisini, o zamana kadar kötü bir üne sahip olduğunu düşündüğü anarşizm ile toplumsal düzen arayışını bir şekilde birleştirmeye hasreden Proudhon'a göre anarşizm, hem kapitalizme hem de kapitalizmin sosyo-ekonomik adaletsizliklerini tekrar tekrar ürettiğini düşündüğü komünizme alternatif oluşturuyordu. Proudhon, her ne kadar zihnindeki anarşist düzeni sistematik bir şekilde dile getirmese de denge yöntemini kullanmak ve iktisat ve politika alanlarındaki çarpıklıkları düzeltmek, toplumu ahlaki açıdan yenilemek ve bireysel özgürlüğü ön plana çıkarmak gibi amaçlar sayesinde önemli sayılabilecek bir kitleye hitap etmiştir. Ancak bu hitap, önemli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Marx'ın Proudhon'a yönelik "küçük burjuva sosyalisti" yakıştırması, bunun en önemli örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marx ve Proudhon arasındaki "kişisel" tartışmada Marx'ın haklı olduğu taraf, Proudhon'un gerçekten de küçük burjuva sosyalisti olduğudur. Çünkü Proudhon'un klasik anarşist düşünce içerisindeki özgün yönlerinden birisi, dönemindeki küçük burjuvaların (üretim yapan küçük mülk sahipleri, küçük tüccarlar, zanaatkarlar, aydınlar vs.) haklarını savunmasıdır. O, köken olarak bu sınıfa mensuptu ve bu yüzden kendisini yakın hissediyordu. Ayrıca bu sınıfa mensup

kimselerin belirli bir ahlaki düzeyi muhafaza ettiklerine, herhangi bir otoriteye hizmet etmeyen özerk insanlardan oluştuklarına, 18. yüzyıl Aydınlanma filozoflarını okumuş ve onların özgürlükçü düşüncelerini benimsemiş olduklarına ve son olarak şiddet içermeyen ve ekonomi alanı ile sınırlı bir toplumsal dönüşümü gerçekleştirebileceklerine inanması da etkili olmuştur. Bunun dışında yukarıda verilen atölyeler örneğinde olduğu gibi, işçilerin yeterli ahlaki düzeye ulaşmadıklarını düşünmesi de önemli bir faktör olarak sayılabilir. Küçük burjuvanın karşı karşıya kaldığı ve Proudhon' u harekete geçiren tehdit ise, onların ekonomik hayatın içinde olmalarına ve üretmelerine rağmen aynı zamanda kapitalist sistem yüzünden kendisinden daha büyük ekonomik güçlerin baskısını hissetmeleri ve her an yok olma ihtimalleriydi.

Ancak küçük burjuva sosyalisti tespiti, Proudhon' u açıklamak için yeterli değildir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Paul Thomas' a göre bu tespit, kişiyi küçük düşürmeye yönelik bir kötüye kullanım şeklinde değerlendirilebileceği gibi, indirgemecidir ve nitelendirilmeye de muhtaçtır. Bununla birlikte Cemil Meriç' in de dikkat çektiği gibi, ütöpik sosyalizm-bilimsel sosyalizm ayrımı yapmak demek, marksist dili kullanmak demektir ve dönemindeki işçi hareketi liderliğini eline geçirebilme mücadelesi açısından bariz bir şekilde çıkarı olan Marx' a, Proudhon karşısında belirli bir pay vermek demektir. Bu kullanımı "yeniden tanımlayabilmek" ve anarşist vizyonu ile sosyalizme katabileceği değerler üzerinden tartışabilmek adına, onun Marx' a yazdığı mektubuna ve anarşist kimliğine odaklanmak aydınlatıcı olabilir. Buna göre mektubunda; kişiliğinin belirgin ifadeleri olan dinamizmi, sürekli sallantıda olmayı, sonu olmayan deneyimleri ve tartışmaları, dengelenmeyi, bozulmayı ve yeniden dengelenmeyi görürüz. Komünizmi, bu özelliklerden yoksun olmak bakımından eleştiren Proudhon, farklı kesimleri ve onların taleplerini en iyi şekilde karşılayacak (dinamik) bir sistemin yollarını aramış ve anarşist olduğunu ilan etmiştir. O; işçi sınıfının örgütlü mücadeleye girişmeden önce ahlaklaşması gerektiğinde ısrar etmiş, burjuvazinin devrimci rolünü Marx' tan farklı algılamış, adalet kavramına başvurmuş, karşılıklılığın sağlıklı işleme için vicdanlara seslenmiş, Marx' ın yapmaya çalıştığı gibi bireyin potansiyelini özgürce gerçekleştirebileceği bir ortamın yollarını aramış ve çareyi Marx' ın bahsettiği "modernliğin muazzam hareketliliklerinin" dengelenmesinde ve karşılıklı olmasında bulmuştur. Dolayısıyla burjuvazinin tek amacının sermaye biriktirmek ve işçiyi sömürmek

olmasını engellemenin yolunun; devrimci şiddet kullanımı yerine, bir şekilde burjuvaziyi “törpülemekten” daha doğrusu adalet yasalarını keşfetmeye çağırmaktan ve sınıfları uzlaştırmaktan geçtiğini ve böylece adil bir ekonomik sistem kurabileceğimizi düşünmüştür. O, Fransız Devrimi’nin tamamlanamamışlığını bu şekilde yorumlamıştır. Ayrıca anarşizmin salt şiddet ve kaos savunuculuğu yapmamasına özen göstermiş, otoriter sosyalizme muhalefet eden ve olsa olsa onun alt bir dalı olabilecek bir felsefe olmasını da istememiştir. Elbette onun yaptığı katkılar, küçük burjuvanın da taleplerini aşacak şekilde, toplumdaki daha farklı kitlelerin veya kendisini herhangi bir kitleye dâhil etmeyen bireylerin taleplerine doğru genişlediği ölçüde anlam kazanabilir. Bunun dışında teorizasyonunda var olduğunu bildiğimiz sınıfların uzlaştırılması düşüncesinin, günümüz toplumlarına ne kadar uygun bir model oluşturduğu sorusu da sorulmaya değerdir.

KAYNAKÇA

Berman, Marshall (2011). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor: Modernite Deneyimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cantzen, Rolf (2015). *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum: Özgürlük/Ekoloji/Anarşizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Crowder, George (1999). *Klasik Anarşizm*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Çiğdem, Ahmet (2015). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Engels, Friedrich (2015). *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*. İstanbul: Zeplin Kitap.

Hilmer, Johannes (2000). "Two Views About Socialism: Why Karl Marx Shunned an Academic Debate with Pierre-Joseph Proudhon". *Democracy&Nature: The International Journal Of Inclusive Democracy*, 6 (1), 85-92.

Kropotkin, Pyotr (2015). *Anarşi: Felsefesi-İdeali*. İstanbul: Kaos Yayınları.

Küçükkalay, Abdullah Mesud (2015). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Marx, Karl; Engels, Friedrich (2014). *Anarşizm Üzerine*. Ankara: Sol Yayınları.

Meriç, Cemil (2013). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meriç, Cemil (2011). *Kırk Ambar*. C.II. İstanbul: İletişim Yayınları.

Newman, Saul (2006). *Bakunin'den Lacan'a: Anti Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Proudhon, Pierre-Joseph (2014). *Mülkiyet Nedir?*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Proudhon, Pierre-Joseph (2014). *Federasyon İlkesi*. İstanbul: Öteki Yayınevi.

Proudhon, Pierre-Joseph (2012). *İktisadi Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi*. İstanbul: Kaos Yayınları.

Riazanov, David (2011). *Karl Marx/Friedrich Engels: Hayatı ve Eserlerine Giriş*. İstanbul: Belge Yayınları.

Thomas, Paul (2000). *Marx ve Anarşistler*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Ward, Colin (2000). *Eylemde Anarşi*. İstanbul: Kaos Yayınları.

Woodcock, George (2014). *Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*. İstanbul: Kaos Yayınları.

SUMMARY

The roots of classical anarchism are based on the Enlightenment. The century in which it formed its own conceptual framework and called out to the masses is the 19th century. Although there were diversities of views among the anarchists, the main point they agreed with was the same; desire for freedom. The same theme also attracts the attention in Pierre-Joseph Proudhon, and he has original ideas about how we should reach freedom. These original ideas, however, could not prevent from being criticized heavily by another well-known socialist Karl Marx.

Proudhon thought that order and anarchy could come side by side. For this reason, he focused on the economic, political and social events of his time and offered various solutions for “exploring the laws of justice”. The method he used when expressing these solutions is; to balance conflicting elements. For example, the system he put forward in order to balance communism and capitalism, which are in conflict with each other in economic life, is mutualism. The system he put forward for the policy field is federation. According to him, the federation balances authoritarian and libertarian regimes. But the main point that caused Proudhon to be criticized heavily by Marx is, to defend the rights of the petty bourgeoisie.

Marx, who made a distinction between utopian socialism and scientific socialism, put his theory into scientific socialism but included some other socialists, who lived before him or were contemporaries, into the utopian socialism part. According to Marx, the ideas of the utopian socialists shed light on a certain period of history and should be appreciated. But these ideas were wrong, too, and hereinafter there was no other way for the proletariat but to adopt scientific socialism or, in other words, Marxism.

It was seem to make sense to Marx to see Proudhon as a “a petty bourgeois socialist”. But this determination is not enough to explain Proudhon’s thoughts. Because his real intention was (under an anarchist system) to meet demands that could come from different parts of society. He also struggled to draw attention to the despotism of thinkers who defended communism in his period. As a result, in order to be able to understand Proudhon correctly, we should refrain from using the term “utopian socialism” or rename it. Because just as in petty bourgeois socialism, utopian socialism has also Marxist elements. Using these terms when talking about the debate between Marx and Proudhon means using Marxist language right from the start.

TRUMP YÖNETİMİNİN KUDÜS KARARINA ANALİTİK BAKIŞ

*Mehmet Sait DİLEK**

Makale Geliş Tarihi-Received: 08.01.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 17.03.2017

ÖZ

ABD Kongresi, 1995 yılında '1980 Tarihli İsrail Temel Yasasını' esas alan 'Kudüs Büyükelçilik Yasasını' kabul ederek uluslararası hukuk zemininden uzaklaşmayı tercih etmiştir. Yasa metninde yer alan 'Başkanlık Ayrıcalığı' yetkisi nedeniyle 1999 Haziran ayından itibaren ABD Başkanları, Kudüs Büyükelçilik Yasası'nın altı aylık periyodlarla askıya alınmasını başlatmışlardır. Ancak ABD Başkanı Donald Trump, Tel Aviv'deki ABD Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınması sürecini başlatacak olan Kudüs Büyükelçilik Yasası'nı 2017 Aralık ayı itibarıyla onaylamıştır.

Bu çalışmada Trump yönetiminin Kudüs kararının temelleri bilimsel ilkeler ışığında incelenmeye tabi tutulmuştur. ABD karar alma mekanizmasında etkili olan dış politika aktörlerinin ve diğer paydaşların Kudüs üzerine söylemleri ve eylemleri içerik analizi üzerinden değerlendirilmiştir. Buna ilaveten, Filistin/Kudüs sorunu kronik bir sorun olduğundan hem güncel hem de dönemsel bilgiler üzerinden de irdelenmiştir. Bu metotlar neticesinde ABD Başkanı Trump'ı bu indirgemeci karara götüren çok faktörlü zemin somut örnekler üzerinden tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, ABD, İsrail, BM, Lobıcılık.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmentsaitdilek@gmail.com

AN ANALYTICAL VIEW TO THE JERUSALEM DECISION OF TRUMP ADMINISTRATION

ABSTRACT

The US Congress has preferred to stay away from the ground of international law by accepting the 'Jerusalem Embassy Act' in 1995 based on 'Basic Law of 1980'. By the 'Presidential Waiver' mentioned in the law, they have started to suspend the Jerusalem Embassy Act with six-month periods since June 1999. But Trump has accepted the Jerusalem Embassy Act in December 2017 that will start the process of moving the American embassy to Jerusalem.

98

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

This work has put the grounds of Trump administration's Jerusalem decision to examination in the light of scientific principles. That is the statements and acts of the foreign policy actors and other shareholders who are effective in the decision making process has been evaluated by content analysis. In addition to this, because the Palestine/Jerusalem Question is a chronic problem, it has been examined with the current and periodical information. As a result of these methods, the multifactoral ground that takes Trump to this reductionist decision has been detected with concrete examples.

Keywords: Jerusalem, USA, Israel, UN, Lobbying.

GİRİŞ

I. Dünya Harbi esnasında İngiltere, Balfour Deklarasyonu'nu (1917) ilan ederek Filistin'de Yahudi Devletinin kurulacağını dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu teori, 1948 yılında İsrail Devletinin kurulmasıyla fiiliyata dönüşmüşse de Filistin sorunu uluslararası sorunlardan biri haline gelmiştir. Doğu Kudüs Ürdün, Batı Kudüs ise İsrail egemenliğinde iken BM, Kudüs şehrinin statüsü sorununa özel ilgi göstermiş ve uluslararası bir rejim üzerinden şehrin yönetilmesi gerektiğine karar vermiştir. Ancak Altı Gün Savaşıyla (1967) birlikte İsrail ordusu, Doğu Kudüs'ü işgal etmiş akabinde Knesset 1980 tarihli 'Temel Yasa' üzerinden Kudüs'ün bütün ve birleşik bir şekilde İsrail'in başkenti olduğunu ilan etmiştir. Bu tek taraflı karar üzerine BM yeniden devreye girerek Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik bu adımın kabul edilemez olduğunu vurgulamış ve devletlerin Büyükelçiliklerini Kudüs'ten çekmelerini talep etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası Filistin sorununun çözümünde arabulucu ülke olma özelliğiyle tarafları çözüme yaklaştıran ABD, dış politikasında zaman zaman görülen ikilemlerden birisini de Filistin sorununda yaşamaya başlamıştır. Şöyle ki ABD Kongresi, 1995 yılında '1980 Tarihli İsrail Temel Yasasını' esas alan 'Kudüs Büyükelçilik Yasasını' kabul ederek uluslararası hukuk zemininden uzaklaşmayı tercih etmiştir. Yasa metninde yer alan 'Başkanlık Ayrıcalığı' yetkisi nedeniyle 1999 Haziran ayından itibaren ABD Başkanları Kudüs Büyükelçilik yasınının altı aylık periyodlarla askıya alınması sürecini başlatmışlardır. Ancak ABD Başkanı Trump, Tel Aviv'deki ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması sürecini başlatacak olan 1995 tarihli 'Kudüs Büyükelçilik Yasasını' 2017 Aralık ayı itibarıyla onaylamıştır. Bu çalışmada ABD karar alma mekanizmasında etkili olan dış politika aktörlerinin ve diğer paydaşların Kudüs üzerine söylemleri ve eylemleri içerik analizi üzerinden incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda ABD'nin Ortadoğu'daki barış sürecinin temellerinden sarsan bu kararı almasında etkili olan çeşitli faktörler somut örnekler üzerinden belirlenerek okuyucunun takdirine sunulmuştur.

1. TRUMP'IN SEÇİM DÖNEMİNDE KUDÜS VAADI

Cumhuriyetçi Parti adayı Donald Trump, 'Amerika'yı Yeniden Büyük Yapalım' sloganıyla (Trump, 2017: 1-207) seçim çalışmalarına başlamış ve birçok uzmanın öngörülerini boşa çıkararak, 8 Kasım 2016 günü yapılan ABD Başkanlık seçimini kazanmayı başarmıştır. Akabinde de Trump, ABD Kongre Binası önünde gerçekleştirilen 20 Ocak 2017 tarihli törende yemin ederek ABD'nin 45. Başkanı olmuştur (<http://aa.com.tr/tr/dunya/donald-trump-yemin-ederek-abdnin-45-baskani-oldu/731664>).

100

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Trump, seçim döneminde 'ABD'nin Tel Aviv'deki Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması konusu da' dâhil olmak üzere birçok konuda seçmene vaatlerde bulunmuştur. Öyle ki Trump, Cumhuriyetçi Parti aday adayı iken Yahudi lobi kuruluşlarından biri olan Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi'nin (AIPAC) 21 Mart 2016 günlü yıllık toplantısına katılmış ve burada yaptığı konuşmada Başkan olduğu takdirde "Yahudi halkının ebedi başkenti Kudüs'e Amerikan Büyükelçiliğini taşıyacakları" sözünü vermiştir (<http://time.com/4267058/donald-trump-aipac-speech-transcript/>).

BM Genel Kurul toplantıları nedeniyle ABD'de bulunan İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'yu 25 Eylül 2016'da New York'taki Trump Tower'da ağırlayan Cumhuriyetçi başkan adayı Trump, "Başkan seçilmesi halinde Kudüs'ü İsrail devletinin başkenti olarak tanıyacağını" yinelemiştir. Trump'ın seçim kampanyası merkezinden yapılan açıklamada ise "Trump, Kudüs'ün 3 bin yıldan daha fazla zamandan bu yana Yahudi halkının ebedi başkenti olduğunu onaylıyor. Ayrıca ABD, Trump yönetiminde Kongre'nin Kudüs'ü İsrail'in bölünmemiş başkenti olarak tanıma kararını (1995) kabul edecek" ifadeleri kullanılmıştır (<https://www.haaretz.com/israel-news/trump-to-pm-i-d-recognize-undivided-jerusalem-as-israeli-capital-1.5442362>).

Seçim öncesi Trump'ın, Kudüs/İsrail vurgusu yaptığı bir başka etkinlik ise 26 Ekim 2016'da Kudüs'ün eski kent bölgesinde 'Republicans Overseas Israel' tarafından düzenlenmiştir. Bu mitingde İsrail'deki Amerikan vatandaşlarına kısa süreli bir video mesajıyla seslenen Trump, "İsrail'i sevdiğini ve Yahudilik inancına saygı duyduğunu" belirtmiş, "Kızı Ivanka'nın ve damadı Jared'in çocuklarını Yahudilik inancıyla yetiştirdiklerini" söylemiştir. "Seçimleri kazanması halinde ABD yönetiminin İsrail hükümeti ile omuz omuza çalışacağını" vaat

eden Trump, “Birlikte, İnan gibi İsrail’i ve İsrail halkını yok etmeye kararlı olan düşmanlara karşı duracağız. Birlikte, Amerika’ya ve İsrail’i yeniden güvenli yapacağız” ifadelerini kullanmıştır. ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence ise seçim videosunda “İsrail’in kavgası bizim kavgamızdır” diyerek İsrail’e karşı hissettiği güçlü duygulara atıfta bulunmuştur. Bu arada Trump’ın danışmanlarından David Friedman ise “ABD’nin İsrail’deki Büyükelçiliğini Tel Aviv’den Kudüs’e taşıyacakları” vaadini bu mitingde yinelemiştir (<https://tr.sputniknews.com/abd/201610271025501553-abd-trump-israil-kudus/>; <https://www.timesofisrael.com/trump-tells-jerusalem-rally-hell-make-israel-us-safe-again/>). Aynı ay içerisinde Florida’da Sinagog ziyaretinde bulunan Trump’ın kızı Ivanka, “Babasının başkan olması durumunda Amerikan Büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınmasının kesin olduğunu” belirtmiştir (<http://www.jpost.com/US-Elections/Donald-Trump/Ivanka-Trump-says-her-father-will-mo-ve-US-embassy-to-Jerusalem-100-percent-if-elected-471113>).

101

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Bu beyanatlardan hareketle, Trump’ın ve ekibinin seçim sürecinde sıklıkla Kudüs ve İsrail vurgusu yaparak Yahudi ve Evanjelik lobilerinin desteğini sağlamaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Kudüs kararını sadece bu perspektiften okumak tabii ki sağlıklı bir değerlendirme olmaz. Çünkü Trump öncesi ABD Başkanlarının da seçim dönemlerinde benzer vaatlerde buldukları görülmüştür (<https://www.nytimes.com/2016/11/19/world/middleeast/jerusalem-us-embassy-trump.html>). Ancak bu kararla birlikte Trump, kendisinin diğer başkanlardan farklı olarak risk alabildiğini ve barış sürecini temellerinden sarsacak olsa bile sözünü tuttuğunu Amerikan kamuoyuna kanıtlamaya çalıştığı söylenebilir.

2. FİLİSTİN SORUNUNUN ÇÖZÜMÜNDE TARAFGİR KİŞİLERİN KRİTİK MEVKİLERE GETİRİLMESİ

2.1. David Friedman, ABD’nin İsrail Büyükelçisi Oluyor

ABD Başkanlığına seçilen Donald Trump, seçim kampanyası süresince kendisine danışmanlık yapan Yahudi kökenli avukatı David Friedman’ı “ABD’nin İsrail Büyükelçisi olarak görevlendireceğini” 15 Aralık 2016 günü açıklamıştır. “ABD-İsrail arasındaki ilişkileri, oldukça derin” diye nitelendiren Trump, Friedman’ın “İki ülke arasındaki özel

ilişkileri¹ sürdürebilecek bir seçim” olduğunu belirtmiştir. Friedman ile çok eskiye dayanan bir arkadaşlığının olduğunu vurgulayan Trump, "Onun İsrail ile güçlü bağları, bölgedeki müttefiklerimizle ilişkilerimizi güçlendirmemizin temeli olacak" ifadesini kullanmıştır. Friedman ise yazılı açıklamasında, Trump'ın seçim döneminde "İsrail'in başkentinin Tel Aviv'den Kudüs'e taşınması" vaadine destek vererek, "yeni görevinden büyük bir memnuniyet duyacağını" kaydetmiştir. Buna karşın, Friedman, aşırı sağ kanada yakın duran, İsrail hükümetinin yeni yerleşim yerleri inşa etmesinin barışın önünde engel olmayacağı fikrini dile getiren (<http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-israil-buyukelcisi-adayi-belli-oldu/707435>) ve uluslararası ilişkiler alanında yeterince tecrübesi olmayan bir kişi olduğu söylenebilir (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/15/trump-israel-ambassador-david-friedman>).

Friedman, 9 Mart 2017 günü Senato Dış İlişkiler Komitesi'ndeki Büyükelçilik oylamasından (12-9) başarıyla çıkarak adaylığını Senato Genel Kurulu'na taşımıştır. Akabinde de 23 Mart 2017 günü Senatoda yapılan oylamada 46'ya karşı 52 evet oyu ile Friedman'ın Büyükelçilik görevi onaylanmış ve 30 Mart 2017 günü Washington'da yemin ederek göreve başlamıştır. (<http://www.milliyet.com.tr/senato-trump-in-israil-buyukelcisi-dunya-2419295/>).

Yemin töreninde² söz alan ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, "Başkanın İsrail devletine ve halkına bağlılığının en açık işaretlerinden biri ABD'nin İsrail Büyükelçisi olarak David Friedman'ı seçmesidir" demiştir. "Trump'ın liderliğindeki ABD, her zaman İsrail devletinin sadık dostu olacaktır" diyen Pence "İki devlet (ABD ve İsrail) ve halkları için kritik bir zamandayız. Çok fazla yüzleştiğimiz sorun var ancak onların üstesinden gelme azmimiz hiç bu kadar güçlü olmamıştı" ifadelerini kullanmıştır (<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201703301027864446-abdnin-yeni-buyukelcisi-david-friedman-oldu/>).

1 İki ülke arasındaki özel ilişkiler hakkında geniş bilgi için Bkz. Chomsky: 1993, 31-63.

2 Bu törenin tamamını izleyebilmek için Bkz. <https://il.usembassy.gov/remarks-vice-president-ambassador-friedman-swearing-ceremony/>

Öte yandan İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, AIPAC'ın yıllık konferansına 27 Mart 2017'de Tel Aviv'den³ bağlanmış ve "Donald Trump yönetiminin kendilerine her anlamda güçlü destek verdiğini" belirtmiştir. ABD'nin yeni İsrail Büyükelçisi David Friedman'a da olumlu referans veren Netanyahu, "David, seni İsrail'de, özellikle de Kudüs'te karşılamak için sabırsızlanıyorum." diye konuşmuştur (https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-basbakani-netanyahudan-trump-yonetimine-ovgu,Jihb_rDcwk2uiH3xMyXbPw).

2.2. Trump'ın Damadı Jared Kushner Başkanışman Oluyor

23 Kasım 2016'da New York Times gazetesi çalışanlarıyla bir araya gelen Seçilmiş Başkan Donald Trump, "Damadı Jared Kushner'in çok akıllı ve iyi biri olduğunu" söyleyerek İsrail-Filistin barış görüşmelerinde önemli bir görev üstlenebileceğini ima etmiştir (<https://www.nytimes.com/2016/11/23/us/politics/trump-new-york-times-interview-transcript.html>).

Trump, Başkanlık koltuğuna oturmadan hemen önce (19 Ocak 2017) yaptığı bir başka konuşmada ise, daha önce hiçbir diplomatik tecrübesi olmayan Yahudi damadı Kushner'i işaret ederek, "Ortadoğu'da barışı Kushner sağlayamazsa hiç kimse sağlayamaz. Hayatım boyunca duyduğum en zor anlaşma ancak bana öyle geliyor ki Kushner çok iyi iş çıkaracak" ifadelerini kullanmıştır (<http://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/Trump-to-son-in-law-Kushner-If-you-cant-produce-peace-nobody-can-479076>). Bu olumlu referanslara karşın New York'un önde gelen Yahudi ailelerinden birine mensup olan Kushner için İsrail'in, gençliğinden itibaren sık sık tatil için gittiği, yaptığı bağışlarla varlığına katkıda bulunduğu, ideallerini ve kimliğini paylaştığı bir dava olduğu ifade edilebilir. Babası Charles Kushner, Netanyahu'nun seçim kampanyalarına katkıda bulunduğu gibi, İsrail Başbakanını New Jersey'deki evinde ağırlayan bir iş adamı olarak da dikkat çekmektedir (<http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-filistin-politikasi-yahudilere-emanet-/820016?amp=1>).

³ Bu konuşmanın tam metnini okumak için Bkz. <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2017/Pages/PM-Netanyahu-addresses-the-AIPAC-Policy-Conference-27-March-2017.aspx>

Kushner, ABD'nin özelde Filistin; genelde Ortadoğu işlerine bakan diplomatik misyonunun önde gelen isimlerinden biri olarak diplomatik temaslarda bulanmaya başlamıştır (<https://il.usembassy.gov/13195-2/>). Ancak, Kudüs kararından da görüleceği üzere tarafgir ve indirgemeci siyasete meyilli bu gibi kişilerin varlığı barış sürecini temellerinden sarsacak bir zemine neden olmaktadır.

2.3. Uluslararası Barış Görüşmelerinden Sorumlu Özel Temsilci Jason Greenblatt Oluyor

ABD Başkanlığına seçilen Donald Trump, 27 Aralık 2016'da uluslararası barış görüşmelerinden sorumlu özel temsilcisi görevine Jason Greenblatt'ı getirmiştir. New York'ta yıllarca Trump'ın avukatlığını yapan Greenblatt'ın, Haredim Yahudisi bir aileden gelmekte olduğu bilinmektedir. Greenblatt, tıpkı Kushner gibi herhangi bir diplomatik tecrübeye sahip olmadığı halde ABD yönetiminin İsrail-Filistin meselesindeki politikalarına yön verecek önemli bir konuma getirilmiştir (<http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-filistin-politikasi-yahudilere-emanet-/820016?amp=1>). Greenblatt, Amerikan diplomatik misyonu içinde Ortadoğu'da barışı sağlamak iddiasıyla çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamakla birlikte (<https://il.usembassy.gov/joint-statement-u-s-special-representative-greenblatt-prime-minister-netanyahu-following-meeting/>) Kudüs kararının şekillenmesinde etkili kişilerden⁵ biri olduğu görülmektedir. Trump yönetimi içerisinde adı geçen kişiler haricinde de Yahudi kökenliler olup Filistin konusunda tarafgir davranabilme ihtimalinde bulunabileceklerini gözardı etmemek gerekir (http://www.salom.com.tr/haber-103045-trump_yonetiminde_yer_alan_11_onemli_isim.html; <http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-filistin-politikasi-yahudilere-emanet-/820016?amp=1>).

Sonuç olarak; barış sürecinde arabulucu ülke konumunda yer alan ABD, Filistin meselesi gibi kronik bir sorunda kendi heyetini tarafgir ve indirgemeci yaklaşabilecek kişilerden oluşturmuştur. Dolayısıyla da Filistin heyeti, ABD görünümlü bir başka İsrail yanlısı heyet ile

⁵ Jason Greenblatt'ın 30 Ocak 2018 tarihli konuşmasına bakıldığında Kudüs kararını Trump'un söylemleri üzerinden yorumladığı göze çarpmaktadır. Bkz. <https://il.usembassy.gov/remarks-special-representative-jason-greenblatt-2018-inss-conference/>

muhatap olmak durumunda kalmıştır. Amerikan diplomatik misyonu, Ortadoğu'da yeni bir barış süreci için bir takım temaslar başlatmış olsa da Kudüs'ün statüsü üzerindeki tartışmayı ABD Başkanı Trump tek taraflı bitirerek hem barışı temellerinden sarsmış hem de ABD'nin arabulucu olma özelliğine de büyük darbe vurdurmuştur.

3. DIŞ POLİTİKADA FARKLI YAKLAŞIMLAR BENİMSEME İSTEĞİ VE İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ GÜÇLENDİRME ARZUSU

Obama yönetiminin 2009 yılında göreve başlamasından sonra ABD-İsrail ilişkileri tarihinde pek sık rastlanmayan gergin bir ortama sahne olmuştur. Arap-İsrail barışı konusunda yaşanan görüş farklılıkları, karşılıklı sergilenen diplomatik nezaketsizlikler ve özellikle Başbakan Netanyahu'nun 2012'de yapılan ABD başkanlık seçimleri sırasında Amerikan iç politikasına etki etmeyi amaçlamaya yönelik olarak yorumlanan girişimleri ikili ilişkileri hiç olmadığı kadar gergin hale getirmiştir. 2012 seçimlerinden zaferle çıkan Başkan Obama'nun dış politika faaliyetleri içerisinde yer alan İran ve P5+1 Anlaşması, İsrail ile ABD arasında daha da sert bir stratejik anlaşmazlığı ortaya çıkarmıştır (http://file.setav.org/Files/Pdf/20150305170902_92-perspektif-kkanat.pdf).

İki taraf arasında yaşanan bu gibi gerginlikler Obama dönemi ikili ilişkileri mesafeli hale getirmiş olsa da ABD, İsrail'e karşı pozitif ayrımcılık içeren geleneksel politikasından tamamen vazgeçmemiştir. Bu gibi gerginlikler yaşanırken Trump, 27 Nisan 2016'da yaptığı bir konuşmada; ABD'nin Küba, Kuzey Kore, İran ve İsrail politikalarına karşı eleştirel bir dil kullanmış ve Başkan olduğu takdirde farklı bakış açısıyla hareket edeceğinin sinyallerini vermiştir. *"Obama'nun İsrail'in dostu olmadığını"* iddia eden Trump, mevcut yönetimin atmuş olduğu adımlarla İran'ı güçlendirdiğini buna karşın İsrail'e ise yeterince destek vermediğini ima etmiştir. *"Trilyonlarca doların harcandığı, binlerce insanın hayatını kaybettiği halde Ortadoğu'daki durumun her zamankinden daha da kötüye gittiğini"* ifade eden Trump, Obama'nın ve Hillary Clinton'un stratejik dış politika vizyonunu *"Tam ve eksiksiz bir felaket"* şeklinde tanımlamıştır (<https://www.nytimes.com/2016/04/28/us/politics/transcript-trump-foreign-policy.html>).

Ayrıca Trump, 28 Aralık 2016 günü twitter hesabından BM Güvenlik Konseyi'nin Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşim alanları nedeniyle aleyhinde kınama kararı aldığı İsrail'e hitaben, "Ben başkan olana kadar sabredin ve güçlü durun" ifadesini kullandığı görülmektedir (<https://www.haaretz.com/israel-news/trump-stay-strong-israel-january-20th-is-fast-approac-hing-1.5479278>).

İsrail konusunda farklı yaklaşımlar benimseyeceklerini açıklayan Trump, ABD Başkanlık makamına geldikten sonra teoride ortaya attığı düşünceleri Kudüs'ü pazarlık masasından çıkararak (<http://tr.euronews.com/2018/02/11/trump-kudus-muzakere-konusu-degil>) fiiliyata dökmeye başlamıştır. Öyle ki Başkan Trump'ın 6 Aralık 2017 günü Beyaz Saray'da yaptığı aşağıdaki açıklama bu düşüncenin bir ürünü olarak göze çarpmaktadır: "Ben göreve geldiğimde, dünyadaki sorunlara açık gözle ve taze bir düşünceyle bakacağıma söz vermiştim. Biz problemlerimizi aynı başarısız varsayımları tekrarlayarak ve geçmişin başarısız stratejilerini tekrarlayarak çözemeyiz. Eski sorunlar yeni bakış açıları gerektirir. Benim bugünkü duyurum İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışmaya yeni bir bakış açısının başlangıcına işaret etmektedir. Bugün, biz sonunda açıkça kabul ettik ki Kudüs, İsrail'in başkentidir. Bu gerçeği kabul etmenin ne fazlasıdır ne eksigidir. Ayrıca yapılacak doğru bir şeydir. İşte bu yüzden Dışişleri Bakanlığını ABD Büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşımaya hazırlık yapması için yönlendirdim. Mimarların, mühendislerin ve planlayıcıların hemen işe alınmasına başlanacak ve yeni büyükelçilik tamamlanınca barışa muazzam bir katkı yapacaktır" (<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>).

4. YAHUDİ LOBİLERİNİN VE İSRAİL HÜKÜMETİNİN KUDÜS KONUSUNDAKİ ISRARI

Geniş anlamda lobicilik "Karar alıcıların belli politikaları benimsemelerini ve uygulamalarını sağlamak amacıyla girişilen etkileme faaliyeti" olarak tanımlanmaktadır. Lobicilik faaliyetlerinin hoş karşılanmadığı ülkelerin aksine ABD'de lobiler siyasal sistemin parçası olarak görülmektedir

(http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu10makale/levant_duman.pdf). Şöyle ki ABD'de en etkili lobilere bakıldığında Yahudi lobileri listenin en başında yer almaktadırlar. Dolayısıyla İsrail, ABD'nin Tel Aviv Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması durumunda diğer devletlerin de benzer inisiyatif alacaklarını

düşünmüş ve ABD'yi bu konuda ikna edebilmek için Yahudi lobilerini yumuşak bir güç olarak kullanmıştır (<http://amerikabulteni.com/2016/12/16/abdde-kudusu-israilin-baskenti-olarak-kabul-etme-tar-tismasinin-kisa-tarihi/>).

Başbakan Netenyahu'nun partisi Likud'un programına bakıldığında mevcut koalisyon hükümeti büyük ortağının Kudüs stratejisi ana hatlarıyla şu şekildedir: *"Kudüs tarihi ve dini açıdan İsrail'in vazgeçilmez bir parçasıdır; kentteki farklı dinlere ait kutsal mekânlar ziyaretçilere açık olmalıdır; Kudüs bölünmez bir bütün olarak İsrail'in başkentidir; Kudüs Yahudi kültürünün kalbi olduğundan onu Yahudiler korumalıdır; bölgesel barışın sağlanabilmesi için Kudüs'ün bölünmemesi gerekir"*. İsrail eski Başbakanlarından İzak Şamir'in *"Bizim için Jerusalem; onlar için Kudüs, yani bu bir sınır meselesi değildir bu varoluşsal bir meseledir"* sözleri Likud Partisinin konuya yaklaşımını özetler niteliktedir. Bütün bu yaklaşımlara uygun olarak Başbakan Netenyahu'nun da Kudüs'ü böldürmeyeceğine dair birçok kez açıklamalarda bulunduğu görülmektedir (http://file.setav.org/Files/Pdf/20121221123959_israil-siyasetini-anlama-kilavuzu-web.pdf).

Öte yandan Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC)⁶, İftira ve İnkârla Mücadele Birliği⁷, Amerika Ortodoks Yahudi Cemaati Birliği⁸, Cumhuriyetçi Yahudi Koalisyonu⁹, Amerika Siyonist Organizasyonu¹⁰, Amerikan Siyonist Hareketi¹¹ Amerikan Yahudi

⁶ Bu konuda geniş bilgi için Bkz.

<https://www.aipac.org/learn/resources/aipac-publications/publication?pubpath=PolicyPolitics/Press/AIPAC%20State%20ments/2017/12/Jerusalem%20announcement>

⁷ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://www.adl.org/news/press-releases/adl-welcomes-president-trumps-announcement-on-jerusalem-calls-for-focus-on>

⁸ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://advocacy.ou.org/union-orthodox-jewish-congregations-america-applauds-president-trumps-historic-change-u-s-policy-toward-status-jerusalem/>

⁹ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. http://action.rjchq.org/wp-content/uploads/2017/12/RJC_Jerusalem_final.pdf

¹⁰ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://zoa.org/about/>

¹¹ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://www.azm.org/american-zionist-movement-president-applauds-presidents-announcement-jerusalem-bold-act-spirit-zionism-rectifies-historic-wrong>

Komitesi¹² ve Büyük Amerikan Yahudi Teşkilatları Başkanlar Konferansı¹³ gibi ABD'deki önemli Yahudi lobileri, hem lobi faaliyetleriyle hem de yapmış oldukları açıklamalarla Trump'ın ve Netanyahu'nun Kudüs kararına büyük destek vermişlerdir (<https://www.voanews.com/a/american-jews-support-trump-jerusalem-decision/4153051.htm> 1; <http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-kudus-kararinin-arkasindaki-azinlik-koalisyonu/1002116>).

Yahudi lobilerini AIPAC örneği üzerinden değerlendirdiğimizde; Demokrat ve Cumhuriyetçi partiden yüz bini aşkın üyeye sahip oldukları görülmektedir. AIPAC üyelerini, bürokraside ve diplomaside üst düzey görevler yürüten, siyasette ve akademide önde gelen isimlerden oluşan kişiler şeklinde değerlendirebiliriz. AIPAC temsilcilerinin, İsrail'e mali yardım sağlanması, hükümetlerarası işbirliği kurulması ve terörle mücadele gibi konuları görüşmek üzere Kongre üyeleriyle ara sıra bir araya geldikleri görülmektedir. Daha önce ifade edildiği de üzere başta seçim dönemlerinde olmak üzere iktidarı arzulayan önde gelen siyasi aktörler AIPAC'ta konferans vererek Yahudilere yönelik bir takım vaatlerde bulunmayı geleneksel hale getirmişlerdir (http://file.setav.org/Files/Pdf/20121221123959_ismail-siyasetini-anlama-kilavuzu-web.pdf).

Yahudi lobilerinin yanısıra ABD'deki zengin Yahudi iş adamları arasında da Kudüs kararı için harekete geçen kişilerin var olduğu bilinmektedir. Örneğin; İşadamı Sheldon Adelson, Cumhuriyetçi Yahudi Koalisyonunun başındaki isim olarak (<http://www.rjchq.org/leadership>) eşi Miriam ile birlikte seçim kampanyası döneminde Trump'a önemli miktarda bağışta bulunmuştur. Bu bağışın da etkisiyle Adelson, Kudüs konusunda Trump'a ısrarcı olan kişilerin başında yer almıştır (<https://www.nytimes.com/2017/12/06/us/politics/trump-embassy-jerusalem-israel.html>).

¹² Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://www.ajc.org/news/ajc-applauds-us-recognition-of-jerusalem-as-israels-capital-city>

¹³ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://www.conferenceofpresidents.org/news/press/2017/dec6/conference-presidents-welcomes-historic-us-recognition-jerusalem-capital-israel>

Dünya Yahudi Kongresi Başkanı işadamı Ronald Lauder de Kudüs konusunda atılan adımı destekleyen önde gelen işadamlarından biri olmuş ve Trump'ı aldığı karardan dolayı tebrik etmiştir (<http://www.worldjewishcongress.org/en/news/wjc-president-lauder-welcomes-us-recognition-of-jerusalem-as-israels-capital-we-hope-this-will-be-a-move-toward-peace-and-stability-in-the-middle-east-12-3-2017>).

Öte yandan Amerikan dış politika aktörlerinin seçim sonrası Yahudi lobileriyle girmiş oldukları diyaloglara bakıldığında taraflar arasındaki ilişki düzeyinin daha da somutlaştığı görülmektedir. Örneğin; ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Nikki Haley, AIPAC'ın Mart 2017'deki toplantısında, BM'deki Filistin konusundaki girişimleri engellemek için neler yapabileceğini popülist bir üslupla anlatmıştır. AIPAC'ın Youtube kanalından yayınladığı videoda toplantının sunucusunun Haley'i salondaki kalabalığa takdim ederken, "İsrail'in sürekli ve haksız şekilde saldırıya uğradığı az sayıdaki yerden biri BM'dir. İşte şimdi huzurlarınıza gelecek olan kadın bu durumu değiştirmekte son derece kararlı." ifadelerini kullandığı duyulmaktadır. Sunucunun takdiminin ardından kalabalığı selamlayarak sahneye gelen Haley, BM'deki rolünü İsrail açısından şu sözlerle tarif etmiştir: "Ben niye topuklu ayakkabı giyiyorum? Moda diye değil. Yanlış bir şey gördüğümde tekmeleyip geri göndereyim diye" (<http://aa.com.tr/tr/dunya/abdinin-bm-temsilcisi-haleynin-topuklu-ayakkabili-esik-bekcilig/1011258>).

Donald Trump'ın Kudüs talimatını verdiği günün hemen ertesinde Beyaz Saray'daki Hanuka Bayramı kutlamalarında yaptığı konuşma bu konuda bir başka örnek olarak gösterilebilir. Şöyle ki Trump etkinliğin açılış konuşmasında¹⁴ "Bir nedenden dolayı bu odada çok fazla mutlu insan olduğumu biliyorum. Kudüs. Bu (etkinlik) bilhassa tarihe geçecek. Hanuka, dünya genelindeki Yahudi ailelerinin geçmişin mucizelerini ve geleceğin umutlarını kutladığı bir zamandır. İsrail halkının yanında olmaktan ve kalıcı bağımızı güçlendirmekten gururluyuz. Şu anda yaşananları ve Kudüs'ün ve İsrail'in her yerindeki sevgiyi düşünüyorum" ifadelerini kullanmıştır (<https://tr.sputniknews.com/abd/201712081031315689-trump-beyaz-saray-hanuka-kudus/>).

¹⁴ Bu törenin tamamını izlemek için Bkz. <https://www.c-span.org/video/?438272-1/president-trump-delivers-remarks-white-house-hanukkah-reception>

5. EVANJELİKLERİN KUDÜS KARARINDAKİ ROLÜ

ABD'deki yaygın inançlardan biri olan Evanjelizm, yeniden doğuşçu bir öğretiyi benimsemektedir. Yeniden doğuşçuluk, bireysel bir inanç tecrübesiyle Hz. İsa'nın yol göstericiliğini esas alan bir Protestanlık yorumudur. Modernleşmeye ve sekülerleşmeye bir tepki olarak Evanjelik Hristiyanların içinden çıkan bir kısım fundamentalist tepki, kutsal kitaba sadece hakikat öğretisi için değil, aynı zamanda dünyanın sonunda neler olacağıyla ilgili de başvurmaktadır. Bu kesimlerce İsrail'i desteklemek sadece uluslararası ilişkiler meselesi olmayıp konu kehanetlere (Armagedon Savaşı, Mescid-i Aksa'nın yıkılıp yerine Süleyman Mabedinin yapılması, Mesih'in geleceğine dair inanç, tüm Yahudilerin Filistin'de toplanması vb.) abartılı bir biçimde odaklanması sorundur. Dolayısıyla Evanjeliklerin bir kısmının şu an için İsrail'e güçlü destek vermelerinin ardında bu teopolitik inanç da vardır (<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanjelik-hiristiyanligin-koktendinci-ahir-zaman-ogretisi>; <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjelikleri-n-rolu/1003679>).

Batılı ülkeler, din ve siyaset arasındaki sınırları net şekilde çizdiklerini ve sınırların ihlalini engelleyecek kurumsal tanımları yaptıklarını savunagelmışlerdir. Oysa ki, Trump'ın Kudüs kararı ne sadece İsrail'in güvenliği ve talebi için ne de sadece Amerikan çıkarları için alınmıştır (<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanje-lik-hiristiyanligin-koktendinci-ahir-zaman-ogretisi>). Bu karar, Evanjelik Hristiyanlık içerisinde köktendinci kehanetlerin gerçekleşmesini isteyenler (Tanrı'yı kıyamete zorlayanlar) başta olmak üzere tüm muhafazakâr kesimlerin desteğini alabilmek için atılmış bir adım olarak göze çarpmaktadır (Hallsell, 2003: 1-141).

Öte yandan Kudüs üzerinde köktendinci düşüncelere sahip olan kişilerin çok daha önceden var olduğu tarihsel süreç içerisinde de görülmektedir. Örneğin ABD Başkanı John Tyler, Kudüs'e ilk konsolos olarak Philadelphialı arazi sahibi zengin Quakerların oğlu Warder Cresson'u atamıştır (<https://www.haaretz.com/jewish/premium-the-quaker-turned-first-u-s-consul-in-j-lem-1.5288592>; <https://jru.usconsulate.gov/our-relationship/policy-history/io/>). 1844 yılında Kudüs'e ulaşan Cresson, Hz. İsa'nın 1847 yılında Kudüs'e geleceğinden emin olduğundan dolayı bu göreve getirilmeyi çok istemiştir. Kudüs, o tarihlerde Cresson gibi köktendinci düşüncelere

sahip Amerikalılarla dolup taşmıştır. Herman Melville adlı yazar, Kudüs'e geldiğinde Amerikalı milenyumcu Hristiyanlardan hem etkilenmiş hem de rahatsız olmuştur. Melville, dünyanın gidişatını değiştirecek büyüklükteki bu tür umutların gerçekleşmesinin imkânsızlığına inandığından şu yorumu yapma ihtiyacı hissetmiştir: "*Hiçbir ülke Filistin, özellikle de Kudüs kadar romantik hayalleri söndürme konusunda etkili olamaz. Kimileri öyle bir hüsrana uğruyor ki yıkılıyorlar*" (Montefiore, 2016: 340-342).

Güncel gelişmelere bakıldığında, ABD Başkanı Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması ve Büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyacağını açıklaması, Evanjeliclerin ABD yönetimi üzerindeki gücünü ortaya koymaktadır (<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliclerin-rolu/1003679>). Şöyle ki Trump'ın etrafındaki Evanjelicler, Başkan Yardımcısı Mike Pence'ten ibaret olmayıp Rusya soruşturmasında Trump'ı savunan avukat Jay Sekulow bile sıkı bir Evanjelic Hristiyandır. Trump'ın Beyaz Saray Sözcüsü Sarah Huckabee Sanders ise Amerikan Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması için lobi yapan Evanjelic bir lider olan eski vali Mike Huckabee'nin kızıdır (<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanjelik-hiristiyangligin-koktendinci-ahir-zaman-ogretisi>).

ABD'de faaliyet gösteren Evanjelic gruplarının/temsilcilerinin söylem ve eylemlerine bakıldığında teopolitik amaçlarla olsun veya olmasın Kudüs konusunda sorumluluk aldıkları görülmektedir. Şöyle ki 12 Temmuz 2017'de fundamentalist kanal 'The 700 Club'da' Trump'ı ağırlayan Pat Robertson, Filistin sorununa tek taraflı bakışını "*Tanrı'nın şehrini (Kudüs) ikiye ayırmak ve iki devletli çözümde aracılık etmek Tanrı'nın gazabına yol açacak önemli bir hata olacaktır*" sözleriyle ortaya koymuştur. Hristiyan Koalisyonunun önemli temsilcilerinden biri olarak öne çıkan Ralph Reed ise Başkanın Kudüs kararının ardından Beyaz Saray'a gidip Başkan'a "Friend of Zion" ödülünü¹ takdim edenler arasında yer almıştır (<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanjelik-hiristiyangligin-koktendinci-ahir-zam-an-ogretisi>).

¹ Bu ödülün verilmesi hakkında geniş bilgi için Bkz. <https://www.fozmuseum.com/news-events/washington-dc-president-donald-trump-received-friends-zion-award-dr-mike-evans/>

Trump'ın Kudüs kararını Balfour Deklarasyonu'nu esas alacak şekilde 100. Yıldönümü kapsamında sembolizm açısından değerlendiren ve İncil'de yer alan bazı metinlerle ilişkilendiren John Hagee² ile Kudüs'ün tarihi, siyasi ve dini açıdan önemini maddeler halinde Hristiyanlık ile ilişkilendiren" Jentezen Franklin³ gibi Evanjelicler Trump'ın bu kararının destekçileri olmuşlardır.

Kudüs'ün İsrail'e verilmesi için otuz milyon kişiden oluşan Evanjelic bir grubu dua etmeye çağıran Evanjelic Michael Evans ise kararın ardından verdiği demeçte⁴ özetle aşağıdaki hususları vurgulamıştır: "Pazartesi Trump'ı göreceğim ve ona şunu söyleyeceğim: Sen Kral Cyrus'sun, çünkü onun gibi tarihi ve kehanet içeren bir iş yaptın. Tanrı onu kullanmış ve o Yahudileri kurtarmıştı" (<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanjelic-hiristiyanligin-koktendinci-ahir-zaman-ogretisi>).

Öte yandan 16 Mayıs 2017'de Hristiyan liderler ağı olan American Christian Leaders for Israel (ACLI) örgütüne bağlı 60 Hristiyan temsilcinin, Trump'a bir mektup göndererek Amerikan Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınmasını talep ettikleri görülmektedir (<http://aclforisrael.com/icej-letter-to-president-trump/>). Adı geçen örgüt, 19 Aralık 2017'de gönderdiği başka bir mektupta ise Başkan Trump'a almış olduğu karar nedeniyle teşekkürlerini ileterek bu konudaki memnuniyetlerini dile getirmiştir (<http://aclforisrael.com/wp-content/uploads/2017/12/Thank-you-Pres-Trump-letter-final.pdf>).

² Bu konuşmanın görüntülerini izleyebilmek için Bkz. <http://www1.cbn.com/cbnnews/israel/2017/december/biblical-timing-of-absolute-precision-john-hagee-praises-trumps-jerusalem-decision>

³ Bu konuda geniş bilgi için Bkz. <https://www.jentezenfranklin.org/blog/the-us-formally-recognizing-jerusalem-as-the-capital-of-israel-why-it-matters-why-it-matters>

⁴ Evanjelic lider Michael Evans'ın yapmış olduğu açıklamaları izlemek için Bkz. <http://www1.cbn.com/cbnnews/israel/2017/december/mike-evans-we-re-in-the-middle-of-prophecy>

6. NETENYAHU VE TRUMP HAKKINDA AÇILAN SORUŞTIRMALAR NEDENİYLE OLUŞAN BASKIYI AZALTMA

İsrail Başbakanı Netanyahu hakkında İsrail polisinin yürütmüş olduğu "Dava 1000-2000-3000-4000" isimli tahkikatlar özellikle İsrail'de en çok gündeme gelen konuların başında yer almaktadır. Rüşvet, yolsuzluk ve görevi kötüye kullanma gibi suçlamalara maruz kalan Netanyahu'nun imdadına Başkan Trump'ın Kudüs kararı yetmişmiş, dolayısıyla hem İsrail hükümeti üzerinde oluşan baskı hafiflemiş hem de Netanyahu, ülkesinde geniş kitlelerin desteğini alabileceği bir enstrümana sahip olmuştur (<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43072751>;http://www.salom.com.tr/haber-105937-Israil_basbakani_netanyahu_ne_i_le_suclaniyor.html).

Öte yandan Robert Mueller tarafından yürütülen Rusya Soruşturması, başkanlık koltuğunda ilk yılını dolduran Trump'ın da iç siyasette zor günler yaşamasına neden olmaktadır. Örneğin; Başkan Trump'ın Kudüs kararının hemen öncesinde Rusya soruşturmasıyla ilgili Trump'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Michael Flynn üzerinden savcılık lehine bir gelişme yaşanmış ve Dördüncü Kuvvet (Medya) üzerinden bu konu yoğun bir şekilde gündeme getirilmiştir. Başkanın azledilmesi sürecini başlatabilecek gelişmelerin yaşanması ABD Başkanı Trump'ı rahatsız ettiğinden Kudüs kararıyla hem bu gündemi kısa süreli de olsa değiştirmiş hem de bu karara olumlu bakabilecek seçmenlerin gönlünü kazanmıştır (<https://www.setav.org/abd-ve-kudus-karari/>;<https://www.amerikaninsesi.com/a/tru-mptan-fbia-sert-elestiri/4147521.htm>).

Son gelişmelere bakıldığında tarafların Kudüs konusunu az önce vurgulanan amaçlar doğrultusunda iç siyaset malzemesi yaptığı görülmektedir. Şöyle ki, ABD Dışişleri Bakanlığında adının açıklanmasını istemeyen üst düzey bir yetkili, "14 Mayıs 2018'de Kudüs'te yeni ABD Büyükelçiliğinin açılmasını planlıyoruz. Büyükelçiliğin açılışı, İsrail'in kuruluşunun 70. yıl dönümüne denk gelmektedir" ifadelerini kullanmıştır. Bunun üzerine İsrail Başbakanlık basın ofisinden yapılan yazılı açıklamada, Netanyahu'nun aşağıdaki ifadelerine yer verilmiştir: "Bu İsrail halkı için harika bir gün. Başkan Trump'ın ABD Büyükelçiliğini İsrail'in bağımsızlık gününde Kudüs'e taşıma kararı, Aralık ayında Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararının ardından geliyor. Bu karar, İsrail'in 70. bağımsızlık gününü daha

da büyük bir kutlamaya dönüştürecek. Liderliğin ve dostluğun için teşekkürler Başkan Trump" (<http://aa.com.tr/tr/dunya/netanyahudan-kudus-buyukelciligi-icin-trumpa-ovgu/1072248>).

Bu konuda dikkat çeken bir başka gelişme ise Başkan Trump ile İsrail Başbakanı Netanyahu arasında 5 Mart 2018 günü Oval Ofis'te düzenlenen ortak basın toplantısında yaşanmıştır. Başkan Trump, "Eğer yapabilirsem, Büyükelçiliğin açılış törenine katılacağım, katılabilirim. İsrail benim için çok özel, özel bir ülke, özel insanlar" şeklinde konuşmuştur (<https://www.youtube.com/watch?v=vu1tnMWxEw>).

114

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

7. ABD'NİN VE İSRAİL'İN ULUSLARARASI HUKUK KAPSAMINDA KUDÜS'ÜN STATÜSÜ HAKKINDA ALINMIŞ KARARLARI YOK SAYMASI VE KENDİ İÇ HUKUKLARI ÜZERİNDEN MEŞRUIYET OLUŞTURMA ÇABALARI

ABD Başkanı Trump, Kudüs kararıyla birlikte uluslararası hukuk açısından önem arz eden BM Güvenlik Konseyi ile BM Genel Kurulu kararlarının tamamını bir kenara koymuş; İsrail Temel Yasalarını esas alan 1995 tarihli ABD Kongre kararını onaylayarak bu metinleri uluslararası hukukun üzerinde görmüştür. Ana hatlarıyla Kudüs'ün statüsü hakkında alınmış bir kısım BM kararına bakıldığında bu konuda birbirleriyle bağlantılı birçok karar alındığı görülmektedir. Lakin İsrail ve ABD uluslararası sistemdeki zaafardan yararlanıp uluslararası hukuk kararlarını yok sayarak kendi iç hukukları üzerinden mikro boyutta Kudüs, makro boyutta ise Filistin konusunda bir oldu-bitti politikası oluşturmaya çalışmışlardır.

7.1. BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 Tarihli ve 181 (2) Numaralı Kararı

Yahudi ve Arap cemaatlerinin çatışan taleplerini uzlaştıramayan İngiltere, Filistin Meselesinin BM Genel Kurulu tarafından gündeme alınmasını (Nisan 1947) istemiş olup akabinde de BM bu konu hakkında rapor hazırlamak üzere özel bir komite oluşturmuştur (http://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/Turkish/ISRAIL%20HAKKINDA%20GERCEKLER.pdf).

Özel Komitenin 3 Eylül 1947'de sonuçlandığı raporun⁵ dikkate alındığı BM Genel Kurulu'nda 29 Kasım 1947 günü Filistin'de bir Yahudi ve bir de Arap devleti kurulması yönünde tavsiye kararı alınmıştır. Bu kararlara ilaveten Kudüs'ün sui generis (kendine özgü) bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulduğu da dikkat çekmektedir. Öyle ki Kudüs Kenti bir corpus separatum (ayrı bir birim) olarak özel bir uluslararası rejim altına sokulacak ve Kudüs silahlardan arındırılmış olarak BM tarafından yönetilecekti. Sorumlulukları BM adına ve Yönetici Otorite olarak Vesayet Konseyi yüklenecekti. Vesayet Konseyi, bu tasarının kabulünden sonra beş ay içinde demokratik bir yönetim biçimini içine alan, ayrıntılı bir kent statüsünü hazırlayacak ve kabul edecekti (Ataöv, 1980:38-40).

115

Bu arada İngiltere yaptığı bir açıklamada, 15 Mayıs 1948'den itibaren Filistin'deki bütün kuvvetlerini çekeceğini duyurmuş ve buna bağlı olarak da Nisan 1948'den itibaren kuvvetlerini çekmeye başlamıştır. Bu çekme işinin tamamlanmasından bir gün önce de, David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Milli Konseyi 14 Mayıs 1948 günü Tel-Aviv'de İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Bunun üzerine ABD, İsrail'in kuruluşunu on bir dakika sonra tanıırken (<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13537120802127762>); Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak orduları ise 15 Mayıs'tan itibaren İsrail'e taarruz ederek Birinci Arap-İsrail Savaşı'nı başlatmış oldular. Dolayısıyla hem BM Genel Kurulu kararı hem de buna bağlı olarak hazırlanan 21 Nisan 1948 tarihli 44 maddelik Kudüs'ün statüsü tasarısı uygulamaya konulamadan rafa kaldırılmıştır (Armaoğlu, 1991: 111-112). Buna ilaveten Birinci Arap-İsrail Savaşı'nın sonunda İsrail, Kudüs bölgesinin batı bölümünü; Ürdün ise doğu bölümünü işgal etmiş olduklarından şehrin fiilen bölünmesi gerçekleşmiştir (<http://www.unicankara.org.tr/filistin/12.html>).

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

7.2. BM Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1948 Tarihli ve 194 (III) Sayılı Kararı

Kudüs'ün İsrail ve Ürdün kuvvetlerince işgali BM'nin bu kenti uluslararası bir rejime kavuşturma çabalarını durduramamıştır. BM

⁵ Bu raporun İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/07175de9fa2de563852568d3006e10f3?OpenDocument>

Genel Kurulu, 1948 Mayıs ayı içerisinde Kont Bernadotte' u Araplar ile İsrailiiler arasında arabuluculuk yapması için Kudüs'e gönderme kararı almıştır.⁶ Bu arada BM Güvenlik Konseyi ise 29 Mayıs 1948 tarihli kararıyla "İlgili bütün hükümetlere ve yetkililere, Kutsal Yerlerin ve Kudüs'ün korunması için bütün önlemlerin alınması" konusunda çağrıda bulunmuştur. 15 Temmuz 1948 tarihli BM Güvenlik Konseyi "Arabulucuya Kudüs şehrinin askeri birliklerden ve teçhizattan arındırılması için gösterdiği çabalara şehrin gelecekteki siyasi statüsüne hanel getirmeksizin devam etmesi ve Filistin'de bulunan kutsal mekânların, dini yapıların ve bölgelerin korunarak güvence altına alınması böylece bölgelere güvenli erişimin sağlanması" görevini vermiştir (BM Zemininde Filistin Meselesi, 2012: 31-34).

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Bu gelişmeler yaşanırken ilk BM Filistin Arabulucusu Kont Folke Bernadotte 16 Eylül 1948'de, Arap ve Yahudi toplumlarına yöresel özerklik vermek koşuluyla, Kudüs'ün etkin BM denetimine girmesini istemiştir (Ataöv, 1980:41). Plana ilk tepki Filistin hâkimiyetine son vermeye çalışan İsraili yeraltı örgütlerinden gelmiş ve silahlı örgütler hedef olarak BM Filistin Arabulucusu Kont Bernadotte' u ve BM Gözlemcisi Andre Serot' u seçmişlerdir. Suikastı 17 Eylül'de, kısaca "LEHI" diye bilinen İsrail Özgürlük Savaşçıları üstlenmiştir. LEHI, suikasttan tam 35 yıl sonra, 1983'te yeniden gündeme gelmiştir. Çünkü örgütün liderlerinden olan ve Kont Bernadotte'un ölüm kararını veren Yitzak Şamir isimindeki terörist, o yıl itibariyle İsrail'in başbakanı olmuştur (<http://www.haberturk.com/yazarlar/mu-rat-bardakci/666003-israil-bm-kararlarini-isine-gelirse-kabul-eder-ama-gelmezse-oldurur>). Tekrar suikast günlerine dönüldüğünde BM Güvenlik Konseyi, BM bayrağının üç günlük süreyle yarıya

⁶ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/a9a8da193bd46c54852560e50060c6fd?OpenDocument>

indirilmesini istediği gibi⁷ Filistin görevi için Ralph Bunche adlı kişiye tam yetki vermiştir.⁸

BM Genel Kurulu, yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Filistin’de yaşanan mevcut durumu Ralph Bunche’nin aktardıkları üzerinden bir kez daha inceleyerek 11 Aralık 1948 tarihli ve 194 (III) sayılı kararı kabul etmiştir. Bu karar ile Kudüs’ün uluslararası statüde yönetilmesi, askerden arındırılması, dinsel binaların ve alanların mevcut haklar ve tarihsel uygulamalara uygun olarak korunması ve buralara serbest girişin sağlanması ve Filistinli mültecilerin isterlerse geri dönebilecekleri vurgulanmıştır. Buna ilaveten BM üyesi üç ülkeden oluşacak bir uzlaştırma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla BM Arabulucusuna verilmiş olan görevler artık adı geçen komisyon tarafından yürütülecekti. Toplantı sona ermeden sunulan öneri üzerine BM Genel Kurulu, komisyon üyeleri olarak Türkiye, Fransa ve ABD’yi seçme kararı almıştır (Halloum, 1989: 280-283; <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/C758572B78D1CD0085256BCF0077E51A>).

117

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

7.3. BM Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1949 Tarihli ve 303 (IV) Sayılı Kararı

Uzlaştırma Komisyonu, Arap ülkeleri ve İsrail ile yaptıkları görüşmelerden sonra, Kudüs bölgesi için “Devamlı Milletlerarası Rejim” taslağı hazırlamış ve 1 Eylül 1949’da bu taslağı BM’ye sunmuştu. 25 Maddelik bu taslağa göre, Kudüs bölgesi, Yahudi kesimi ve Arap kesimi olmak üzere ikiye ayrılmış ve bu ayırım çizgisi ekli bir harita ile de belirtilmiştir. Her iki kesim de kendi belediye hizmetlerini kurmaya ve yürütme özerkliğine sahip olacaktı. Ayrıca Kudüs’ün yönetimi de, BM Genel Kurul tarafından seçilmiş bir BM Komiserine verilecekti. Kudüs şehri gayrı askeri ve tarafsız hale getirileceği gibi, Kudüs’ün her iki kesimine de göçler yasaklanmıştı. Ancak Uzlaştırma Komisyonunun Kudüs’ün bölünmüşlüğünü esas

⁷ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/48c06a0c497863f1852560c2005beeb32?OpenDocument>

⁸ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/e4968164bef9a51d852560c2005c30ec?OpenDocument>

alması BM Genel Kurulu tarafından dikkate alınmadı. Öyle ki BM Genel Kurulu, 29 Kasım 1947 tarihli Kudüs kararının soruna adil ve eşitlikçi bir çözüm getirmekte olduğuna inanarak, Kudüs'ün daimi uluslararası rejime bağlanması, Kudüs içindeki ve dışındaki Kutsal Yerlerin korunması için uygun güvencelerin sağlanması isteğini yenilemiştir. BM Genel Kurulu bir başka ifadeyle 9 Aralık 1949 tarih ve 303 (IV) sayılı kararıyla⁹ corpus separatum ilkesini bir kez daha kabul etmiştir (Armaoğlu, 1991:112-114; Halloum, 1989:285)

Bununla birlikte BM Genel Kurulu, Vesayet Konseyine Kudüs için öngörülen statüyü hazırlama görevi vermiştir. Vesayet Konseyi, 20 Aralık 1949'da aldığı bir kararla¹⁰, İsrail'in bazı resmi kurumlarını Batı Kudüs'e nakletmekle, Kudüs'ün milletlerarası statüsünün tatbikini güçleştirdiğine işaret ederek, İsrail hükümetinden bu tedbirleri geri almasını ve Genel Kurul kararlarının tatbikini güçleştirecek hareketlerden kaçınmasını istemiştir (Armaoğlu, 1991:114; Ataöv, 1980: 43). Vesayet Konseyi 4 Nisan 1950'de¹¹ aldığı bir kararla daha önce belirtmiş olduğumuz 21 Nisan 1948'de hazırlanmış olan Kudüs'ün statü tasarısını bir iki küçük değişiklikle aynen kabul etmiştir. Ancak 11 Mayıs 1949'da BM üyeliği bir takım koşullarla¹² kabul edilmiş olan İsrail, tüm yazılı ve sözlü uyarılara rağmen 23 Ocak 1950 günü Knesset'i Batı Kudüs'te toplayarak, adı geçen şehri İsrail'in başkenti ilan etmiş ve 1951'de İsrail Bakanlar Kurulu, bakanlıklarıyla birlikte buraya taşınmıştır¹³. Böylece, Vesayet Konseyi'nin Kudüs için hazırladığı statü de, Filistin Uzlaştırma

118

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

⁹ İngilizce metni için Bkz. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/22/IMG/NR005122.pdf?OpenElement>

¹⁰ İngilizce metni için Bkz. <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/181c4bf00c44e5fd85256cef0073c426/160167969d45a35a8525644b0059e67e?OpenDocument>

¹¹ İngilizce metni için Bkz. <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/CFB4E24B399E8EFD8525644A007972E1>

¹² İngilizce metni için Bkz. <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/83E8C29DB812A4E9852560E50067A5AC>

¹³ İngilizce metni için Bkz. <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/651C804E6815FB28852575DF004B7C4C>

Komisyonunun önerileri de ciddiye alınmamıştır (Armaoğlu, 1991:114; Ataöv, 1980: 43).

ABD Başkanı Trump, 6 Aralık 2017 günü Beyaz Saray'da Kudüs hakkında aldığı kararın gerekçelerini açıklarken ABD'nin İsrail'i resmen tanıdığı zamandan beri İsrail'in Kudüs'ü başkenti yaptığını ifade etmiştir. Trump, BM kararlarını dolayısıyla uluslararası hukuku görmezden geldiği konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: *"Bugün Kudüs İsrail'in hükümet merkezidir. İsrail Anayasa Mahkemesinin yanında İsrail Parlamentosu Knesset'in de evidir. Cumhurbaşkanlığının ve Başbakanlığının resmi konutlarının yeridir. Birçok bakanlığın genel merkezinin bulunduğu şehirdir. On yıllardır, İsrail'i ziyaret eden ABD başkanları, dışişleri bakanları ve askeri yetkililer İsraili mevkidaşlarıyla tıpkı benim bu yılın başındaki Kudüs ziyaretimde yaptığım gibi, Kudüs'te görüşmüşlerdir"* (<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>).

119

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

7.4. BM Genel Kurulu'nun 4 Temmuz 1967 Tarihli ve 2253 (Es-V); 14 Temmuz 1967 Tarihli Ve 2254 (Es-V) Sayılı Kararları

1948'den 1967'ye kadar Kudüs'ün, Ürdün ile İsrail arasında bölünmüş olarak kaldığından bahsetmiştik. İsrail 15 Mayıs 1967'de, BM kararlarına ve Ürdün ile yapmış olduğu mütareke andlaşmasına aykırı olarak Batı Kudüs'te askeri geçit resmi düzenlemiştir. 5 Haziran'da da önce Mısır'a saldırmış akabinde de Ürdün ve Suriye ile savaşa tutuşmuştur. İsrail'in iki gün sonra Doğu (eski) Kudüs'te de egemen olması bu kentin geleceği üstünde çok ciddi etkiler oluşturmuştur. İsrail, askerleri ve silahlarıyla Kudüs'ün bu kesimine de girdikten sonra, General Moşe Dayan şunları söylemiştir: *"Kudüs'ü kurtardık; İsrail'in başkenti olan parçalanmış kenti birleştirdik. Bu en kutsal anıta, bir daha ayrılmamak üzere, döndük"* (Ataöv, 1980: 43-44). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere İsrail'in, Altı Gün Savaşı ile birlikte her üç din için de kutsal olan bu şehri tam bir İsrail şehri haline dönüştürmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Pakistan 16 Haziran 1967'de Genel Sekretere bir mektup göndererek, BM Genel Kurulu'nun, Kudüs'ün uluslararası statüsünün korunmasına dair yukarıda bahsetmiş olunan kararları hatırlatarak, Kudüs'ün İsrail'in bir parçası haline getirilmesinin önlenmesini istemiştir. Pakistan'ın bu teşebbüsü üzerine Genel Kurul'un Kudüs meselesini tartışmaya başladığı bir sırada İsrail Hükümeti, Doğu Kudüs'ü İsrail yönetimine

bırakan bir takım adımlar atmaya başlamıştır (Armaoğlu, 1991:267; Ataöv, 1980:43-48).

Sonunda Genel Kurul, 4 Temmuz 1967'de Pakistan tarafından teklif edilip Türkiye tarafından da desteklenen karar tasarısını, 20 çekimsere karşı (ABD dâhil) 99 oyla 2253 (ES-V) sayılı karar olarak kabul etmiştir (Armaoğlu, 1991:268). Genel Kurul, İsrail'e Kudüs'ün statüsünü değiştirme uygulamalarından vazgeçmesi için çağrıda bulunmuş olup bu gibi adımların geçersizliğine karar vermiştir (Halloum, 1989:286).

120

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

İsrail'in aynı kısır döngüde hareket etmesi üzerine, Pakistan, 12 Temmuz'da Genel Kurula yeni bir karar tasarısı sunmuştur. Bu karar tasarısının iki gün süren müzakereleri sırasında ABD yine çekimsere kalacağını belirtirken, ABD temsilcisi Goldberg, çekimsere gerekçesini şöyle açıklamıştır. *"Kudüs meselesi ayrı bir mesele olmayıp barışın bir parçasıdır. Dolayısıyla, Kudüs meselesi barış meselesiyle birlikte ele alınmalıdır. Kudüs'ün statüsü, milletlerarası garantileri de ihtiva etmek üzere üç büyük dinin liderleri arasında tespit edilmelidir. ABD, Kudüs'ün statüsünün tek taraflı olarak tespitinin karşısındadır ve bu sebeple de İsrail'in almış olduğu tedbirleri tasvip etmemektedir. Lakin ABD, bu tedbirlerin geçici mahiyette olduğuna ve Kudüs'ün nihai statüsü ile ilgili olmadığına inanmaktadır"* (Armaoğlu 1991:268-269).

Yapılan tartışmalardan sonra Genel Kurul, 14 Temmuz'da 18 çekimsere karşılık 99 oyla 2254 (ES-V) sayılı kararı¹⁴ kabul etmiştir. Genel Kurul, İsrail'in 2253 (ES-V) kararına uymadığını en derin üzüntü ve endişe ile dikkate alarak, İsrail'e Kudüs'ün statüsünü değiştirecek önlemlerden vazgeçmesi çağrısını yinelemiştir (Halloum, 1989:286).

¹⁴ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/3E28F2C76EBEA214852560DF00575C0E>

7.5. BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 Tarihli ve 242; 21 Mayıs 1968 Tarihli ve 252; 3 Temmuz 1969 Tarihli ve 267 Sayılı Kararları

Altı Gün Savaşı, Filistin sorunundaki mevcut durumu kökten değiştirmiştir. Savaşın sonucunda İsrail, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı işgal ederek söz konusu bölgelerde birtakım fiziksel ve demografik değişiklikler yapmaya başlamıştır. Hem BM Genel Kurulu hem de BM Güvenlik Konseyi aldıkları kararlarla İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmek için attığı adımları geçersiz ilan etmiştir. Ancak BM, uluslararası hukuk kimliği üzerinden Kudüs'teki oldubitti politikasını engellemeye çalışırken İsrail'in umursamaz tavrı dönem boyunca devam etme eğilimi göstermiştir (<http://www.unicankara.org.tr/filistin/12.html>).

BM Güvenlik Konseyi pek çok müzakereden sonra 22 Kasım 1967'de Orta Doğu'da barışçıl bir ortam için gereken ilkeleri sıralayan 242 sayılı kararı oy birliğiyle kabul etmiştir. Karar, adil ve uzun soluklu bir barışın tesisinin aşağıdaki iki ilkenin uygulanmasıyla mümkün olacağını taahhüt etmiştir: *"1-İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışma esnasında işgal ettiği bölgelerden çekilmesi; 2-Çatışmaya mahal verecek daoranışlardan kaçınılması; egemenlik, toprak bütünlüğü, bölgedeki her deoletin siyasi bağımsızlığı ile barış içinde, her türlü tehditten ve şiddet hareketinden uzak, güvenli ve kabul edilen sınırlar içinde yaşama hakkı gibi temel ilkelere saygı duyulması"* (<http://www.unicankara.org.tr/filistin/3.html>).

BM Güvenlik Konseyi, Genel Kurul'un 1967 tarihli 2253 ve 2254 sayılı kararlarını hatırlattığı 1968 tarihli 252 sayılı kararında ise *"Kudüs'ün yasal statüsünü değiştirebilecek, İsrail'in toprak ve mülk istimplâki dahil bütün yasal ve idari önlemleriyle eylemlerinin geçersiz olduğunu ve statüyü değiştiremeyeceğini"* ilan etmiştir (BM Zemininde Filistin Meselesi, 2012: 81).

İsrail'in bu konuda umursamaz tavrı devam edince Güvenlik Konseyi bu kez 3 Temmuz 1969 tarihli ve 267 sayılı karara imza atma ihtiyacı hissetmiştir. Oybirliğiyle kabul edilen ve daha sert tonda yazılmış bu karara göre, askeri işgalle toprak elde edilmesinin kabul edilemez olduğuna dair sabit ilkenin doğruluğu vurgulanmış olup İsrail'in

Kudüs şehrinin statüsünü değiştirmek için aldığı önlemler ağır bir biçimde eleştirilmiştir (BM Zemininde Filistin Meselesi, 2012: 88-89).

7.6. BM Güvenlik Konseyi'nin 15 Eylül 1969 Tarihli ve 271; 25 Eylül 1971 Tarihli ve 298 Sayılı Kararları

Mescid-i Aksa'nın 21 Ağustos 1969 tarihinde kundaklanması nedeniyle (<http://aa.com.tr/tr/dunya/mescid-i-aksadaki-48-yillik-yanginin-izleri/890271>) BM Güvenlik Konseyi 15 Eylül'de toplanmış ve 271 nolu kararıyla yapılan saldırıyı kınamıştır ((BM Zemininde Filistin Meselesi, 2012: 90-92) Öte yandan hem Doğu Kudüs'ün işgali hem de Mescid-i Aksa'ya yönelik kundaklamanın etkisiyle Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansı'nda alınan bir kararla 25 Eylül 1969 günü İslam Konferansı Örgütü kurulmuştur. Örgütün ismi de 2011 Haziran ayında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyi'nde İslam İşbirliği Teşkilatı olarak değiştirilmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa>).

İsrail'in uluslararası hukuk kararlarını yok saymaya devam etmesinden ötürü BM Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1971'de Kudüs'ün statüsü ile ilgili bir kez daha toplanmış ve 298 sayılı kararı dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu kararda da İsrail'in BM tarafından kabul edilen kararlara uymaması kınanmış ve Kudüs şehrinin statüsünü değiştirmeye yönelik tüm adımların geçersiz olduğu bir kez daha vurgulanmıştır (BM Zemininde Filistin Meselesi, 2012: 94-95).

7.7. BM Güvenlik Konseyi'nin 30 Haziran 1980 Tarihli ve 476; 20 Ağustos 1980 Tarihli ve 478 Sayılı Kararları İle İsrail'in Kudüs Temel Yasası

Aşırı sağcı parti Tehiya hareketinin lideri Geula Cohen 14 Mayıs 1980'de Kudüs'ün İsrail'in başkenti olmasına dair yeni temel yasa teklifini Knesset'e sunmuştur (Armaoğlu, 1991: 460-461). Bu adıma tepki gösteren Pakistan, BM Güvenlik Konseyi'nin toplanması için gerekli girişimi başlatmıştır. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi, 30

Haziran 1980 tarihli 476 sayılı kararla¹⁵ İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirmek için yapmış olduğu hamleyi bir kez daha geçersiz saymıştır (Armaoğlu, 1991: 460-461).

İsrail bu karara rağmen BM kararlarını yok saymaya devam etmiş ve buna ilaveten kendi iç hukuku üzerinden bir oldubitti şeklinde "Temel Yasa: Kudüs, İsrail'in Başkenti" başlıklı yasa Knesset tarafından 30 Temmuz 1980'de kabul edilmiştir. Bu yasaya göre özetle; *"Bütün ve birleşmiş Kudüs İsrail'in başkentidir. Kudüs, Cumhurbaşkanlığının, Knesset'in, hükümetin ve Yüksek Mahkemenin makarrıdır. Kudüs, kutsal yerlere sahip olan bütün dinlere, hiçbir engelleme yapılmaksızın açık olacaktır"* (https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic_10_eng.htm; Armaoğlu, 1991: 461).

BM Güvenlik Konseyi, bu karar üzerine 20 Ağustos 1980 günü bir kez daha toplanmış ve 478 sayılı kararı¹⁶ kabul ettiğini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu kararda ana hatlarıyla şu hususlara dikkat çekilmiştir: *"1-BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in Kudüs ile ilgili 'temel yasayı' kabul etmesini ve ilgili Güvenlik Konseyi kararlarına uymayı reddetmesini kınar, 2-İsrail'in 'temel yasayı' kabul etmesinin uluslararası hukuku çiğnemek olduğunu ve 1967'den beri işgal altındaki Arap topraklarında Kudüs dahil, savaş zamanında sivillerin korunmasıyla ilgili 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesinin devam eden geçerliliğini etkilemeyeceğini vurgular, 3-İşgalci hükümet İsrail'in Kutsal Kudüs şehrinin nitelik ve statüsünü değiştirmek veya değişmesini sağlamak amacıyla aldığı bütün yasal ve idari önlemlerin, özellikle son "temel yasanın" geçersiz ve değersiz olduğunu ve derhal lağvedilmesi gerektiğini kararlaştırır, 4-Bu eylemin Ortadoğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı bir barış oluşmasına ciddi bir engel olduğunu belirtir, 5-Kudüs'ün nitelik ve statüsünü değiştirecek "temel yasanın" ve benzerlerinin tanınmamasına karar verir ve bütün BM üyesi devletlere şu çağrıda bulunur: a-Bu kararı kabul etmeleri, b-Kudüs'te diplomatik misyon kurmuş olan devletlerin kutsal şehirden bu misyonlarını çekmeleri"* (Halloum, 1989:318-319).

¹⁵ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/6DE6DA8A650B4C3B852560DF00663826>

¹⁶ İngilizce metni için Bkz.

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/DDE590C6FF232007852560DF0065FDDB>

7.8. Amerikan Kongresi'nin 1995 Kudüs Büyükelçilik Yasası

Birinci Körfez Savaşı başladığı halde Filistin sorununu çözmek amacıyla 1991 yılında müzakere sürecine yeniden geçilmiş ve bu kapsamda Madrid'de Orta Doğu Barış Konferansı toplanmıştır. 1993 yılı ortalarında güvenlik konularını kapsayan görüşmelerin durakladığı düşünülmüşse de o günlerde az sayıda kişi tarafından bilinen İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki özel görüşmeler Norveç'te sürdürülmüştür. Bu görüşmeler neticesinde, İsrail ile FKÖ 10 Eylül 1993 tarihinde birbirlerini karşılıklı tanıdıklarına dair mektup değişimi yapmışlardır. FKÖ, İsrail'in mevcudiyetini; İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımış olup Beyaz Saray'da yapılan bir tören ile İsrail ve FKÖ temsilcileri "Geçici Özerklik Düzenlemeleri konusunda İlkeler Bildirisi"ni 13 Eylül 1993 günü imzalamışlardır (Oslo Anlaşması). İmzayı takiben, orada hazır bulunan İsrail Başbakanı İzak Rabin ve FKÖ Başkanı Yaser Arafat el sıkışmışlardır. 28 Eylül 1995'e geldiğinde ise Washington'da Gazze Şeridi ve Batı Şeria konusunda İsrail-Filistin Geçici Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma, söz konusu bölgelerde sivil İsrail idaresinin feshini, askeri hükümetin geri çekilmesini ve yetkinin Filistin Geçici Özerk Yönetimine devrini sağlıyordu. Ayrıca yeni anlaşma Filistinlilerin Batı Şeria, Kudüs ve Gazze Şeridi'ndeki seçimlere katılım şekillerini ve seçim sürecinin uluslararası gözlemciler tarafından takibi gibi konuları da içeriyordu. Söz konusu anlaşmalar İlkeler Bildirgesi'nin tatbikine yönelik adımları temsil ediyordu (<http://www.unicankara.org.tr/filistin/5.html>).

O dönemde barış sürecinde ilerleme sağlanmış olsa da gerilimi artıracak bir takım olumsuzluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Şöyle ki barış sürecinde etkili isimlerden biri olan İsrail Başbakanı Rabin, köktendinci bir Yahudi tarafından 4 Kasım 1995 günü öldürülmüştür (<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/56/2/cagrierhan.pdf>). Bu olumsuzluğa ilaveten arabulucu ülke konumundaki ABD, Filistin sorununda ikircikli siyaseti kesif bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Öyle ki Mayıs 1995'te (<http://www.nytimes.com/1995/05/14/opinion/foreign-affairs-o-jerusalem.html>), Yahudi lobilerinin de etkisiyle Amerikan Senatosunun 93 üyesi, ABD Büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınması için bir an önce planlamaya başlanmasını tavsiye eden bir mektubu Dışişleri Bakanı Warren Christopher'a göndermişlerdi. Haziran 1993'te ise, Amerikan Temsilciler Meclisi'nin 257 üyesi taşıma işleminin 1999 yılını geçmemesini içeren bir başka

mektubu adı geçen bakana ulaştırmışlardı (<https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>). Bu kapsamda Cumhuriyetçi senatörlerden Robert Joseph "Bob" Dole'un 13 Ekim 1995'te Senato'ya getirdiği Kudüs Büyükelçilik Yasası teklifi 24 Ekim 1995'te yapılan oylamalar neticesinde Senato'dan 5'e karşı 93; Temsilciler Meclisi'nden ise 37'ye karşı 374 oyla geçmiştir. 26 Ekim 1995'te ABD Başkanı Bill Clinton'a sunulan yasa teklifi Başkan tarafından imzalanmadığı için 8 Kasım 1995 günü itibarıyla teoride yasalaşmış ancak resmen yasalaşabilmesi için Başkanın imzası beklenmiştir (<https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/1322/actions>).

Kudüs Büyükelçilik Yasasındaki önemli maddeleri ana hatlarıyla değerlendirdiğimizde uluslararası hukuk kararlarıyla ters düşen, indirgemeci ve tarafgir yaklaşımlarla hazırlanmış noktalar ön plana çıkmaktadır: Şöyle ki 1-*"1996'da İsrail, Kral Davut'un şehre girişinden beri Kudüs'teki Yahudi varlığının 3000. yılını kutlayacaktır"*. Dolayısıyla Amerikan Kongresi 1995 yılında böyle bir adım atarak İsrail Hükümetinin 1993 yılı Haziran'ında¹⁷ duyurmuş olduğu 3000. yıl hazırlıklarına destek vermiştir. 2-Az önce bahsedildiği üzere Yahudi lobilerinin de etkisiyle (<https://www.jta.org/1995/05/08/archive/debate-over-u-s-embassy-dominates-aipac-conference>) *"Hem Senato'dan hem Temsilciler Meclisi'nden hatırı sayılır temsilcinin imzasının olduğu iki mektup Dışişleri Bakanlığına gönderilerek"* Kongrenin bu konuda güçlü bir beklenti taşıdığı vurgulanmıştır. 3-*"Her egemen ulus, uluslararası hukuk ve teamüller altında kendi başkentini belirleme hakkına sahiptir"* denilmiş lakin Filistin Halkının yaşadığı büyük mağduriyetler göz ardı edilmiştir. 4-*"1950'den beri, Kudüs şehri İsrail devletinin başkentidir, Kudüs şehri, İsrail Başkanlarının, Parlamentosunun, Anayasa Mahkemesinin, birçok hükümet bakanlıklarının ve sosyal ve kültürel kurumların merkezidir"* ifadesine yer verilmiş lakin bu kararların BM mekanizmaları tarafından kınandığından ve yok sayıldığından bahsedilmemiştir. 5-*"1967'den beri, Kudüs, İsrail tarafından yönetilen birleşmiş bir şehirdir ve her dinin mensuplarına şehrin içindeki dini mabetlere tam erişim hakkı garanti edilmiştir"* denilmişse de işgali müteakiben kutsal mekânlarla ilgili bir takım sorunların ortaya

¹⁷ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1993/pages/jerusalem%203000-%20city%20of%20david%201996.aspx>

çıktığı dile getirilmemiştir. 6-“ABD Büyükelçiliği 31 Mayıs 1999’dan önce Kudüs’e taşınmalıdır” denilerek 20. Yüzyıl bitmeden bu sürecin sonlandırılması hedeflenmiştir (Filistin Çıkmazdan Çözümüne, 2003: 288-289, Halloum, 1989: 291; Kudüs Tarihi Belge, 1988: 83-95).

Yasa metninin ‘Başkanlık Ayrıcalığı’ başlıklı yedinci bölümüne bakıldığında Başkanın son aşamadaki gücü göze çarpmaktadır. Bu yetki ana hatlarıyla şöyledir: “ABD Başkanı ülkenin ulusal güvenlik çıkarlarının korunmasının gerekli olduğunu Kongreye bildirdiği takdirde söz konusu kanunun uygulamasını altı aylık periyodlarla askıya alabilme imkânuna sahiptir (<https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>). Bu kapsamda Başkan Bill Clinton’ın 1999 Haziran’ı itibariyle bu yetkiyi kullanmayı tercih etmeye başlamasıyla birlikte Kudüs Büyükelçilik yasasının altı aylık periyodlarla askıya alınma süreci ortaya çıkmıştır (<https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/07/09/senate.2000/hrc.jerusalem/>).

Güncel gelişmelere bakıldığında, adı geçen yasa, Haziran 2017’de ABD Başkanı Donald Trump’ın önüne ilk kez getirilmiş olmakla birlikte Trump da diğer başkanlar gibi imzalamamayı tercih etmiştir. Beyaz Saray’dan yapılan açıklamada, “İsrail ile Filistin arasındaki barış görüşmelerinin sürdürülebilmesi ve ABD’nin ulusal güvenlik çıkarlarının korunabilmesi amacıyla Tel Aviv’deki ABD Büyükelçiliğini Kudüs’e taşıma kararının ‘şimdilik’ askıya alındığı” bildirilmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/trump-kudus-kararini-simdilik-askiya-aldi-40477373>; <https://www.nytimes.com/2017/06/01/world/middle-east/israel-embassy-jerusalem-trump.html>).

Öte yandan ABD Başkanı 6 Aralık 2017 günü (<https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-jerusalem-israel-capital.html>) itibariyle ikinci altı aylık yeni bir bekleme periyoduna başvurmayarak ABD Büyükelçiliğinin Kudüs’e taşınmasıyla ilgili Başkanlık Kararnamesini imzalamıştır. Böylece ABD, zamanlama açısından Balfour Deklarasyonunun 100. Yılında (<http://aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-igsawin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461>); Doğu Kudüs’ün ise işgal edilmesinin 50. yılında böyle bir adım atarak uluslararası hukuk zemininden ziyade kendi iç hukuku üzerinden İsrail lehine bir oldubitti oluşturmuş ve Filistin halkının haklarını bir kez daha göz ardı etmiştir.

Kudüs'ün statüsüyle ilgili bu indirgemeci karara karşı BM mekanizması yeniden harekete geçirilmiştir. Nitekim; Mısır tarafından BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan ve ABD'ye atıfta bulunmayan karar tasarısı, "*Tüm devletleri kutsal Kudüs kentinde diplomatik misyon kurmaktan imtina etmeye*" çağırmıştır. Tasarı ayrıca, Kudüs'ün nihai statüsünün İsrail ve Filistinliler arasında yapılacak doğrudan müzakereler neticesinde belirlenmesini öngören BM kararlarına tüm ülkelerce uyulması talebinde bulunmuştur. 18 Aralık 2017 tarihli oylamada veto hakkını kullanan tek ülke ABD olmuştur. ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Nikki Haley, söz konusu karar tasarısını "*hakaret*" olarak tanımlayarak "*Bu unutulmayacak*" ifadesini kullanmıştır (<http://www.dw.com/tr/abdden-bmnin-kud%C3%BCs-tasar%C4%B1s%C4%B1na-veto/a-41851704>; <https://www.unwatch.org/text-UNSC-draft-resolution-jerusalem/>; <https://www.youtube.com/watch?v=LTRIHTpc9Y>).

127

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Akabinde Türkiye ve Yemen, Kudüs'ün statüsü konusunda hazırlamış oldukları karar tasarısını BM Genel Kurulu'na taşımışlardır. BM'ye üye tüm devletlere BM Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararı uyarınca "*Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma*" çağrısı yapan karar tasarısı, BM Genel Kurulu'nda 21 Aralık günü 128 oyla kabul edilmiştir. ABD ve İsrail ile birlikte tasarıya karşı çıkan ülkelere bakıldığında Guatemala, Honduras, Togo, Micronezya, Nauru, Palau ve Marshall Adaları gibi küçük ölçekli güçler göze çarpmaktadır. 35 çekimsiz oyun da kullanıldığı bu karar uluslararası toplumun uluslararası hukuka, insan haklarına ve küresel adalete sahip çıktığını gösteren bir iradedir lakin bağlayıcılığı yoktur (<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42447809>).

Öte yandan ABD ve İsrail dış politika aktörlerinin Kudüs konusunda uluslararası hukuka ne düzeyde itibar gösterdiklerini bir takım açıklamalarından tespit edebilmemiz mümkündür. Şöyle ki Nikki Haley, BM Genel Kurulu'nda yapılacak Kudüs oylaması öncesi diğer diplomatlara e-posta göndererek üstü kapalı tehditlerde bulunduğu öne sürülmüştü. Haley'in, e-posta mesajında "*Oyunu vermeyi düşünürken Başkan'ın ve ABD'nin bu oyu kişisel bir mesele olarak algıladığımı bilmeni istiyorum*" notunu düşmesi dikkat çekmiştir. Beyaz Saray'da 2017 yılının son kabine toplantısında basın mensuplarına değerlendirmeler yapan Trump, ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti sayan kararına karşı çıkan ülkelere mali yardımların kesileceği imasında bulunmuştur. Trump, "*Dün Nikki Haley, BM'de paralarımızı*

alıp sonra da Güvenlik Konseyi'nde bize karşı oy kullanan ya da Genel Kurul'da aleyhimize oy kullanma potansiyelini taşıyan ülkelere gönderdiği mesaj hoşuma gitti. Yüzlerce milyon hatta milyarlarca dolar alıp sonra bize karşı oy kullanıyorlar. Peki, bu oyları takip edeceğiz. Birakalım aleyhimize oy kullansınlar, biz de epey (parayı) muhafaza etmiş oluruz" ifadesini kullanmıştır (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-trump-tan-kudus-oylamasi-oncesi-tehdit-40684815>).

SONUÇ

Makro boyutta Filistin, mikro boyutta ise Kudüs, yüz yılı aşkın bir süredir bitmeyen bir senfoni olarak uluslararası güncel sorunlar listesinin başında yer almaktadır. Oysaki 1945'ten itibaren devreye giren BM mekanizmaları, uluslararası sistemi tehdit edebilecek olası sorunları minimal hale getirmeyi temel ilkelerinden biri olarak belirlemişti. BM, İsrail'in kuruluşuyla birlikte ortaya çıkan gayri etik politikalara karşı bir dizi karar aldığı halde mevcut sorunu gün geçtikçe kronikleştiren Tel Aviv yönetimini bir türlü kontrol altına alamamıştır. Bu kısır döngüye zemin hazırlayan etkenlerin başında ise ABD'nin uluslararası sistemdeki gücünü İsrail lehine kullanarak küresel adaleti ve vicdanı yok sayması gösterilebilir. Dolayısıyla son yaşanan hadiselerle birlikte Kudüs konusu değerlendirildiğinde; her iki devletin de kendi iç hukukları üzerinden bir oldubitti oluşturarak uluslararası hukuk kararlarını yok sayma davranışı içerisinde girdikleri göze çarpmaktadır.

Trump, Kudüs'ün statüsü hakkında tek taraflı kararlar alırken Ortadoğu ülkelerinin günümüzdeki bölünmüşlüğü de dahil olmak üzere çok faktörlü bir zemin üzerinden hareket etmiştir. ABD, bu kararlar birlikte İsrail stratejisini daha da farklı bir noktaya taşıyarak tarafgir ve indirgemeci siyaseti dış politikasının merkezine yerleştirme tutarsızlığında bulunmuştur. Şöyle ki Trump yönetimi, A tipi topraklar olarak kabul edilen Ortadoğu'da taraflar arasında barışa ve huzura katkıda bulunması gerekirken 'balkanizasyona ve radikalleşmeye' bir kez daha kapı açmıştır. Buna karşın başta Türkiye olmak üzere birçok devlet inisiyatif olarak pozitif diplomasi seçeneğine başvurmuşlardır. Ancak ABD ve İsrail, bu gibi iyi niyetli girişimlere olumsuz cevap vermeyi tercih ettikleri gibi sahip oldukları somut ve soyut kaynakları kullanıp bu oldubitti politikasına destek verebilecek devlet sayısını artırmayı amaçlamaktadırlar. Son olarak şunu belirtmek gerekir ki; uluslararası güncel sorunların çözümünde

uluslararası toplum nezdinde farkındalık oluşturabilmenin önemi kadar bu gibi hukuk dışı kararlara tepki göstermiş olan devletlerin orta ve uzun vade de rasyonel politikalarını bu minvalde sürdürülebilir tutmaları önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, Fahir (1991). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ataöv, Türkkaya (1980). "Kudüs ve Devletler Hukuku". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), 29-54.

Beşli, Süleyman (2003). "Kudüs'ün Statüsü Sorunu". *Filistin Çıkmazdan Çözümü*, Kolektif, 277-308.

Birleşmiş Milletler Zemininde Filistin Meselesi BM Güvenlik Konseyi Kararları 1948-2011 (2012). İstanbul: Platform Yayınevi.

Chomsky, Noam (1993). *ABD, İsrail ve Filistinliler Kader Üçgeni*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Duman, Levent (2011). "Ortak Çıkarlar, Farklı Öncelikler: 2001-2008 Döneminde Türkiye, ABD ve İsrail Lobisinin İsrail-Filistin Sorununa Yaklaşımları". *Akademik Ortadoğu*, 5 (2), 155-180.

Erhan, Çağrı (2001). "Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56 (2), 173-180.

Fetter, Henry D. (2008). "Showdown in the Oval Office: 12 May 1948 in History", *Israel Affairs*, 14 (3), 499-518.

Halloum, Ribhi (1989). *Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Hallsell, Grace (2003). *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*. Ankara: Kim Yayınları.

Kanat, Kılıç Buğra (2015). "Netanyahu'nun Ziyareti Gölgesinde ABD-İsrail İlişkileri", *SETA Perspektif*, Mart 2015, 1-6.

Kudüs (Tarihi Belge) (1988). *Cidde: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi*.

Montefiore, Simon Sebag (2016). *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Trump, Donald (2017). *Yeniden Büyük Amerika*. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Ulutaş, Ufuk (2012). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA, http://file.setav.org/Files/Pdf/2012122112_3959_israil-siyasetini-anlama-kilavuzu-web.pdf

İnternet Kaynakları (Son Erişim Tarihi 23 Mart 2018)

http://aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-ısgalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/95_4461

<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/abdnin-bm-temsalcisi-haleynin-topuklu-ayakkabili-esik-bekciligi/1011258>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/donald-trump-yemin-ederek-abdnin-45-baskani-oldu/731664>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/filistinde-iskalin-yolunu-acan-balfour-deklarasyonu-100-yasinda/954461>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/mescid-i-aksadaki-48-yillik-yanginin-izleri/890271>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/netanyahudan-kudus-buyukelciligi-icin-trumpa-ovgu/1072248>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-filistin-politikasi-yahudilere-emanet-/820016?amp=1>

<http://aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-israil-buyukelcisi-adayi-belli-oldu/707435>

<http://aclforisrael.com/icej-letter-to-president-trump/>

<http://aclforisrael.com/wp-content/uploads/2017/12/Thank-you-Pres-Trump-letter-final.pdf>

http://action.rjchq.org/wp-content/uploads/2017/12/RJC_Jerusalem_final.pdf

<https://www.adl.org/news/press-releases/adl-welcomes-president-trumps-announcement-on-jerusalem-calls-for-focus-on>

<https://www.aipac.org/learn/resources/aipac-publications/publication?pubpath=PolicyPolitics/Press/AIPAC%20Statements/2017/12/Jerusalem%20announcement>

<https://www.ajc.org/news/ajc-applauds-us-recognition-of-jerusalem-as-israels-capital-city>

<http://amerikabulteni.com/2016/12/16/abdde-kudusu-israilin-baskentilolarak-kabul-etme-tartismasinin-kisa-tarihi/>

<https://www.amerikaninsesi.com/a/trumpan-fbia-sert-elestiri/4147521.htm>

<https://www.azm.org/american-zionist-movement-president-applauds-presidents-announce-ment-jerusalem-bold-act-spirit-zionism-rectifies-historic-wrong>

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42447809>

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43072751>

<https://www.conferenceofpresidents.org/news/press/2017/dec6/conference-presidents-welcomes-historic-us-recognition-jerusalem-capital-israel>

<https://www.congress.gov/104/plaws/publ45/PLAW-104publ45.pdf>

<https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/1322/actions>

<https://www.c-span.org/video/?438272-1/president-trump-delivers-remarks-white-house-hanukkah-reception>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/051/22/IMG/NR005122.pdf?OpenElement>

<http://www.dw.com/tr/abdden-bmnn-kud%C3%BCs-tasar%C4%B1s%C4%B1na-veto/a-41851704>

<https://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/stories/1999/07/09/senate.2000/hrc.jerusalem/>

<http://www.fikriyat.com/gundem/2017/12/17/evanjelik-hiristiyanaligin-koktendinci-ahir-zaman-ogretisi>

<https://www.fozmuseum.com/news-events/washington-dc-president-donald-trump-received-friends-zion-award-dr-mike-evans/>

<https://www.haaretz.com/israel-news/trump-to-pm-i-d-recognize-undivided-jerusalem-as-israel-capital-1.5442362>

<https://www.haaretz.com/israel-news/trump-stay-strong-israel-january-20th-is-fast-approach-1.5479278>

<https://www.haaretz.com/jewish/.premium-the-quaker-turned-first-us-consul-in-jerusalem-1.5288592>

<http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/666003-israil-bm-kararlarini-isine-gelirse-kabul-eder-ama-gelmezse-oldurur>

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-trumptan-kudus-oylamasi-oncesi-tehdit-40684815>

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/trump-kudus-kararini-simdilik-askiyaldi-40477373>

<https://il.usembassy.gov/joint-statement-u-s-special-representative-greenblatt-prime-minister-netanyahu-following-meeting/>

<https://il.usembassy.gov/remarks-special-representative-jason-greenblatt-2018-inss-conference/>

<https://il.usembassy.gov/remarks-vice-president-ambassador-friedman-swearing-ceremony/>

<https://il.usembassy.gov/13195-2/>

132

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

- <https://www.jentezenfranklin.org/blog/the-us-formally-recognizing-jerusalem-as-the-capital-of-israel-why-it-matters-why-it-matters>
- <http://www.jpost.com/Israel-News/Politics-And-Diplomacy/Trump-to-son-in-law-Kushner-If-you-cant-produce-peace-nobody-can-479076>
- <http://www.jpost.com/US-Elections/Donald-Trump/Ivanka-Trump-says-her-father-will-move-US-embassy-to-Jerusalem-100-percent-if-elected-471113>
- https://www.knesset.gov.il/laws/special/eng/basic10_eng.htm
- <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1993/pages/jerusalem%203000-%20city%20of%20david%201996.aspx>
- http://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/Turkish/ISRAIL%20HAKKINDA%20GERCEKLER.pdf
- <http://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2017/Pages/PM-Netanyahu-addresses-the-AIPAC-Policy-Conference-27-March-2017.aspx>
- <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa>
- <http://www.milliyet.com.tr/senato-trump-in-israil-buyukelcisi-dunya-2419295/>
- https://www.ntv.com.tr/dunya/israil-basbakani-netanyahudan-trump-yonetimine-ovgu,Jihb_rDcwK2uiH3xMyXbPw
- <http://www.nytimes.com/1995/05/14/opinion/foreign-affairs-o-jerusalem.html>
- <https://www.nytimes.com/2016/04/28/us/politics/transcript-trump-foreign-policy.html>
- <https://www.nytimes.com/2016/11/19/world/middleeast/jerusalem-us-embassy-trump.html>
- <https://www.nytimes.com/2017/06/01/world/middleeast/israel-embassy-jerusalem-trump.html>
- <https://www.nytimes.com/2017/12/06/world/middleeast/trump-jerusalem-israel-capital.html>
- <https://www.nytimes.com/2017/12/06/us/politics/trump-embassy-jerusalem-israel.html>
- http://www.salom.com.tr/haber-103045-trump_yonetiminde_yer_alan_11_onemli_isim.html
- http://www.salom.com.tr/haber-105937-Israil_basbakani_netanyahu_ne_ile_suclaniyor.html
- <https://www.setav.org/abd-ve-kudus-karari/>

<https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/15/trump-israel-ambassador-david-friedman>

<http://time.com/4267058/donald-trump-aipac-speech-transcript>

<https://www.timesofisrael.com/trump-tells-jerusalem-rally-hell-make-israel-us-safe-again/>

<http://tr.euronews.com/2018/02/11/trump-kudus-muzakere-konusu-degil>

<https://tr.sputniknews.com/abd/201610271025501553-abd-trump-israil-kudus/>

<https://tr.sputniknews.com/abd/201712081031315689-trump-beyaz-saray-hanuka-kudus/>

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201703301027864446-abdnin-yeni-buyukelcisi-david-friedman-oldu/>

<http://www.unicankara.org.tr/filistin/3.html>

<http://www.unicankara.org.tr/filistin/5.html>

<http://www.unicankara.org.tr/filistin/12.html>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/DDE590C6FF232007852560DF0065FDDB>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/6DE6DA8A650B4C3B852560DF00663826>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/3E28F2C76EBEA214852560DF00575C0E>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/07175de9fa2de563852568d3006e10f3?OpenDocument>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/a9a8da193bd46c54852560e50060c6fd?OpenDocument>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/48c06a0c497863f1852560c2005beb32?OpenDocument>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/e4968164bef9a51d852560c2005c30ec?OpenDocument>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/181c4bf00c44e5fd85256cef0073c426/160167969d45a35a8525644b0059e67e?OpenDocument>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/CFB4E24B399E8EFD8525644A007972E1>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/83E8C29DB812A4E9852560E50067A5AC>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/651C804E6815FB28852575DF004B7C4C>

<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/C758572B78D1CD0085256BCF0077E51A>

<https://www.unwatch.org/text-unsc-draft-resolution-jerusalem/>

<https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>

<http://www.worldjewishcongress.org/en/news/wjc-president-lauder-welcomes-us-recognition-of-jerusalem-as-israels-capital-we-hope-this-will-be-a-move-toward-peace-and-stability-in-the-middle-east-12-3-2017>

<https://www.youtube.com/watch?v=LTRIHfTpc9Y>

<https://www.youtube.com/watch?v=vu1tnMWxhEw>

<https://zoa.org/about/>

<http://www1.cbn.com/cbnnews/israel/2017/december/mike-evans-we-re-into-the-middle-of-prophecy>

<http://www1.cbn.com/cbnnews/israel/2017/december/biblical-timing-of-absolute-precision-john-hagee-praises-trumps-jerusalem-decision>

<https://jru.usconsulate.gov/our-relationship/policy-history/io/>

SUMMARY

The Question of Palestine, in general terms, the Question of Jerusalem in particular has started in 1948 with the foundation of Israel. The UN has shown a great interest in the status of Jerusalem where the sacred places of the three great religions are located while Eastern Jerusalem, Jordan and Western Jerusalem is under the supremacy of Israel and has decided to be ruled through an international regime. But, by the Six-Day War (1967), Israel has invaded the Eastern Jerusalem and then the Knesset has declared that Jerusalem is the capital of Israel in an completed and united manner via the 'Basic Law of 1980'. With this unilateral determination, the UN has reintervened and underlined that the step aiming at the change in the status of Jerusalem is unacceptable and demanded to withdraw the embassies of various states.

136

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

The USA, which calls for solution to the states as a mediator in the Question of Palestine has begun to face one of the dilemmas that can be seen in the foreign policy of the USA. That is, the US Congress, has preferred to stay away from the ground of the international law by accepting 'The Jerusalem Embassy Act of 1995' based on the 'Basic Law of 1980'. They have started to the suspension of the Jerusalem Embassy Act in six months periodically, since June 1999 by 'Presidential Waiver' mentioned in the Law. But Trump has approved the Jerusalem Embassy Act since December of 2017. In the decision that shakes to the foundation of the peace various factors including dividedness of the countries of the Middle East have come to fore. These factors: "1-) The foreign policy actors of Israil and the activities of Jewish and Evangelic lobbies and businessmen. 2-) The Election Promise of Trump. 3-) The wish to embrace the different foreign policy. 4-) Biases of the persons who were appointed for the Palestine Question. 5-) The efforts to constitute legitimacy through their national law by neglecting the international law. 6-) The sues against Netenyahu and Trump"

Turkey, has recommended to act on the ground of the international law in this issue by conducting diplomatic relations with all shareholders against this act which hurts the global justice and conscience. Despite the steps towards a positive diplomacy, The USA and Israel preferred responding negatively to these goodwill attempts and aimed at increasing the numbers of countries that can support this fait accompli policy by using their concrete and abstract sources. Therefore, it is as crucial as to create awareness socially in the current international problems; states reactions against unlawful decisions and to keep their medium term and long term rational policies sustainable. This work has examined Trump Administration's Jerusalem Decision which is interpreted as populist and reductionist in the light of scientific principles. That is the statements and acts of the foreign policy actors and the other shareholders who have influence in decision making process on Jerusalem are

evaluated by content analysis. In addition to this, because the Question of Palestine/Jerusalem is a chronic problem, the subject has been examined by the current and periodical information. With this method, the multifactoral ground that takes Trump to this reductionist decision has been detected by concrete examples. Especially the fait accompli policies of the USA and Israel by neglecting the international law and constituting by their national laws have wounded the global law and conscience and made debatable the reliability and functionality of the limited mechanisms that supports the international system. This case shows that the ability to sustain the global peace becomes harder day by day.

EDMUND BURKE'ÜN SİYASET FELSEFESİNDE
AKIL ANLAYIŞI*

Günhan GAYIRHAN**

Makale Geliş Tarihi-Received: 25.04.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 12.06.2017

ÖZ

Edmund Burke'ün düşünceleri muhafazakâr siyaset felsefesi için temel bir referans kaynağıdır. Bu tarz bir kaynaklığa sebebiyet veren husus onun sahip olduğu akıl anlayışıdır. Bu çalışmada Burke'ün akıl anlayışının mahiyeti üzerinde durulmuştur. Burke'ün akıl anlayışının kavranabilmesi için gelenek ve önyargının önemli olduğu belirtilmiştir. Son olarak ise aklın ahlaki olarak nasıl işleyebileceği konusuna yer verilmiştir. Burke'ün siyaset felsefesine yön veren akıl anlayışını açabilmek için bu hususların altı çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teorik Akıl, Pratik Akıl, Soyut Akıl, Siyasi Akıl, Tarihsel Deneyim.

* Bu makale Günhan Gayırhan'ın "Edmund Burke'te Politik Akıl ve Modernite Eleştirisi" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gunhangayirhan@uludag.edu.tr

THE UNDERSTANDING OF REASON IN EDMUND BURKE'S POLITICAL PHILOSOPHY

ABSTRACT

The ideas of Edmund Burke is a basic reference source for conservative political philosophy. The main reason of this fact is his understanding of reason. This study elaborated the character of Burke's understanding of reason. It is specified that the tradition and prejudice are important in order to comprehend Burke's understanding of reason. Lastly, the subject how can the reason functions morally was handled. These points were emphasized in order to expound the understanding of reason directs Burke's political philosophy.

Keywords: Theoretical Reason, Practical Reason, Abstract Reason, Political Reason, Historical Experience.

GİRİŞ

Muhafazakâr siyaset felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Edmund Burke'ün (1729-1797) düşünceleri, günümüzde hâlâ önemini korumaya devam etmektedir. Burke'ün akıl anlayışı üzerine getirilen yorumlar onun düşüncelerinin güncelliğinin bir göstergesidir. Bu yorumlar bize Burke'ün siyaset felsefesinin onun akıl anlayışından bağımsız bir şekilde anlaşılamayacağını göstermiştir.

Burke hakkında yapılan yorumların hem çeşitlendiği bir nokta olması bakımından hem de onun akıl anlayışının nasıl bir içeriğe sahip olduğunu göstermek bakımından pratik akıl-teorik akıl ayrımı önemli bir mesele olarak görünmektedir.

Burke bu ayrım çerçevesinde daha çok tarihsel deneyime dayanan pratik akıl anlayışı noktasında konumlanmaktadır. Buna göre gelenek ve önyargıda içerilen tarihsel birikime dayalı bilgi, akıl yürütme tarzımızın şekillenmesinde etkin bir güce sahiptir.

Bireysel akılı aşan bu yapıları merkezi bir konuma yerleştiren Burke için siyaseti yönlendiren akıl, tarihsel ve toplumsal deneyime bağlı pratik bir akıldır. Bu akıl sadece tarihsel ve toplumsal koşulların değişken bilgisine yoğunlaşmaz; ayrıca ahlaki bir bakış açısına da sahiptir. Burke için aynı zamanda ahlaki bir işleve sahip olan bu akıl yürütme tarzı "siyasi akıl"dır.

1. BURKE'TE SİYASET FELSEFESİ - AKIL İLİŞKİSİ

Edmund Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren akıl anlayışını açabilmek için, onun metafiziksel bir düşünce yapısına sahip olup olmadığı üzerine gerçekleşen tartışma üzerine eğilmek gerekir (Pappin, 1993: XV). Bu tartışmanın önemi Burke'ün siyaset felsefesinin teorik akla göre mi şekillendiği, yoksa pratik akla mı dayandığı meselesinden ileri gelir.

Aristoteles'in yapmış olduğu teorik akıl-pratik akıl ayrımı bu konunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Bu ayrıma göre doğa bilimleri ve matematiğin yer aldığı teorik alanın evrensellerine aklın soyut düşünme gücü ile ulaşılır. Başka bir ifadeyle teorik akıl, soyut bir akıl olmaktadır. Soyut akıl ya da teorik akıl bilgiye sadece kendisi

için ve tüm koşullardan bağımsız olarak salt tefekkür ile ulaşmayı amaçlarken, pratik akıl etik, hukuk ve siyasetin dâhil olduğu somut toplumsal koşulların bilgisini elde etmeyi kendisine amaç edinir. Pratik akıl eyleme yönelik bir akıl olup, pratik amaçların gerçekleştirilmesini merkeze koyar. Soyut akıl zorunlu ve özsel olana yönelirken, pratik akıl rastlantısal ve değişken olan ile ilgilidir (Canavan, 1960: 28-29; Stanlis, 2003: 114).

142

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren akıl anlayışı üzerine gerçekleşen tartışma, Aristoteles'in yapmış olduğu bu ayırım ışığında süregelmektedir. Burke'ü metafizikçi bir düşünür olarak görenler için onun siyaset felsefesini yöneten akıl anlayışı teorik akıl olurken, tersini iddia edenler açısından ise pratik akıldır.

Francis Canavan, Peter Stanlis, Joseph Pappin gibi yorumcular, Burke'ün metafiziksel bir düşünce yapısına sahip olduğunu iddia ederek onu klasik doğal hukuk geleneği içerisine yerleştirirler (Duman, 2010: 109-110). Canavan'a göre (1960: 45) geleneksel metafiziğin temel öncülleri olan insan akli ile anlaşılabilir düzenli evren fikri Burke'ün tüm düşünce yapısını şekillendirmiştir. Burke'ün siyaset felsefesi ve ahlak teorisi insanın soyut akıl yürütme gücünün ürünü olan bu ilkelerden bağımsız olarak düşünülemez (1960: 19). Evrenin doğası hakkındaki bu ilkeler nitelik olarak insanın soyut akıl yürütme gücüne bağlıdır. Bu noktadan hareket eden Canavan için, Burke bir anlamda "siyasal rasyonalist"tir (1960: 23); nihayetinde onun devlet ve toplum teorisi (1960: 23) salt akıl yolu ile kavranacak olan evrensel bir düzen anlayışı üzerinden teşekkül eder (1960: 19). Canavan'ın Burke hakkındaki bu yorumu, pratik akıl karşısında teorik akla nihai bir üstünlük atfedilmesi ile son bulur. Bu durumda Burke'ün siyaset felsefesi yönlendiren akıl anlayışı teorik ya da soyut bir nitelikte olmaktadır (1960: 51).

Stanlis (2003:7) aynı Canavan'ın yaptığı şekilde Burke'ü klasik doğal hukuk geleneği içerisine yerleştirir ve Burke'ü anlamak için Cicero'nun "doğru akıl" (right reason) kavramlaştırmasına başvurmamız gerektiğini ifade eder. Cicero'ya göre doğru akıl, insanın rasyonel yetisidir (Cameron, 1973: 44). Dünyanın duyu ve zamana ait olan kısıtlamalarından bağımsız olan bu akıl vasıtası ile rasyonel, aşkın ve evrensel doğrular algılanabilir (Kilcup, 1979: 272). Tanrı tarafından yaratılan, ebedi ve değişmez, yok edilemez, zamanın ve mekânın üstünde, ilahi yasa olan doğal yasa doğru akıl ile

kavranabilir (Goyard, 2003: 983). Doğal hukuk doğru akıldan başka bir şey değildir (Moatti, 2003: 155). Stanlis'e göre Burke'ün ahlak ve siyaset felsefesinin merkezinde bu doğru akıl anlayışı yer alır (2003: 4). Buna göre Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren akıl anlayışı pratik değil, soyut bir niteliğe sahip olmaktadır.

Pappin'e göre Burke, Aristoteles'in tüm gerçekliğin ilk ilkelerinin elde edilmesi olarak gördüğü metafizik anlayışı benimsemiştir. Bu anlayışa göre metafizik, deneyime dayanarak gerçekliğin ilk ilkelerine, pratik yaşamın bilgisini veren ilkelere ulaşmaktır. Metafizikçi deneyimimize içkin olan bu ilkelere, ancak deneyimin verilerinin soyut bir analiziyle ulaşılabilir. Pappin'e göre Burke bu metafizik anlayış içerisinde konumlanmaktadır. Bu durumda Burke, deneyimin verilerini soyut bir şekilde yalıtarak kendi metafiziksel ilkelerine ulaşmış olmaktadır. Değişim, süreklilik ve düzen olan bu metafiziksel ilkeler pratik yaşamımızı yöneten ilk ilkelere dir. Bu ilkeler ise tarihsel ve toplumsal olana bağlı kalan pratik akıl ile değil, bu alanı aşan teorik akıl yolu ile elde edilebilir (1993: 76). Pappin, Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren temel ilkelerin ancak tarihsel deneyimi aşan bir akıl anlayışı ile elde edilebileceğini iddia ederek, Stanlis ve Canavan ile aynı noktada buluşmuştur. Pappin'in bu yorumu ile birlikte Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren akıl anlayışının soyut mahiyeti pekişmiş olmaktadır.

Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren aklın soyut bir niteliğe sahip olduğu iddiasını vurgulayan bu yorumlar, Leo Strauss ve Rodney Kilcup tarafından problemlili bulunmaktadır. Strauss'a göre Burke, Aristoteles gibi teoriye ve teorik akla nihai bir üstünlük atfetmemiştir (2011: 350-351). Strauss'un bu yorumunu kabul ettiğimiz takdirde Burke'ün metafiziksel bir düşünce yapısına sahip olduğu ya da onun ilk ilkelere götüren bir akıl yürütme tarzını benimsediği iddiasını reddetmemiz gerekecektir. Bu durumda ise Burke'ün siyaset felsefesine hâkim olan akıl anlayışı soyut bir mahiyetten uzaklaşarak pratik bir kimliğe bürünmüş olacaktır.

Kilcup bu hususu Burke'ün klasik doğal hukuk geleneğinin epistemolojisini paylaşmadığını ifade ederek genişletir. Kilcup'a göre Burke, aklın dünyayı rasyonel olarak algılama kapasitesini reddeder. Onun dünyası doğru aklın dünyası değildir. Doğru ve yanlış hakkındaki bilgimiz doğru aklın bir ürünü değil, bir gerçekliktir. Bu gerçekliği ancak tarihe başvurarak öğrenebiliriz (1979: 272-273).

Kilcup böylece Burke'ün tarihsel deneyime yapmış olduğu vurguyu ön plana çıkararak onun siyaset felsefesini yönlendiren akıl anlayışının pratik bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamış olur.

Burke'ü anti-metafizikçi olarak gören bu yorumu dikkate aldığımızda siyasal olan tamamen tarihsel ve toplumsal koşullara bağlı pratik bir alan olarak karşımıza çıkar. Siyasal alanı yönlendirecek ilkeler soyut aklın ürünü olan unsurlardan arınarak tarihsel deneyimin olanca derinliğine yayılır. Bu durumda Burke'ün siyaset felsefesi pratik aklın bir etkinliği olarak anlamını bulur. Pratik aklın ayırt edici özelliği ise tarihsel deneyime bağlı bir kavrayışı merkeze almasıdır.

144

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Burke için bu tarz bir kavrayışı ön plana çıkardığımızı göre artık onun siyaset felsefesine soyut aklın rehberlik sağladığını söyleyemeyiz. Kesinlik arayışında olan soyut akıl, toplumsal olanı yadsıyarak evrensel ve mükemmele ulaşmak ister (Strauss, 2011: 343). Burke (1993: 8) pratik olana rengini kazandıran koşullar, ilişkiler ve eylemleri yadsıdığı gerekçesiyle soyut aklın bu kesinlik arzusunu, saf metafiziksel soyutlama olarak ifade eder. Burke (2008: 133-134) için olumsuz bir mana taşıyan metafizik, algımızın ötesinde olan, kavrayışımızın sınırlarını aşan, bize ait olmayan alan manalarına gelir.

Burke için bu metafiziksel alan siyaseti yönlendirecek olan ilkelere kaynaklık edemez. Siyaseti yönlendirecek olan akıl soyut bir mahiyete sahip olamaz; çünkü "metafiziksel olarak doğru olan ahlaki ve siyasal olarak yanlış" olduğu için "siyaset ve ahlak ile ilgili konularda hiçbir evrensel ilke rasyonel bir şekilde doğrulanamaz." Burke bu hususların altını çizerek siyasal olanın alanını çizmiş olmaktadır. Buna göre siyaset, metafiziksel bir tasarımın soyut bir kesinliği değildir ya da Burke'ün (1993: 61-62) ifade etmiş olduğu gibi siyaset *a priori* bir bilim değildir.

Bu durumda siyaseti asıl yönlendirecek olan pratik alandır; yani bize ait olan alandır. Bu alanda ise pratik akıl asıl başvuru kaynağıdır. Soyut akıldan farklı olarak pratik akıl teorik olarak doğru olanın değil, toplumsal olarak iyi olanın peşindedir (Canavan, 1960:6). Burke bu ayrımı şu şekilde ifade eder: "siyasal problem her şeyden önce doğru veya yanlışlık ile ilgili değildir; siyasal problem iyi ve kötü olan ile ilgilidir; iyi sonuca götüren siyasal olarak doğru, kötü sonuca götüren ise siyasal olarak yanlıştır (1997: 649)."

Burke böylece siyaseti teorik bir mesele olmaktan çıkararak onu pratik bir etkinlik haline getirmiştir. Siyasal olan konusunda temel hadise evrensel bir kesinlik değil, toplumsal iyinin değişken doğasıdır. Siyasetin asıl ulaşmak istediği bilgi zaman ve mekâna göre farklı anlamları içerisinde barındıran toplumsal iyidir. Buna ulaşmak için siyasetin deneyime dayalı bir bilgi anlayışına sahip olması gerekir.

Burke'e (1993: 61) göre deneyimi merkeze alan siyaset anlayışı, soyut akla dayalı bir siyaset anlayışından daha vukumlu olacaktır. İlki koşulları dikkate alan bir siyaset anlayışının gerekliliği üzerinde dururken, diğeri tüm koşullardan azade bir şekilde her yerde ve her zaman geçerli olacak evrensel bir siyaset anlayışı karşımıza çıkarır (1997:241). Koşulları yok sayarak kendi planlarını uygulamaya çalışan siyasetçi ise gerçeklikten kopuk olduğu için ya ülkesini yıkıma götürecek bir deli ya da metafiziksel çılgındır (1997: 377). Burke (1993: 58) bu siyaset anlayışını "siyasal metafizik" olarak adlandırarak, pratik akla dayalı ve toplumsal iyiyi merkeze alan kendi siyaset anlayışının karşısına koyar.

Burke tarafından pratik bir etkinlik olarak siyaset tasavvuru bizi tarihsel ve toplumsal pratiklerin içerisine götürür. Bu pratikler deneyime dayalı siyaset anlayışının kaynaklarını oluşturur. Burada söz konusu olan deneyim, tek bir kişinin tüm yaşamı boyunca edinmiş olduğu kazanımların ötesindedir. Deneyim tek bir kişinin kısa ömründen ibaret değildir (1993: 61). Bu tarihsel birikim siyaseti yönlendirecek olan aklın temellendiği zemindir. Siyaset bireysel aklın değil, tarihsel deneyimin bilgisine ihtiyaç duyar. Bu mesele bizi tarihsel deneyimin somut pratikleri olarak gelenek ve önyargı konularına götürür.

2. BURKE'TE TARİHSEL DENEYİME BAĞLI AKLIN SOMUT DAYANAKLARI OLARAK GELENEK VE ÖNYARGI

Burke için geleneğin önemi bireysel aklı aşan ve onu şekillendiren somut tarihsel bağlamı teşkil etmesinden ileri gelir. Uzun bir deneyimin ürünü olan gelenek, bireyi toplumsallaştıran kültürel pratikleri sunarak (Cameron, 1973: 171-172), geçmiş ile şimdi arasındaki sürekliliği sağlar (Holston, 2007: 57-58). Kültürel mirasın nesiller arası aktarımına dayalı pratik bir bilgi kaynağı olarak geleneği

temel referans kaynaklarımızdan birisi olarak ele aldığımız takdirde siyaset felsefesini yönlendiren aklın tarihsel deneyime dayanması gerektiği sonucu karşımıza çıkar.

Friedrich Von Hayek'in (2005: 45-50) belirtmiş olduğu gibi tarihsel deneyim, uzun bir dönem sonucunda oluşan birikime yapılan atıftır. Çetin çabalarla kazanılan bu birikim deneme-yanılma neticesinde öğrenilen bilgiyle oluşur. Bu açıdan tarihsel deneyim tedrici olarak gelişmiş, sağlam inşa edilmiş, soyut aklın icadı ve tasarımı olmayan, beşeri eylem neticesinde kendiliğinden oluşan ve somut olarak kendi üstünlüklerini kanıtlamış müesseselerde yerleşik olan bilgiye dayanır.

146

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Gelenek ve tarihsel deneyim vurgusu, birey ve bireysel aklı aşan yapılar ile karşılaşmamızı sağlar. Bu karşılaşma bize bireysel aklımızın yetersizliğini gösterir. Burke (2008: 12) için bu karşılaşma neticesinde kendi anlama yetimizin zayıf yanlarını görmek faydalı bir amaca hizmet edebilir. "Bizi bilgili kılmazsa alçakgönüllü kılabilir. Bizi yanlıştan korumazsa, en azından yanlıştan özünden koruyabilir ve onca emek o kadar belirsizlikle sonuçlandığında, kesin ve acele yargılarda bulunmamak konusunda bizi uyarabilir."

Burke'ün geleneğe yüklemiş olduğu bu epistemolojik rol, insan aklının sınırlılığı ile ilgilidir. Sınırlı bir akıl anlayışının doğrudan sonucu ise insan bilgisinin sınırlılığı ve insanın kusurlu bir varlık olarak telakki edilmesidir (Muller, 1997: 10). İnsan kendi sınırlı aklı ile toplumsal olanın karmaşıklığını idrak edemeyeceğine göre (Beneton, 2011: 291) siyaset bireysel aklın çıkarımlarına indirgenemez. Siyaset ne metafiziksel ne de matematiksel bir işlemdir. Toplumsal olanın karmaşık yapısı, sadece doğru ve yanlış üzerine kurulu, hiçbir orta noktayı kabul etmeyen, geometri ve metafiziğin öncülleri ile anlaşılabilir; ancak her toplumun koşulları ve karakterine göre, sonsuz bir çeşitlilik gösteren biçimlerle şekillenmiş, dönüşmüş ve karışmış (Burke, 1997: 243) özelliklerinin cisimleşmesi olan geleneğe başvurulması sayesinde anlaşılabilir. Bu ise ancak tarihsel deneyime dayanan bir akıl yürütme tarzı ile mümkün olabilir.

Tarihsel deneyimin somutlaştığı bir diğer zemin ise önyargıdır. Burke bu noktada önyargıyı, bu kavramın modern kullanımına karşı kadim anlamını ön plana çıkararak kullanır. Bu kavramın modern kullanımı ile birlikte önyargı olumsuz bir manaya bürünerek, doğru bilgiye ulaşmanın önündeki engel haline gelmiştir. Burke için önyargı ise

insanlara, doğru eyleme ve düşünme imkânı sağlayan bilgi biçimidir. Burke'ün burada önyargıya (prejudice) yüklemiş olduğu anlam, Latince'deki "praejudicium" kavramından türeyen bir içeriğe sahip olmasıdır. Kadim dönemde "praejudicium" kavramı bir emsale veya deneyime ya da önceki kararlara dayanan yargı anlamına gelir (Wilkins, 1967:110). Burke "praejudicium"un bu kadim anlamını, "prejudice" (önyargı) kavramı ile devam ettirerek, önyargıyı, tek bir insan ya da tek bir neslin değil, sayısız neslin birbirini takip eden sürekliliği içerisinde üretilen, detaylanan ve tasvip edilen (Canavan, 1960: 78), kolektif deneyime dayanan bilgi olarak ifade eder (Frohen, 1993: 38).

Burke'te önyargı, uzun bir deneyimin sonucunda oluşan (Canavan, 1960: 75), rasyonel planlama ve bilinçli bir tercihe bağlı olmayan (Wilkins, 1967:110), toplumsal görüşür (Canavan, 1960: 75). Nihayetinde, "İnsan bilge olmasa da [tür olarak insan] bilge bir varlıktır. Birey zavallıdır; şu andaki halk, müzakere etmeksizin eyleme geçtiği zaman zavallıdır; fakat tür [olarak insan] bilgedir, bir tür olarak, zaman ona sağlandığında, neredeyse her zaman doğru hareket edecektir (1997:398)." Burada, Hayek'e başvuracak olursak, söz konusu olan bu durum, geçmiş dönemlerdeki insanlara insanüstü bir bilgelik payesi verilmesi anlamına gelmez; burada önemli olan, birçok kuşağa dayanan tecrübenin, herhangi bir kimsenin bilgisinden daha fazla bilgi içermesidir (2005: 51). Hayek bu yorumu ile bir anlamda Burke'ün önyargı anlayışını açıklamıştır. Burke'ün (1993: 87) ifadelerine tekrar başvuracak olursak;

" [Önyargılar] uzun bir süredir devam etmektedir ve genel olarak geçerliliklerini sürdürdükçe onlara daha çok değer veririz. Bizim korktuğumuz herkesin kendi özel akıl stoğu ile yaşamına ve ticaretine devam etmesidir; çünkü her insandaki bu stoğun küçük olduğu ve bireylerin, çağların ve ulusların sermayesi ve genel bankasına kendi kendilerine başvurmalarının daha iyi olacağı kanısındayız. Soyut düşünen insanların çoğu, genel önyargıları boşa çıkarmak yerine, onların içinde hüküm süren gizli hikmeti keşfetme basiretini kullanmalıdır. Onlar araştırdıklarını bulursa (ve nadiren başarısız olurlar), önyargı örtüsünün atılmasıyla geriye çıplak akıldan başka bir şey kalmayacağı için, aklı da içine alan, önyargıyı devam ettirmenin, daha bilgece olduğunu düşünürler; çünkü önyargı, haklı olarak, aklı harekete geçiren ve ona süreklilik kazandıracak bir eğilime sahiptir."

Burke önyargı kavramlaştırmasına başvurarak bireysel aklın yetersizliğine yönelik vurgusunun tonunu daha da artırmış olmaktadır. Bireysel akıl kendi başına sadece çıplak bir akıldır. Siyaset gibi karmaşık bir toplumsal hadise bireysel aklın sınırlılığı ile üstesinden gelinebilecek bir mesele değildir. Bu karmaşık mesele ile baş edebilmek için birey kendi aklının ötesindeki yapılara dayanmalıdır. Bunun da tek yolu gelenek ve önyargı gibi tarihsel deneyimin somut pratiklerine başvurmaktır. Birey böylece her şeye en baştan başlamak zorunda kalmayacak, Chantal Mouffe'un (2010: 33) da ifade etmiş olduğu gibi kendi varoluşunu tarihselliğe eklemiş olacaktır.

148

3. BURKE'TE AKLIN AHLAKİ İŞLEVİ

Burke'ün siyaset felsefesini yönlendiren pratik akıl anlayışı tarihsel bir bağlam içerisinde işler. Siyaset tarihsel birikimin bize bırakmış olduğu mirası reddetmeyen ve bu mirasın içinde yatan bilgeliğin farkında olan bir akla, yani Burke'ün ifade etmiş olduğu şekilde "siyasal akla" dayanması gerekir.

"Bizim önerdiğimiz akli inkâr etmek değildir, siyasal akıl olarak adlandırılan aklın özel bir türüne katılmaktır; siyasal akıl bir hesaplayıcı ilkedir: ekler, çıkarır, çarpar ve böler, metafiziksel veya matematiksel olarak değil, ahlaki olarak, doğru ahlaki ölçüler ile bunu yapar (1993: 52)."

Siyasi akıl, tarihsel ve toplumsal deneyime dayanan bir akıl yürütme tarzıdır. Bu akıl yürütme biçimi aynı zamanda ahlaki bir içeriğe de sahip olmalıdır. Ahlaki içeriğin niteliği Burke hakkındaki yorumların çeşitlendiği bir başka noktaya karşılık gelir. Bu çeşitlilik Burke'ün ahlak anlayışının evrensel mi yoksa rölativist mi olduğu noktasından kaynaklanır; fakat bu iki farklı yorum Burke'ün aşkın ahlaki ilkeleri kabul ettiği hususunda anlaşır. Bu anlaşma neticesinden çıkan ilk sonuç siyasi aklın aşkın ahlaki ölçüte dayanmış olmasıdır. Bu bize siyasal olanı değerlendirebileceğimiz evrensel bir ölçüt kazandırır. Burke (1997: 470) için bu yegâne evrensel ölçüt ise adalettir. Zorbalık, hırsızlık, rüşvet, baskı gibi eylemler adaletin ebedi yasasına aykırıdır (1997: 476). Bu yasanın kaynağı ise bizim soyut akıl yürütmemiz değil, Tanrı'dır. Tanrı'nın bu ebedi yasasına herkes bağlıdır (1997: 478).

Burke'e (1997: 628) göre ahlak konusunda hiçbir evrensel ilke rasyonel olarak doğrulanamayacağı için tarihsel ve toplumsal pratikler ahlaki düzenin kavranmasında asıl başvuru kaynağımız olmaya devam eder. Nihayetinde, "ahlakın çizgileri matematiğin ideal çizgileri gibi değildir. Ahlakın çizgileri uzun olduğu kadar derin ve geniştir. Bunlar özel durumlara imkân sağlar; değişiklikleri talep eder." Bunun aksi bir akıl yürütme tarzı saf metafiziksel bir soyutlama olacaktır. Bu girişim siyasi aklın zıttı bir durumdur; çünkü ahlaki değildir. Ahlaki bir akıl yürütme tarzı olan siyasi akıl tarihsel ve toplumsal olayları ya da yönelimleri matematiksel bir kesinlik peşinde koşarak değil, adil olup olmadığına göre değerlendirir. Bu tarz bir değerlendirme somut pratiklerin değişken koşullarına ilgi göstermeden edemez; yoksa adalet göz ardı edilmiş olur.

Burke'ü evrenselci kutba yerleştiren Canavan, Stanlis ve Pappin gibi yorumcular onun değişmez bir ahlak anlayışına yapmış olduğu atfı merkeze alırken, Kilcup (1977: 408) gibi onu rölativist bulanlar ise değişken tarihsel ve toplumsal koşulların değişmez olan ahlak yasasını değiştireceğini iddia ederler. Bu durumda iyi ve kötü koşullara göre değişkenlik gösterecektir.

Joseph Baldacchino'ya (1983) göre Burke tüm değişen tarihsel ve toplumsal pratikler karşısında değişmeden kalan bir ruhumuzun var olduğuna dikkat çekmiştir. Değişmeden kalan bu ruh ise ahlak yasamız olan adalettir. Olayları adil bir şekilde değerlendirme becerimizdir. Adil olmak koşulların taleplerine cevap vermektir. Koşulları doğru okuyamamak ya da ilkeler adına koşulların gerektirdiği zorunlulukları görmezden gelmek ahlakdışı bir durumken, ihtiyaçların giderilmesi ahlaki bir durumdur. Karşılaştığımız farklı durumlar neticesinde yeni ahlaki tercihler oluşturmak durumundayız (Holston, 2007: 43-49). Bunu gerçekleştirirken, Burke'ün ifade etmiş olduğu gibi "dünyadan önce olan ve bu dünya yanıp kül olduktan sonra da kalacak olan, dünyanın düzenini sağlayan, Tanrı'dan kaynaklanan, bizlere yol gösteren ve tüm değişimlerin ötesinde olan Adalet" ile (Kirk: 2009: 116) yani siyasi aklın doğru ahlaki ölçütüyle yol almak zorundayız.

Tarihsel ve toplumsal deneyime dayanan siyasi akıl bize yol gösterici bir mahiyete sahiptir. Siyasi aklın bu yol göstericiliği, soyut ilkeleri hayata zorla yerleştirme girişimi değildir. Siyasi akıl tarihsel ve toplumsal deneyime aykırı her türlü girişimi problemlili bulur.

Toplumsal koşulların dilini çözmek, ihtiyaçlara cevap verebilmek ve somut olana odaklanmak siyasi aklın bir hüneridir. Bu hüner kendini yönlendiren ahlaki ölçüt olan adalet prensibi ile gerçeklik kazanır. Toplumsal pratiğin karmaşık olan doğası göreceli bir konum çerçevesinde değil, adil olanın merkeze alınması suretiyle okunacaktır. Siyasi akıl tarihsel ve toplumsal deneyime dayanan ahlaki bir akıl yürütme tarzı olup adalet prensibi üzerinden işler.

SONUÇ

Her siyaset felsefesi kendine özgü unsurlara sahiptir. Bu unsurların anlaşılması bir siyaset felsefesinin dayanmış olduğu kaynakları gündeme getirir. Bu kaynaklar hem bir siyaset felsefesinin kendi sınırlarını çizerken, hem de onu başka siyaset felsefelerinden ayırmış olur. Bu bakımdan ilk olarak yapılması gereken ele alınan siyaset felsefesinin kendine has yönlerini ortaya koymaktır. Bu hem mevcut siyaset felsefesini daha anlaşılır kılacak hem de ortaya koymuş olduğu meseleler hakkında derinleşebilmemizi sağlayacaktır.

Bir siyaset felsefesinin mevcudiyeti için elzem olan kaynakların ne olduğu sorusu burada devreye girer. Bu kaynaklar siyaset felsefesinin üzerinden yükseldiği ontolojik, epistemolojik ve etik iddialardır. Bir siyaset felsefesini var eden sahip olduğu bu iddialardır. Bu iddialar üzerinde durulmadan bir siyaset felsefesinin kendine özgülüğü yeterli bir şekilde kavranamaz.

Burke'ün siyasi akıl anlayışını siyaset felsefesi bakımından önemli kılan hadise belirtmiş olduğumuz bu çerçeve ile göstermiş olduğu uyumdur. Siyasi akıl, ontolojik, epistemolojik ve etik iddiaları kendi bünyesinde barındıran bir mevcudiyete sahiptir. Ontolojik bir iddiadır; çünkü varoluş koşulu tarihsel ve toplumsal olanın önceliğine dayanır. Eğer tarihsel ve toplumsal olan yok sayılırsa siyasi akıl mevcudiyetini sürdüremez. Siyasi akıl aynı zamanda epistemolojik bir iddiadır; bize bilgiye ulaşma yöntemi konusunda tarihsel deneyime bağlı somut bir perspektif sunmaktadır. Bu perspektifin yerine tarihsel deneyimi dışlayan soyut bir yaklaşımın benimsenmesi siyasi aklın yokluğu anlamına gelecektir. Siyasi akıl son olarak doğru ahlaki ölçüt olan adalete dayanması bakımından etik bir iddiaya sahiptir; adalet bize yol gösteren yüce ilke olmaktadır. Adil olan göz ardı edildiği zaman ise artık elimizde bir siyasi akıl kalmayacaktır.

Burke'ün muhafazakâr siyaset felsefesinin kurucusu olarak kabul edilmesi onun ortaya koymuş olduğu bu siyasi akıl kavramlaştırması ile daha anlaşılır bir hale gelir. Burke bu kavramlaştırması ile muhafazakâr siyaset felsefesinin ontolojik, epistemolojik ve etik ilkelerini ifade etmiştir. Bu siyaset felsefesi üzerine yapılacak bir düşünce faaliyetinin ilk olarak bu ilkeler üzerine yoğunlaşması gerekecektir.

KAYNAKÇA

Baldacchino, Joseph (1983). "The Value-Centered Historicism Of Edmund Burke". *Modern Age*, 27 (2) <http://www.nhinet.org/burke.htm> (Erişim Tarihi: 30.06.2017)

Beneton, Philippe (2011). "Gelenek/Gelenekçilik". *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Burke, Edmund (2008). *Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefi Bir Soruşturma*. Ankara: Bilegesu Yayıncılık.

Burke, Edmund (1997). "Letter To The Sheriffs Of Bristol (1777)". *Edmund Burke Selected Writings and Speeches*, Peter Stanlis (Ed.), Washington: Regnery Publishing, 223-250.

Burke, Edmund (1997). "Speech On The Representation Of The Commons In Parliament (1782. *Edmund Burke Selected Writings and Speeches*, Peter Stanlis (Ed.), Washington: Regnery Publishing, 395-406.

Burke, Edmund (1997). "Speeches In Opening The Impeachment Of Warren Hastings (1788. *Edmund Burke Selected Writings and Speeches*, Peter Stanlis (Ed.), Washington: Regnery Publishing, 466-484.

Burke, Edmund (1997). "An Appeal From The New To The Old Whigs (1791. *Edmund Burke Selected Writings and Speeches*, Peter Stanlis (Ed.), Washington: Regnery Publishing, 623-657.

Burke, Edmund (1997). "Speech On The Petition Of The Unitarian Society (1792. *Edmund Burke Selected Writings and Speeches*, Peter Stanlis (Ed.), Washington: Regnery Publishing, 377-382.

Burke, Edmund (1993). *Reflections On The Revolution In France*. New York: Oxford University Press.

Cameron, David (1973). *The Social Thought Of Rousseau And Edmund Burke A Comparative Study*. Toronto: University of Toronto Press.

Canavan, Francis (1960). *The Political Reason Of Edmund Burke*. Durham: Duke University Press.

Duman, Fatih (2010). *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına Edmund Burke*. Ankara: Liberte Yayınları.

Frohnen, Bruce (1993). *Virtue and The Promise Of Conservatism The Legacy Of Burke and Tocqueville*. Kansas: University Press of Kansas.

Goyard, Simone (2003). "Yasa". *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 982-987.

Hayek, Friedrich Von (2005). "Özgürlük, Akıl ve Gelenek". *Liberal Düşünce Dergisi*, 37, 45-58.

Holston, Ryan (2007). "Burke's Historical Morality". *Humanitas*, 20 (1/2), 37-63.

Kilcup, Rodney W. (1979). "Reason And The Basis Of Morality In Burke". *Journal of The History of Philosophy*, 17 (3), 271-284.

Kilcup, Rodney W. (1977). "Burke's Historicism". *The Journal Of Modern History*, 49 (3), 394-410.

Kirk, Russel (2009). *Edmund Burke A Genius Reconsidered*. Wilmington: ISI Books

Moatti, Claude (2003). "Cicero". *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 154-159.

Mouffe, Chantal (2010). *Siyasetin Dönüşü*. Ankara: Epos Yayınları.

Muller, Jerry Z. (1997). *Conservatism An Anthology Of Social and Political Thought From David Hume To The Present*. New Jersey: Princeton University Press.

Pappin III, Joseph L. (1993). *The Metaphysics Of Edmund Burke*. New York: Fordham University Press.

Stanlis, Peter (2003). *Edmund Burke And The Natural Law*. New Brunswick: Transaction Publishers.

Strauss, Leo (2011). *Doğal Hak ve Tarih*. İstanbul: Say Yayınları.

Wilkins, Burleigh Taylor (1967). *The Problem's Of Burke's Political Pihilosophy*. Oxford: Clarendon Press.

SUMMARY

The understanding of reason in Edmund Burke's political philosophy necessitated to elaborate three matters. The first one is the discussion of practical reason-theoretical reason, the second one is the topic of tradition and prejudice as a concrete practices, and the third one is the usage of reason morally.

The discussion of practical reason and theoretical reason comes up to a point that varies the discussions about Burke. The intellectuals like Francis Canavan, Peter Stanlis and Joseph Pappin place Burke into the tradition of natural law. According to this interpretation, the resource of the principles shaping Burke's political philosophy is the theoretical reason that surpasses the historic and traditional practice. However, Rodney Kilcup and Leo Strauss see such an approach problematic. According to both of them, Burke has not a manner of reasoning that goes abstractly to first principles. In this condition, the understanding of reason directing Burke's political philosophy has a practical character. When we consider this argument, the history will be the main resource of us.

The sense of practical reason of Burke broadly makes way for historical practice. The reason directing his political philosophy depends on the tradition and prejudice which are concrete practices of historical and social experience. The politics should be based on the knowledge coming from the historical fund.

According to Burke, the way of reasoning, which connected to the historical and social experience, has a moral dimension at the same time. This moral rule that leads all of our acts is the justice. Burke ascribes a moral meaning to this practical reason which directs the politics and terms as political reason. The political reason is a way of moral reasoning which hinges upon the historical and social experience.

MAKEDONYA'DAKİ İSTIKRARIN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN OHRİD ÇERÇEVE
ANLAŞMASI BAĞLAMINDA ANALİZİ*

Çiğdem AYDIN KOYUNCU** Samet YILMAZ***

Makale Geliş Tarihi-Received: 03.03.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 28.05.2017

ÖZ

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve Yunanistan'la yaşadığı isim sorunu nedeniyle uluslararası alanda Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya (FYRM) ismini kullanan Makedonya Cumhuriyeti'nde 2001 yılında Makedon ve Arnavutlar arasında yaklaşık 8 ay süren çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar sonrasında iki grup temsilcilerinin masaya oturmasıyla başlayan müzakere süreci yaklaşık 2 hafta sürmüş ve 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohrid Çerçeve Anlaşması (OÇA) imzalanmıştır. OÇA, Makedonya'nın siyasi yapısının yanı sıra demokratikleşme sürecini de etkilemiştir. Ohrid sonrası süreç tüm zorluklara rağmen azınlık hakları konusunda önemli adımların atıldığı, özellikle yerel yönetimlerde etnik temsille ilgili sorunların giderilmeye çalışıldığı ve özellikle dil özgürlükleri

* Bu makale Çiğdem Aydın Koyuncu'nun yürütücüsü olduğu KUAP(İ)-2014/58 kodlu "Ohrid Barış Süreci ve Sonrasında Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliği" başlıklı BAP çalışmasından üretilmiştir ve daha önce "Ohrid Barış Süreci Bağlamında Makedonya'daki İstikrarın Sürdürülebilirliği" başlığıyla Prof. Dr. Mehmet Genç'e Armağan, Kamuran Reçber, Barış Özdal (eds.), Dora Yayınları, Bursa, 2016, 493-515'de yayınlanan makalenin saha çalışması verileri de eklenerek revize edilmiş halidir.

** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cigdema@uludag.edu.tr

*** Arş. Gör. Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sametyilmaz@uludag.edu.tr

konusunda ciddi gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Ancak bu olumlu gelişmelerle birlikte OÇA sonrası süreçte hedeflenen düzenlemelerin tam olarak gerçekleştirilemediği ve tarafların memnuniyetsizliklerinin de varlığını koruduğu izlenmektedir. Bu süreç Ohrid üzerinde yeniden bir gözden geçirme sürecinin yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu gözden geçirme süreci kısmen Makedonya Cumhuriyeti'nin siyasi ve sivil mekanizmalarında başlatılmıştır, ancak bu konuda daha kararlılıkla ilerlenmesi ve gerekirse uluslararası yapıların da desteğinin alınması yerinde olacaktır. Bu çalışma bağlamında Ohrid Çerçeve Anlaşması ve sonrası süreç Makedonya'daki istikrarın sürdürülebilirliği temelinde tarafların da görüşleri dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

156

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Anahtar Kelimeler: Makedonya Cumhuriyeti, Arnavut, Makedon, Türk, Ohrid Çerçeve Anlaşması.

ANALYSIS OF THE SUSTAINABILITY OF STABILITY IN MACEDONIA IN TERMS OF THE OHRID FRAMEWORK AGREEMENT

ABSTRACT

In the Republic of Macedonia, which declared its independence in 1991, and used the name the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM) on the international area due to its name problem with Greece, there were conflicts between Macedonians and Albanians lasted for about 8 months in 2001. The negotiation process, started between the representatives of two groups following the conflicts, lasted about two weeks, and the Ohrid Framework Agreement (OFA) was signed on 13 August 2001. The OFA has considerably affected political structure and democratization process of Macedonia. After this event, despite a thorny process, there have been seen improvements in minority rights; notably, the local governments have gained more autonomy; and serious steps have been taken regarding language freedoms. However, along with these positive developments, it is observed that after the OFA, the targeted regulations cannot be fully realized, and parties of both sides have dissatisfaction about the process. For that reason, it is a necessity to reconsider the OFA and its implementation. This process has been partly initiated by the political and civilian mechanisms of the Republic of Macedonia; however, if necessary, it is to the point that international structures give concrete support to this processes. This study analyses the sustainability of stability in Macedonia in terms of the OFA and post-process, regarding the opinions of both parties.

Keywords: Republic of Macedonia, Albania, Macedonian, Turkish, Ohrid Framework Agreement.

GİRİŞ

Makedonya Cumhuriyeti¹, 8 Eylül 1991’de gerçekleşen referandum ile alınan bağımsızlık kararını takiben 17 Eylül 1991’de Parlamento kararıyla bağımsızlık ilan etmiştir. O tarihten günümüze Yunanistan ile isim bağlamında yaşadığı sorunun yanı sıra ülke içerisinde siyasi istikrarı tesis etme, iktisadi hayatı canlandırma ve uluslararası toplumla bütünleşme çabası içerisinde.

Makedonya sınırları içerisinde yaşayanların çoğunluğu Makedon’dur. Ülke de son resmi nüfus sayımı 2002 yılında yapılmış olup bu sayıma göre ülkenin etnik dağılımı şu şekilde tespit edilmiştir: % 64.2 Makedon, %25.2 Arnavut, %3.9 Türk², %2.7 Roman, %1.8 Sırp ve %2.2 diğer etnik gruplara mensup olanlar. Bu nüfus oranları 2002’den bu güne mutlak suretle değişmiştir, ancak tüm Balkanlarda olduğu gibi Makedonya’da da nüfus oranları ülke siyasetinin belirlenmesinde doğrudan etkili olduğu için güncel verilerin belirlenmesi ve açıklanması büyük tartışmalara konu olmaktadır (Kotsevski, 2014: 7; CIA The World Factbook, 2016; Nedim, 2014: 14). Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı gibi ülkede yaşayan Arnavutlar nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturmakta ve yoğunlukla Kosova, Arnavutluk sınırına yakın alanlarda yaşamaktadır. Etnik çeşitliliğin yanı sıra dilsel zenginliği de barındıran Makedonya’da Makedonca, Arnavutça ve Türkçe ile birlikte Sırpça, Romanca (Romca), Hırvatça, Sırpça, Yunanca ve Ulahça gibi diller de konuşulmaktadır. Makedonya’da etnik, dilsel çeşitliliğin yanı sıra dini farklılıklarda bulunmaktadır (Treneska-Deskoska, 2017: 62). Ülke halkının yaklaşık %67’si Ortodoks Hristiyan’dır. Nüfusun geri kalanının %30’u Müslüman ve %3’ü de diğer dinlere mensup olan vatandaşlardan oluşmaktadır (Nedim, 2014: 14).

¹ Makedonya Cumhuriyeti, uluslararası alanda isim sorunu nedeniyle Yunanistan ile yaşadığı problem nedeniyle “Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya (FYRM)” adını kullanmaktadır.

² 2001 nüfus sayımında Türkler % 3.9 oranında tespit edilmiştir. Makedonya’daki Türkler ise yaptıkları saha çalışmalarına dayanarak ve nüfus artış oranları da dikkate alınarak bu oranın % 6.5- 7 seviyesinde olduğunu ifade etmektedir (Emin, 2016).

Bugünkü Makedonya, tarihsel Makedonya topraklarının sadece bir parçasıdır. Tarihi Makedonya toprakları Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sırasında Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya arasında paylaştırılmıştır (Erol, 2007: 249). Bölge Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın yönetimi altına girmiştir (Yerasimos, 1994: 100-101). Bu dönemde Makedonya Sırp tarafından asimilasyon politikasına tabi kalmış, ayrıca Arnavut azınlığa yönelik de anadilini kullanma, eğitim gibi konularda hak kısıtlamaları uygulanarak Arnavutlar da asimile edilmeye çalışılmışlardır (Erol, 2007: 250; Yerasimos, 1994: 101). İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1941-1944 yılları arasında, Bulgaristan işgalinden etkilenen Makedonya, savaşın bitmesinden sonra Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti içinde kalmıştır (Poulton, 1993: 59-60).

Yugoslavya'da II. Dünya Savaşı'ndan Yugoslavya'nın yıkılışına kadar geçen süre de 1946, 1963 ve 1974 anayasaları olmak üzere üç anayasa kabul edilmiştir. 1946 Anayasası'na göre Makedonya'da vatandaşlar içerisinde Sırp, Hırvat, Sloven, Makedon ve Karadağlılar ulus olarak kabul edilmekte, diğerleri ise azınlık olarak tanımlanmaktadır. Fakat 1963 Anayasası'nda azınlık ifadesi "*küçültücü*" veya "*aşağılayıcı*" olduğu gerekçesiyle kaldırılarak "*milliyetler*" ifadesi kullanılmıştır. 1963 Anayasası'nın diğer önemli bir özelliği de Müslümanların da ulus statüsü kazanmasıdır. 1974 tarihli Yugoslavya Anayasası'nda ise üçlü bir millet sistemi getirilmiştir. Bu Anayasa'nın ilk bölümünün 1. maddesinde, Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedon ulusuna, Arnavut ve Türk milliyetlerine ait olduğu ve bunların her yönden eşit olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 177. maddesinde yer alan eşitlik ilkesine göre ise, Arnavut ve Türk milliyetlerinin Makedon ulusuna ile her yönden eşit olduğu belirtilmiş, meclis ve belediyelerde milliyetlerin eşit bir şekilde temsil edilme hakkına sahip oldukları vurgulanmıştır. Anayasanın diğer maddelerinde ise, her milliyetin özgürlük hakkı, kendi dilini kullanma hakkı, kültürlerini geliştirme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte milliyetlerin, ana dilinde basın, televizyon ve eğitimini geliştirmesi için Sosyalist Makedonya Cumhuriyeti ile buna bağlı belediyelerin ilgilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu maddede milliyetlerin (Türk ve Arnavut) kendi bayraklarını kullanma hakkına sahip olduğu da ifade edilmiştir. Anayasa'da milliyetlerin yaşadıkları belediyelerde kendi ana dili ile Makedon dilinin eşit olduğu vurgulanmış ve belediyelerdeki önemli bütün belgelerin bu milliyetlerin ana diline çevrilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca milliyetlerin kendi

anadilinde kamu kurumlarında, kendilerini ifade etme özgürlüğüne sahip oldukları ifade edilmiştir. 1989 yılına kadar yürürlükte kalan 1974 Anayasası ulus, milliyetler ve etnik gruplar şeklinde bir ayrıma gitse de herkesin hakkını garanti altına alarak özünde azınlık hakları konusunda özgürlükçü bir niteliğe sahip olmuştur (Poulton, 1995: 123; 123; Erol, 2007: 252; Kut, 2005: 99).

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte Yugoslavya'yı oluşturan diğer federe devletler gibi Makedonya'da bağımsızlığını ilan etmiş ve 1991 yılında da bağımsızlık sonrası Anayasasını onaylamıştır. Ancak bu Anayasa bağlamında bir takım sorunlar oluşmuş ve bunlarda zamanla ülke içerisinde çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmaların artması üzerine AB, ABD, AGİT gibi güçler devreye girmiş ve onların da taraflar arasında yaptıkları arabuluculukla Ohrid Çerçeve Anlaşması (OÇA) kabul edilmiş ve bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Ancak Ohrid sonrası süreçte de gerek Anayasa'dan gerekse de Anayasaya bağlı hayata geçirilmesi gereken düzenlemelerde yaşanan sorunlardan kaynaklı sıkıntıların devam ettiği görülmektedir. Bu çalışmada öncelikle Ohrid öncesi süreç değerlendirilecek, daha sonra ise OÇA ile getirilmeye çalışılan düzen bağlamında Makedonya'da yaşanan sorunların nedenleri ortaya konulmaya çalışılacak ve istikrarın sağlanmasında gelinen aşama analiz edilecektir.

1. MAKEDONYA CUMHURİYETİ'NİN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE 1991 ANAYASASI

Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra ilk anayasasını Kasım 1991 tarihinde kabul etmiştir. Bu Anayasasının giriş kısmında devlet 'tarihsel olarak Makedonların ulusal devleti' olarak tanımlanmış ve Arnavutlar, Türkler ve diğer milliyetlerin etnik Makedon Slavlar ile eşit hakları olduğu vurgulanmıştır (<http://www.servat.unibe.ch/...>, 2015). Bu çerçevede Makedon halkı Anayasada kurucu ulus olarak kabul edilmiştir. Yugoslavya döneminde Makedonya Federe Cumhuriyeti'nde yürürlükte olan 1974 tarihli son Anayasada geçen "Türk ve Arnavut kurucu milliyet" ifadeleri yeni anayasada yer bulmamıştır. Bu Anayasal değişiklik sonrasında 1974 Anayasasında Makedon ulusu ile eşit haklara sahip kurucu milliyet olan Türkler ve Arnavutların tüm meşru haklarını kaybettikleri görülmektedir. Bu durum karşısında Türkler ve Arnavutlar Anayasanın kendilerince kabul edilemez nitelikte

olduğunu ifade etmişlerdir (Netkova, <http://www.iudergi.com/...2014>).

1991 yılında kabul edilen yeni Cumhuriyetin ilk Anayasası'nın 7. maddesine göre, milliyet mensuplarının, Üsküp merkez belediye sınırları hariç, çoğunlukta yaşadıkları il ve ilçelerde kanunun öngördüğü şartlar çerçevesinde, kendi anadil ve alfabelerini Makedon dili ve Kiril alfabesiyle birlikte resmi olarak kullanabilecekleri düzenlenmiştir. Bu Anayasanın 8. maddesinde ise, milliyetlerin etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerinin Makedonya Cumhuriyeti tarafından garanti altına alındığı belirtilmekte ve 48. maddesinde ise milliyetlerin kendi kimlik ve milli özelliklerini serbestçe ifade edebilme, koruma ve ilerletme; bu amaçlar doğrultusunda kültür ve sanat dernekleri, ilmi ve diğer kurumları kurabilme, kendi dillerinde eğitim verilecek ilk, orta ve lise seviyesinde okullar kurma haklarına sahip oldukları ifade edilmektedir (<http://www.servat.unibe.ch/...2016>).

Bu Anayasa öncelikle taslak olarak sunulmuş ve Arnavutlar metne büyük tepki göstermişlerdir. Ancak Makedonya Parlamentosu bu taslak metni 17 Kasım 1991'de aynen kabul edince Arnavut milletvekilleri boykot ederek Parlamento'yu terk etmişlerdir. Bu süreçte başlayan anlaşmazlığın ilerleyen süreçte Makedonya'da doğacak etnik sorunların da başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Anayasanın kabulünü takiben kurulan teknokratlar hükümeti başarılı olamayınca birkaç başarısız hükümet kurma girişimi daha yaşanmıştır. Neticede Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği (SDSM) ve Arnavut partileri (Arnavut Demokratik Refah Partisi (PDP)-Demokratik Halk Partisi (NDP))³ ve bazı küçük partilerin oluşturduğu bir koalisyon hükümeti 4 Eylül 1992 tarihinde kurulmuştur. İki tarafın milliyetçi partilerinin bir koalisyon hükümeti içerisinde yer alması, ülkede Makedon ve Arnavut milliyetçiliğinin daha da tırmanmasına neden olmuştur. Milliyetçiliğin artmasında Makedon kesim için Yunanistan ile yaşanan isim krizinin Makedon kimliğini güçlendirdiği, ancak diğer etnik yapıları ötekileştirdiği yönünde analizler de yapılmaktadır (Zahariadis, 2003: 260).

³ Arnavut Demokratik Partisi (PDSH), Arnavut Demokratik Refah Partisi (PDPA) ve Demokratik Halk Partisi'nin (NDP) birleşmesiyle 4 Temmuz 1997 tarihinde kurulmuştur.

Arnavutların ise Makedonlarla sorunlarının artmasında etkili olan nedenler sıralanırken sayıca diğer milletlerden fazla olmaları ve yanı başlarında güçlü bir ulusal devletlerinin olmasının yanı sıra çok milliyetçi olmaları da vurgulanmaktadır

2. OHRİD ÇERÇEVE ANLAŞMASI ÖNCESİNDE MAKEDONYA'DA YAŞANAN ETNİK ÇATIŞMALAR

Toplam nüfus içerisinde oranları %25 olan Arnavutların özellikle ülkenin batısında ve başkent Üsküp'te yaşadıkları görülmektedir. Yugoslavya döneminde Makedonya Federe Cumhuriyeti'nde yaşayan Arnavutların statüsü özerk Kosova bölgesinde yaşayan Arnavutlarla birlikte "milliyet" olarak belirlenmiş ve Tito'nun Arnavut milletine yönelik uygulamış olduğu yumuşak politikalar nedeniyle sorunsuz bir yaşam sürmüşlerdir. Ancak Yugoslavya'da Tito'nun ölümü ve sonraki siyasal süreçte aşırı milliyetçi Sırpların etkisiyle Arnavutlara özellikle de Kosova'lı Arnavutlara yönelik baskılar artmıştır. Bu baskıların neticesinde Kosova'lı Arnavutlar kitlesel protestolara başlamış ve bu toplumsal hareketler zamanla Makedonya'daki Arnavutları da içine alarak genişlemiştir.

Etnik Makedonlar ile Arnavutlar arasındaki sorunların ve buna bağlı gelişen çatışmaların bağımsızlık döneminden itibaren başladığı görülmektedir. Arnavutların tarihsel süreçte dikkate alındığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayrıcalıklı haklardan yararlandıkları, bu konumlarını Yugoslavya'nın milliyetler sistemi içerisinde de sürdürdükleri görülmektedir. Dolayısıyla Makedonya Cumhuriyeti ilk kurulduğunda temel kaygıları kendilerine bu zamana kadar tanınmış hakların devam edip etmeyeceği üzerine olmuştur (Mandacı, 2008: 47; Zahariadis, 2003: 268).

Makedonlar ve Arnavutlar arasındaki anlaşmazlıklar ülkenin farklı coğrafi kesimlerinde yaşamakta olmaları nedeniyle toplumsal kaynaşma eksikliğinden, kültürel ve dinsel farklılıklardan, ekonomik durum, sosyal statü ve eğitim hakkı farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Arnavutların Makedonya Cumhuriyeti ilk kurulduğunda ve Anayasa çalışmalarına başladığında öncelikli talepleri eğitim hakkı ve bu bağlamda anadilde eğitim eksikliğinin giderilmesi olmuştur. Ayrıca kamu görevlerine alınmada kendilerine de bir kota uygulanmasını ve

ekonomik şartlarında düzelmeler sağlanması için çeşitli önlemler alınması talep etmişlerdir (Zahariadis, 2003: 262)

1991'de Makedonya bağımsızlığını ilan edince ülkede yaşayan Arnavutların da taleplerinde değişimler görülmeye başlamıştır. Bu değişimin yaşanmasında en önemli etken elbette ki Makedonya'da Makedonların kurucu unsur olarak kabul edilmesi ve Makedon kültür ve dilinin her alanda baskın olmaya başlamasıdır. 1992 yılı Ocak ayında Makedonya'da yapılan referandum sırasında Arnavutların çoğu Makedonya'dan özerklik yönünde talepte bulunmuşlardır. Hatta 1993 yılında Makedonya Arnavutları İlerida Özerk Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Ancak hem ortak bir lider bulamadıkları hem de Arnavutluk'tan destek alamadıkları için bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Çünkü Arnavutluk, Makedonya'da bu özerklik girişimi sonucunda doğacak bir gerilime Sırbistan'ın da taraf olması ve hatta işgale yönelmesi endişesi duymuştur. Bu nedenle de böyle bir özerk cumhuriyet istemediklerini açıklamıştır (Biberaj, 1998: 45). Makedon ve Arnavutlar arasındaki gerilimin zamanla, bu özerklik talebinin yanı sıra Tetovo'da (Mala Recica kasabasında) izinsiz kurulan Arnavut üniversitesi gibi nedenlerle tırmandığı görülmektedir (Adamson, Jovic: 293). Bu süreçte gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Arnavutların desteklediği Demokrat Parti Makedonların desteklediği VMRO-DPMNE (İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedon Ulusal Demokratik Birliği) partisi ile işbirliği yapmış ve Boris Trajkovski cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde de görüldüğü üzere, aslında Arnavutlar yeni kurulan anayasal düzende siyasal olarak sistemin dışında bırakılmamış ve Parlamentoda temsil hakkı elde etmişlerdir. Ancak 1990'ların sonlarına doğru parlamentoda Arnavut halkını temsil eden partilerin Arnavut halkının taleplerini yeterince savunamadıkları inancı oluşmaya başlamıştır. Bu inançla birlikte Makedonya'da daha sert ve milliyetçi Arnavut partiler yükselişe geçmiştir. Bu dönemde Arnavutların isteklerinin Makedon siyasal kesim tarafından sürekli bir biçimde görmezden gelinmesi de Arnavutların dışlandıklarına dair inançlarının artmasında etkili olmuştur. Kamu kurumlarında Arnavutların temsil oranlarının nüfuslarına kıyasla düşük olması, Arnavutça eğitim kurumlarına çok sınırlı bir düzeyde izin verilmesi ve yukarıda belirtildiği üzere Arnavutçanın eğitim dili olarak belirleneceği bir üniversitenin kurulmasına müsaade edilmemesi karşılıklı ilişkileri gerginleştirmiş ve ülkenin kuzeybatı kesimlerinde silahlı çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Böylece ülkede etnik

çatışmanın yaşanmaya başladığı bir sürece girilmiştir (Bell, 2003: 51; Emin, 2014: 29-30).

Yaklaşık 10 yıllık bu süreçte yaşanan çatışmalarda 2001 yılı önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2001 ortalarında daha çok temsil ve sivil hak taleplerinde bulunan Arnavutların Ulusal Kurtuluş Ordusu (NLA) gerilla aktivitelere başlamıştır. Bu dönemde başlayan çatışmalarda 200'den fazla kişi ölmüş ve 100 binden fazla kişi ülke içinde göçe maruz kalmıştır (Brunnbauer, 2002: 2). 30 Nisan 2001⁴ tarihinde Makedonya-Kosova sınırında çıkan çatışmada 8 Makedon askeri hayatını kaybetmiş, 02 Mayıs 2001 tarihinde ise Manastır'da Arnavut dükkânlarının Makedonlar tarafından yakılmasıyla birlikte Arnavut-Makedon çatışması iyice büyümüş ve bu alandan hızla Kırçova, Üsküp, Debar-Struga ve Tetova-Gostivar bölgelerine yayılmıştır. Bu süreçte dış güçler de sorunun büyümesinden endişe duymaya başlamışlardır. Balkanlarda 1990'lardan itibaren yaşanan deneyimlerin etkisiyle, uluslararası toplumun Makedonya'da yaşanan sorunlara daha dikkatle ve hassas yaklaştığı görülmektedir. Arnavut gruplar illegal örgütlerle Üsküp'ün batısında bir bölgeyi işgale kalkışınca ABD, çatışmalara bir an önce son verilmesi ve tarafların uzlaşmaya varması çağrısında bulunmuştur. Daha sonrasında ise ABD, AB ile birlikte arabuluculuk çabaları göstermeye başlamıştır. Bu çerçevede tarafların bir araya getirilerek bir müzakere masasına oturmaları sağlanmış, OÇA'nın yapılması sürecine girilmiştir (Maliki, 2006).

3. OHRİD ÇERÇEVE ANLAŞMASI'NIN (OÇA) GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER

Makedonya'da Makedon ve Arnavutlar arasında yaklaşık 8 ay süren çatışmalar sonrasında iki grup temsilcilerinin masaya oturmasıyla başlayan müzakere süreci yaklaşık 2 hafta sürmüş ve 13 Ağustos 2001 tarihinde Ohrid Çerçeve Anlaşması (OÇA) imzalanmıştır⁵. Bu çerçeve anlaşması ile Anayasada yapılacak değişiklikler için yol haritası

⁴ Bu tarih Makedon hükümeti tarafından Ulusal Yas Günü ilan edilmiştir.

⁵ Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın orijinal tam metni için bkz. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf (E.T. 12.03.2016)

çıkartılmış ve Arnavutlar lehine yarı ortaklık niteliğinde (semi-consocietional) (Mandacı, 2007: 5-24) bir yapı tasarlanmış, bunun için de bir zaman çizelgesi hazırlanmıştır. OÇA, ülkenin iki büyük Makedon partisi olan VMRO-DPMNE⁶ ve SDSM (Makedonya Sosyal Demokrat Birliği)⁷'nin liderleri ve iki büyük Arnavut siyasi partisi olan DPA ve PDP'nin liderleri ile anlaşmanın uluslararası garantörleri olarak ABD özel temsilcisi Jhames Pardew, AB özel temsilcisi Fransoa Leotar ve Makedonya Cumhurbaşkanı tarafından Makedonya'nın başkenti Üsküp'te imzalanmıştır.

OÇA ile öncelikle Anayasada kullanılan bazı terimlerde değişiklik yapılması istenmektedir. 'Makedon halkı', 'milliyetler', 'azınlıklar' terimleri yerine 'nüfusun çoğunluğu', 'çoğunlukta olmayan topluluklar' sözcükleri kullanılacaktır. Bu şekilde düşünsel anlamda grupların birbirlerini ötekileştirmesinin önüne geçilmeye, devletin içinde yaşayan gruplar arasındaki tek farkın nicelik olması, etnisite ve etnik milliyetçilikten mümkün olduğunca uzak durmalarının sağlanması amaçlanmaktadır (Gülboy, 2012:108).

OÇA polis gücünün Makedon hâkimiyetinden çıkarak diğer toplumlara da içine alacak biçimde genişletilmesini ve bu bağlamda 2002 ve 2003 yıllarında azınlıklardan, kendi nüfuslarının yoğun olduğu bölgelerde görev yapmak üzere senede 500 kişinin polis gücüne katılmasını şart koşmaktadır. Oluşacak bu yeni polis gücü için ABD, AB ve AGİT finansal, teknik, eğitim desteğini sağlamayı garanti etmişlerdir. NATO'da Arnavutların elinde bulunan silahların toplanması konusunda sorumluluğu üstlenmiştir (Mandacı, 2007: 6).

Ohrid Anlaşması'nın özellikle etnik kimliklere saygı ve etnik yapıların temsili konusunda getirdiği tüm olumlu uygulamalara rağmen, anlaşma metninin sadece İngilizce olarak hazırlanmış olması, Makedonca ve Arnavutça resmi kopyalarının olmaması bir diğer tartışma konusudur. Bu durum anlaşmanın sadece AB ile ABD baskısı sonucu imzalandığı ve Makedon ve Arnavutlarca tam olarak

⁶ Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedon kökenli en önemli siyasi partisi VMRO-DPMNE'dir. Parti 1990 yılında kurulmuşsa da köken olarak 1930'lara kadar gitmektedir. Parti kendisini temel olarak Avrupalı bir özde ve Hristiyan demokrat olarak tanımlamaktadır.

⁷ SDSM, mecliste temsil edilen en büyük Makedon partilerinden biridir.

benimsenmemiş olduğu eleştirilerine neden olmaktadır (Rocha, 2003). Ancak sadece İngilizce hazırlanmasının arkasındaki gayenin farklı dillerde oluşabilecek anlam farklılıklarını önlemek olduğu da düşünülebilir (Gülboy, 2012: 108-109).

Anlaşmada “tüm Makedonya vatandaşlarının çıkarlarına ve etnik kimliklerine saygı duyarken, sivil toplumun barışçıl ve uyumlu gelişimini destekler” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeyle etnik temelli bir devlet anlayışından vatandaş temelli bir devlet anlayışına geçişin hedeflendiği görülmektedir. Temel prensip olarak siyasi amaçlar için şiddet kullanımı ve etnik sorunlarda bölgesel çözümlerin reddedildiği belirtilmektedir. Ayrıca devletin çok-etnikli karakterinin garantisi için yerel yönetimlerin güçlendirilmesi de önerilmektedir (<http://ec.europa.eu/enlargement...>, 2016; Gülboy, 2012: 109).

OÇA’nda öngörülen düzenlemelerle, bir belediyede çoğunluğu oluşturan topluluk, Makedon dilinin yanı sıra, kendi anadilini ve bayrağını da kullanma hakkı elde edecektir. Bunun yanı sıra OÇA’nın hükümlerinde yerel yönetimlere geniş yetki devrinin olduğu ve önemli mali olanakların sağlandığı da görülmektedir. Ayrıca çerçeve anlaşmasında, azınlıklara ilişkin yapılacak anayasa ve yasa değişikliklerinin Meclis’te onaylanmasında, salt çoğunluk veya üçte iki çoğunluğun yanı sıra ikinci bir oylama yapılması ve bu oylamada azınlık temsilcilerinin salt çoğunluğunun da alınması (Badinter prensibi⁸) hükümleştirilmiştir ([http://www.mfa.gov.tr/...](http://www.mfa.gov.tr/), 2016). Ayrıca kültür, dil, eğitim, kişisel belgeler, sembollerin kullanımı, maliye, seçimler, Üsküp ve tüm belediyelerin sınırları konularında azınlık oylarında çoğunluk aranması ilkesi geçerli kılınmıştır. Komisyonun başkanlığını yapan Robert Badinter’in Anayasanın hazırlanması sırasındaki katkılarından dolayı Anayasa’da yer alan

⁸ Batılı devletler Ohrid sürecinin sağlıklı işlemesi adına çaba göstermişlerdir. Bu açıdan en etkili arabuluculuk Fransız Anayasa Profesörü Robert Badinter tarafından yürütülmüş ve Avrupa Topluluğu’nun Yugoslavya’dan ayrılan cumhuriyetlerinin tanınması için gerekli kriterleri belirleyen komitenin de başkanı olmuştur. Bir etnik azınlığın ki, bu sayı olarak sadece Arnavutları kapsamaktadır, kültürel haklarını ilgilendiren bir kararın ulusal ve yerel seviyede tesisinin azınlık temsilcilerinin onayı olmadan imkânsız olmasına dair ilke Badinter ilkesi olarak ifade edilmektedir (Mandacı, 2012: 223).

etnik çoğunluğun oyu, genişletilmiş yerel yönetim hakları ve ademi-merkezleşme yönündeki maddeler Badinter Prensipleri olarak anılmaktadır (<http://ec.europa.eu/enlargement/...>, 2016; Gülboy, 2012: 109).

Anlaşmanın 3. Maddesinde bir yıl içerisinde belediyelerin sınırlarının tekrar çizilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca kamu kuruluşlarında istihdam da etnik azınlıklara hassasiyet gösterilmesi düzenlemiş ve hükümetin elindeki bazı önemli yetkiler yerel yönetimlere aktarılmıştır. Yeni anayasal düzenlemelerle Arnavutların çoğunluk olduğu şehirlerde kültürel özerklik ve hatta bir dereceye kadar siyasal otonomi oluşması şansı ortaya çıkmıştır (<http://ec.europa.eu/...>, 2016).

Eğitim alanında getirilen en önemli düzenlemeler azınlıklara kendi dillerinde eğitim hakkı, üniversite seviyesinde eğitim için devlet desteği sağlanması ve devlet üniversitelerine girme de pozitif ayrıcalıklar elde etmeleridir. Anlaşmanın 6. Madde ile “nüfusun % 20’si tarafından konuşulan herhangi bir dilin de devletin resmi dillerinden kabul edilmesi” düzenlemesi getirilmiştir. Ancak devletin resmi dili Makedonca olarak kalmış bu düzenleme sadece Makedonya’nın iç kurumları için geçerli kılınmıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerde nüfusun % 20’sinden fazlasının kullandığı bir dil, Makedonca yanında resmi dil olarak o yerel yönetimde kullanılabilir (http://ec.europa.eu/enlargement/..., 2016; Tufan, 2015: 6-31; Gülboy, 2012: 110).

Anlaşmanın 19. Maddesine göre Makedonya Cumhuriyeti’nde din özgürlüğü garanti altına almıştır. Yine bu çerçevede Anlaşma’nın 48. Maddesi’ne göre, Makedonya’da yaşayan tüm azınlıkların etnik, dilsel, kültürel ve dinsel kimliklerinin korunması Makedonya Cumhuriyeti’nin temel sorumluluğu olarak ifade edilmiştir. 56. Maddesi’nde ise Makedonya’nın ve Makedonya’da yaşayan tüm azınlıkların tarihi ve sanat zenginliklerinin, hukuki durumu ne olursa olsun mal varlıklarının korunması, geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi garanti altına almıştır. Anlaşma’nın 78. Maddesi’nde ise Makedonya Parlamentosu’nun yapısı belirlenmiştir. Buna göre Parlamento çatısı altında topluluklar arası ilişkileri düzenleyecek bir Komite kurulması ve bu komite de Makedon ve Arnavutların 7 üyeye, ayrıca Türk, Ulah, Romen ve diğer iki toplumdan da birer üye olmak üzere 5 üyeye temsil edilmeleri kararlaştırılmıştır. Yine Anlaşmaya göre etnik

ayrım yapmaksızın güvenlik konseyinin diğer üyelerini de seçmekle görevli Makedonya Cumhurbaşkanı, Makedonya Güvenlik Konseyi'nin de başkanıdır (http://ec.europa.eu/enlargement/_..., 2016).

Bu çerçevede OÇA'da öngörülen anayasa değişikliklerine ilişkin sürecin başlatılmasına Makedonya Parlamentosu'nda 6 Eylül 2001 tarihinde yapılan oylama sonucunda karar verilmiş ve değişiklikler 16 Kasım 2001'de oy çokluğuyla kabul edilmiştir. Nihayetinde ülkede aylarca süren istikrarsızlık/iç savaş son bularak olağan sürece/normal hayata dönülmeye başlanmıştır.

168

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

4. OHRİD SONRASI SÜREÇTE İSTİKRARIN TESİSİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasının ardından ilk dönemde yasama faaliyetlerinin, hükümetlerin tarım, çevre, enerji, savunma alanlarında reformlarının yanı sıra ülkenin AB ve NATO üyeliği için gerekli hazırlıkların da devam ettiği görülmektedir (Koneska, 2014: 73). Ama temel sorun ülke içerisinde etnik gerilime de neden olan Arnavutların talepleri bağlamındaki sorunların giderilmesidir. Bu konuda önemli gelişmeler yaşanmış olmakla birlikte ülkede etnik gerilim tam anlamıyla da son bulmamıştır. Bunun iki yönlü değerlendirilmesi gerekir. Bir yönü Arnavutların OÇA çerçevesinde birçok hak kazanımını elde etmiş olmalarına rağmen yeterli görmemeleri ve özellikle süreçlerin çok yavaş ilerlemesi ve bazı noktalarda henüz adımların yeterince atılmamasından duyduğu endişeleridir. İkinci yönü ise Arnavutça'nın çeşitli koşullara bağlı olarak resmi dil olması ve Arnavutların kamuda daha fazla yer almaya başlamalarıyla Makedonların artan rahatsızlığı ve bunun da Makedon milliyetçiliğini tetiklemesidir. Bu iki yön de OÇA'nın uygulanma sürecini zorlaştıran unsurlardır. Uluslararası aktörlerin garantörlüğüne rağmen OÇA'nın hedeflerinin istenilen seviyede ilerlemediği görülmektedir. Arnavut siyasi elit bu noktada OÇA'nın Makedonlarca yeterince içselleştirilmediği/benimsenmediği eleştirilerini getirmektedir. Arnavutlar OÇA'nın ülkenin genelinde bir hukuki anlaşmadan ziyade bir değerler belgesi olarak görülmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak bu şekilde ayrışmanın ortadan kalkacağını aksi durumda ise ayrışmanın keskinleşerek yeni gerilimlere yol açacağını ifade etmektedirler. Arnavutların ülke

yönetiminde ve kamuda daha fazla yer bulmaları, Makedon milliyetçiliğini etkilediği gibi Arnavutların da birbirlerine daha çok kenetlenerek Arnavut milliyetçiliğinin daha da güçlenmesine etkide bulunduğu gözlenmektedir. Makedonların her fırsat da OÇA'nın uygulanmasına dair kısıtlamalara başvurmaları Arnavut ayrılıkçıların da seslerini yükseltmelerine neden olmaktadır. Bu çerçevede devlet bütçesindeki paylaşım önemli bir tartışma konusudur. Arnavutlar devlet bütçesinde kendilerinin yararlandığı payların çok düşük olduğunu bu nedenle Arnavut diasporasının ekonomik katkısının öneminin halen büyük olduğunu vurgulamaktadırlar. Tüm bu süreçler milliyetçi söylemleri arttırmakta ve beraberinde "Büyük Arnavutluk" ya da "Doğal Arnavutluk" diye isimlendirilen Kosova ve Arnavutluk sınırında yoğunlaşan Makedonya Arnavutlarının Kosova ve Arnavutluk ile birleşecekleri ulusçu projeyi dile getirmelerine fırsat doğurmaktadır⁹ (Emin, 2014: 30-31).

OÇA'nın temel amacı, bir yandan Arnavutların bir kısım taleplerinin karşılanarak rahatsızlıklarını gidermek diğer yandan da Makedonların ülkenin parçalanacağı yönündeki endişelerini gidererek gerilimi ortadan kaldırmaktır (Bieber, 2005: 108). Ancak Ohrid sonrası süreç değerlendirildiğinde, OÇA çerçevesinde kabul edilen Anayasada belirtilen düzenlemelerin süreç içerisinde tamamen gerçekleştirilmediği, gerçekleşenlerinde olması gerekeni karşılamadığı ve bu durumun da hem Makedonları hem Arnavutları huzursuz ettiği söylenebilir. Bunlar örneklendirilecek olursa ilk olarak kamu kurumlarında temsil ile başlanabilir. Anayasa çerçevesinde "her azınlığın nüfus oranına göre kamu kurumlarında temsili" hükmü olmasına rağmen bu konuda önemli bir başarı sağlanamamıştır. Hatta azınlık nüfusunun işsizlik oranı içerisindeki paylarının çok yüksek olduğunu dikkate alınarak genel işsizliğin % 30'ları geçtiği tespit

⁹ Balkanlardaki sorunların tam anlamıyla çözülememesinde etkili olan unsurlardan biri özellikle Arnavut ve Sırp toplumlarında ön plana çıkan geçmişteki deneyimlerinin de etkisiyle "Büyük Arnavutluk" ve "Büyük Sırbistan" devleti kurma ideaları ve hayalleridir. Bu idea/istek Makedonya'da yaşayan Arnavutlar tarafından bölgedeki diğer Arnavutlara göre daha fazla dile getirilmektedir. Bu konuda yapılan analiz ve çalışmalarda bunun nedeni olarak Makedonya'da yaşayan Arnavutların 1991'de kurulan Makedonya Cumhuriyeti'ni ülkede kendilerini görmezden gelen politikaların da etkisiyle tam olarak içselleştiremedikleri ifade edilmektedir.

edilmiştir (Dehari, Todhri, 2015: 41,48). Özellikle kamu görevlerinde temsilde küçük azınlık gruplarının durumunun daha da kötü olduğu görülmektedir.

OÇA imzalandıktan sonraki süreçte 2004 yılında âdemi-merkezleşme alanındaki yasama sürecinde de problemler doğmuştur. Belediye sınırları etnik nüfuslara göre yeniden belirlenmiş ve belediye sayısı da azaltılmıştır. Bu konu ülke genelinde özellikle akademik alanda tartışmalara neden olmuştur, zira Çerçeve Anlaşma'da etnik sorunların teritoryal çözümlerini yasaklayan düzenleme (1. Madde) yer almaktadır ve belediyelerde yapılan bu değişiklik ilgili maddenin ihlali olarak değerlendirilmiştir. Bu aynı zamanda ülkenin çok etnikli yapısına zarar verme ve Arnavutların kuzeybatı bölgesinde yoğunlaşmasına neden olarak ülkeyi kutuplaştırmaya yol açabilecektir. 2007 yılında ise etnik ilişkiler komisyonunun kurulmasının ertelenmesi nedeniyle Arnavutları temsil eden Demokratik Bütünleşme Birliği partisinin Parlamento çalışmalarını boykot ettiği ancak hükümetin bu süreci tekrar ele alması ile boykotun sona erdiği görülmektedir (Gülboy, 2012: 111). Bir diğer Arnavut siyasi temsilcilerinin Parlamento boykotu ise, Makedonları temsil eden partilerin özerk Arnavut bölgelere yol açar düşüncesiyle yerel yönetimlerle ilgili yasayı geçirmek istememeleri nedeniyle gerçekleşmiştir. Oluşan krize AB Yüksek Temsilcisi Javier Solana müdahale etmiştir.

Ohrid sürecinde üzerinde en çok tartışılan konu anadilde eğitim ve çifte çoğunlukla karar alma prensibi değil, sembolik karakterli Kilisenin statüsü ve yerel yönetimlerle ilgili uygulamalar olmuştur. Bunun altındaki temel etken de Makedon politikacıların ulusal kimliklerinin tehlikede olduğu şeklindeki manipülasyonlarıdır. Yine bu süreçte Arnavutların çoğunluk prensibi ve yerel yönetimlerle ilgili düzenlemelere çok önem verdikleri görülmektedir. Çünkü bu düzenlemeler ile Arnavutlara onayladıkları yasaları geçirme ve onaylamadıklarını veto etme gücünü vermekteydi (Brunnbauer, 2002: 17). Makedonya'da yerel yönetimlerin yapısı ve temsil konusu iç istikrarsızlığı ve çatışmaların temel nedenlerinden biridir. Bu nedenle ülke siyasetinin oluşmasında da temel belirleyiciliğe sahiptir. 2001'deki etnik çatışmalarda temel ifade edilen sorun Arnavutların hukuki statülerinin düzeltilmesi ve kamu alanında temsil oranlarının artırılmasına yönelik talepleridir. Tüm bu taleplerin en belirginleştiği alan yerel yönetimlerdir ve 1990'lı yıllardan sonra bütün Balkanlar'da

olduğu gibi Makedonya'da da bu konuda yapılan reformlar çok yavaş ilerlemiştir. Oysaki yerel yönetimler temelinde taleplerin karşılanması ve böylelikle yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ülkenin iç dengesini, istikrarını ve demokratikleşme sürecini olumlu anlamda etkileyecek, gerilimlerin ortaya çıkma olasılığını düşürecektir. Bu faktörlerinde bilinciyle OÇA ile garanti altına alınmış olan yerel özyönetim süreçleri yavaş da olsa yürütülmeye devam etmektedir (Emin, 2014: 23; Ordanoski, Matovski, 2007: 48-50).

2001'de ülkede yaşanan etnik çatışmaların ardından imzalanan OÇA ile Makedonya'da etnik temelli siyasetin etkisini kaybedeceği umut edilmiştir. Ancak OÇA'nın uygulanma sürecinden kaynaklı problemlerin yanı sıra OÇA'ya dönük etnik gurupların farklı algılamalarının kendi milliyetçiliklerini tetiklemesiyle etnik temelli milliyetçi akımlar varlığını devam ettirmiştir. Makedon milliyetçiliğinin 2006'dan itibaren yükselmesinde milliyetçi Makedon partisi VMRO'nun bu tarihte seçimleri kazanması etkili olmuştur. Başbakan Nikola Gruevski'nin politikaları çoğu zaman Makedonya'da olduğu kadar bölge ve AB ülkelerinde de tepkiyle karşılanmıştır. Ayrıca milliyetçiliğin yükselmesi beraberinde seyrek de olsa küçük ölçekli gerilim/çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur (<http://www.freedomhouse.org/...> 2014). Bu durum 2001'den bu yana Makedonya'da etnik temelli algının değişmediğini ve istikrar temelli dengenin de hali hazırda henüz tesis edilemediğini göstermektedir. Aslında 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde İmer Selmani isimli Arnavut kökenli adayın Makedonlardan da oy alması ve en fazla oy alan ikinci aday olarak kayıtlara geçmesi ilk defa etnik bölünmüşlüğü aşacak bir olay olarak değerlendirilmiştir. Ancak adayların kısa sürede etnik milliyetçi söylemlere geri dönmeleriyle yeşeren bu umutlar da rafa kalkmıştır. Makedon siyasetinde önemli yere sahip ülkedeki iki önemli partiden biri olan aşırı milliyetçi VMRO ile daha ılımlı ve sosyal demokrat kökenli olan SDSM arasındaki ciddi ideolojik farklılıklardan kaynaklı gerilimlerde ülke siyasetini zorlamaktadır. Ayrıca maalesef gerek Makedon gerekse Arnavut siyasetçilerin siyasi rant veya kısa vadeli çıkarlar uğruna etnik söylemlere oynamaktan çoğu zaman çekinmedikleri ve bunun da ülke de gerilimini arttırdığı görülmektedir (Emin, 2014: 25-26).

Makedon milliyetçiliği özellikle OÇA sonrasında bir ivme kazanmıştır. Ayrıca Makedon ulusunun Yunan ulusu ile yaşadığı tarihsel ve kimlik boyutundaki tartışmaları bu milliyetçiliği arttıran

bir diğer faktördür. Aynı faktör ise Arnavut milliyetçiliğini Makedonlara karşı körükleyen bir nitelik arz etmektedir. Bölgesel ve uluslararası baskılara da bir tepki olarak Makedonya Hükümeti, ülkede Makedon kimliğini aşırı derecede vurgulamaya çalışmaktadır. Bunun en önemli göstergelerinden biri Hükümetin başkentte yürütmeye başladığı Üsküp 2014 adlı çevre düzenleme projesidir ("Macedonia:..., 2011: 23). Bu projenin amacının şehre daha fazla bir anıtsal görünüm vermek olduğu ve köklü Makedonya tarihini göstermek olduğu belirtilmekteyse de asıl hedef Üsküp'ün merkezi noktalarına Makedon tarihine ait olduğu iddia edilen şahsiyetlerin heykellerini yerleştirerek Makedon kimliğini daha görünür kılmaktır. Ancak bu heykeller şehre estetik bir katkı sağlamaktan ziyade çeşitli semboller içermektedir. Bu durum da ülke içerisindeki etnik gerilimi arttırıcı bir sonuç doğurmaktadır. Zira heykellerin hem sayıca fazlalığı hem tercih edilen heykellerin tüm etnik grupları kapsamaktan uzaklığı bölge insanının yanı sıra yabancılardan da olumsuz tepkiler almaktadır (Emin, 2014: 26-27).

OÇA'a rağmen ülke genelinde Makedon ve Arnavutlar arasındaki çatışmalarda tamamen ortadan kalmış değildir. Örneğin Nisan 2015 tarihinde 40'a yakın etnik Arnavut, Kosova sınırına yakın Arnavutların çoğunluk olduğu Goşintse köyünde polis karakolunu ele geçirmiş ve Makedonya'da Arnavut devleti kurma talebinde bulunmuştur. Bu tarihten kısa bir süre sonra da büyük çoğunluğunu Makedon, Arnavut, Sırp, Türk, Roman ve diğer etnik nüfustan insanların yaşadığı Kumanova kentinde de çatışmalar yaşanmıştır. Mayıs 2015 tarihinde Makedonya güvenlik güçleri tarafından Sırbistan sınırından 10 km uzaklıkta bulunan bu Kumanova kentinde silah kaçakçılarını yönelik bir operasyon düzenlemiş ve çıkan çatışma da polisler dâhil çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. Makedonya İçişleri Bakanlığı Sözcüsü Ito Kotevski, "yurtdışından gelen silahlı terörist bir grubun devlet kurumlarına saldırı düzenleyeceği yönünde istihbarat aldıklarını ve bunun üzerine bu gruba karşı operasyon gerçekleştirdiklerini" ifade etmiştir. Hükümet bu operasyon sonrasında iki günlük yas ilan ederken Başbakan'da silahlı örgütün devlet binalarına saldırarak ülkenin istikrarını bozmaya çalıştığını söylemiştir (Hürriyet, 2015). Makedonya'nın bu bölgesinde yaşanan gerilim nedeniyle yerel Arnavut etnik nüfus, Sırbistan'ın Arnavutların yaşadığı Preşevo bölgesine göç etmeye başlamıştır (Ismayılov, 2016: 2-3).

Bu çatışmaların ve zaman zaman gerilimlerin yaşandığı ve tarafların karşılıklı olarak anlaşmadan kaynaklı memnuniyetsizliklerini ifade ettiği ortamda OÇA uygulaması 17'nci yılını geride bırakmaktadır. OÇA sadece Makedonya iç siyaseti açısından değil Makedonya'nın bölge ülkeleri ve uluslararası örgütlerle özellikle AB'yle ilişkileri açısından da büyük önem taşımaktadır. AB OÇA'dan kaynaklı gelişmeleri izlediğini sıklıkla dile getirmektedir. Ayrıca OÇA, genel çerçevede çatışmaları da durdurucu etkisi dikkate alındığında olumlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Sadece Arnavut ve Makedon topluluklar değil Türkler gibi nüfus oranı daha düşük topluluklarda bu süreci olumlu bir adım olarak görmektedir (Hüsrev Emin, 2016). Örneğin bu konuda 1998-2008 yıllarını kapsayan Makedonya'da OÇA'a duyulan güven bağlamında bir saha araştırması yapılmış ve akademik bir yayımla da sonuçları paylaşılmıştır. Bu çalışmaya göre araştırmaya katılan beş kurumda (hükümet, parlamento, kamusal hizmetler, polis ve yargı) OÇA'ya yönelik genel güven düzeylerinin 2001 yılından sonra önemli ölçüde arttığı tespit edilmiştir. Genel çerçevede en büyük değişiklikler, hükümete, parlamentoya ve kamu hizmetine olan güven olgularında gözlemlenmiştir. Polis ve yargı kurumlarında ise çok iyi düzeyde değildir. Nüfusun etnik Arnavut bölümünün kurumlara duyduğu güven, 2001 sonrası dönemde en yüksek büyümeye sahip olmuştur. Etnik Arnavutlar arasında kurumsal güvenin artmasının en olası açıklaması, OÇA'nın uygulanmasının Arnavutlar içerisinde Makedon devletinin siyasi kurumlarına yönelik algıları üzerinde olumlu bir etki yaratmasıdır. Bunun temelinde ise Arnavutların OÇA ile kendilerini çatışmanın kazananı olarak görmeleri ve Anlaşma'nın onlara daha fazla kontrol duygusu ve Makedon siyasal sistemine daha fazla dâhil olma hissi vermesidir (Aleksavska, 2015: 73). Ancak tüm bunlara rağmen OÇA, tam anlamıyla ne Arnavutları ne de Makedonya'daki diğer etnik grupları memnun edebilmiş değildir. Özellikle uygulamadan kaynaklı sorunlar ve sürecin yavaş gittiği yönündeki eleştiriler başta Arnavutlar olmak üzere azınlıkta kalan tüm etnik gruplarca dile getirilmektedir. Bu eleştiriler Arnavutlar arasında da bölünmelere yol açmaktadır. Örneğin Makedon siyasi hayatının yeni Arnavut partisi BESA (Ahde Vefa) koalisyonlarda yer alan mevcut Arnavut partilerini OÇA'nın uygulanmasından kaynaklı eksiklik ve yavaşlığı yeterince dile getirmediikleri gerekçesiyle eleştirmektedir (Memedi, 2016). Arnavutlar, anlaşmada güvence altına alınan hakların yeterli olmadığı ve tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini savunurken, diğer etnik gruplar, örneğin Türkler) OÇA'nın yalnızca Arnavut azınlığın

haklarını garanti altına almasından kaynaklanan şikâyetlerini ifade etmektedirler (Paul, 2011; Trajkovski, 2012). Özellikle Türkler arasında OÇA'nın Makedonya'da iki milletli bir devlet algısı yarattığı eleştirisi dile getirilmektedir (Beki, 2016).

Ohrid Çerçeve Anlaşması sonrası süreçte Makedonya'da istikrar temelinde yapılan analizlerde şu noktanın da dikkate alınması gerekir. OÇA'nın öncelikli amacı 2001'deki mevcut çatışmanın tırmanmasını durdurmak ve o süreçte barışı sağlamaktır. OÇA'nın ikinci önemli amacı da şiddeti üreten, diğer bir deyişle etnik gruplar arası uzlaşmayı ortadan kaldıran ülkenin yapısal eksikliklerini gidermektir. Aradan geçen sürede OÇA çerçevesinde düşmanlıkların sona ermesi, af ve silahsızlanma, âdemi merkezîyet, devlet kurumlarında azınlıkların adaletli temsili, parlamento güvenceleri, üniversite eğitimi, dil kullanımı ve semboller konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Böylelikle Makedonya'nın toprak bütünlüğü ve üniter devlet karakteri korunmuştur (Blazhevskaja, 2016). Ayrıca bu anlaşma üzerinde tarafların kararlılıkla durması AB ve ABD tarafından önemsenmektedir. Hiçbir ekonomik program siyasi istikrar olmadan ülkeye ilerleme getirmemektedir. Ülke içerisinde siyasi istikrar sağlanırsa ekonomik alanda da AB beklentilerini karşılayabilecek önemli adımlar atılabilecek ve bu adımlar AB üyeliğinin yanı sıra NATO üyeliği konusunda da etkili olacaktır (Bajrami, Iseni, 2014: 217).

SONUÇ

Etnik, dilsel, dinsel ve kültürel çerçevede heterojen bir yapıya sahip olan Makedonya'nın ekonomik ve siyasi anlamda yapısal sorunları henüz gideremediği görülmektedir. Coğrafi olarak çok küçük olmasına rağmen bu kadar çok çeşitliliği bir arada bulundurması Makedonya'daki gerilimlerin en önemli gerekçelerinden biridir. Bu durum ülke içerisinde özellikle iç siyaset alanında rekabeti, egemenlik mücadelelerini, güçlü milliyetçilikleri ve beraberinde gerilim ve çatışmayı getirmektedir.

Makedonya iç siyasetini belki de en fazla belirleyen faktör Arnavut ve Makedonlar arasındaki etnik rekabet ve gerilimdir. Bir taraftan çoğunluk olan Makedonların diğer Balkan uluslarında olduğu gibi milliyetçi ve popülist söylemlere başvurması öte yandan Arnavutların

OÇA çerçevesinde elde ettikleri kazanımları yetersiz bulmaları neticesinde Makedonya'da istikrarın tam olarak tesis edilemediği görülmektedir. Ayrıca Makedonya'da Arnavutların Kosova ve Arnavutluk sınırlarına yakın yerlerde yoğunlaşmaları oluşacak bir gerilimin kısa sürede bölge ülkeleri de içerisine çekmesine ve bölgesel bir tehlikeye dönüşmesine yol açma potansiyeli taşımaktadır.

OÇA, Makedonya'nın hem siyasi yapısını ve hem de demokratikleşme sürecini derinden etkilemiştir. OÇA sonrası süreçte zorluklar, belirsizlikler ve tam olarak karşılanmayan talepler olmakla birlikte eskiye oranla azınlık haklarının iyileştirildiği, özellikle yerel yönetimlerin daha fazla özerklik kazandığı ve dil özgürlükleri konusunda ciddi adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak yukarıda da özetlendiği üzere, OÇA sonrası süreçte hedeflenen düzenlemeler tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle tarafların memnuniyetsizlikleri de devam etmektedir. Dolayısıyla bu süreç Ohrid üzerinde yeniden bir gözden geçirmenin yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu gözden geçirme süreci Makedonya Cumhuriyeti'nin siyasi ve sivil mekanizmalarında kısmen başlatılmıştır, ancak aralıklarla yaşanan gerilimlerin büyümeden bir an önce son bulması ve ülke içerisindeki istikrarın tam anlamıyla sağlanması adına bu süreçte kararlılıkla durulması, hızlandırılması ve gerekirse uluslararası yapıların da desteğinin alınması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Adamson, Kevin; Dejan Jovic (2004). "The Macedonian-Albanian political frontier: the re-articulation of post-Yugoslav political identities". *Nations and Nationalism*, 10 (3), 293-311.

Aleksovska, Marija (2015). "Trust in Changing Institutions: The Ohrid Framework Agreement and Institutional Trust in Macedonia". *East European Quarterly*, 43 (1) : 55-84.

Bajrami, Demush ve Arburim Iseni (2014). "The Challenge of (Non) Implementation of the Ohrid Framework Agreement in The Republic of Macedonia". *European Scientific Journal*, 10 (10), 203-218.

Beki, Süleyman (2016). ENSAR Derneği Başkanı, kendisiyle 29 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

Bell, Imogan (2003). *Central and South Eastern Europe 2004*. UK: Routledge.

Biberaj, Elez (1998). *Albania In Transition: The Rocky Road To Democracy*. Westview Press: Boulder.

Blazhevska, Irina Cudoska (2016). Faculty of Political Science and Diplomacy, FON-University, Skopje, Macedonia, Irina Cudoska Blazhevska ile 30 Kasım 2016 tarihinde yapılan mülakat.

Brunnbauer, Ulf (2002). "The Implementation of the Ohrid Agreement". *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, Centre for the Study of Balkan Societies and Cultures (CSBC) University of Graz, 1, <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (Erişim Tarihi 30.01.2016)

CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (Erişim Tarihi 13.03.2016).

Dehari, Fatmir; Fiona Todhri (2015). "Unemployment in Ethnic Groups in Macedonia, Ohrid Agreement Kicevo's Case". *Anglisticum Journal (IJLLIS)*, 4 (1), 41-48.

Emin, Hüsrev (2016). MATUSİTEB Genel Başkanı olarak kendisiyle gerçekleştirilen 29 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen mülakat

Emin, Nedim (2014). "Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu", *Seta Rapor*, http://file.setav.org/Files/Pdf/20141030171352_makedonya-siyasetini-anlama-kilavuzu-pdf.pdf (Erişim Tarihi 22.02.2016)

Erol, Mehmet Seyfettin (2007). "Makedonya Sorunu'nun Temel Dinamikleri". *Balkanlar El Kitabı, Cilt II-Çağdaş Balkanlar*, Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ (Der.), Ankara: Karam&Vadi Yayınları.

Gülboy, G. Pınar (2012). "Makedonya'da Arnavut-Makedon Çatışması ve Ohrid Anlaşması". *Türkiye-Makedonya İlişkileri*, Yeliz Okay, Tuncay Babalı (Eds.), İstanbul: Doğu Kitabevi, 101-116.

Hürriyet, "Makedonya'da UÇK çatışması", 11 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/makedonya-da-uck-catismasi-28969481> (Erişim Tarihi: 23. 04. 2016)

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf (Erişim Tarihi 12.03.2016).

http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/macedonia#.U3_H2NJ_s1Y (Erişim Tarihi 23.07.2014)

<http://www.mfa.gov.tr/makedonya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (Erişim Tarihi 15.03.2016).

http://www.servat.unibe.ch/icl/mk00000_.html (Erişim Tarihi 23.12.2015)

Ismayılov, Elnur (2015). "Makedonya: Batı ile Rusya'nın Çıkarlarının Çakıştığı Yeni Bir Saha Mı?", *Bilgesam Analiz Avrupa*, No 2016, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-66-20150526371216.pdf> (Erişim Tarihi 14.01.2016).

Koneska, Cvete (2014). "After Ethnic Conflict-Policy-making in Post Conflict Bosnia and Herzegovina and Macedonia", *Southeast European Studies*, England.

Kotsevski, Sreten (2014). "Yerel Seviyede Etnik Topluluklar Hakları Gerçekleşmesi Ve Korunması - Deneyimler ve Öneriler", *OSCE*, Üsküp.

Kut, Şule (2005). *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

"Macedonia: Ten Years After The Conflict", *International Crisis Group, Europe Report No.212*, 11 August 2011.

Maliki, N. (2006). "Balkanlar: Makedonya'nın Yeni Düzeni: Ohri Çerçeve Anlaşması'nın Beşinci Yıldönümü". *Düşünce Gündem Dergisi*, 30.

Mandacı, Nazif (2007). "Turks of Macedonia: Travails of the 'Smaller' Minority". *Journal of Muslim Minority Affairs*, 27 (1), 5-24.

Mandacı, Nazif (2008). "Makedonya Cumhuriyeti'nde Arnavut Makedon Etnik Çatışması ve Ohri Süreci", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mandacı, Nazif (2012). "Makedonya". *Çağdaş Balkan Siyaseti*, Murat Necip Arman, Nazif Mandacı (Eds.), Ankara: Gazi Kitabevi, 205-234.

Memedi, Recep (2016). BESA parti üyesi, BAP Projesi çerçevesinde Makedonya'da gerçekleştirilen saha çalışmasında kendisiyle gerçekleştirilen mülakat (29 Kasım 2016).

Netkova, Bilyana P. "Makedonya Anayasasına Göre Milliyetlerin Durumu ve Hakları", Erol Tufan (çev.), 207-208, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/guneydogu/article/view/1080/869>, (Erişim Tarihi 23.10.2014).

Ohrid Çerçeve Anlaşması'nın orijinal tam metni, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf (Erişim Tarihi 12.03.2016)

Ordanoski, Sašo; Aleksandar Matovski (2007). "Between Ohrid and Dayton: The Future of Macedonia's Framework Agreement". *Südosteuropa Mitteilungen*, 4, 48-50.

Paul, Amanda (2011). "Macedonia's EU, NATO dreams: Forever deadlocked?", *Today's Zaman*, <http://www.todayszaman.com/columnist-238662-macedonias-eu--nato-dreams--forever-deadlocked.html>, (Erişim Tarihi 25.09.2013).

Poulton, Hugh (1995). *Who are the Macedonians?*. UK: C.Hurst and Co.

Poulton, Hugh, (1993). *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar Çatışan Devletler*. İstanbul: Sarmal.

Rocha, Inma Perez (2003). "Macedonia after the Ohrid Agreement". *Instituto Galego de Analise e Documentacion Internacional (IGADI)*, http://www.igadi.org/artigos/2003/ipr_macedonia_despois_do_tratado_de_ohrid_us.htm (Erişim Tarihi 21. 03. 2016)

Trajkovski, Miki (2012). "Ohrid agreement faces criticism, 11 years later", *SETimes*, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/08/22/feature-03, (Erişim Tarihi 25.09.2013).

Treneska-Deskoska, Renata (2017). "Accommodating Multilingualism in Macedonia". *Social Inclusion*, 5 (4): 60-68.

Tufan, Şirin (2015). "On Multi-Ethnicity, Multilingualism and Language Policy In The Republic of Macedonia". *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 6-31.

Yerasimos, Stefanos (1994). *Milliyetler ve Sınırlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zahariadis, Nikolas (2003). "External Interventions and Domestic Ethnic Conflict in Yugoslav Macedonia". *Political Science Quarterly*, 118 (2), 259-279.

SUMMARY

The Republic of Macedonia, which declared its independence during the disintegration of Yugoslavia, is a Balkan country in which different ethnic, linguistic and religious groups live together. However, there have been a number of problems between Macedonians, which constitute the majority in the country, and other ethnic groups (Albanians, Bulgarians, Greeks, Turks, Romans, etc.) since the declaration of independence in 1991. These problems, which can be categorized as education in mother language, free expression of ethnic identities, political participation rights on the basis of their ethnic identity, self-governing rights, etc., turned into conflicts in the midst of 1990s and in the early 2000s. These conflicts, notably Tetovo (Kalkandelen) and Skopje, accelerated the process toward the Ohrid Peace Agreement (the OFA).

The OFA is a peace agreement signed on 13 August 2001 between the government of the Republic of Macedonia and Albanian representatives living in this country. The agreement was signed in the city of Ohrid, on the south-west of Macedonia, and got the name of this city. The OFA was forged after a series of interviews with representatives of Albania and Macedonia, called Ohrid negotiations. Besides, the representatives of the European Union and the United States of America took part in the process.

The OFA ended the ethnic conflicts in 2001 in Macedonia, and established a peaceful environment. There have been many changes both in the Constitutional and legal grounds and in the field of ethnic rights in practice since the signing of the agreement. This agreement has brought innovations especially in the use of language in the country. The language or languages spoken by more than 20% of the population in Macedonia have gained official language status along with Macedonian. Currently, this applies only to Albanians. Other ethnic groups in Macedonia cannot benefit from this clause of the agreement (for example, at the local level, Turks can use Turkish as an official language if the provincial councils decide unanimously).

The OFA emphasizes that political violence cannot be used at all, and only peaceful solutions be accepted so that the Republic of Macedonia has a stable and democratic future. The agreement is designed to ensure that civil society develops in peace and harmony for all Macedonian citizens. In this framework, a number of political and constitutional arrangements have been made to meet the equality demands of ethnic Albanians. The OFA have ensured that the Albanian be used as the official language, and provided with university education opportunities for those who speak different languages from Macedonians. In addition, the agreement have required adding the phrase to the Constitution that the state grants rights and responsibilities, and have provide with "equal representation" in public institutions to be one of

constitutional principles. Also, NATO troops gathered weapons of armed groups of Albanians such as KLA thanks to the agreement.

Albanians have gained the right to use their mother tongue in parliaments and courts within the framework of the agreement. In regions where the Albanian population is above 20 per cent, educational and health services and budget planning have been under the control of Albanian local authorities. Also, Albanians have been given the right to use their mother tongue and national symbols in these regions, and 25 per cent of the Macedonian army have been made up of Albanians. Many of the legislative amendments have enacted during the period since the OFA was put in practice. Many of those who left their homes have returned, and some of the settlements damaged in conflicts occurred in 2000 have been partly repaired. During the first five years of the OFA, local governments and municipalities have achieved success in areas of management, finance and structural development. In addition, though insufficient, some steps have been taken regarding the security organization, the ministry of defence, state administration, public administration and public services for those who do not form the majority. Therefore, the OFA has been effective in the political and social field of Macedonia after 2001, and the political and social rights of Albanians, mostly living in Macedonia, have been tried to be corrected. However, the agreement includes other ethnic communities living in Macedonia (especially the Turks, the largest ethnic group after Albanians). There is no ethnic group distinction in the agreement, and only the expression "Citizens of Macedonia" is used. Nevertheless, since the main concern is to have brought to an end conflicts between Albanians and Macedonians, there have been no significant improvements in other ethnic-linguistic and religious minorities.

While the OFA is evaluated as positive and sufficient by the Macedonians in general, Albanians are not fully satisfied with the changes experienced because political debate is still continuing despite that fact the positive developments have been made since the OFA was signed. The Albanians claims that the amendments brought about by the framework agreement are not immediately put into practice, and that the number of Albanians is low in law enforcement and civil servants, and that there are problems about education, cultural and self-government rights. In this context, despite the peaceful environment created by the OFA in Macedonia, it is observed that there have been sporadic troubles and skirmishes in Macedonia since the midst of 2000s. In this process, it is observed that radical and nationalist Albanians have come forward, and they have resorted to violence in the context of federal system rhetoric, or used "Great Kosovo" discourse as a threat.

Consequently, stability in the Balkans is constructed mainly based on agreements like Ohrid, Dayton, and under the supervision and support of

organizations such as the UN, the NATO and the EU. It is clear that a conflict to be emerged in any Balkan country will spread to all Balkans. The OFA has significantly affected political structure and democratization process in Macedonia. Minority rights have been improved; especially, the local governments have gained more autonomy; and serious steps have been taken about language freedoms since the OFA was reached. However, as summarized above, the targeted regulations could not be fully implemented in the post-OFA period, and both sides have dissatisfaction regarding the process. So, a re-examination is essential. This process has been partly initiated by the political and civilian mechanisms of the Republic of Macedonia; however, it is to the point that the process should be accelerated, and international structures should give concrete support to this processes to stop sporadic conflicts before they spread.

COMMENTARY ON "THE MEANING
MAINTENANCE MODEL:
ON THE COHERENCE OF SOCIAL MOTIVATIONS"

Sanem KÜÇÜKÖMÜRLER*, Türker ÖZKAN**

Makale Geliş Tarihi-Received: 15.05.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 27.06.2017

ABSTRACT

Meaning Maintenance Model (MMM) was proposed by Heine, Proulx, and Vohs (2006) in the article named "The Meaning Maintenance Model: On the Coherence of Social Motivations". Additionally, writers were interested in four different motivations and suggested MMM as the underlying motivation among them. However, there is a questionable point in the article. The authors actually selected meaning maintenance motivation as the primary motivation, while it is still possible to select another one as the primary. Thus, questions related with the primary motivation claim are needed to be examined. Is meaning maintenance a primary motive? Is there any other triggering mechanism for meaning maintenance? Or is it possible to track the supports for meaning maintenance as demonstrating another mechanism? In this paper, specifically, the aim is to analyze the claim of 'basic motivation' made by Heine, Proulx, and Vohs (2006) from a different perspective within literature about uncertainty reduction.

Keywords: Meaning Maintenance Model, Uncertainty Reduction, Uncertainty Management, Primary Motivations, Commentary.

* Arş. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, sanemk@metu.edu.tr

** Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, ozturker@metu.edu.tr

“SOSYAL GÜDÜLEMELER BAĞLAMINDA ANLAMI SÜRDÜRME MODELİ” ÜZERİNE BİR YORUMLAMA

ÖZ

Anlamı Sürdürme Modeli (Meaning Maintenance Model (MMM)) Heine, Proulx ve Vohs (2006) tarafından “The Meaning Maintenance Model: On the Coherence of Social Motivations” (Sosyal Güdülemeler Bağlamında Anlamı Sürdürme Modeli) isimli makalede öne sürülmüştür. Yazarlar ayrıca dört farklı güdüleme modeli ile ilgilenmiş ve anlamı sürdürme modelinin diğer dört modelin altında yatan mekanizma olduğunu önermişlerdir. Fakat bu makalede sorgulanabilecek noktalar bulunmaktadır. Yazarlar aslında başka bir güdülemeyi öncü olarak seçebilecekleri halde anlamı sürdürme güdülemesini temel güdüleme olarak seçmişlerdir. Bu nedenle temel güdüleme iddiasının incelenmesi gerekmektedir. Anlamı sürdürme temel bir güdüleme midir? Anlamı sürdürmeyi tetikleyen başka bir mekanizma var mıdır? Ya da anlamı sürdürme güdülemesini destekleyen bulguları başka bir güdülemeyi destekler şekilde takip etmemiz mümkün müdür? Bu yazıda Heine, Proulx ve Vohs (2006) tarafından yapılan temel güdüleme savını belirsizliği azaltma yazınından gelen farklı bir bakış açısıyla incelemek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anlamı Sürdürme Modeli, Belirsizliği Azaltma, Belirsizliği Yönetme, Temel Güdülemeler, Yorumlama.

INTRODUCTION

In the article of Heine, Proulx, and Vohs (2006), Meaning Maintenance Model (MMM) was introduced. This model suggests that human beings are naturally meaning makers. Accordingly people seek meaning around the world, and threats to these meanings lead people to search for a re-gained meaning. In order to support these suggestions, they gave examples from different studies about self-esteem, uncertainty, belongingness, and symbolic immortality. They explicitly stated that these topics in the literature can be accepted as motives according to Baumeister and Leary's (1995) defined conditions for a motivation. However they proposed meaning maintenance as the primary motive among the others by suggesting that it is the only motivation that can be observed within other motivations. As they stated, the other mechanisms may be the candidate as well.

185

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

In this paper, the proposition is to introduce uncertainty reduction motivation for the primary motivation when compared with the meaning maintenance via giving a new perspective on suggestions and examples included in the article of Heine, Proulx, and Vohs (2006). Before giving detailed information about this new perspective, it is needed to introduce the article briefly.

1. WHAT WAS PROPOSED IN THE ARTICLE OF MMM?

Heine, Proulx, and Vohs (2006) defined meaning as linking elements with each other, and they introduced humans' relation with meaning making in their article as follows;

"Human beings are meaning-makers, driven to make connections, find signals in noise, identify patterns, and establish associations in places where they may not inherently exist." (p.89)

Authors introduced the Meaning Maintenance Model (MMM) including three claims which are (1) relations form meaning, (2) people have a tendency to attribute meaning, and (3) fluid compensation works as a way to re-gain meaning when it is threatened. In the first claim, meaning was defined as attributed connections between everything. This "everything" may include self-

related, environment-related, and self-environment interaction-related phenomena. In addition, meaning attribution can be formed with different perceptual and cognitive processes; and lead people to create expected relational units. In the second claim, it was suggested that there is an innate tendency in human nature to attribute meaning. Whenever people form a relation (meaning), they start to find evidences for this relation (meaning). Thus, it can be possible for people to predict and control their environment with this tendency. Lastly, in the third claim, authors suggested that when an attributed meaning is disturbed, a new meaning framework is needed to be found. This was called "fluid compensation model". It was suggested that the fluid compensation does not have to be related with the threatened framework; sometimes compensation (meaning maintenance) in another framework brings a decrease in threat perception toward meaning.

186

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

To illustrate evidences for MMM, authors were interested in different topics within the psychology literature such as self-esteem, uncertainty reduction, affiliative needs, and symbolic immortality. Writers gave examples from these topics as supportive evidences for fluid compensation. These examples include meaning threat followed by (a) self-enhancement (e.g., Baumeister & Jones, 1978 for self-esteem threat; Greenberg et al., 1992 for immortality salience), (b) increased value of worldviews (Doherty, 1998 for uncertainty; Rosenblatt, Greenberg, Solomon, Pyszczynski, & Lyon, 1989 for immortality salience; Tesser, Crepaz, Beach, Cornell, & Collins, 2000 for self-esteem threat), and (c) strengthened group identification or intergroup categorization (Cialdini, Borden, Thorne, Walker, Freeman, & Sloan, 1976 for self-esteem threat; Grive & Hogg, 1999, for uncertainty; McGregor, Zanna, Holmes, & Spencer, 2001 for immortality salience; Tajfel, 1970 for affiliative needs). They suggested that these findings are demonstrations for meaning compensation experienced within a different framework after a meaning threat.

Further, writers were interested in properties of motivations to identify them. Depending on definition of Baumeister and Leary (1995), two properties were examined: satiability and substitutability. Satiability means that a motive can be observed when a need appears, but not observable when saturated as there won't be a need to get more satisfaction. Also, substitutability means that different alternatives can provide satisfaction. Similarities among them

demonstrate the substitutability within a motivation. According to the authors, need for self-esteem, uncertainty reduction, affiliative needs, and symbolic immortality represent these two properties of motivation as meaning maintenance does. Additionally, all of these motivations were also emphasized as representing meaning maintenance. Specifically, all of them were accepted as substitutable under meaning maintenance motivation. It was stated that these motives can be used interchangeably to compensate a meaning threat. However, similarities may point a different mechanism instead of meaning maintenance. Thus, is it possible to look for these similarities from the perspective of another literature such as uncertainty reduction?

2. WHAT IS THE PROBLEM AND POSSIBLE SOLUTION FOR IT?

Suggestions in the article of Heine et al. (2006) are very convincing ideas and evidences can be found in the literature either implicitly or explicitly supporting the meaning maintenance model. However there is a questionable point in their article. The authors select meaning maintenance as a 'basic motive' in humans as well as some other species depending on substitutability among other motives. However, it is possible to suggest that there is (at least) one mechanism that supports substitutability and observable as before than (and possibly triggering) meaning maintenance. This mechanism can be uncertainty reduction.

2. 1. What are Uncertainty and Need to Reduce Uncertainty?

There are different definitions of uncertainty in the literature (e.g., Douglas, 1991; Gudykunst, 1993; Humphreys & Berkeley, 1985; Kagan, 1972; Monat, Averill, & Lazarus, 1972). Depending on all of these different conceptualizations, it is possible to define uncertainty with a broad conceptualization. Uncertainty can be accepted as a perceived difference on a current stimulus that may indicate differences within current relation or possible future outcomes. The difference can be problem at identification or prediction (e.g., novel stimulus). Also, this stimulus can be self (e.g., Sedikides, De Cremer, Hart, & Brebels, 2010), relations (e.g., Knobloch & Solomon, 1999) and environment (e.g., Kahneman & Tversky, 1982) related. At the same

time, certainty means having known, familiar, predictable, or congruent properties of a stimulus. When there is a threat toward certainty, people experience discomfort related with this stimulus. After this experience, people strive to deal with the uncertainty and giving meaning is a way to deal with it.

To make a similar definition with Heine et al. (2006), need to reduce uncertainty can be explained with three claims; (1) there is a tendency to reduce uncertainty, (2) uncertainty reduction strategies help to deal with it, and (3) these strategies may follow a partially predictable path among different frameworks.

188

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

First, there is an innate tendency to solve uncertainties (e.g., Hogg & Abrams, 1993; Kagan, 1972; Van den Bos, 2007; also see Hofstede, 2001; and Van den Bos, 2009). As uncertainty is dangerous, unpredictable and uncontrollable, people need to decrease uncertainties in their lives to survive (e.g., Berlyne, 1962; and Van den Bos, 2009) and fulfill goal attainments (e.g., Jacobson, Weary, & Lin, 2008). As an example for goal attainments; it was found that if a person experiences uncertainties about causal attributions, they need more time and more information in order to fulfill their goals (Jacobson, Weary, & Lin, 2008). Accordingly, it is possible to suggest that without reducing uncertainties, we have to live in a world in which everything needs to be checked over and over again. As an example from clinical sample, Tolin, Abramowitz, Brigidi, and Foa (2003) demonstrated that intolerance for uncertainty is related with both repeating and checking responses among people who are diagnosed with obsessive-compulsive disorder. In short, psychological system strives to deal with uncertainties as a need to get certainty and then to continue daily life.

Second, people use different strategies to deal with it. These strategies may represent reality or give illusionary solutions for uncertainties. For instance, information processing about a stimulus is one way to reduce uncertainties with reality. However, this strategy may change among people depending on their general evaluation toward uncertainty. To illustrate, Sorrentino, Bobocel, Gitta, Olson, and Hewitt (1988) conducted a study and demonstrated that general orientation toward uncertainty determines the selection of information processing as being either systematic or heuristic. Also, as the aim is to reduce uncertainties, these strategies sometimes may

create illusionary certainties as well. For example, people demonstrate common tendencies such as believing the world is fair (belief in just world: Lerner, 1965), having a consensus with others about opinions (false consensus effect: Ross, Greene, & House, 1977), having control over events even if it depends on chance (illusion of control: Langer, 1975; Langer & Roth, 1975), and being better than others (positive illusion: Taylor, & Brown, 1988). These beliefs help people to decrease uncertainties. Importantly, the power of these strategies to deal with uncertainties either with real or illusionary solutions may come from perceived or attributed relations (meaning in MMM). Perceived or attributed relations form expectations. These expectations create an amount of certainty; and then protect people from an exhausted meaning attribution in daily life. Therefore, self, relations, and external world become predictable and controllable. In this second claim, the first two claims of MMM (which are "relations form meaning" and "innate tendency to attribute meaning") were accepted as responsible for dealing with uncertainties. Briefly, it was assumed that meaning maintenance is a way to reduce uncertainties.

In the third claim, it can be suggested that uncertainty reduction strategies may follow a path among different frameworks in a predictable way to get certainty. This claim is very similar with the third claim in MMM in which fluid compensation was proposed. But there is an important difference; the path to find certainty can be predictable to some extent. As an example, Kagan (1972) suggested that people try to deal with uncertainty starting from internal sources, and then look for external sources if internal sources are not enough to get certainty (see also, Hogg, 2009). Therefore; depending on Kagan's suggestion, when faced with uncertainty, people look for internal sources, which are either previously formed relations (e.g., attitudes) or current attributions (e.g., self-perception; Bem, 1972). But if uncertainty stands still, people search external sources such as trusting others' opinions. Examples for external sources can be found in Uncertainty Identity Theory (UIT) suggesting that self-uncertainties lead to group identification, as groups are good sources of information, which in turn reduce uncertainties (Hogg & Abrams, 1993). However this claim still needs to be tested statistically.

Lastly, uncertainty reduction can be accepted as a motivation, which was suggested by Heine, Proulx, and Vohs (2006) as well. Depending on suggestions of Baumeister and Leary (1995), uncertainty reduction

need is satiable because it appears when the need occurs. It is also substitutable as it can be satisfied with different alternatives. For example group identification (Hogg, 2009) or worldview defense (Maas & Van den Bos, 2009) can be observed after uncertainty experiences. Further, it is possible to suggest that studies in self-esteem, affiliation, mortality salience, and meaning maintenance needs can be accepted evidences for substitutability under uncertainty reduction motivation. In the next part, there will be a broader discussion about this issue.

2.2. Evidences for the Suggestion that Uncertainty Reduction is a Primary Motive:

Uncertainty reduction as a basic mechanism was suggested in the psychology literature before. For example, Kagan (1972) accepted uncertainty reduction as one of the basic mechanisms (also see Hogg, 2007). According to Kagan (1972), even striving to find basic mechanisms is a manifestation of uncertainty management within the literature. He states that there may be different strategies to deal with uncertainty; however, they serve as secondary motivations. Moreover, Sorrentino, Short, and Raynor (1984) stated and also demonstrated that when faced with a situation, orientations toward uncertainty become activated and then secondary motivations become salient and responses follow this sequence. Thus, meaning maintenance can be one of the secondary motivations.

There are basically two important issues that may support the suggestion for uncertainty reduction as the primary motive. These are logical ordering and substitutability. Specifically, occurring sequence demonstrates that the need for uncertainty reduction is a prerequisite for meaning maintenance. Further, substitutability among motivations under the need of uncertainty reduction leads us to suggest uncertainty reduction as the primary motive.

First of all, in order to find out which mechanism is the primary, it needs to be identified which one is the previous. Therefore, if there is a triggering mechanism for meaning maintenance, it is not possible to suggest it as a primary motivation. As mentioned before, meaning maintenance is a way to deal with uncertainties. After people experience uncertainty, they need to attribute meaning to make uncertain stimulus more certain. Further, if we look from the opposite

direction, without experiencing uncertainty about a stimulus (e.g., an unknown one), it won't even get our attention to attribute meaning. It just becomes an unimportant stimulus. For example, a person cannot have any attribution about a cultural structure in which she or he has not been interacted before. As this culture does not create an uncertainty salience, there would not be a need to attribute meaning. Also, it is possible to take clouds as an example. A naive person would not need to attribute meaning for different types of clouds if the knowledge about its darkness to be a sign for rain is enough. But a scientist interested in weather conditions needs to attribute meaning and differentiate clouds depending on their properties. The reason behind this difference is that properties of clouds create uncertainties to be solved for a person who experiences uncertainty about them. To summarize, it is difficult to differentiate meaning maintenance from uncertainty reduction motivation (e.g., whether it is possible to find a concept which leads to meaning maintenance without uncertainty). This means that people experience a discomfort whenever faced with an uncertain stimulus and then strive to give meaning (such as adding into a new category or creating a new category) (also see, Piaget, 1953; Piaget, Elkind, & Tenzer, 1968) to get certainty. Therefore, it is possible to suggest sequential flow starting from uncertainty; and it is more appropriate to suggest that uncertainty reduction mechanism is the prior motivation triggering meaning maintenance.

Secondly, in addition to logical ordering, topics mentioned in the article of Heine, Proulx, and Vohs (2006) might demonstrate property of substitutability under uncertainty reduction motivation rather than MMM. These areas in the literature were self-esteem, affiliative needs, and TMT. There are examples within these domains demonstrating impact of uncertainty. As an example, there are researchers in the literature who use self-related uncertainties as a component or a reason for the need of self-esteem. In some of these suggestions, self-esteem was examined via instability in value of self or inconsistencies in self-concept. For instance, Kernis (2003) suggested that (un)stability is an important component of self-esteem as well as its magnitude. He defined unstable high self-esteem as fragile and stable high self-esteem as secure. This conceptualization indicates position of stability (or certainty) related with value of self as a notable one. Similarly, literature gave information about the link between self-esteem and certainty in self-concept. In the article of Campbell (1990) low self-esteem was found as related with low self-concept clarity in different

measures (e.g., measures for confidence, temporal stability, consistence with behaviors, and reaction time in identifying self related concepts). This finding is also parallel with the finding that self-esteem changes developmentally. Robins and Trzesniewski (2005) demonstrated that there are two periods in life, which are adolescence and older ages in which there is a decreasing trend in self-esteem. Writers state that both of these periods include changes physically and socially and this statement suggests the importance of consistency about self-concepts. Additionally, sociometer theory defines need for self-esteem by a need for social inclusion (Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995). In this theory, Leary et al. (1995) emphasized survival importance and necessity of others and demonstrated with studies that perceived inclusion or exclusion level determines our self-esteem. This theory also examines self-esteem as depended on (un)certainty in our relation with others. All these different tracks in the self-esteem literature gave insight about the link between self-esteem and uncertainties related with self.

In addition, affiliative needs were examined in uncertainty literature too. In group-identification and in-group favoritism literature, in fact, there are two theories related with uncertainty that are Uncertainty Management Theory (UMT) and Uncertainty Identity Theory (UIT). They demonstrated that when there is an uncertainty about self, people support other people who have similar worldviews (UMT, Maas & Van den Bos, 2009; Van den Bos, 2007; also see Van den Bos, 2009) and identify with groups even if they are extreme ones (UIT, Hogg, 2009; Hogg & Abrams, 1993) to deal with the uncertainty. These theories suggest that as worldviews and groups are the sources of certainties; they are also good sources to deal with uncertainties. Thus, affiliative needs serve to decrease uncertainties via relations (see also sociometer theory for affiliative needs: Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995).

Lastly, TMT was examined in uncertainty literature. Some researchers state that death is a specific case of uncertainty and they conducted studies to discover whether effect of mortality salience can be found when compared with uncertainty. For instance, Van den Bos, Poortvliet, Maas, Miedema, and Van den Ham (2005) demonstrated with studies that both uncertainty salience (US) and mortality salience (MS) produce affective responses after fairness manipulation but the effect of US was more powerful. Also participants in MS condition

were found as mentioning uncertainty though mortality was not mentioned in US condition. In another study, Hohman and Hogg (2011) compared TMT with UIT on group identification. They found that MS effect is only demonstrated when there is an uncertainty about afterlife; and group identification changed depending on uncertainty level in manipulations (also for decreased MS effect on self-esteem with the information about possibility of afterlife see: Dechesne, Pyszczynski, Arndt, Ransom, Sheldon, Van Knippenberg, & Janssen, 2003). There are other studies related with TMT, mentioned in the article of Heine et al. (2006) as well, in which different control conditions were found as creating similar responses such as temporal discontinuity (McGregor, Zanna, Holmes, & Spencer, 2001), self-threat (Miedema, Van den Bos, & Vermut, 2006), and thoughts about burglary and social isolation (Navarette, Kurzban, Fessler, & Kirkpatrick, 2004). All these can be accepted as different kinds of uncertainty manipulations.

As a consequence, possible ordering and substitutability within four different domains lead us to suggest uncertainty reduction motivation as primary, at least for meaning maintenance. From this perspective, motivation for uncertainty reduction triggers meaning maintenance motivation to get certainty. Also, it is possible to suggest that self-esteem, affiliation, and symbolic immortality are different ways to deal with uncertainty via creating meaning. That's why finding MMM under these motives, as Heine, Proulx, and Vohs (2006) did, is plausible but it is a sign of need for uncertainty reduction.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The article of Heine, Proulx, and Vohs (2006) suggests MMM with the claims that (a) we form meaning from relations, (b) there is an innate tendency to attribute meaning and (c) when meaning is threatened, fluid compensation works to re-gain meaning. They also propose that meaning maintenance is a basic motivation underlying self-esteem, affiliation, symbolic immortality, and uncertainty reduction motivations. But why do we need meaning? Eating behavior cannot be examined without investigating the hunger that triggers the need to consume food. Similarly, without finding previous mechanism (the trigger) we cannot be sure about what the primary mechanism is. The answer can be that we may need meaning to get certainty. Therefore, the previous (and possibly the primary) mechanism can be the

uncertainty reduction. Specifically, we propose that uncertainty reduction mechanism is a prior mechanism that triggers meaning maintenance.

This paper accepts assumptions related with (and importance of) meaning maintenance in the article of the Heine, Proulx, and Vohs (2006). Additional proposition of this paper is the position of uncertainty in relation with meaning maintenance. Indeed, order necessity and substitutability demonstrate that uncertainty reduction mechanism occurs prior to meaning maintenance. Therefore, the uncertainty reduction need was defined as the primary motivation and meaning maintenance as a way to deal with uncertainties.

194

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

On the other hand, it is not clear in the literature if another mechanism serves a function to decrease uncertainty rather than meaning maintenance. It is possible to suggest that imitation can be another mechanism. Literature for response uncertainty (Thelen, Dollinger, & Kirkland, 1979) demonstrates that when a behavioral response is uncertain, people choose to imitate others (also see line experiment of Ash, 1951). Thus, imitation helps people to deal with uncertainties without understanding reasons. However, response uncertainty is very specific and generalizability of imitation response to other uncertainty topics is not clear. Also, if we accept meaning as relation depending on definition in the article of MMM, discovering relation between stimulus and the appropriate response of others is a meaning too. Thus, dealing strategies with uncertainties need to be investigated in the literature of uncertainty whether there is an alternative rather than meaning maintenance.

We believe this is an important contribution in basic motivation root in the psychology literature as well as meaning maintenance and uncertainty roots. In order to find basic mechanisms/motivations in human nature, it is important to compare and sometimes falsify them. Thus, this paper may also add one step to search for basic motivations in psychology literature.

REFERENCES

- Asch, S. E. (1951). "Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgment". *Groups, Leadership and Men*, H. Guetzkow (Ed.). Pittsburgh, PA: Carnegie Press, 222-236.
- Baumeister, R. F.; Jones, E. E. (1978). "When Self-Presentation is Constrained by the Target's Knowledge: Consistency and Compensation". *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 608-618.
- Baumeister, R. F.; Leary, M. R. (1995). "The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation". *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Bem, D. J. (1972). "Self-Perception Theory". *Advances in Experimental Social Psychology*, 6, 1-62.
- Berlyne, D. E. (1962). "Uncertainty and Epistemic Curiosity". *British Journal of Psychology*, 53 (1), 27-34.
- Campbell, J. D. (1990). "Self-Esteem and Clarity of the Self-Concept". *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(3), 538-549.
- Cialdini, R. B.; Borden, R. J.; Thorne, A.; Walker, M. R.; Freeman, S.; Sloan, L. R. (1976). "Basking in Reflectory Glory: Three (Football) Field Studies". *Journal of Personality and Social Psychology*, 34, 366-375.
- Craik, F. I.; Lockhart, R. S. (1972). "Levels of Processing: A Framework for Memory Research". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 11(6), 671-684.
- Dechesne, M.; Pyszczynski, T.; Arndt, J.; Ransom, S.; Sheldon, K. M.; Van Knippenberg, A.; Janssen, J. (2003). "Literal and Symbolic Immortality: The Effect of Evidence of Literal Immortality on Self-Esteem Striving in Response to Mortality Salience". *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 722.
- Doherty, K. T. (1998). "Mind of Her Own: Effects of Need for Closure and Gender on Reactions to Nonconformity". *Sex Roles*, 38, 801-819.
- Hohman, Z. P.; Hogg, M. A. (2011). "Fear and Uncertainty in the Face of Death: The Role of Life after Death in Group Identification". *European Journal of Social Psychology*, 41(6), 751-760.
- Humphreys, P.; Berkeley, D. (1985). "Handling Uncertainty: Levels of Analysis of Decision Problems". *Behavioral Decision Making*, G. Wright (Ed.), Springer US, 257-282.
- Jacobson, J. A.; Weary, G.; Lin, Y. S. (2008). "Causal Uncertainty and Metacognitive Inferences about Goal Attainment". *Cognition & Emotion*, 22, 1276-1305.

Kagan, J. (1972). "Motives and Development". *Journal of Personality and Social Psychology*, 22 (1), 51-66.

Kahneman, D.; Tversky, A. (1982). "Variants of Uncertainty". *Cognition*, 11 (2), 143-157.

Kernis, M. H. (2003). "Toward a Conceptualization of Optimal Self-Esteem". *Psychological Inquiry*, 14(1), 1-26.

Knobloch, L. K.; Solomon, D. H. (1999). "Measuring the Sources and Content of Relational Uncertainty". *Communication Studies*, 50 (4), 261-278.

Langer, E. J. (1975). "The Illusion of Control". *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 311-328.

Langer, E. J.; Roth, J. (1975). "Heads I Win, Tails It's Chance: The Illusion of Control as a Function of the Sequence of Outcomes in a Purely Chance Task". *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 951-955.

Lerner, M. J. (1965). "Evaluation of Performance as a Function of Performer's Reward and Attractiveness". *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 355-360.

Leary, M. R.; Tambor, E. S.; Terdal, S. K.; Downs, D. L. (1995). "Self-Esteem as an Interpersonal Monitor: The Sociometer Hypothesis". *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), 518-530.

Maas, M.; Van Den Bos, K. (2009). "An Affective-Experiential Perspective on Reactions to Fair and Unfair Events: Individual Differences in Affect Intensity Moderated by Experiential Mindsets". *Journal of Experimental Social Psychology*, 45 (4), 667-675.

McGregor, I.; Zanna, M. P.; Holmes, J. G.; Spencer, S. J. (2001). Compensatory Conviction in the Face of Personal Uncertainty: Going to Extremes and Being Oneself. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80 (3), 472-488.

Miedemam, J.; Van den Bos, K.; Vermunt, R. (2006). "The Influence of Self-Threats on Fairness Judgments and Affective Measures". *Social Justice Research*, 19 (2), 228-253.

Monat, A.; Averill, J. R.; Lazarus, R. S. (1972). "Anticipatory Stress and Coping Reactions under Various Conditions of Uncertainty". *Journal of Personality and Social Psychology*, 24 (2), 237-253.

Navarette, C. D.; Kurzban, R.; Fessler, D. M. T.; Kirkpatrick, L. A. (2004). "Anxiety and Intergroup Bias: Terror Management or Coalition Psychology". *Group Processes and Intergroup Relations*, 7, 370-397.

Piaget, J. (1953). "The Origins of Intelligence in Children". *Journal of Consulting Psychology*, 17 (6), 467.

Piaget, J.; Elkind, D.; Tenzer, A. (1968). *Six Psychological Studies* (Vol. 462). New York: Vintage Books.

Robins, R. W.; Trzesniewski, K. H. (2005). "Self-Esteem Development Across the Lifespan". *Current Directions in Psychological Science*, 14 (3), 158-162.

Rosenblatt, A.; Greenberg, J.; Solomon, S.; Pyszczynski, T.; Lyon, D. (1989). "Evidence for Terror Management Theory I: The Effects of Mortality Salience on Reactions to Those who Violate or Uphold Cultural Values". *Journal of Personality and Social Psychology*, 57 (4), 681-690.

Ross, L.; Greene, D.; House, P. (1977). "The 'False Consensus Effect': An Egocentric Bias in Social Perception and Attribution Processes". *Journal of Experimental Social Psychology*, 13 (3), 279-301.

Sedikides, C.; De Cremer, D.; Hart, C. M.; Brebels, L. (2010). "Procedural Fairness Responses in the Context of Self-Uncertainty". *Handbook of the Uncertain Self*, R. M. Arkin; K. C. Oleson; P. J. Carroll (Eds.), New York: Psychology Press, 142-159.

Sorrentino, R. M.; Bobocel, C. R.; Gitta, M. Z.; Olson, J. M.; Hewitt, E. C. (1988). "Uncertainty Orientation and Persuasion: Individual Differences in the Effects of Personal Relevance on Social Judgements". *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 357-371.

Sorrentino, R. M.; Short, J. C. (1986). "Uncertainty Orientation, Motivation, and Cognition". *Handbook of Motivation and Cognition: Foundations of Social Behavior*, Vol. 1, R. M. Sorrentino, J. C. Short (Eds.), New York: Guilford, 419-427.

Sorrentino, R. M.; Short, J. A. C.; Raynor, J. O. (1984). "Uncertainty Orientation: Implications for Affective and Cognitive Views of Achievement Behavior". *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (1), 189-206.

Tajfel, H. (1970). "Elements in Intergroup Discrimination". *Scientific American*, 223 (5), 96-102.

Taylor, S. E.; Brown, J. (1988). "Illusion and Well-Being: A Social Psychological Perspective on Mental Health". *Psychological Bulletin*, 103 (2), 193-210.

Tesser, A.; Crepaz, N.; Beach, S. R. H.; Cornell, D.; Collins, J. C. (2000). "Confluence of Self-Esteem Regulation Mechanisms: On Integrating the Self-Zero". *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 260-280.

Thelen, M. H.; Dollinger, S. J.; Kirkland, K. D. (1979). "Imitation and Response Uncertainty". *The Journal of Genetic Psychology*, 135(1), 139-152.

Tolin, D. F.; Abramowitz, J. S.; Brigidi, B. D.; Foa, E. B. (2003). "Intolerance of Uncertainty in Obsessive-Compulsive Disorder". *Journal of Anxiety Disorders*, 17(2), 233-242.

Van den Bos, K. (2007). "Hot Cognition and Social Justice Judgements: The Combined Influence of Cognitive and Affective Factors on the Justice Judgement Process". *Advances in the Psychology of Justice and Affect*, D. de Cremer (Ed.), Greenwich, CT: Information Age, 59-82.

Van den Bos, K. (2009). "Making Sense of Life: The Existential Self Trying to Deal with Personal Uncertainty". *Psychological Inquiry*, 20, 197-217.

Van den Bos, K.; Poortvliet, P. M.; Maas, M.; Miedema, J.; van den Ham, E. J. (2005). "An Enquiry Concerning the Principles of Cultural Norms and Values: The Impact of Uncertainty and Mortality Salience on Reactions to Violations and Bolstering of Cultural Worldviews". *Journal of Experimental Social Psychology*, 41 (2), 91-113.

ÖZET

Anlamı Sürdürme Modeli (Meaning Maintenance Model (MMM)) Heine, Proulx ve Vohs (2006) tarafından "The Meaning Maintenance Model: On the Coherence of Social Motivations" isimli makalede tanıtılmıştır. Bu modelin üç savı bulunmaktadır: (1) olgular arasındaki ilişkiler anlamı yaratır, (2) insanın anlamlandırma eğilimi bulunmaktadır ve (3) anlama dair bir tehdit olduğunda akışkan dengeleme ("fluid compensation") aracılığıyla anlamı tekrar kazanmak mümkündür. Yazarlar alanyazındaki birçok çalışmaya atıfta bulunarak modellerinin desteklendiğini ve dört farklı güdüleme mekanizması ile karşılaştırıldığında anlamı sürdürme modelinin daha temel bir güdüleme olduğunu öne sürmektedirler. Fakat Heine ve arkadaşlarının makalesinde önemli bir problem bulunmaktadır. Yazarlar farklı güdüleme mekanizmalarını (öz-saygı, belirsizlik, aidiyet ve sembolik ölümsüzlük) karşılaştırırken tamamen varsayımsal olarak sonuca ulaşmışlardır. Dolayısıyla Heine ve arkadaşlarının 'temel güdüleme' savının alanyazındaki farklı çalışmalar ışığında incelenmesi gerekmektedir

Anlamı sürdürme modeli değerlendirildiğinde en azından bir mekanizmanın daha temel olduğu ve anlamlandırma ihtiyacından önce olduğu iddia edilebilir. Bu mekanizma belirsizliği azaltma ihtiyacıdır ve Baumeister ve Leary'nin (1995) güdüleme tanımına uygunluk göstermektedir. Belirsizliği azaltma güdülemesini üç sav ile açıklamak mümkündür. (1) insanın belirsizliği azaltma eğilimi vardır, (2) belirsizliği azaltma yöntemleri belirsizlikle başa çıkmak için yardımcı olurlar ve (3) bu yöntemler farklı alanlar arasında kısmen tahmin edilebilir bir yol izlemektedir. Alanyazına baktığımızda bu üç savı destekleyen yayınlara ulaşmak mümkündür. Örneğin alanyazında belirsizlikleri çözümlenmeye yönelik doğuştan getirdiğimiz bir eğilimimiz olduğundan bahsedilmektedir (ör., Hogg ve Abrams, 1993; Kagan, 1972; Van den Bos, 2007; ayrıca bkz. Hofstede, 2001; ve Van den Bos, 2009). Belirsizliğin tehlikeli, tahmin edilemez, ve kontrol edilemez yapısından dolayı kişilerin hayatta kalmaları (ör., Berlyne, 1962; Van den Bos, 2009) ve hedeflerini gerçekleştirebilmeleri (ör., Jacobson, Weary ve Lin, 2008) için belirsizlikleri azaltmaları gerekmektedir. Belirsizliği azaltmanın farklı yöntemleri bulunmaktadır. Belirsizlik yaratan uyaran ile ilgili bilgi işleme (ör., yüzeysel/derin bilgi işleme: Craik ve Lockhart, 1972) belirsizliği azaltma yöntemlerinden biridir. Ayrıca bazı durumlarda kişilerin yanılsamalar aracılığıyla belirliliğe ulaştığı da gözlemlenebilmektedir (ör., adil dünya inancı (belief in just world: Lerner, 1965)). Önemli nokta şudur ki, Heine ve arkadaşlarının anlamı sürdürme önermesi bir belirsizlikle başa çıkma yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır. Kişiler algıladıkları ya da yükledikleri anlamlar sebebiyle beklentiler geliştirir ve böylece belirliliğe ulaşırlar. Dolayısıyla anlamı sürdürme modelinin ilk iki savının belirsizlikle başa çıkma süreci içinde geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Kısaca, anlamı sürdürme eğilimi bir belirsizliği azaltma yöntemidir. Son olarak

belirsizliği azaltma yöntemlerinin kısmen tahmin edilebilir bir ilerleyişi mevcuttur. Örneğin Kagan (1972) belirsizlikle başa çıkma sürecinin iç kaynaklardan başladığını ve eğer iç kaynaklar aracılığıyla belirliliğe ulaşılamazsa dış kaynaklara yöneldiğini iddia etmektedir (ayrıca bkznz. Hogg, 2009). Kişilerin kendine ilişkin belirsizlik yaşamaları durumunda grup aidiyeti geliştirmeleri ve bu yolla belirlilik elde etmeleri bu durum için örnek teşkil etmektedir (Hogg ve Abrams, 1993).

Belirsizliği azaltma ihtiyacının anlamı sürdürme ihtiyacının temeli olduğunun iki önemli göstergesi bulunmaktadır. Bunlar 'mantıksal sıralama' ve 'yerine konabilirlik' olarak adlandırılabilir. İlk olarak, hangi güdülemenin temel olduğunu bulabilmemiz için hangisinin öncü olduğunu belirlememiz gerekmektedir. Dolayısıyla anlamı sürdürme eğilimini tetikleyen başka bir mekanizma varsa anlamı sürdürme eğiliminin temel mekanizma olduğunu önermemiz mümkün değildir. Daha önce de bahsedildiği gibi anlamı sürdürme eğilimi bir belirsizliği azaltma yoludur. Kişi belirsizlikle karşılaştıktan sonra belirsiz uyaranı daha belirli yapmak adına anlam yüklemeye ihtiyacı duyar. Diğer taraftan, belirsizlik yaşanmadığı durumda kişi anlam yüklemeye ihtiyacı da duymayacaktır. Özetle anlamı sürdürme ihtiyacını belirsizliği azaltma ihtiyacından bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Bu sebeple mantıksal sıralamanın belirsizliği azaltma ihtiyacından başladığını önermek daha olası ve daha uygun olacaktır.

İkinci olarak Baumeister ve Leary'nin (1995) önerdiği 'yerine konabilirlik' (substitutability) ilkesi de belirsizliği azaltma güdülemesinin öncülüğüne işaret etmektedir. Yerine konabilirlik ilkesi bir güdülemenin farklı alternatiflerle tatmin edilebileceğinin göstergesidir. Eğer bir güdüleme diğer güdülemeler aracılığıyla tatmin edilebiliyorsa bu durumda ilk güdülemenin daha temel olduğundan bahsedilebilir. Bu noktada Heine ve arkadaşlarının verdiği örnekler ve alanyazında belirsizlik üzerine yapılmış çalışmaları belirsizliği azaltma ihtiyacını destekleyici bulgular olarak göstermek mümkündür. Heine ve arkadaşlarının değindiği öz saygı, ilişkililik ihtiyacı ve sembolik ölümsüzlük güdülemelerinin belirsizlik ile ilgili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Birer örnekle özetlenirse; (a) kişinin kendilik tanımlarında net olmamasının (belirsizlik olmasının) öz saygısında düşüşe neden olduğu (Campbell, 1990). (b) diğer kişilerin bizi kendi gruplarına dahil edip etmediklerine ilişkin belirsizliğin ilişkili olma ihtiyacımız arttırdığı (Sociometer theory: Leary, Tambor, Terdal ve Downs, 1995), ve (c) ölüme ilişkin belirsizlikler azaltıldığında defansif tepkilerin azaldığı (Dechesne, Pyszczynski, Arndt, Ransom, Sheldon, Van Knippenberg ve Janssen, 2003) gösterilmiştir.

Sonuç olarak, alanyazın incelendiğinde Heine ve arkadaşlarının (2006) anlamı sürdürme ihtiyacının temel bir güdüleme olduğu varsayımı geçerliliğini yitirmektedir. Mantıksal sıralama belirsizliği azaltma motivasyonunun

*Commentary on "The Meaning Maintenance Model:
on the Coherence of Social Motivations"*

önceliğini gerektirmektedir. Ayrıca yerine konulabilirlik ilkesi açısında farklı motivasyonlarla belirsizliğin ilişkisini gösteren çalışmalar da belirsizliği azaltma motivasyonunun önceliğine işaret etmektedir. Bu çalışma ile temel güdüleme mekanizmalarının belirlenmesi açısından eleştirel bir bakış açısı sunmak amaçlanmıştır. İleride yapılacak deneysel çalışmalar ile alanyazında bu konuda ilerleme sağlanabileceği düşünölmektedir.

201

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Prof. Dr. Arzu ÖZTÜRK anısına*

PRUSA AD OLYMPUM'DAN (BURSA)
BİR ODA MEZAR

İbrahim Hakan MERT**, Reyhan ŞAHİN***, Ahmet Ali ALTIN****

Makale Geliş Tarihi-Received: 25.10.2017

Makale Kabul Tarihi-Accepted: 10.12.2017

ÖZ

Prusa ad Olympum kenti, Hellenistik Dönem'de kurulmuş ve o dönemden itibaren yüzyıllar boyu gelişmiş ve sınırları genişlemiştir. Bursa'nın Osmanlı yapıları oldukça iyi korunmuş olmasına karşın, antik dönem kentinin erken dönemlerine ait arkeolojik verilerimiz oldukça sınırlıdır. Söz konusu döneme ait in situ olarak korunmuş olan bir oda mezar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. 1969 yılında yapılan bir kurtarma kazısı sonucu gün ışığına çıkarılan bu mezar Hisariçi bölgesinin yaklaşık 400 m doğusunda

* Bu makaleyi 2016 yılında beklenmedik bir şekilde aramızdan ayrılan değerli meslektaşımız Arzu Öztürk'ün aziz hatırasına armağan ediyoruz. Arzu Hoca, Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'ne verdiği Teknik Resim ve Röleve dersleriyle büyük katkı sağlamıştı. Bu makalenin konusunu oluşturan mezar yapısının mimari çizimleri de, sözü edilen ders uygulamaları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

** Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ihmert@uludag.edu.tr

*** Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, reyhansahin@uludag.edu.tr

**** Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, alialtin@uludag.edu.tr

yer almaktadır. Keşfedildiği dönemden bugüne kadar geçen uzun zamana ve kent tarihi açısından taşıdığı büyük öneme rağmen, mezara az sayıdaki yayında, yüzeysel bir biçimde değinilmiştir. Bu çalışmada, adı geçen mezar, mimari özellikleri, yapı tekniği, gömü geleneği ve mezar odasında keşfedilen buluntularıyla beraber bütüncül olarak değerlendirilmektedir. Makale kapsamında ayrıca, mezar mimarisi ve gömü gelenekleri açısından, mezarın Hellenistik Dönem Bithynia Bölgesi mezar geleneği içerisindeki yerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bithynia, Prusa ad Olympum (Bursa), Oda Mezar, Gömü Geleneği, Hellenistik Seramik.

A CHAMBER GRAVE FROM PRUSA AD OLYMPUM (BURSA)

ABSTRACT

The ancient city of Prusa ad Olympum was first founded during Hellenistic Period and since then it has developed and extended through the centuries. Although, its Ottoman Period is relatively well preserved, the archaeological data about the early periods of Prusa ad Olympum is rather insufficient. A well preserved Hellenistic chamber grave about 400 m. eastward of Hisariçi (where the ancient city situated on) was unearthed during the rescue excavations in 1969. Despite the extended period of time from its discovery until now and its importance in terms of the city history, the tomb was rarely and undetailed mentioned in a few publications. The aim of the article is to discuss the architectural characteristics, building technique, burial customs and the grave goods of the tomb by using a holistic approach. The significance of the tomb in Bithynian burial tradition in the Hellenistic Period in terms of tomb architecture and burial customs will also be examined within the scope of the article.

Keywords: Bithynia, Prusa ad Olympum (Bursa), Chamber Grave, Burial Custom, Hellenistic Ceramic.

205

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

GİRİŞ

Bithynia Kralları'ndan I. Prusias (MÖ. 229 – 182) döneminde (Strabon, XII, IV, 3, C 564), MÖ. 188-183 tarihleri arasında kurulmuş olan (Corsten, 1993: 21) *Prusa ad Olympum* antik kentinin kalıntıları modern Bursa'nın merkezinde, Hisariçi olarak adlandırılan bölgede yer alır¹. Kentin Hellenistik Dönem'de kurulduğu alana günümüze kadar sürekli yerleşmiştir. Bu iskânlar sonucu *Prusa ad Olympum* kenti de, üzerlerine modern şehirlerin konumlandığı Anadolu'daki diğer birçok antik kent gibi modern yerleşmenin altında kalmıştır. Hisariçi bölgesinde son yıllarda gerçekleştirilen sondaj kazılarında, kentin erken dönemine ışık tutan çeşitli mimari kalıntılar ve küçük buluntular açığa çıkarılmıştır (Özkan, Ünal, 2009: 50-141).

Kentin nekropol alanları ve mezar yapılarıyla ilgili çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Kentin kuzeybatısında, Hamza Bey Camii yakınlarında yer alan kaya oygu bir oda mezar, 1941 yılında F. K. Dörner tarafından yayınlanmıştır (Dörner, 1941: 18-21, Abb. 4-5). Kentin yaklaşık 400 m. doğusunda bulunan ve makalemizin konusunu oluşturan oda mezar, 1969 yılında, günümüzde yıkılmış olan Ticaret ve Sanayi Odası inşaatının temel kazısı esnasında ortaya çıkarılmış, söz konusu mezar yapısına günümüze değin çeşitli kaynaklarda değinilmiştir (Özkan, Ünal, 2009: 6; Yalman, 2011: 30-33; Dostoğlu, Dostoğlu, 2011: 562). Mezar yapısı, 2012 yılında Prof. Dr. Arzu Öztürk'ün Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde verdiği Teknik Resim dersi kapsamında plan ve cephe çizimleri ile yeniden belgelenerek, bu yayının hazırlık aşaması gerçekleştirilmiştir. Yayın hazırlığı aşamasında Bursa Arkeoloji Müzesi'nden alınan izinlerle, mezar odasının içinden ele geçen seramik buluntular fotoğraf ve çizimlerle belgelenmiştir. Mezar odasının, mimarisi, yapı tipolojisi, küçük buluntuları ve gömü geleneğini bütüncül olarak inceleyen bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Bu makalede söz konusu eksiklikler giderilmeye çalışılacaktır.

¹ Kentin erken dönem tarihi ile ilgili yeni görüş ve tartışmalar için bkz. Şahin 2017, 233-247.

1. MEZARIN YAPI TANIMLAMASI VE TİPOLOJİSİ

(Resim 1-13)

İbrahim Hakan MERT

1.1. Mezarın Konumu ve Korunma Durumu

Literatürde şimdiye kadar “Bursa Tümülüsü” olarak geçen Oda Mezar, Bursa ili, Osmangazi ilçesi, Nalbantoğlu Mahallesi, Borsa Sokaktadır (Özkan, Ünal, 2009: 6; Yalman, 2011: 30-33; Dostoğlu, Dostoğlu 2011: 562). Söz konusu mezar Bursa'nın eski kent dokusu içerisinde, “Tarihi Hanlar Bölgesi” olarak adlandırılan alanda, Geyve Han'ın kuzeydoğusunda konumlanmaktadır (Resim 1). Mezar, konumu itibariyle, antik Prusa ad Olympum kentinin akropolü olduğu tahmin edilen, günümüzde “Tophane” veya “Hisariçi” olarak adlandırılan alanın yaklaşık 400 metre doğusundadır (Resim 2).

Oda Mezar, yıkılan Ticaret ve Sanayi Odası binasının bodrumunda korunmuştur (Resim 3). Mezarın batı kısmındaki girişin önüne Borsa binasının inşaatı esnasında betonarme bir eklenti yapılmıştır. Mezar bugünkü meydanın zemin seviyesinden yaklaşık 5 metre aşağıdadır. Yapının inşa edildiği antik dönemdeki konumunu ve topografik durumunu tespit etmemiz mümkün değildir. Mezarın üstünün tepe oluşturacak şekilde toprakla örtülü olup olmadığı da belli değildir. Bu nedenlerden dolayı burada ele aldığımız Mezar Yapısını “Tümülüs” değil, “Oda Mezar” olarak adlandırıyoruz².

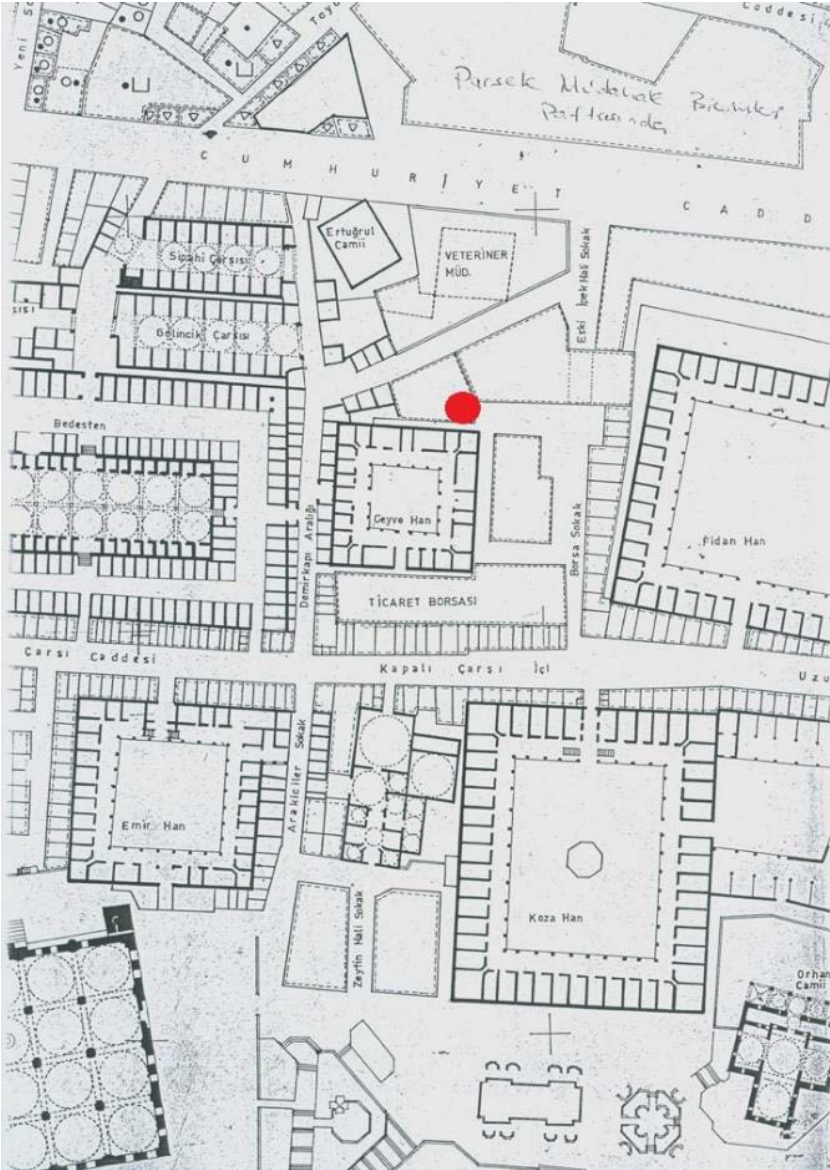
207

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

² Bursa örneğine benzer şekilde üzeri toprak doldurulup tepe oluşturulmadan, yani “Tümülüs” haline getirilmeden yer altına inşa edilmiş “Mezar Odası” örneklerine değişik bölgelerde rastlanmaktadır, bkz. Carstens 2002: 398, Fig. 10.

Bu duruma diğer bir örnek olarak, Bursa'nın Görükle köyü yakınlarında 2006 yılında Mustafa Şahin ve ekibi tarafından kazısı yapılan “Dromoslu Oda Mezar”dır; Görükle'deki bu mezarın yayını M. Şahin tarafından hazırlanmış olup, “Ein Kammergrab mit Dromos in Görükle-Bursa” başlığı ile Berlin'de 2012 yılında düzenlenen “Greek Monumental Tombs” konulu çalıştayın bildiri kitabında yakında basılacaktır.

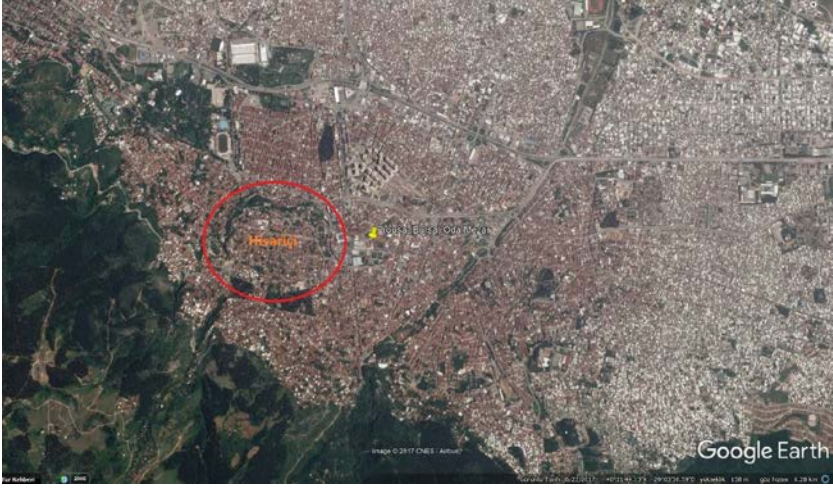
Resim 1: Mezar Odası'nın Hanlar Bölgesi İçerisindeki Konumu

208

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 2: Oda Mezar ve Akropolü Gösterir Harita

209

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 3: Mezar Odasına Girişi Sağlayan Demir Kapı ve Merdiven

Mezar yapısının batı cephesinin hemen hemen tamamında, güney ve kuzey cephelerin ise batı yarısında ayrıca mezar odasının üst örtüsünde sonradan gerçekleştirilen onarımlar mevcuttur. Bu onarımlarda orijinal malzemeye göre daha küçük boyutlu taşlar ve çimento harcı kullanılmıştır. Bu şekilde onarılan bölümler çok nahış bir görüntü sergilemektedir (Resim 4).

Resim 4: Çimento Harcı Kullanılarak Onarılan Bölümlerden Örnek

210

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

1.2. Mezarın Kazısı, Mezar Çevresinde Yapılan Düzenlemeler ve Araştırma Tarihi

Çalışmanın konusunu oluşturan Oda Mezar, 1969 yılında günümüzde yıkılmış olan Ticaret ve Sanayi Odası inşaatının temel kazısı esnasında bulunmuştur. Bursa Arkeoloji Müzesi uzmanlarınca oda mezarda gerekli incelemeler yapıldıktan sonra, 22.02.1971 tarihinde 32 parça arkeolojik eser müzeye nakledilerek envanter kayıtları yapılmıştır

(Özkan, Ünal, 2009: 6; Yalman, 2011: 30). Ticaret ve Sanayi Odası inşaatının devam edebilmesi için, Oda Mezar'ın girişine bitişik şekilde yaklaşık 1,50 x 1,60 m boyutlarında betondan bir bölüm inşa edilmiş ve demir bir merdivenle buraya iniş - çıkış sağlanmıştır (Yalman, 2011: 30).

Borsa binasının meydan düzenlemesi amacıyla 2003 yılında yıkılması üzerine mezar tekrar açığa çıkmıştır. 20.03.2003 tarihinde "Oda Mezar" için, Avrupa Konseyi Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri kapsamında "Anıt Eser" fişi düzenlenmiş olup, söz konusu anıtın bakımından Bursa Büyükşehir Belediyesi sorumludur. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 12.12.2003 tarihinde aldığı kararla, Mezar Odası giriş bölümü için hazırlanan proje uygun görülmüştür. Bu proje kapsamında günümüzdeki demir kapı, parmaklıklar ve mezar odasının bulunduğu alt seviyeye iniş merdiveni inşa edilmiştir (Resim 4).

"Bursa Oda Mezarı" olarak adlandırdığımız mezar yapısı hakkında bilgi veren ilk çalışma 2009 yılında Emel Özkan ve Funda Ünal tarafından yayınlanan ve Bursa Hisar Bölgesinde yapılan arkeolojik kazıları konu alan Hisarkeoloji adlı kitaptır. Bu çalışmada mezar ve buluntuları hakkında kısa bir bilgi verilmektedir (Özkan, Ünal, 2009: 6).

Arkeolog Bedri Yalman tarafından 2011 yılında yayınlanan "Bursa'nın Kültür ve Tabiat Varlıkları" başlıklı kitabının birinci cildinde konumuzu oluşturan Oda Mezar'ı "Bursa Tümülüsü ve Buluntuları" başlığı altında ele almaktadır (Yalman, 2011: 30-33). Yalman bu çalışmasında mezarın kısa bir yapı tanımlamasını yaparak planını yayınlamaktadır. Ayrıca mezardan ele geçen bazı seramik buluntuların yalnızca fotoğrafları Yalman'ın eserinde yer bulmuştur.

Yukarıda anılan çalışmaların ikisi de mezar ve buluntuların genel bir tanıtımından öteye gitmemektedir. Kısacası mezarın mimarisi ve buluntuları şimdiye kadar bilimsel olarak araştırılıp yayınlanmamıştır. Bu çalışmada, Mezar Odasının önce detaylı bir yapı tanımlaması ele alınacaktır. Daha sonra mezar yapısının planı ve mimari özellikleri benzer örneklerle karşılaştırılarak yapı tipolojisi yapılacaktır. Çalışmada ayrıca seramik buluntular çizimleri ile birlikte katalog halinde sunulup bu kapların tarihlemeleri tartışılacaktır.

1.3. Yapı Malzemesi ve Tanımlaması

Mezar yapısının tamamının inşasında bol gözenekli yerel kireç taşı kullanılmıştır. Dromos ve mezar odasının hem duvarları ve hem de beşik tonoz şeklindeki üst örtüleri kaba yontu şeklinde kesme taş tekniğinde örülmüştür. Duvarlar herhangi bir kenet veya harç gibi bağlayıcı malzeme kullanılmadan kuru duvar tekniğinde inşa edilmiştir (Resim 5).

Resim 5: Duvar Örgü Tekniğini Gösterir Fotoğraf

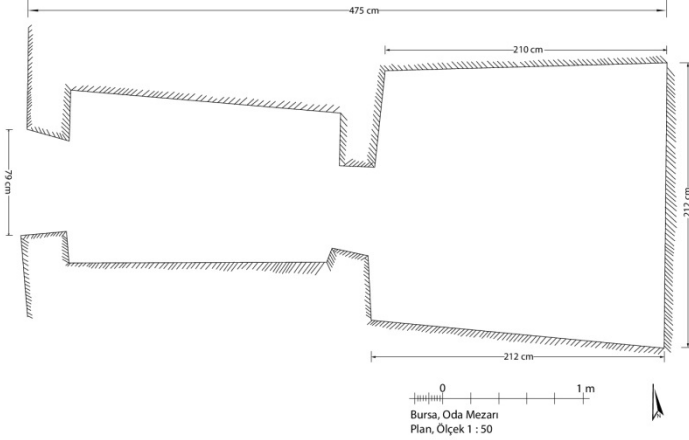
212

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Mezar kompleksi doğu batı doğrultusunda olup, girişi batı cephededir. Yapı, bir ön oda (dromos) ve mezar odasından oluşur (Resim 6). Kompleksin uzunluğu doğu batı doğrultusunda 475 cm, genişliği ise kuzey güney doğrultusunda 212 cm'dir. Yapının duvar kalınlıkları 30 ila 40 cm arasında değişmektedir.

Resim 6: Oda Mezarın Plan Çizimi

213

IJSl 11/1
Haziran/
June
2018

1.3.1. Dromos

Mezar odasına gidiş, dikdörtgen planlı kısa bir dromos vasıtasıyla sağlanmıştır. Dromosun iç uzunluğu 200 cm, batı uçtaki genişliği 120 cm ve doğu uçtaki genişliği ise 108 cm'dir; yani bu koridor mezar odasına doğru hafifçe daralmaktadır (Resim 6). Dromosa girişi batı cephesinde bulunan 79 cm genişliğindeki bir kapı sağlamaktadır (Resim 7). Kapının bugünkü görünüşü büyük ihtimalle orijinal durumu yansıtmamaktadır, çünkü yapının bu cephesinin tamamı, yakın dönemde çimento harcı ve moloz taşlarla onarılmıştır. Kapı çerçevesi olarak da ahşap kalaslardan hoş bir görüntü vermeyen bir uygulamaya gidilmiştir (Resim 3).

Dromosun hem kuzey ve hem de güney dış duvarları aynı şekilde çimento harcı ve düzensiz taşlarla büyük ölçüde onarım geçirmiştir (Resim 8). Güney duvarında alttan birinci sırada 102 cm yüksekliğinde ve 103 cm ve 80 cm genişliklerinde iki kesme taş blok orijinal şekliyle korunmuştur. 102 cm yükseklikten, yani birinci kesme taş sıranın hemen üzerinden itibaren dromosun üst örtüsünün eğimi başlamaktadır. Dromos en yüksek olduğu orta bölümde, tavana kadar 192 cm yüksekliğe ulaşmakta, orta boylu bir insan içerisinde rahat bir şekilde ayakta durabilmektedir (Resim 7).

Resim 7: Oda Mezarın Batı Cephe Çizimi

Bursa, Oda Mezarı
Batı Cephe, Ölçek 1 : 33

214

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 8: Mezar Odasının Güney Duvarı

Dromosun batı cephesi de tamamında düzensiz taşlar ve çimento harcıyla onarım geçirdiği için, bu bölümün orijinal halini tanımlamak oldukça güçtür.

1.3.2. Mezar Odası

Dromos ile mezar odası aynı aksta değildirler. Bundan dolayı, aşağıda ele alınacağı gibi, dromostan mezar odasına geçişi sağlayan kapı açıklığı da mezar odasının batı duvarının aksında olmayıp hafif güneye kaydırılmıştır (Resim 9).

Resim 9: Dromos - Batıdan Görünüş

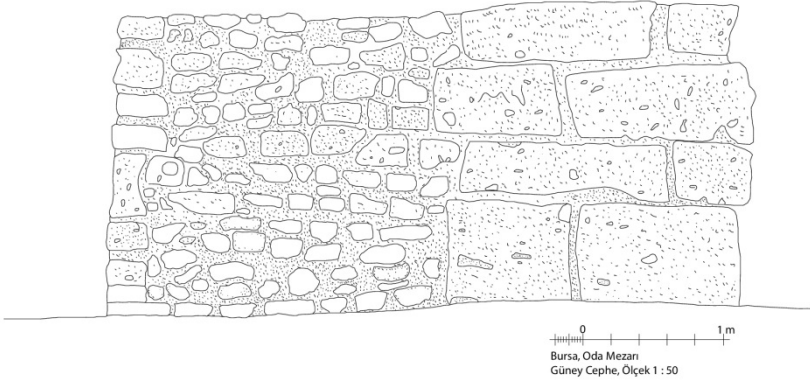

Yaklaşık kare formunda olan mezar odasının duvarlarının içten uzunlukları şu şekildedir: Güney duvar 212 cm, batı duvar 209 cm, kuzey duvar 210 cm, doğu duvar 212 cm. Mezar odasının güney duvarı orijinal durumunda korunmuştur (Resim 10). En alt taş sırası yüksekliği 90 cm, ikinci taş sırası yüksekliği ise 42 cm'dir. Daha sonra (yani $90 + 42 = 132$ cm) 132 cm yükseklikten itibaren tonoz eğimi başlamaktadır. Mezar odasında kullanılan malzeme yine yerel kireç taşıdır. Mezar odasının içinin tavan yüksekliği ise 208 cm olup dromostan biraz yüksektir (Resim 11).

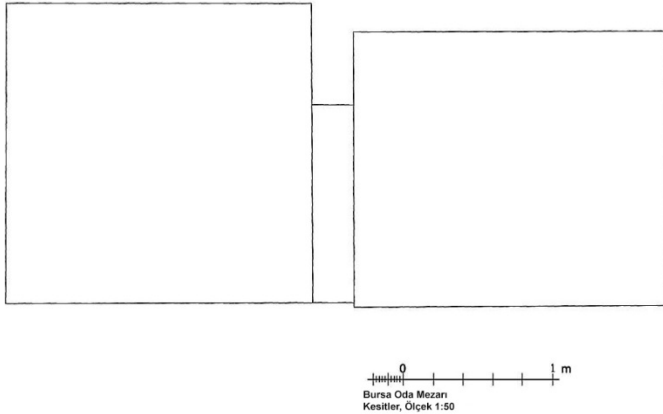
216

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 10: Oda Mezar Güney Cephe Çizimi

Resim 11: Dromos ve Mezar Odası'nın Boyuna (A-A) kesiti

Mezar odasının doğu ve kuzey duvarlarında ise birinci sıra kireç taşı kesme taş bloklardan örölmüş, sonraki sıralar ise düzensiz taşlar ve çimento harcı ile onarılmıştır (Resim 5). Odanın tavan kısmı da aynı şekilde gayri muntazam taşlar ve çimento harcı ile onarım görmüştür (Resim 12).

Resim 12: Mezar Odası Tavan Onarımı

Mezar odasının batı duvarında dromostan mezar odasına geçişi sağlayan 135 cm yüksekliğinde bir kapı açıklığı bulunmaktadır (Resim 9). Bu bölüm eşik, söve ve lento gibi unsurlar olmaksızın son derece yalındır. Kapı kanadı varlığına işaret eden bir belirti de yoktur. Böylece bu kapı açıklığı dromostan mezar odasına geçişi sağlayan basit bir boşluk şeklindeydir. Kapı alt genişliği 70 cm iken üst genişliği 58 santimetredir, böylece kapı açıklığı yukarıya doğru 12 cm daralmaktadır. Kapı açıklığının derinliği 30 cm'dir. Kapı açıklığının mezar odasının batı duvarının ortasında olmayıp, biraz güneye kaydırılmıştır. Mezar odasının batı duvarı kuzey tarafta 70 cm uzunluğunda iken güney tarafta 48 cm uzunluğa sahiptir (Resim 13). Kapı açıklığının dromos tarafındaki bölümü de aynı şekilde güneye kaydırılmıştır. Bu bölümde kuzey taraf duvarı 43 cm uzunluğunda iken güney taraf uzunluğu 16 cm'dir.

Resim 13: Mezar Odası'nın Batı Duvarı

218

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Ne dromosta ne de mezar odasının duvarlarında herhangi bir perdahlama veya diğer bir taş işçiliği izi görmek mümkün değildir. Her iki bölümün hem dış hem de iç duvar yüzeyleri aynı şekilde kaba işçilik gösterirler (Resim 5, 9). Hem dromosun ve hem de mezar odasının zeminleri sıkıştırılmış topraktan oluşur.

1.3.3. Dromos ve Mezar Odasının Çatı/Üst Örtüsü

Yukarıda tanımlandığı gibi dromosun yan duvarlarının 102 cm yüksekliğe tekabül eden birinci kesme taş sırasının üst yatay derzinden itibaren üst örtüsünün eğimi (tonoz başlangıcı) başlamaktadır (Resim 9). Söz konusu bu üst örtü şu şekilde oluşturulmuştur: Her iki tarafta yaklaşık aynı yükseklikteki ikişer düz taş bloğu aşağıdan yukarıya içe eğimleri arttırılarak yerleştirilmiştir. Eğimi fazla olan ikinci taş bloklar tepede bir kilit taşına dayanmaktadır. Böylece oluşan üst örtü tam bir yarım daire tonoz değil hafif kırma/sivri tonozla yakın bir kontur oluşturmaktadır.

Yukarıda “Yapının Korunma Durumu” başlığı altında da değinildiği gibi, mezar odasının üst örtüsü orijinal yapı bloklarına göre daha küçük taşlarla ve çimento harcıyla onarılmıştır. Ancak yine de orijinal şekilde korunan çok az kısımdan mezar odası üst örtüsünün dromosunkine göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu bölümün yan duvarlarının ikinci taş sırasının 132 cm yüksekliğe tekabül eden üst

yatay derzinden itibaren üst örtüyü oluşturan tonozun eğimi başlamaktadır. Söz konusu bu eğimde her iki tarafta üçer düz taş blok orta merkeze doğru içe eğimleri artacak şekilde yatık yerleştirilmişlerdir, öyle ki kenardan üçüncü bloklar neredeyse yere hemen hemen paralel şekildedirler (Resim 12). Bu üçüncü bloklar yere tam paralel olan orta kilit taşına birleşerek tonozu tamamlarlar ve böylece “Beşik Tonoz” veya “Basık Tonoz” olarak adlandırılacak bir kesit konturu ortaya çıkmaktadır.

1.4. Yapı Tipolojisi ve Değerlendirme

Bu bölümde mezar kompleksinin, yönü, konumu, hangi unsurlardan nasıl şekillendirildiği, boyuna ve enine kesitlerinin (Dromos ve Mezar Odası Üst Örtüleri) özellikleri, kapı biçimlendirmesi gibi özellikleri benzer (ve yerine göre benzemeyen örnekleri de gösterilerek) örnekler de gösterilerek tartışılacaktır.

1.4.1. Mezarın Konumu

Çalışmanın konusunu oluşturan Dromoslu Oda Mezar'ın yapısal özellikleri değerlendirilirken ele alınması gereken ilk hususu mezarın konumu ve yönü oluşturmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi, Dromoslu Oda Mezar bugünkü Bursa'nın tarihi kent merkezinde bulunmaktadır. Günümüzde “Tophane” veya “Hisar” olarak adlandırılan Osmanlı dönemi surları ile çevrili alan *Prusa ad Olympum*'un yerleşim alanı olarak kabul edilmektedir (Corsten, 1993: 9). Bahsi geçen surlarla antik dönem surlarının aynı hattı izlediği varsayılırsa, burada ele aldığımız Oda Mezar antik kentin yaklaşık 400 m doğusunda yer almaktadır (Resim 2). Modern kent dokusu içerisinde tek başına duran mezar, bu tür mezarlarda, daha doğrusu üstüne yığılan toprakla suni bir tepe (tümülüs) haline getirilen anıt mezarlarda alışlageldiği gibi bir tepe üzerinde hakim bir konumda değildir³. Söz konusu bölgedeki yoğun inşaa faaliyetlerden dolayı, bu

³ Topografik konum olarak çevreye hâkim veya çevreden görünme özelliğine sahip tümüslere örnek olarak Tekirdağ Naip Tümülüsü (Delemen 2004: 1, 16), Gerede - Karabük yolundaki Beşevler Tümülüsü (Hoepfner, 1971: 125-127, 139), Pergamon İlyastepe Tümülüsü (Pirson, 2011: 123-127), Mudanya'daki Dromoslu Oda Mezar (Mansel, 1946: 6-7) ve Dardanos yakınındaki Tümülüs (Duyuran, 1960: 64) verilebilir.

anıt mezarın bir tümülüs olarak planlanıp planlanmadığını, günümüzde net bir biçimde söyleyebilecek durumda değiliz.

Mezarın bulunduğu alanın antik kente yakınlığı da dikkate alırsa, bu bölgenin *Prusa ad Olympum* kentinin Nekropol sahasının bir bölümü olmuş olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır⁴.

1.4.2. Mezarın Yönü

Bursa Oda Mezarı girişi batıda olacak şekilde doğu - batı doğrultuludur (Resim 6). Bithynia bölgesindeki oda mezarların çoğunun doğuya / güney doğuya veya güneye açıldığı gözlenmektedir: Doğuya açılanlara örnek olarak Bursa Görükle Oda Mezarı (Şahin, 2009: 32 çizim 2), güney doğuya açılanlara örnek olarak ise Gerede - Karabük yolu Beşevler mevkiindeki Oda Mezar (Hoepfner, 1971: 126 - 127 Beilage 6 f), Mudanya Oda Mezarı (Mansel, 1946: Lev. II Res. 2) gösterilebilir. Bursa Hamzabey Camii civarındaki Kaya Oda Mezarı (Dörner, 1941: 19 Abb. 4), Yalacık (Nallıhan) Tümülüs Mezarı (Mermerci, Yağcı, 1991: 172, Plan 2), Eskişehir, Sarıcakaya İğdır Mezarı (Tokgöz, 1975: 151-157) ve eski Dardanos şehri yakınındaki Tümülüs'te (Duyuran, 1960: 64-66, Levha: LXVII, Resim: 1) ise giriş kuzeyde olacak şekilde Kuzey-Güney doğrultusu tercih edilmiştir. Anadolu ve Trakya'da⁵ girişi güneye bakan oda mezarlar da bulunmaktadır, bunlara örnek olarak İznik Dörttepeler 1 Nolu Mezar (Yalman, 1994, 165, Şekil 2), Filibe'deki mezar (Mansel, 1974, 188-189, Resim 24-26), Belevi Tümülüsü (Alzinger, 1979: 170-172, Abb. 137) verilebilir.

Bursa Oda Mezarının yönelimine benzer örnekler, İznik Dörttepeler 2 Nolu Mezarda (Yalman, tarihsiz: 55-56), Kuzey Karia'daki Akçay vadisindeki Kavaklı 01 Tümülüsü (Henry, 2016: Plate 194, Fig. 3), aynı

⁴ Prusa ad Olympum'un yazıtlarını yayınlayan T. Corsten'in, *Die Inschriften von Prusa ad Olympum* adlı kitabının 2. bandında Prusa ad Olympum ve yakın çevresinden getirilen ve halen Bursa Arkeoloji Müzesinde korunan toplam 68 adet mezar yazıtı yayınlanmıştır. Ancak bu yazıtlardan maalesef hiç birinin bulunduğu yer belli değildir, bkz. Corsten 1993: 119 vd.

⁵ Trakya'daki tümülüslerin ön cephesi genellikle doğuya veya güneye açılmaktadır, bkz. Delemen 2004: 17 D.N. 61, 62.

coğrafyadaki Beyerli köyündeki BKT 1 Tümülsü (Çörtük, 2007: 55, Çizim 5) ve Galatia'daki Karalar A Tümülsü'nde (Arık, 1934: 118) görülmektedir. Bu örnekler de Bursa mezarında olduğu gibi mezar yapılarının girişi batıda olacak şekilde Doğu-Batı yönündedirler. Yukarıda ele alınan örneklere göre, tümülüs veya oda mezarlarda çoğunlukla bir yön birliği olmadığı, mezarın yönünün, kentin veya mezarın yakınından geçen yol, mezara ulaşım, çevreye hâkimiyet gibi bölgesel unsurlarla ilişkili olarak değişiklik gösterdiği söylenebilir.

1.4.3. Yapının Plan Unsurları:

Burada incelemekte olduğumuz mezar yapısı plan olarak bir dromos ve mezar odasından müteşekkildir. Bu plan unsurları ile Bursa Oda Mezarı türünün en sade özelliklerini göstermektedir⁶. Prusa ad Olypnum'un da içinde yer aldığı Bithynia ve yakın coğrafyalardan bu plan tipinin benzer örnekleri olarak şu mezarlar sayılabilir: Görükle Mezarı (Şahin, 2009: 32 çizim 2), İznik Dörttepeler -1- nolu Mezar (Yalman, Tarihsiz: 54), Mudanya Mezarı (Mansel, 1946: Resim 1-3) ve Gerede - Karabük yolu Kurudere mevkiindeki Beşevler Mezarı (Hoepfner, 1971: Beilage 6f).

Yukarıda tanımlandığı gibi Bursa mezarında dromos ve mezar odası aynı aksta değıllerdir ve her iki mekânın uzun kenarları doğru bir hat göstermemektedirler. Bu duruma benzer bir örnek olarak Gerede-Karabük yolu Kurudere mevkiindeki Beşevler Oda mezarının planı gösterilebilir (Hoepfner, 1971: 128 Beilage 6f)

Buna ilaveten Bursa örneğinde dromostan mezar odasına geçişi sağlayan kapı açıklığı Mezar Odası'nın batı duvarının aksında olmayıp biraz güneye kaydırılmıştır. Bu şekilde mezar odasına geçiş kapısı aksta olmayan dromoslu oda mezarlara örnek olarak Görükle

⁶ U. Çörtük, Kuzey Karia'da Akçay (Harpasos) vadisindeki mezar mimarisini araştırdığı çalışmasında, bölgede incelediği tümülüs şeklindeki dromoslu oda mezarları dört tipe ayırmaktadır (Çörtük 2007: 38). U. Çörtük'ün araştırma bölgesinde ve dolayısı ile tipolojisinde bulunmayan beşinci tipi ise dromos ile mezar odası arasında basamaklı bölümün bulunduğu planlar oluşturmaktadır (Delemen 2004: 17-19). Dromoslu Mezar Odaları konusunda genel bir tipoloji çalışmasının halen yapılmamış olması bu sahada halen önemli bir eksikliklerdir.

Mezarı (Şahin, 2009: 27) ve Mudanya Mezarı (Mansel, 1946: 4, Lev. II, Res. 2) verilebilir.

212 x 209 santimetrelik ölçüleriyle yaklaşık kare formunda olan mezar odasına benzer örnekler olarak yine Görükle (Şahin 2009: 26, 32, çizim 2), İznik Dörttepelere 2 numaralı mezar (Yalman, Tarihsiz: 57) ve Mudanya mezarları (Mansel, 1946: 2, Lev. II, Res. 2) verilebilir. Mezar mimarisi araştırmalarında kare veya kareye yakın mezar odası geleneğinin bir Makedonya geleneği olduğu ifade edilmektedir (Delemen, 2004: 18-19).

222

Tablo: Bithynia Bölgesi'nden bazı dromoslu mezar örnekleri

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Mezar Yapısının Adı	Dromos Ölçüleri (cm)	Mezar Odası Ölçüleri (cm)
Bursa Oda Mezarı	200 x 120 -108	212 x 209
Bursa Hamzabey Oda Mezarı	350 x 165	200 x 155
Görükle Mezarı	258 x 104	229 x 231
İznik Dörttepelere -1- nolu Mezar	330 x 104 -126	243 x 215
İznik Dörttepelere -2- nolu Mezar	680 (korunan) muhtemel uzunluk 1000 x 155	305 x 305
Gerede - Karabük yolu Kurudere Mevkii Beşevler Mezarı	284 x 122	332 x 276
Mudanya Mezarı	882 x 97 -104	260 x 260
Eskişehir Sarıcakaya İğdır Mezarı	224 x 110	240 x 159

Bursa mezarında dromosun uzunluğu (200 cm) mezar odasından (212 cm) kısadır. W. Hoepfner tarafından kazılıp yayınlanan Gerede-Karabük yolundaki Beşevler Mezarı'nda (Hoepfner, 1971: 127-128) ve Dündar Tokgöz tarafından kazılıp yayınlanan Eskişehir İli Sarıcakaya İlçesi, İğdır Köyü Tümülsü'nde (Tokgöz, 1975: 151-152) de benzer bir durum söz konusudur. Bu şekildeki dromos Hoepfner tarafından "Kısa Dromos" olarak adlandırılmaktadır (Hoepfner, 1971: 134).

Bursa oda mezarında mezar odasına gidişi sağlayan koridor görevini üstlenen dromos başlangıçta 120 cm genişlikteyken bitişte 108 cm genişliğe iner. Yani bu koridor mezar odasına doğru daralır. Bu

şekilde mezar odasına doğru daralan dromosa benzer bir örnek Tekirdağ yakınındaki Naip Tümülsü'nde bulunmaktadır (Delemen, 2004: 10, Çiz. 11, 11).

İncelemekte olduğumuz Bursa Oda Mezarı'nın boyuna kesitine bakıldığında dromos ile mezar odası zeminleri arasında çok az bir seviye farkı olduğu gözlenmektedir (Resim 11). Dromos zemini mezar odası zeminine göre 13 cm daha derindedir. Bu düşük seviye farkı da herhangi bir merdiven yapısına gerek olmaksızın tek bir basamakla aşılmıştır. Bu şekilde dromos zemini mezar odasınınkinden daha derinde olan mezar yapılarına örnek olarak Görükle Mezarı (Şahin, 2009: 28) gösterilebilir.

Yapı tipolojisi kapsamında değerlendirilmesi gereken diğer bir husus ise dromos ve mezar odasının enine kesiti, diğer ifade ile üst örtü sistemleridir: Yukarıda tanımlandığı gibi Dromos'un üst örtüsü "Kırma Tonoz"a yakın bir kontur çizmektedir. Bu şekilde oluşturulmuş üst örtüye benzer örnek bulunmamaktadır.

Mezar odasının üst örtüsü ise maalesef sonradan onarım geçirdiği için sağlıklı bir veri sunmamaktadır. Ancak onarım geçirmeyen tonoz başlangıcı bölümlerindeki orijinal şekliyle korunmuş kısımlar yardımıyla şu husus belirtilebilir: Üst örtünün başlangıcında, yani tonoz eğiminin alt sıralarında kullanılan taş blokların eğimli olmayıp düz formdadırlar. Bu nedenle de Mezar Odasının üst örtüsü "Gerçek Tonoz" olarak adlandırılabilir bir örtü meydana getirmemektedir. Sonuç olarak, Mezar Odasının üst örtüsünün dromosun üst örtüsünden farklılık gösterdiği ve orijinalinde daha özenli bir tarzda ele alındığı söylenebilir. Bursa Oda Mezarında tespit ettiğimiz bu durum da benzer örneklerdekiyle örtüşmektedir; çünkü birçok dromoslu mezar odasında ön koridoru oluşturan dromosun üstü daha sade, ölünün ebedi istirahatgahı olan mezar odası ise daha detaylı bir örtüye sahip olmuştur (Hoepfner, 1971: 132; Delemen, 2004: 19-20)⁷.

⁷ Bu duruma, yani mezar odasının dromosa göre daha detaylı bir üst örtüye sahip olmasına daha çarpıcı örnekler olarak Görükle ve Mudanya mezarları gösterilebilir. Bu iki örnekte dromos düz bloklarla örtülürken, mezar odası çok detaylı/özenli bir işçilik gerektiren ve "Linear ve

Tipoloji bölümünde ele alacağımız son unsur dromostan mezar odasına geçişi sağlayan kapıdır⁸.

Tablo: Bazı Mezarların Dromos ve Mezar Odası Arasındaki Kapılarının Ölçü Karşılaştırma Tablosu

Mezar Yapısı	Kapı Yüksekliği	Kapı Alt Genişliği	Kapı Üst Genişliği
Bursa Oda Mezarı	135 cm	70 cm	58 cm
Görükle Mezarı	113,5 cm	58,5 cm	56 cm
Gerede - Karabük yolu Kurudere Mevkii Beşevler Mezarı	108 cm	70 cm	70 cm
Mudanya Mezarı	173 cm	79 cm	77 cm
Eskişehir Sarıcakaya İğdır Mezarı	112 cm	60 cm	53 cm

Yukarıdaki tabloya göre, Bithynia bölgesi ve civarındaki oda mezarlarının çoğunda kapı yüksekliği alt genişliğin iki katından azdır. Sadece Mudanya Mezarı'nda 79 cm alt genişliği olan kapı 173 cm yüksekliktedir ki bu da alt genişliğin iki katını oldukça aşan bir oran vermektedir (Mansel, 1946: 3).

Bithynia bölgesindeki karşılaştırma örneklerinin hemen hemen hepsinde kapı aşağıdan yukarıya doğru bir daralma gösterir. Söz konusu daralma Bursa Oda Mezarı'nın kapısından 12 cm ile en fazla iken, onu 7 cm ile İğdır Mezarı izler (Tokgöz, 1975: 151) . Görükle ve Mudanya mezarlarında ise mezar odasına girişi sağlayan kapılar yukarıya doğru 2,5 ila 2 cm daralmaktadırlar (Şahin, 2009: 27; Mansel, 1946: 3). Kapının alt ve üst genişliğinin aynı olduğu tek örnek ise Beşevler Mezarı'dır (Hoepfner, 1971: 130-131).

Konsantrik Bindirme Tekniği" (Mansel 1974: 185), "Kırlangıç Kuyruğu Tavan" (Şahin 2009: 27) veya "Tüteklikli Örtü" (Varkıvanç 2007: 205) tabir edilen bir çatıya sahiptir.

⁸ Dromosa girişi sağlayan batı cephedeki kapı, bu cephenin sonradan büyük oranda onarım geçirmesinden ve orijinal ölçülerinin belli olmamasından dolayı tipolojik değerlendirme dışında tutulmuştur.

Kapı ile ilgili olarak ele alınması gereken son bir husus ise konumudur. Bursa ve Görükle mezarlarında kapı mezar odasının tekabül eden duvarının tam ortasında olmayıp bir miktar güneye kaydırılmıştır (Şahin, 2009: 27, 32 Çizim 2). Mudanya Mezarında ise dromostan mezar odasına geçişi sağlayan bu kapı kuzeye kaymış durumdadır (Mansel, 1946: 4, Lev. II, Res. 2).

İncelemekte olduğumuz Bursa Oda Mezarı'nın tipolojik değerlendirmesi sonucunda şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- a. Bursa Oda Mezarı bölgesinde birçok örneği olan "Dromoslu Oda Mezar" tipinde bir yapıdır.
- b. Kareye yakın mezar odası ve bu odanın basık tonoz şeklindeki üst örtüsü Makedon etkisi göstermektedir.

2. GÖMÜ TİPİ

Ahmet Ali ALTIN

Bursa Arkeoloji Müzesi kayıtları ve Bursa Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 20.03.2003 tarihli sit fişinde yer alan bilgilere göre, yapı içerisinde gerçekleştirilen kazılarda, diğer mezar buluntularının yanı sıra 5 adet çift kulplu urne kabı bulunmuştur⁹. Urne kaplarının sayısı mezar içerisine birden fazla gömü yapıldığına işaret etmektedir. Bu kapların içerisinde yer alan kül ve kemik kalıntıları, cesetlerin mezar dışında yakılarak bu cesetlerden geriye kalan kül ve kemiklerin urne kapları içerisinde mezar odasına konulduğunun göstergesidir¹⁰. Mezar odasından ele geçen urne kapları üzerinde daha önceden çalışmış olan B. Yalman, urne kaplarının içerisinde altın diadem ve göz bağı parçalarına rastladığını belirtmektedir (Yalman, 2011: 33). Müze raporlarında mezar içerisinde

⁹ Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen kaplar 501, 636, 637, 638 ve 639 envanter numaralarına, bu yayında ise 8-12 katalog numaralarına sahiptir. Bu urne kapları "Prusa ad Olympum Mezarı Seramik Buluntularının Değerlendirilmesi" bölümünde Dr. Reyhan Şahin tarafından detaylı olarak incelendiğinden, söz konusu eserler bu bölümde stilistik açıdan tekrar ele alınmayacaktır.

¹⁰ 636, 637 ve 638 envanter numaralı eserler, bu uygulamanın kanıtları olan az miktardaki kemik ve kül kalıntılarını halen içlerinde barındırmaktadır.

başka herhangi bir iskelet kalıntısından bahsedilmemesi nedeniyle, mezarda uygulanan gömü biçiminin ikincil kremasyon¹¹ olduğu varsayılabilir. Bununla birlikte bu kaplar içerisinde bulunan kemik kalıntılarının son derece az oluşu ve detaylı antropolojik değerlendirmelerin eksikliği sebebiyle mezar sahiplerinin yaşı, cinsiyeti, geçirdiği hastalıklar gibi soruların yanıtlanması şu an için mümkün görünmemektedir.

Bithynia bölgesi ve çevresinde yer alan Klasik-Hellenistik Dönem`e ait benzer tipteki dromoslu oda mezarlar incelendiğinde, bu tip mezarlarda kremasyonun nadiren tercih edilen bir uygulama olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte bölgede bilimsel yayını yapılan mezar anıtlarından büyük bölümünün definciler tarafından tahrip edilmesi nedeniyle, söz konusu mezarların birçoğunda ne tür bir defin uygulaması yapıldığı tespit edilememiştir. Örneğin Bursa çevresinde yer alan Mudanya Oda Mezarı (Mansel, 1946: 1-12), Gemlik Tümülüsü (Mansel, 1974: 181-189), İznik Dörttepeler Mevkii`nde bulunan uzun dromoslu ve bindirme tonozlu tümülüs mezar (Yalman, 1993: 472-475, Resim 17; Yalman, 1994: 429-435, Levha 175-188; Yalman, tarihsiz: 55-57; Şahin vd., 2006: 16, Resim 9), Gebze çevresindeki Kutluca Tümülüsü (Mansel, 1973: 143-158) veya Eskipazar yakınlarındaki Beşevler Tümülüsü (Hoepfner, 1971:131) gibi örneklerde ne tür definlerin uygulandığı kesin olarak saptanamamıştır.

Gömü tipi saptanabilen örneklerde çoğunlukla inhumasyon uygulamasının tercih edildiği görülmektedir. İznik Dörttepeler mevkiinde yer alan iki oda mezar içerisinde, cesetlerin üzerine yatırıldığı klineler bulunmaktadır (Yalman, 1994: 425-429, Resim 4-19; Altın, baskıda). Bu yapılardan Dörttepeler 2 Numaralı Oda Mezar olarak adlandırılan yapı içerisinde, klinelerin üzerine yatırılmış olan cesetlere ait iskeletler, definciler tarafından tahrip edilmeden önce belgelenebilmiştir (Altın, baskıda: dipnot 18, Resim 12). Prof. Dr. Mustafa Şahin`in sözlü bildirisine göre Görükle Oda Mezarı`nda da inhumasyon gömü söz konusudur¹². Elaia antik kenti yakınlarındaki Seçtepe Tümülüsü`nün mezar odalarından birinde farklı bir

¹¹ Birincil ve ikincil kremasyon uygulamalarının detaylı tanımları için örneğin bkz. Kasapoğlu 2007, 483, dipnot 26, 28.

¹² Görükle Mezarı ile ilgili ayrıntılı kazı raporu için bkz. Şahin, 2009: 25-39.

uygulama olarak taş lahitlerin kullanıldığı görülmektedir (Kasper, 1966: 477-478, Abb. 58; Pirson vd., 2011: 185-186, Abb. 58). Mezar içerisinde ayrıca ahşap bir lahde ait parçalar da keşfedilmiştir (Gaitsch vd., 1985: 139-172). Söz konusu lahitler, bu mezarda inhumasyon uygulaması yapıldığına işaret etmektedir. Pergamon antik kenti yakın çevresinde bulunan Tümülüs 2 ve Tümülüs 3 olarak adlandırılmış mezarların merkezinde yer alan andezit lahitler, ayrıca ölülerin başına takılan altın diadem gibi mezar hediyeleri, bu mezarlara da inhumasyon gömü yapıldığını göstermektedir (Kelp, 2014: 357-358, Fig. 3a-b). Pergamon'daki diğer bir mezar yapısı olan İlyastepe Tümülüsü'nde sürdürülen araştırmalarda ise, inhumasyon ve kremasyon gömülerin birarada uygulandığı görülmektedir (Pirson vd., 2011: 117-203). Mezar içerisinde yapılan çalışmalarda, mezar odasının tabanının alt seviyesinde andezit bir lahit ortaya çıkarılmış, ayrıca boyutlarından ve formlarından dolayı ostotheklere ait olduğu düşünülen çeşitli andezit parçalar da ele geçmiştir (Pirson vd., 2011: 135-141, Abb. 18-22). İlyastepe Mezarı'ndan ele geçen kemikler üzerinde yapılan antropolojik araştırmalar da, mezardaki lahit içerisine bir erkek cesedinin inhumasyon olarak gömüldüğünü, en az iki farklı cesede ise kremasyon uygulandığını ortaya koymuştur (Pirson vd., 2011: 146-181). Bursa Oda Mezarı'nda görülen ikincil kremasyon uygulamasının bir benzeri, antik Prusa ad Olympum kentine oldukça uzak bir mesafedeki Samsun Lerdüğe 4 Numaralı Tümülüste karşımıza çıkmaktadır. Burada Bursa Mezarı'ndan farklı olarak, kremasyon uygulanan cesedin kül ve kemikleri, bronz bir urne kabı içerisine konulmuştur (Akok, 1948: 844-846, Resim 10-11).

Sonuç olarak, anıtsal mimari yapı, mezar hediyeleri gibi veriler ışığında Bursa Oda Mezarı'na MÖ. 2. yüzyıl sonu - MÖ. 1. yüzyıl başında¹³ Prusa ad Olympum'da yaşamış üst sınıf bir aileye mensup kişilerin bir arada defnedildiği söylenebilir. Yaklaşık olarak aynı döneme tarihlenen birden fazla sayıdaki urne kabı, aşağı yukarı 50 yıllık bir zaman dilimi içerisinde cesetlere kremasyon uygulanarak bu mezar içerisine defnedildiğine işaret etmektedir. Yukarıda verilen örneklerde ise söz konusu dönemde Bithynia ve yakın çevresinde tercih edilen gömü tipinin inhumasyon olduğu anlaşılmaktadır. Bu

¹³ Mezardan ele geçen seramik buluntuların tarihlendirilmesi bu çalışmanın ""Prusa ad Olympum Mezarı Seramik Buluntularının Değerlendirilmesi"" bölümünde Dr. Reyhan Şahin tarafından ele alınmaktadır.

açından Bursa Mezarı'ndaki urne kapları içerisine yapılan kremasyon gömünün bölgede nadir görülen bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Farklı defin uygulamalarının, farklı dinsel inançları, ölümden sonraki yaşama dair farklı düşünce biçimlerini, dolayısıyla da farklı kültürlere ait kişileri veya toplulukları yansıttığı düşünülebilir. Bununla birlikte aynı mezar içerisine, çağdaş olarak yapılan hem inhumasyon hem de kremasyon gömüler, bu varsayımın anti tezi olarak ortaya atılabilir. Bursa Tümülüsü'nde uygulanan kremasyon gömü, Hellenistik Çağ Bithynia Krallığı sınırları içerisinde, benzer bir coğrafyadaki mezar yapılarında, yaklaşık aynı dönemlerde farklı gömülerin uygulanabildiğine işaret etmesi bakımından oldukça önemlidir.

228

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

3. PRUSA AD OLYMPUM (BURSA) MEZARI SERAMİK BULUNTULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

(Resim 14-19)

Reyhan ŞAHİN

Bursa Mezarı'ndan ele geçen ve bu çalışma kapsamında değerlendirilen seramikler 2 kantharos, 4 lagynos, 1 testicik, 4 krater, 1 amphora, 12 iç formlu unguentarium ve 1 adet kandilden oluşmaktadır¹⁴. **No. 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12** ve **25**'in yüzeyi Hellenistik Döneme özgü mat astarlıdır. **No. 4, 5, 6, 7** ve **10** ise beyaz zemin tekniğiyle bezemişlerdir. **No. 13-24**, unguentariumlar ise astarsız bırakılmışlardır. Öte yandan unguentariumların 6 tanesinde (**No. 13, 16, 18, 19, 23, 24**) boyun ve gövde üzerinde çok ince, beyaz bantlar bulunmaktadır.

¹⁴ Özkan, Ünal 2009: 6 da ele geçen seramik buluntuların toplam 33 parçadan oluştuğu belirtilmektedir. Bu çalışma kapsamında Bursa Müzesi'nde ulaşılabilen 25 seramik eser değerlendirilmektedir. Öte yandan mezar buluntularının yer aldığı Tablo 1'de 33 eserin de listesi yer almaktadır.

Kantharoslar (Resim 14, 17)

No. 1 ve **No. 2** kırmızı astarlı kantharoslar ağız hizasından itibaren gövdenin alt kesimlerine kadar hafifçe açılan düz bir profile sahiptir. Karşılıklı olarak dik konumda yerleştirilmiş olan kulplar üzerinde kabartmalar (stilize yaprak?) bulunmaktadır. Gövdenin alt kısmına geçişte belirgin bir kavis yer almaktadır. Halka dip hafifçe dışa doğru açılmaktadır. **No. 1** ve **2**, MÖ 4./3. yüzyıl'ın "goblet kantharosları"ndan gelişmiş olan Hellenistik Dönem kantharoslarıyla karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır (Gassner, 1997: 49). **No. 1** ve **2**'nin en yakın form paraleli Knidos'ta E buluntu topluluğundan ve Güney Nekropol'den gelen örneklerdir (Kögler, 2010: Res. 55, Kn. 33.). P. Kögler bu örnekleri MÖ 2. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 1. yüzyıl ikinci çeyreği arasına tarihlendirmektedir (Kögler, 2010: 115). Ephesos'tan ele geçen benzer kantharoslar da MÖ 1. yüzyılın başları ile Augustus Dönemi arasına tarihlenen buluntu gruplarından gelmektedir (Ladtstätter, 2014: K168, Taf. 182; ayrıca bkz. Gassner, 1997: No.115, lev. 7; Didyma'dan bir diğer örnek için bkz. Wintermeyer, 2004: No. 1166, Typ, Be 1.2).

Testicik (Resim 14, 17)

No. 3, tek kulplu testicik mat kahverengi astarlıdır. Dışa dönük ağızlı, dar kısa boyunlu kabın gövdesinin üst bölümü konkav; alt bölümü ise konvektir. Üst ve alt bölümün birleştiği kesimde gövdeyi çepeçevre saran sığ bir yiv bulunmaktadır. Gövde, kabın dip kısmına doğru belirgin bir biçimde daralmaktadır. Dikey kulp, ağızın hemen altından çıkıp dairesel bir kavisle dönerek gövdenin en geniş noktasına bağlanmaktadır. Tek kulplu küçük testi formu Atina Agorası'nda MÖ 3. yüzyılın 2. yarısından itibaren bilinmektedir (Rotroff, 1997: No. 515). Bursa Tümülüsü örneği ile karşılaştırma yapmaya olanak sağlayan örnekler MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı ile MÖ 1. yy ilk çeyreği aralığına tarihlenmektedir (Rotroff, 1997: Res. 39-40, No. 543-554). Bu tipteki bir diğer örneği Korinth'te MÖ 146 dolaylarına tarihlenen bir kontekst sunmaktadır (Edwards, 1975: 143, No. 733, Lev. 34). Öte yandan Atina ve Korinth testiciklerinde ağız daha yüksek ve gövde daha küreseldir. Sonuç olarak **No. 3**'ün tam bir benzeri tespit edilememiş olup, Atina ve Korinth'ten bilinen bu öncül kaplardan esinlenilerek yorumlanmış yerel bir tip olması muhtemeldir.

Lagynoslar (Resim 14, 17-18):

Bursa Mezarı'ndan ele geçen 4 adet Lagynos Beyaz Zemin Tekniği'nde bezenmiştir. Söz konusu teknik kullanılarak zemini açık renk ile astarlanmış olan lagynosların (*White Ground Lagynos Ware*) omuz kesimlerinde kahverenginin tonlarında bir bezeme ve bu bezemeyi üstten ve alttan sınırlandıran bantlar bulunmaktadır (Leroux, 1913: 91-99; Schäfer 1968: 101; Dereboylu 2001: 21). MÖ 3. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış olan beyaz zemin tekniği, MÖ 1. yüzyılın 2. çeyreğine kadar popülerliğini korumuş ve bu tarihten sonra ani bir şekilde ortadan kaybolmuştur (Dereboylu, 2001: 22; Hellström 1965, 19; Smetana-Scherrer, 1982: 84). Atina ve Pergamon'da MÖ 2. yüzyıl ilk yarısı ile MÖ 1. yüzyıl ilk çeyreği arasında görülmektedir (Thompson, 1934: 451 (C ve D Grubu); Schäfer, 1968: 112 vd.). Bu teknik, Geç Hellenistik Dönem'de özellikle Doğu Ege ve Akdeniz'de oldukça yaygındır (Hellström, 1965: 17; Gürler 2001: 541; Rotroff, Oliver, 2003: 72). Genel olarak Yunanistan'da daha seyrek görülüyor olması üretim yerinin doğuda aranmasına neden olmuştur. Farklı kap formlarının beyaz zemin tekniğinde boyanmış örneklerinin ele geçtiği Pergamon, üretim merkezi olarak düşünülmüştür (Gassner, 1997: 70; Hellström, 1971: 18; Schäfer, 1968: 101 vd., Smetana-Scherrer, 1982: 83). Günümüzde Ephesos'un yanı sıra Kıbrıs, Argos, Samos, İsrail'de yerel üretimi olduğu bilinmektedir (Kögler, 2010, 542, B77; Rotroff, 1997: 225 dn. 29).

Lagynos kap formu olarak MÖ 3. yüzyıl sonlarından itibaren bilinmektedir. Öte yandan beyaz zemin tekniğinin MÖ 160 dolaylarında lagynoslar üzerinde uygulanmasından önce, yaygın olmadığı anlaşılmaktadır (Retroff, Oliver, 2003: 72-73). Bezeme altta ve üstte bantlarla sınırlandırılmıştır. Küresel ve omuzlu tipteki örnekler eş zamanlı olarak üretilmişlerdir (Bruneau, 1980: 11). Bursa Mezarı lagynosları 1 küresel gövdeli, 1 basık küresel gövdeli ve 2 adet omuzlu örnekten oluşmaktadır. **No. 5**, küresel gövdeli ve uzun boyunludur. Lagynosun gövdesinin üst kesiminde yaprak motifleri arasında dönüşümlü olarak yerleştirilmiş olan yıldız ve lagynos motifleri bulunmaktadır (sırasıyla; yaprak- yıldız- yaprak- lagynos- yaprak- yıldız- yaprak). Küresel gövdeli lagynosun Atina Agorası'ndan bilinen çok yakın bir benzeri, en erken Geç Hellenistik Dönem buluntularını içeren karışık bir buluntu topluluğundan gelmektedir (Retroff, 1997: res. 92, No. 1546). Aynı zamanda Görükle Mezarı buluntuları arasında da bu tipte bir lagynos tespit edilmiştir

(Şahin, 2009: 34a Çizim 5a; Bulba, 2011: 55, Abb. 1). Görükle Mezarı Lagynosu M. Bulba tarafından MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlenmektedir (Bulba, 2011: 55).

No. 4 diğer örneklerle göre daha küçük ölçülere sahiptir. Lagynosun gövdesi küresel formdadır. Öte yandan omuzlu örneklerden farklı olarak gövdeye geçiş daha yuvarlak bir kavis şeklindedir. Gövdenin üst yarısında iki geniş bant arasında uca doğru hafifçe sivrilen yaprak motifleri yer almaktadır. Yapraklar asimetrik olarak dizilmişlerdir, Yaprak konturları da muntazam değildir. Atina Agorası'ndan ele geçen minyatür bir lagynos, form bakımından **No.4** ile karşılaştırılabilir (Rotroff, 1997: No. 1513, Fig. 89, Pl. 116). Atina Agorası örneği MÖ 1. -MS 1. yüzyıl aralığına tarihlenen bir kontekstten ele geçmiştir ve omuz kesimindeki bezeme, uçları sivri lotus yaprakları ve dönüşümlü olarak çizgilerle bir arada kullanılmıştır. Aynı zamanda Rhodos'tan ele geçen bir diğer örnek de form bağlamında karşılaştırma yapma imkânı sağlamaktadır (krş. Patsiada, 1983: 192, No. 181).

Daha büyük ölçülere sahip küresel gövdeli **No. 6** ve **7**'de ise omuzdan gövdeye geçişte belirgin bir keskinlik bulunmaktadır. Bant kulplu olmaları nedeniyle, örgü kulplu Tip 1'den ayrılan her iki örnek de Tip 2 olarak sınıflandırılabilir (bkz. Rotroff,1997: 228). **No. 6**'da boyun kısa, gövde yüksektir. Omuz yüzeyinde yer alan yaprak motiflerinden oluşan bezeme, üstte ve altta geniş bantlar ile sınırlandırılmıştır. Aynı zamanda geniş bantlar üstte ve altta daha ince bantlarla çevrelenmiştir. **No. 6**'nın form ve bezeme bakımından paralelleri Atina Agorası'nda MÖ 110-75 arasına tarihlenen bir buluntu kontekstinde karşımıza çıkmaktadır (form: Rotroff, 1997: Res. 89, No. 1505; bezeme: Rotroff, 1997: Res. 89, No: 1512). Aynı zamanda Ephesos (Gassner, 1997: Lev. 83, No. 206, MÖ 150-100), Pergamon (Schäfer, 1968: Lev. 6,1;) ve Delos'tan (Bruneau, 1970a: No. 185, Res. 208) ele geçen örnekler de No. 6 ile karşılaştırma yapmaya olanak sağlamaktadır.

Lagynos **No. 7** ise **No. 6**'ya göre daha uzun boyunludur. Gövde kısa, omuz ise geniş ve düzdür. Hafif konveks profilli omuz üzerinde zeytin yapraklarından oluşan bir bezeme bulunmaktadır.

Atina Agorası'ndan ele geçen karşılaştırma örnekleri yine Sulla Dönemi'ne tarihlenen buluntu kontekstinden gelmektedir (Rotroff,

1997: 393, Res. 90, Lev. 117, No. 1527). Pergamon (Schäfer, 1968: 101, 105, fig. 6,1; Thompson, 1934: E72, 403,404, Fig. 92), Ephesos (Gassner, 1997: 70: Taf. 83, No. 206) ve Kıbrıs (Vessberg-Westholm, 1956: 57, 62, 78, Res. 28, No. 6) gibi diğer merkezlerde de MÖ 2. yüzyıl ikinci yarısına ve 1. yüzyıla tarihlenen buluntu gruplarında karşımıza çıkmaktadır.

Kraterler (Resim 15,18):

Mevcut kaplar arasında 4 adet krater yer almaktadır (**No. 8-11**). Kraterler yuvarlak gövdeli, dışa çekik ağızlı ve halka kaidelidir. Kulplar gövdeye karşılıklı olarak dik konumda yerleştirilmiştir. Oldukça özensiz işçilik göstermektedirler. **No. 8, 9** ve **11**'de yüzeyde çark izleri oldukça belirgindir. Kraterlerin, özellikle ağız kesimlerinin iki yarısı arasında belirgin bir asimetri olduğu gözlemlenmektedir. **No. 10** beyaz zemin tekniğinde boyanmıştır. Gövdenin üst kesiminde kulplar arasında kalan alanda virgüle benzer stilize motif dizisi; gövdenin orta kesiminde ise bantlar yer almaktadır. Astar ince bir tabaka şeklinde ve mattır. Bezemede de motifler arasında hassas bir simetri gözetilmediği dikkati çekmektedir.

No. 8, 9 ve **10**'da boyun kısmında hafif bir daralma görülmektedir. Bu nedenle gövde biraz daha şişkin durmaktadır. Bursa Mezarı kraterlerinin form bakımından en yakın paraleli Atina Agorası'ndan bilinmektedir (Rotroff, 2006: Res. 38, No. 225). S. Rotroff, Agora kraterini ele geçtiği buluntu topluluğu ışığında MÖ 115-80 aralığına tarihlemektedir. **No. 11** ise geniş ağız ve aşağıya doğru daha belirgin biçimde daralan gövdesiyle Atina Agorası'ndan yine aynı tarihlerden bir başka krater ile karşılaştırılabilir (Rotroff, 2006: Res. 38, No. 226).

Agora kraterlerinde Mezar Odası kraterlerinden farklı olarak kulp gövdeye yatay olarak iliştilmiştir. Dik kulplu kraterler Argos'ta MÖ 4. yüzyıl- MÖ 1. yüzyıl arasına tarihlenen mezarlardan bilinmektedir (Bruneau, 1970b: 486, fig 213). Öte yandan söz konusu örneklerde kap gövdeleri çok daha dar, ağız kesimi daha yüksektir. Bursa Mezarı kraterlerinin tam paralelleri tespit edilememiştir. Dik kulp kullanılmasıyla Görükle Tümülüsü'nden de bilinen Geç Hellenistik Dönem amphoralarını çağrıştıran özgün bir form ortaya çıkmıştır (Görükle Amphorası için bkz. Bulba, 2011: 60, Abb. 6). Dolayısıyla Bursa Mezarı kraterleri form bakımından ünik örneklerdir.

Amphora (Resim 16, 19)

Kısa, küresel gövdeli **No. 12**'de ağız gövdeye oranla belirgin biçimde kısadır. Ağızın hemen altında, gövdenin üst kesimine karşılıklı olarak yerleştirilmiş olan dik kulplar yer almaktadır. Kulpların üst kesimleri belirgin biçimde çıkıntılıdır. Kabın yüzeyinde mat kahverengi astar tabakası, daldırma tekniği ile uygulanmıştır. Gövdenin alt kesiminde yer yer akma izleri görülebilmektedir. Kap formu S.Rotroff'un Form 7 (saklama amphorası) olarak sınıflandırdığı tiptedir (Rotroff, 2006: 89). Atina Agorası'ndan ele geçen az sayıdaki örnek, MÖ 2. yüzyıl ortaları ile MÖ 86 arasına tarihlenen kontekstlerden gelmektedir (Rotroff, 2006: 33, Res. 21, No. 134). Bursa Mezarı amphorasından farklı olarak, Agora örneğinde boyun ve omuz kısmında açık renk zemin üzerine dalga motifi yer almaktadır.

Unguentariumlar (Res. 16, 19)

Hellenistik Dönem ile birlikte mezar hediyesi olarak kullanılmaya başlanmış olan unguentariumlar (Kurtz - Boardman, 1971: 164-165) Bursa Mezarı'nda 12 parça ile temsil edilmiştir. Mevcut örnekler arasında Hellenistik Dönem'in başlarına tarihlenen geniş omuzlu örneklere (Anderson-Stojanovic, 1987: 106- 109, Fig. 1a, b, c.) rastlanmamıştır. Buluntular yükseklikleri 9 cm ile 23 cm arasında değişen, dışa çekik ağızlı, iç gövdeli olup dip kısımları masiftir. Hamur renkleri pembemsi-kahverengi, açık kahverengi ve koyu gri (**No. 19** ve **24**) olmak üzere üç ana gruba ayrılabilir (gri unguentarium için bk. Rotroff 1984, 258; Rotroff, 2006: 140). Mevcut unguentariumlardan üç tanesi (**No. 13, 16, 18**) üzerinde boyun, omuz ve gövde kesimlerinde beyaz bantlar bulunmaktadır.

Tipolojik olarak mevcut örnekler üç grupta incelenebilir. Bunlardan ilki **No. 14** ve **19** uzun gövdeli hafifçe şişkin karınlıdır. Patara unguentariumlarından, 2I olarak sınıflandırılan örneklere yaklaşmaktadır (Dündar, 2008: U75, U76). Patara örnekleri MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Benzer örnekler Atina Agorası'nda da MÖ 115-86 aralığına tarihlenen kontekstlerden bilinmektedir (Rotroff, 2006: No. 472; ayrıca bkz. Vogeikoff-Brogen, 2000: 317, No59-61; ayrıca bkz. Kerameikos: Knigge, 1976: 187,188, E105, E108, pls. 97:1; Pergamon: Kunisch, 1972: 100, C1, C2, res. 7; Parion: Ergürer, 2013: Res. 184 (soldan 5.).

İkinci grubu temsil eden **No. 20-24**, E. Dünder'in sınıflandırmasında 2J'nin hafif karınlı tipini oluşturmaktadır. Dünder, 2J grubunu MÖ 2. yüzyıl 2. yarısı ile 1. yüzyıl başları arasına yerleştirir (Dünder, 2008: 59, 112, U81). Atina Agorası'nda bilinen paralelleri S. Rotroff tarafından MÖ 115-80 arasına tarihlendirilmiştir (Rotroff, 2006: No. 482, 483; ayrıca bkz. Rotroff, 1997: Pl. 85, No. 1170). Aynı zamanda Kerameikos (Knigge, 1976: Taf. 69, No. 390), Aegina (Smetana-Scherrer, 1982: lev. 56, No. 721), Argos (Bruneau, 1970b: 511,512, No. 188.100) ve Küçük Asya'nın farklı merkezlerinde (Stratonikeia: Civelek, 2006: 50,56, Çiz. 2; Tralleis: Civelek, 2001: Lev. 29 U 80, Lev. 30 U 39, 41; Saraçoğlu, 2011: 20, Kat. No. 20, U20; Metropolis: Gürler, 1994: Lev. 29 no. 137) tespit edilen örnekler de MÖ 2. yüzyıl sonu- 1. yüzyıl başına sınıflandırılmıştır.

Üçüncü grupta yer alan **No. 13, 15-18** çok ince, iç gövdeli unguentariumlardan oluşmaktadır. Atina Agorası (Rotroff, 2006: 479, 497 (MÖ 115-50); ayrıca bkz. Thompson, 1934: Fig. 78, D 78), Eretria (Metzger, 1969: Taf. 28, No. 2), Tralleis (Saraçoğlu, 2011: 23, N0. 25 26; Ölmez, 2000: Lev. XXXV, K 30) ve Tarsus'tan (Jones, 1950: Fig. 135, No. 244) ele geçmiş olan diğer örnekler MÖ 2. yüzyıl sonları ile 1. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlendirilmiştir. **No. 18**, mevcut buluntular arasında en ince gövdeli unguentariumdur (krş. Rotroff, 2006: No. 507, Dünder, 2008: U75; Smetana-Scherrer, 1982: lev. 56, "No. 722).

Kandil (Resim 16, 19):

Bursa Mezarı buluntuları arasında 1 adet kandil bulunmaktadır (**No. 25**). Kalıp yapımı ve bezemesiz olan **No. 25** üzerinde kulp ya da kulakçık izine rastlanmamıştır. Geniş, yuvarlak ve hafif konkav bir diskusa sahiptir. Diskusu çevreleyen bir yiv aynı zamanda kandilin konveks profilli omuz kesimine geçişi sağlamaktadır. Diskusun merkezindeki açıklık 1,5 cm çapında olup, bir yiv ve kabartma bir halka ile çevrelenmiştir. Kandil kırmızı parlak astarlıdır. Burun kısmındaki açıklıkta yanma izleri kandilin kullanıldığına işaret etmektedir.

Tipolojik bakımdan **No. 25**, Klasik Dönem'in çark yapımı keskin profilli örneklerinden ayrılmaktadır (krş. Thompson 1933: 196, Res. 1). Aynı zamanda kalıp tekniği ile yapılmış kandillerin MÖ 3. yüzyıl ile birlikte ortaya çıktığı bilinmektedir (Tuluk, 2003:46). Bununla birlikte

No. 25 ile Howland'ın 43B ve 43C olarak sınıflandırdığı Hellenistik Dönem'in düz ve dar diskuslu örnekleri arasında da benzerlik kurulamamaktadır (Howland, 1958: Pl. 46, No.548, 550). Geniş ve konkav diskuslu örnekler, Hellenistik Dönem sonlarında ortaya çıkmakla birlikte, Roma Dönemi kandillerinin bir karakteristiğidir (Broneer, 1930: 17). Dolayısıyla **No. 25** Broneer'in tipolojisinde geniş, konkav diskuslu, kulpsuz olan Tip 8'e yaklaşmaktadır (Broneer, 1930: 143, No.137, Pl.III; ayrıca krş. Thompson, 1934: 323, res. 7 ,A45; Bailey, 1988: Q 1510; Henninger, 1979: Lev. 58, No. 1; Kassab-Sezer, 1995: 98.Res. 263). Küçük Asya'da tespit edilen diğer paralelleri, bu tipte örneklerin özellikle MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı ile MÖ 1. yüzyılın 2. çeyreği arasında kullanımında olduğuna işaret etmektedir (Smintheion: Tüzün, 1997: 172, 182, Lev. VI, No. 12, Smn.90, MÖ 1. yüzyılın 2. çeyreği; Isparta: Fırat-Metin, 2011: 145, Kat.No1, 2; Res.1,2; Çiz.1,2, MÖ 2./1. yüzyıl; Ephesos: Gassner, 1997: Taf. 62, No. 788, 789, MÖ 2. yüzyıl son çeyreği; Delos: Bruneau, 1965: 22,16,lev. 2-44; Bruneau 1970a: Lev. 50, D265).

235

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Seramiklerin Değerlendirilmesi:

Bursa Mezar Odası'ndan ele geçen seramiklerin çeşitliliği dikkate alındığında Küçük Asya, Yunanistan, Güney İtalya'dan ele geçen MÖ 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen diğer mezarlarla karşılaştırıldığında kap repertuarının, söz konusu dönemde mezarlarda yaygın biçimde karşımıza çıkan standart formlardan oluştuğu anlaşılmaktadır (**Tablo 1**). Öte yandan Tarentum ve Aegina örneğinde olduğu gibi ölen kişinin cinsiyetine ya da mesleğine işaret edecek kap formlarına ya da buluntulara rastlanmamıştır. Kraterlerin, içlerinde yanmış kemik kalıntılarının ele geçmiş olması nedeniyle urne olarak kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Bursa Mezar odasından ele geçen buluntular arasında sikke ve/veya yazıt gibi verilerin olmayışı kesin bir tarihleme yapmayı güçleştirmektedir. Buluntular arasında nispeten daha net kronolojik veri sunan kaplar; Hellenistik kantharoslar (**No. 1** ve **No. 2**), keskin omuzlu beyaz zeminli lagynoslar (**No. 6**, **No. 7**) ve iç gövdeli, ince unguentariumlardır (**No. 13-24**). Buluntuların dikkate değer bir bölümünü oluşturan söz konusu örneklerin paralelleri Atina Agorası'nda Sulla Dönemi'ne tarihlendirilen bir kontekstten ve Küçük Asya'da ise yine yaklaşık bu zaman aralığından buluntuları içeren arkeolojik kontekstlerden ele geçmiştir. Dolayısıyla bu durum Bursa

mezar odasındaki gömünün yapıldığı tarihin MÖ 2. yüzyıl sonu ile 1. yüzyıl başı arasına sınırlandırılabileceğini düşündürmektedir. Aynı zamanda, mezarın uzun zaman aralıklarıyla, ikinci kez kullanım gördüğüne dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 1: Küçük Asya, Yunanistan ve Güney İtalya Mezar Kontekstlerinden ele geçen kap formlarının sayısal dağılımı¹

	Bursa Mezarı	Görükle Mezarı	Aegina Mezarı	Tarentum Mezarı
İçki Kabı	2+2	2	1	3
Testicik/Maşrapa	1	-	-	-
Beyaz Zeminli Lagynos	4+1	1	3	8 (1'i bezemesiz)
Amphora/Oinok hoe/ Krater	5	2	3	-
Unguentarium	12+4	-	Sayı belirsiz	21
Kandil	1+1	1	-	-
Diğer Kap formları	-	-	1 Amphoriskos 4 Lebetes	2 Tabak 2Lebes Gammikos 4 Taş Alabastron, 2 Bronz Ayna, 2 Kemik saç iğnesi,
Diğer Buluntular	-	-	-	10 kemik halka, 2 bronz kapı tutamağı.

Bölgeden ele geçen Hellenistik Dönem seramikleri ile ilgili araştırmaların oldukça sınırlı olması, tespitlerimizin bir karşılaştırmasını yapmayı güçleştirmektedir. Mevcut buluntular Atina, Pergamon ve Knidos gibi Hellenistik Dönem'in önemli üretim merkezlerinin seramik repertuarının etkilerine işaret etmektedir. Öte yandan kesin olarak söz konusu bölgelerin atölyelerinden geldiği tespit edilen bir örnek bulunmamaktadır. Mevcut beyaz zeminli lagynoslar, Ephesos ve Pergamon üretimi kalın parlak astarlı örneklerden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. Aynı zamanda Attika repertuarından bilinen formların mezar odasından ele geçen paralelleri,

¹ Görükle Mezarı için, Bulba, 2011: 53-61; Aegina Mezarı için, Smetana-Scherrer, 1982: 85; Tarentum Mezarı için, Hempel 2001:190-192 referans alınmıştır.

form simetrisi ve bezeme bakımından özensiz bir işçilik (kap formlarında asimetri, astarda yer yer patlama) göstermektedir. **No. 3** testicik ve dik kulplu kraterler (**No. 8-11**) gibi birebir paralelleri tespit edilemeyen örnekler yerel bir seramik endüstrisinin varlığına işaret etmektedir.

SERAMİK KATALOĞU

KANTHAROSLAR

No.1

Müze Env. No.216. Kantharos. Ham. 2,5.YR 6/6 light red. ince elenmiş, sert pişmiş. Ast: 2.5YR 4/8 red, ağızdan gövdenin bitimine kadar daldırma tekniği ile boyanmıştır. İç kısmın tamamı boyanmıştır. Ç: 10,1 cm (ağız); 7 cm (dip). Yüks:8,2 cm.

No.2

Müze Env. No. 391. Kantharos. Ham.: 2,5 YR 6/6 light red. İyi elenmiş. Ast: 2,5 YR 4/6 red. Dibin dış yüzeyi dışında içte ve dışta tamamen astarlı. Ç: 10,4 cm (ağız); 7,2 cm (dip). Yüks: 8 cm.

TESTİCİK

No.3

Müze Env. No. 312. Testicik. Ham.: 10 YR 6/3 pale Brown. İnce elenmiş, sert pişmiş. Az miktarda kalker parçacıkları. Ast: 7,5 YR 4/3 brown. Daldırma tekniği ile boyalı. Dip dış yüzeyi boyasan muaf bırakılmış. Ç: 3,8 cm (ağız). Yüks: 6,9 cm.

LAGYNOSLAR

No.4

Müze Env. No. 353. Laynos. Ham.:5 YR 7/6 reddish yellow . İyi elenmiş. Mika ve kalker katkılı. Yüz. Ren: 5YR 6/6 reddish yellow. Ast: 10YR 8/3 very pale brown. Bezeme: 2,5 YR 5/8 red. Ç: 4,1 cm (ağız), 9,5cm (dip). Yüks:16,9

No.5

Müze Env. No. 485. Lagynos. Ham.: 2,5 YR 6/6 light red. İyi elenmiş. Mika katkılı (az). 2,5 YR 5/6 red. Ast: 5 YR 7/3 pink. Daldırma tekniği. Bezeme: 2,5 YR 5/8 red. Ç.: 5,1 cm (ağız); 13,6 cm (dip). Yüks: 26,4 cm.

No.6

Müze Env. No. 490. Lagynos. Ham.: 5 YR 6/6 reddish yellow. İyi elenmiş. Az miktarda kalker katkılı. 5 YR 6/6 reddish yellow. Ast: 7,5 YR 7/4 pink. Daldırma tekniği. Dip kısmı boyasız. Bezeme: 5 YR 5/8 yellowish red. Ölç: A: 4,3 cm. D: 13,6 cm. Y: 20,6 cm.

237

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

No.7

Müze Env.No. 491. Lagynos. Ham.: 2,5 YR 5/8 red. Kalker (orta) ve mika katkılı. 2,5 YR 6/8 light red. Ast: 7,5 YR 8/3 pink. Daldırma tekniği. Bezeme.: 2,5 YR 5/8 red. Ç: 4 cm (ağız); 13,6 cm (dip). Yüks: 23,3 cm.

KRATERLER

No.8

Müze Env. No. 636. Krater. Ham.: 5 YR 6/4 light reddish brown. İyi elenmiş. Az miktarda kalker parçacıkları. Yüz. Ren.: 2,5 YR 4/6 red. Ast: 5 YR 6/6 reddish yellow. Ç: 22,8 cm (ağız); 11,9 cm. (dip); Yüks.: 26,1 cm.

No.9

Müze Env. No. 637. Krater. Ham.: 5 YR 5/6 yellowish red. Ast: kulpun altında (2) koyu renk bant. Ç: 17,5 cm (ağız); 11,8cm (dip). Yüks: 24,8 cm.

No.10

Müze Env. No. 638. Krater. Ham.: 5 YR 6/8 reddish yellow. İyi elenmiş. Sert pişmiş. Mika (az miktarda). Ast: 10 YR 7/6 yellow. Gövdede 2 ince bant ordasın da kalın bir bant. Bez. Ren.: 2,5 YR 5/6 red. Boyun kısmında stilize ters dalga motifi. Ç: 19,5 cm (ağız);12,5 cm (dip). Yüks: 24,1 cm.

No.11

Müze Env.No. 639.Krater.Ham.: 2,5 YR 5/8 red.? Ast: 2,5 YR 6/8

light red. Gövdede 5 adet ince yiv.Ç: 23,2 cm (ağız), 10,7 cm (dip). Yüks: 22,6 cm.

AMPHORA

No.12

Müze Env. No. 501. Amphora. Ham.: 2,5 YR 5/6 red. İyi elenmiş. Sert pişmiş. Kum ve kalker (az) katkılı. Ast: 7,5 YR 3/1 very dark gray. Daldırma tekniği. Kulp üstünde (2) ve altında (2) yiv. Çark izleri belirgin. Ç: 9,9 cm (ağız); 9 cm (dip). Yüks: 19,8 cm.

UNGUENTARIUMLAR

No.13

Müze Env. No. 803. Unguentarium. Ham. 7,5 YR 6/4 light Brown. Kalker (az) katkılı. Biri boynunda ikisi gövdesinde 3 kırık beyaz renkte şerit bant. Ç:2,4 cm (ağız); Yüks: 23,3 cm.

No.14

Müze Env. No. 804. Unguentarium. Ham.: 5 YR 5/6 yellowish red. İyi elenmiş. Sert pişmiş. 5 YR 6/8 reddish yellow. Ç: 2,8 cm (ağız); Yüks: 22,9 cm

No.15

Müze Env. No. 807. Unguentarium. Ham.: 2,5 Y 4/1 dark gray. İyi elenmiş. Sert pişmiş. Kalker (orta) katkılı. Yüz. Ren.: 2,5 Y 5/1 gray. Ç:2,8 cm (ağız).Yüks: 21,4 cm

No.16

Müze Env. No. 808.
Unguentarium. Ham.: 10 YR 4/1
dark gray. İyi elenmiş. Sert
pişmiş. Kalker (az) katkılı. Yüz.
Ren.: ?. Ağızda ve boynun
altında beyaz ince bant. Ç:2,4 cm
(ağız). Yüks: 2,1 cm.

No.17

Müze Env. No. 813.
Unguentarium. Ham.: 7,5 YR 4/4
brown. Kalker (az) katkı. Ç: 2,8
cm (ağız); 2,7 cm (dip). Yüks: 18,8
cm.

No.18

Müze Env. No. 814.
Unguentarium. Ham.: 5 YR 4/2
dark reddish gray. İyi elenmiş.
Kalker (yoğun) katkı. Boyunda
bir, gövdede 2 adet beyaz ince
bant. Ç: 2,2 cm.(ağız). Yüks: 16.6
cm

No.19

Müze Env. No. 816.
Unguentarium. Ham.: 10 R 4/1
dark reddish gray. İyi elenmiş.
Sert Pişmiş. Kalker parçacıkları
(az). Yüzey.: 2,5 Y 5/1 gray. Bir
boyunda iki gövdede 3 kırık
beyaz şerit bant. Ç: 2,4 cm
(ağız).Yüks: 15,1 cm

No.20

Müze Env. No. 817.
Unguentarium. Ham.: 2,5 YR 5/6
red. İyi elenmiş. Sert pişmiş.
Kalker parçacıkları (az). Yüz.
Ren.: 2,5 YR 6/6 light red. Ç: 2
cm.(ağız).Yüks: 14,8 cm

No.21

Müze Env. No. 818.
Unguentarium. Ham.: 10 YR 4/2
dark grayish Brown. Yüz. Ren.:
10 YR 5/3 brown. Ç: 2
cm.(ağız).Yüks: 15,1 cm.

No.22

Müze Env. No. 819.
Unguentarium. Ham.: 7,5 YR
5/6 strong brown. Yüz. Ren.: 7,5
YR 5/4 brown. Ç: 1,9 cm (ağız);
2,9 cm 8dip). Yüks: 14,2 cm

No.23

Müze Env. No. 820.
Unguentarium Ham: 10 YR 4/2
dark grayish brown. Az miktarda
mika, ve kalker. Yüz. Ren.: 10 YR
4/3 brown. Ç: 1,9 cm (ağız). 2,6
cm (dip). Yüks: 14,2 cm.

No.24

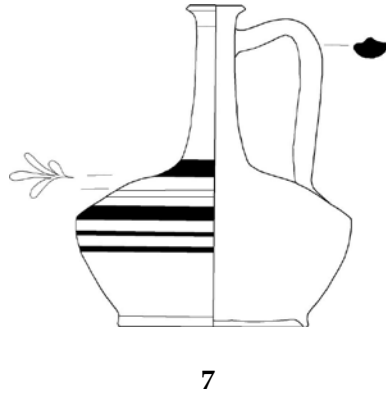
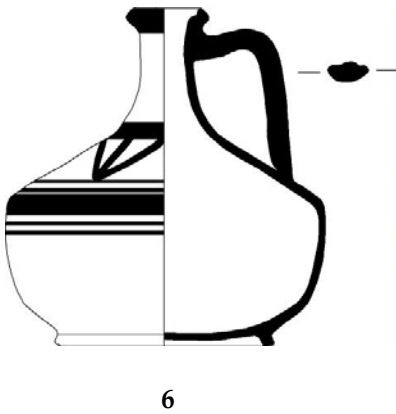
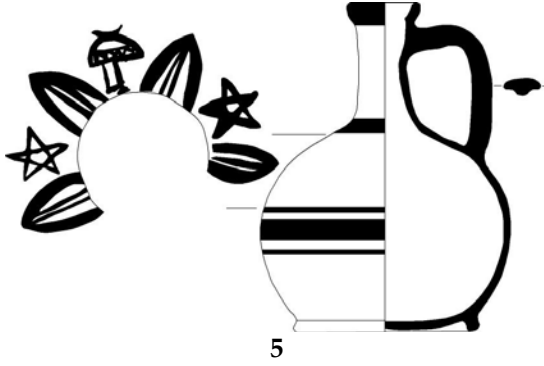
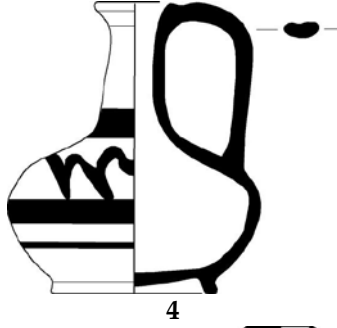
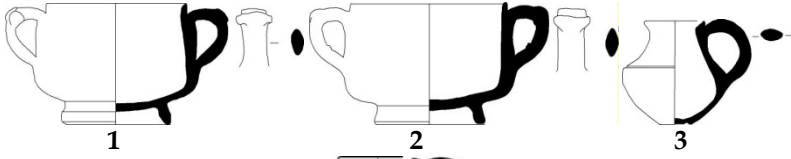
Müze Env. No. 835.
Unguentarium. Ham.: 10 YR 3/1
very dark gray. İyi elenmiş. Sert
pişmiş. Az miktarda kalker
parçacıkları. Yüz. Ren.: 10 YR
4/1 dark gray. 1 boyunda, 2
gövdede açık renk ince bant. Ç:
1,4 cm (ağız). Yüks: 9,1 cm

KANDİL

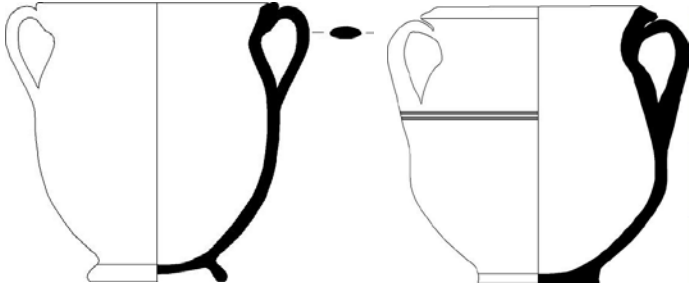
No.25

Müze Env. No. 1229. Kalıp
Yapımı Kandil. Ham.: 2,5 YR 6/8
light red. Ast: 2,5 YR 5/8 red. Ç:
6,8 cm (Diskus); 1,5 cm (yağ
deliği). Uzunluk: 10,5 cm.
Discus.cid.: 0,4 cm

Resim 14: Kantharos No. 1-2, Testicik No. 3, Lagynos No. 4-7

Resim 15: Krater, No. 8-11

8

9

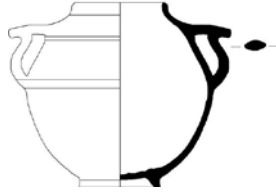
10

11

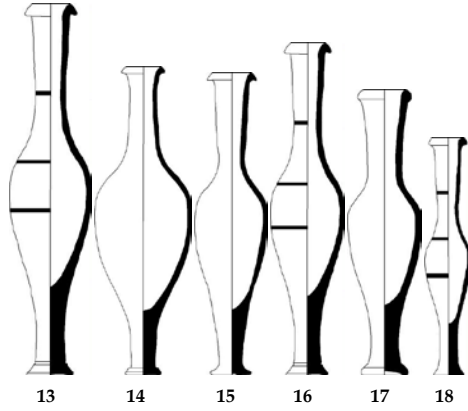
241

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 16: Amphora No. 12, Unguentarium No. 13-24, Kandil, No. 25

12

13

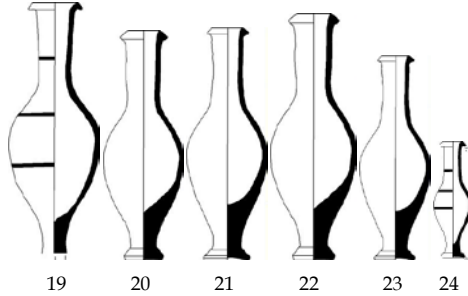
14

15

16

17

18

19

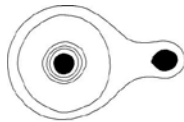
20

21

22

23

24

25

242

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 17: Kantharos No. 1-2, Testicik No. 3, Lagynos No. 4-6

No.1

No.2

No.3

No.4

No.4

No.4

No.5

No.5

No.5

No.6

No.6

No.6

243

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Resim 18: Lagynos No. 7, Krater No. 8-11

No.7

No.7

No.7

244

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

No.8

No.8

No.9

No.10

No.11

Resim 19: Amphora No. 12, Unguentarium No. 13-24, Kandil No. 25

No.12

No.13

No.14

No.15

No.16

No.17

No.18

No.19

No.20

No.21

No.22

No.23

No.24

No.25

No.25

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kent çekirdeğinin antik dönemden beri değişmemesi ve son yıllardaki yoğun ve plansız yapılaşma gibi etkenler, *Prusa ad Olympum* kentinin nekropol alanları ve mezar yapılarının belirlenmesini güçleştirmektedir. Antik kentin yakın çevresinde in situ halde korunmuş iki örnekten biri olan Bursa Oda Mezarı'nın mimari, gömü tipi ve buluntuları ile birlikte değerlendirilmesi kentin Geç Hellenistik Dönem'deki defin uygulamaları hakkındaki kısıtlı bilgilerimizi artırması açısından önemlidir. Mimari özellikleri ve mezar buluntuları, mezar yapısının o dönemin üst tabakaya mensup kişileri için inşa edildiğine işaret etmektedir. Kareye yakın planlı mezar odası ve tonozlu üst örtüsü ile Bursa Oda Mezarı Bithynia çevresinde de bazı örneklerini gördüğümüz Makedon etkisine sahip mezarlara bir örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte yerel kireçtaşından inşa edilmiş, kısa bir dromos ve küçük ölçekli mezar odası ile, mezarın mimari açıdan Bithynia örnekleri arasında daha mütevazı bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Mezar odasında bulunan 5 adet urne kabı, mezar odası içerisine birden fazla gömü yapıldığına işaret etmektedir. Cesetler gömülmeden önce yakılmış, kremasyon uygulamasından geri kalan kemik ve küller urne kapları içerisinde mezar odasına defnedilmiştir. Bursa Mezarı'nda görülen bu ikincil kremasyon uygulamasının, Bithynia ve çevresindeki Hellenistik Dönem'e ait mezar odalarında nadir görülen bir uygulama olduğu göze çarpmaktadır. Bursa Mezar Odası'ndan ele geçen buluntular arasında sikke ve/veya yazıt gibi verilerin olmayışı kesin bir tarihleme yapmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte mezar odasında bulunan urne kapları ve mezar hediyesi olarak bırakılan diğer seramikler tipolojisi ve bezeme özellikleri, gömülerin mezar odasına MÖ. 2. yüzyıl sonları ve 1. yüzyıl başları arasındaki dönemde yapıldığına işaret etmektedir. Ele geçen seramik buluntuları Hellenistik Dönem'de Pergamon Atina ve Knidos gibi merkezlerde üretilen örneklerle karşılaştırma yapmaya olanak vermekle birlikte, kesin olarak bu merkezlerden ithal edildiği tespit edilen bir örnek bulunmamaktadır. Kapların genel kalitesi yerel atölyelerde üretilmiş olduklarına işaret etmektedir.

246

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

TEŞEKKÜR

Makalenin bir bölümünü oluşturan ve halen Bursa Arkeoloji Müzesi'nde korunan küçük buluntuların (seramik eserlerin) belgeleme çalışmaları söz konusu Müze Müdürlüğü'nden alınan izinle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışmamıza izin veren ve belgeleme esnasında her türlü kolaylığı gösteren Bursa Arkeoloji Müzesi Müdürü Sayın Ali Sinan Özbey'e, arkeolog Ebru Dumlupınar ve arkeolog Gökçen Ovacık'a teşekkürlerimizi sunarız. Mezar yapısının mimari çizimleri, Prof. Dr. Arzu Öztürk gözetiminde, o dönemki lisans öğrencileri Murat Akın, C. Berk Cengiz ve Gonca Tutuk tarafından gerçekleştirilmiştir. Mimari çizimlerdeki emeklerinden dolayı merhume Prof. Dr. Arzu Öztürk'ü saygı ve şükranlarımızla anıyoruz. Seramiklerin çizimleri, öğrencilerimiz Leyla Çalışkan, Sevilay Dedeğa, Mustafa Uğur Ekmekçi, Faruk Yolsal ve Murat Akın tarafından yapılmıştır. Eserlerin fotoğraflarının bir bölümü ise doktora öğrencisi Mustafa Uğur Ekmekçi tarafından çekilmiştir. Adı geçen öğrencilerimize katkılarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKÇA

Akok, Mahmut (1948). "Samsun İli Havza İlçesi'nin Lerdüğe Köyü'nde Bulunan Tümülüsler". *Belleten*, XII (48), 835-853.

Altın, Ahmet Ali (baskıda). "Mezar Anıtları Işığında Hellenistik Dönem'de İznik". *Uluslararası UNESCO Dünya Mirası Olma Yolunda İznik Bildirileri*.

Alzinger, Wilhelm (1979). "Die Altertümer von Belevi". *Ephesos VI. Das Mausoleum von Belevi*, Camillo Praschniker, Max Theuer (Der.), Wien: Rudolf M. Rohrer, 167-200

Anderson-Stoyanovic, Virginia (1987). "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria". *AJA*, 91, 105-122.

Arık, Remzi Oğuz (1934). "Karalar Hafriyatı". *TAD*, II, 102-167.

Bailey, Donald Michael (1975). *Catalogue of the Lamps in the British Museum I*. London: British Museum Publications.

Başaran, Cevat (2011). "Parion 2009 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". *KST*, 32/1, 283-300.

Broneer, Oscar (1930). *Terracotta Lamps*. Corinth IV/2, Cambridge MA: Harvard University Press.

Bruneau, Philippe (1980). "Aperçu sommaire sur la ceramique hellenistique". *Ceramiques Hellenistiques et Romaines/I*. Paris: Annales Littéraires de L'Université de Besonçon, 9-18.

Bruneau, Philippe (1970a). *L'Ilot de la Maison des Comediens. La Vaiselle*. Delos 27, Paris: De Boccard.

Bruneau, Philippe (1970b). "Tombs d'Argos". *BCH*, 94, 437-531.

Bruneau, Philippe (1965). *Les Lampes*. Delos 26, Paris: De Boccard.

Bulba, Mustafa (2011). "Die Keramikfunde des Görükle Grabes". *MJH*, I/1, 53-61.

Carstens, Anne Marie (2002). "Tomb Cult on the Halikarnassos Peninsula". *AJA*, 106, 391-409.

Civelek, Aynur (2006). "Stratonikeia-Akdağ Nekropolisi'nden Bir Mezar". *Anadolu*, 30, 47-64.

Civelek, Aynur (2001). "Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği". (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Corsten, Thomas (1993). *Die Inschriften von Prusa ad Olympum II*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Çörtük, Ufuk (2007). "Kuzey Karia Akçay (Harpasos) Vadisi Mezar Mimarisi Hakkında Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Bölümü Dergisi, III-IV Ulusal Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu, Anadolu/Anatolia, Ek Dizi No. 2 / Supplement Series Nr. 2, Zeynep Çizmeli Ögün, A. Kadir Binici, Muharrem Oral, Raşan Tamsü Polat (Der.)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 37-60

Delemen, İnci (2004). *Tekirdağ Naip Tümülüsü*, İstanbul: Ege Yayınları.

Deonna, Waldemar (1938). *Le Mobilier Délien*. Delos XXVIII, Paris: De Boccard.

Dereboylu, Emel (2001). "Weissgrundige Keramik und Hellenistische Reliefbecher aus dem Hanghaus 2 in Ephesos". *Studien zur Hellenistischen Keramik in Ephesos*, Friedrich Krinzinger (Ed.), Viyana: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 21-40, Taf. 9-25.

Dostoğlu, Neslihan; Dostoğlu, Hamdi (2011). *Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Antısal Eserler*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Dörner, Friedrich Karl (1941). *Inschriften und Denkmäler aus Bithynien*. *IstForsch* 14, Berlin: Rudolf M. Rohrer.

Duyuran, Rüstem (1960). "Çanakkale'de Eski Dardanos Şehri Yakınında Bulunan Tümülüs Hakkında Ön Rapor". *TAD*, X-1, 64-66.

Dündar, Erkan (2008). *Patara Unguentariumları*. Patara IV/1, İstanbul: Ege Yayınları.

Edwards, Roger (1975). *Corinthian Hellenistic Pottery*. Corinth 7/3, New Jersey.

Ergürer, Ertuğ (2013). "Seramikler". *Parion 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları*, Cevat Başaran (Ed.), İstanbul: Ege Yayınları, 137-150.

Fırat, Murat (2014). "Aleksandria Troas Antik Kenti 2013 Yılı Kazı Çalışmaları Sırasında Bulunan Kandiller". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 209-234.

Fırat, Murat (2013). "Isparta Müzesi Seramik Koleksiyonu: Unguentaria". *Pisidia Araştırmaları I*, B. Hürmüzlü; M. Fırat, I. A. Gerçek (Eds.), Isparta, 294-311.

Fırat, Murat; Metin, Hüseyin (2011). "Isparta Arkeolojisi Müzesi Envanterinde Yer Alan Bir Grup Kandil". *Arkeoloji Dergisi*, 16, 143-154.

Gaitsch, Wolfgang; Kuniholm, Peter Ian; Radt, Wolfgang; Schiefer, Stefan (1985). "Ein hölzerner hellenistischer Sarkophag aus Elaia bei Pergamon". *IstMitt* 35, 139-172.

Gassner, Verena. (1997). "Das Südtor der Tetragonos-Agora: Keramik und Kleinfunde". *FiE*, 13/1/1. Wien: VÖAI.

Gürler, Binnur (2003). "Hellenistic Ceramic of Metropolis in Ionia: Chronology, Production and Related Cities". *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistiques et romaines. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 mai 1996*, C. Abadie-Reynal (Ed), Paris: De Boccard, 9-16.

Gürler, Binnur (2002). "Tire-Ayakkırı'ndan bir Lagynos". *Belleten*, 65, 541-546.

Gürler, Binnur (1994). "Metropolis'in Hellenistik Dönem Seramiği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hellström, Pontus (1971). *Labraunda Pottery of Classical and Later Date Terrakotta Lamps and Glas*. Lund.

Hellström, Pontus (1965). *Labraunda: Pottery of classical and later date, terracotta lamps and glass*. Swedish Excavations and Researches, II/1, Lund.

Hempel, Gerhard (2001). *Die Nekropole von Tarent im 2. und 1. Jahrhundert v. Chr. Studien zur materialen Kultur*. Cagliari: Scorpione Editrice.

Henninger, Joseph (1979). "Milet 1977. Zwei hellenistische Gräber der milesischen Nekropole". *IstMitt*, 29, 174-186.

Henry, Olivier (2016). "Marking Karian Soil. Lydian Tumuli in Karia, Sixth to Fourth Century". *Tumulus as Sema. Space, Politics, Culture and Religion in the First Millenium BC.*, Olivier Henry, Ute Kelp, (Der.), Berlin: Walter de Gruyter GmbH, 429-444

Hoepfner, Wolfram (1971). "Ein Kammergrab im bithynisch-paphlagonischen Grenzgebiet". *AM* 86, 125-139, Tafel 63-68.

Howland, Richard Hubbard (1958). *Greek Lamps and their Survivals*. Agora IV, Princeton, New Jersey.

Jones, Frances Follin (1950). "The Pottery". *Excavations at Gözli Kule, Tarsus/1, The Hellenistic and Roman Periods*, H. Goldman (Ed.), Princeton: Princeton University Press, 149-296.

Kasapoğlu, Hasan (2007). "Parion Nekropolü Mezar Tipleri". *Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı. Doğudan Yükselen Işık Arkeoloji Yazıları*, Birol Can, Mehmet Işıklı, (Der.), İstanbul: Graphis Matbaa, 481-520.

Kasper, S. (1966). "Der Grabtumulus Sec-Tepe bei Elaia". *Die Ausgrabungsarbeiten zu Pergamon im Jahre 1965, Vorläufiger Bericht mit Hinweisen auf Grabungen und Arbeiten früherer Jahre und des Frühjahrs 1966*, AA 1966, Heft: 4, 477-478, Abb. 58.

Kassab, Dominique; Sezer, Tahsin (1995). *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandil Katalogu, Cilt I. Prehistorik, Arkaik, Klasik, ve Hellenistik Dönemler*. İstanbul.

Kelp, Ute (2014). "Pergamon Nekropolleri / The Necropoleis of Pergamon". *Anadolu'da Hellenistik bir Başkent Pergamon / A Hellenistic Capital in Anatolia*, Felix Pirson, Andreas Scholl (Der.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 354-379.

Knigge, Ulrike (1976). *Der Südhügel*. Kerameikos 9, Berlin: De Gruyter.

Kögler, Patricia (2010). *Feinkeramik aus Knidos vom mittleren Hellenismus bis in die mittlere Kaiserzeit (ca. 200 v. Chr. bis 150 n. Chr.)*. Wiesbaden: Reichert.

Kunish, Norbert (1972). "Grabfunde aus dem Stadtgebiet von Bergama". *Pergamenische Forschungen*, 1, 94-107.

Kurtz, Donna; Boardman, John (1971). *Greek Burial Customs*. Ithaca NY: Cornell University Press.

Ladstätter, Sabine (2014). "Keramik". *Hanghaus 2 Wohneinheit* 6, FiE, 8/9, H. Thür, E. Rathmayr (Eds.), 431-588.

Leroux, Gabriel (1913). *Lagynos: Recherches sur la Céramique et l'Art Ornamentale Hellénistiques*. Paris: E. Leroux.

Mansel, Arif Müfid (1974). "Gemlik Tümülüs Mezarı", *Belleten*, XXXVIII (150), 181-189.

Mansel, Arif Müfid (1973). "Gebze Yöresinde Kutluca Kubbeli Mezarı ve Onun Trakya Kubbeli Mezarları Arasında Aldığı Yer", *Belleten*, XXXVII (46), 143-158.

Mansel, Arif Müfid (1946). "Mudanya Mezar Binası". *Belleten*, X (37), 1-12.

Mermerci, Doğu; Yağcı, Remzi (1990). "Yukarı Bağdere, Yalacık Tümülüsü 1989 Kurtarma Kazısı". *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 163-176.

Metzger, Ingrid (1969). *Die Hellenistische Keramik in Eretria*. Bern: Francke.

Mitsopoulos-Leon, Veronika (1991). *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos: Kleinfunde 1. Keramik Hellenistischer und Römischer Zeit*. FiE 9/2/2. Viyana.

Ölmez, Funda (2000). "Tralleis Nekropolünden Bir Mezar ve Buluntuları". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Özkan, Emel; Ünal, Funda (2009). *Hisarkeoloji*. Bursa: Rekmat.

Patsiada, Vassiliki (1983). "Κεραμική του τύπου της Δυτικής κλιτύος από τη Ρόδο". *ArchDelt*, 38/1, 105-210.

Pirson, Felix; Japp, Sarah; Kelp, Ute; Novacek, Jan; Schultz, Michael; Stappmanns, Verena; Teegen, Wolf-Rüdiger; Wirsching, Alexandra (2011). "Der Tumulus auf dem İlyastepe und die pergamenischen Grabhügel", *IstMitt* 61, 117-203.

Rotroff, Susan (2006). *Hellenistic Pottery. The Plain Ware. The Athenian Agora* 33. Princeton, N. J.

Rotroff, Susan (1997). *Hellenistic Pottery. Athenian and Imported Wheelmade Table ware and related Material*. Agora 29. Princeton, N. J.

Rotroff, Susan; Oliver Jr, Adrew (2003). *The Hellenistic Pottery from Sardis. The Finds through 1994*. Sardis 12, Cambridge Mass.

Saraçoğlu, Aslı (2011). "Hellenistic and Roman Unguentaria from the Necropolis of Tralleis". *Anadolu*, 37, 1-42.

Schäfer, Jörg 1968, *Hellenistische Keramik aus Pergamon*. PF 2. Berlin: De Gruyter.

Smetana-Scherrer, Rudolphine (1982). "Spätklassische und Hellenistische Keramik, H. Walter (Ed.), *Alt Ägina* 2/1, 56-91, Mainz.

Şahin, Mustafa (2017). "İnegöl/Cumatepe Höyük ve Tunç Çağı Ulaşımındaki Yeri". *Uluslararası İnegöl Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 1. Cilt, Doğan Yavaş, Sezai Sevim, (Der.), İstanbul: İhlas Gazetecilik A.Ş., 233-247.

Şahin, Mustafa. (2009). "Görükle Mezarı Kurtarma Kazısı. 2006 Yılı Sonuç Raporu". *KST*, 30/4, 25-38.

Şahin, Mustafa; Yavaş, Doğan; Okçu, Recep; Şahin, Derya (2008). "İznik Yüzey Araştırması 2006", *AST*, 25/1, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi, 11-26.

Tavukçu, Zerrin Aydın (2006). "Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Thompson, Homer (1934). "Two Centuries of Hellenistic Pottery". *Hesperia*, 3/1934, 310-480.

Thompson, Homer (1933). "Terracotta Lamps". *Hesperia*, 2, 195-215.

Tokgöz, Dünder (1975). "İğdır Tümülüs Kazısı Raporu", *TAD*, 22.2, 151-157.

Tuluk, Gamze Günay (2003). "İonia Bölgesi'ndeki Helenistik Döneme Ait Kandiller". *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistiques et romaines. Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 23-24 mai 1996*, C. Abadie-Reynal (Ed.), Paris: De Boccard, 17-25.

Tüzün, Burak (1997). "Les lampes de Sminthéion". *Anatolia Antiqua*, 5, 167-185.

Varkıvaç, Burhan (2007). "Mezar Mimarisi Örtü Sistemlerinde Form ve Teknik II: Tüteklikli Örtü". *Calbis-Baki Öğün'e Armağan / Melanges offerts a Baki Öğün*, Cengiz Işık, Zeynep Çizmeli Öğün (Der.), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 205-217.

Vessberg, Olof; Westholm, Alfred (1956). *The Hellenistic and Roman Periods in Cyprus*. SCE IV/3, Stockholm.

Vogeikoff-Brogan, Natalia (2000). "Late Hellenistic Pottery in Athens". *Hesperia*, 69/3, 203-333

Yalman, Bedri (2011). *Bursa'nın Kültür ve Tabiat Varlıkları 1*. İstanbul: Gezegen Tanıtım Ltd. Şti.

Yalman, Bedri (1994). "İznik Dörttepeliler Tümülüsü Mezar Odaları ve İznik Müzesi'ne Gelen Önemli Eserler". *XI. Türk Tarih Kongresi*, 425-435.

Yalman, Bedri (1993). "İznik ve Çevresinde Belirlenen Eski Eser Tahribatları ve Öneri Koruma Tedbirleri". *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1.2(36), 461-479.

Yalman, Bedri (tarihsiz). *Nikaia / İznik*. İstanbul: Uniform Matbaacılık.

253

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

SUMMARY

254
IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

A Hellenistic chamber grave about 400 m. eastward of Hisariçi (where the ancient city situated on) was unearthed during the rescue excavations in 1969. The east-west oriented chamber grave consists of a short rectangular dromos and an almost square main chamber. The rough shaped rectangular blocks from local limestone without mortar were used as building material. Both dromos and grave chamber were covered by a barrel-vault. Since a large part of the building was restored by cement after its discovery, the original condition of the architectural remains of the grave can be hardly identified. The architectural characteristics of the grave such as almost square planned grave chamber and barrel-vaulted ceiling indicate a Macedonian influence and show parallels some other examples from the vicinity of Bithynia. The monumentality of the grave refers to social status of the deceased. Most probably a prominent personality from *Prusa ad Olympum* (maybe with his/her family members) in late Hellenistic period was buried into the chamber grave.

The funerary urns inside the grave demonstrate that the body/bodies of the deceased were cremated and buried in urns inside the grave. The amount of the urns indicates that the chamber tomb was used for multiple burials. Since the funerary urns can be dated approximately to the same period, they probably all belonged to the members of the one same family. However because of the small quantities of the burned bones and lack of the antropological analysis it is difficult to answer the questions such as the age, gender and diseases of the individuals had during their lifetime.

25 pots are available from the Bursa Tomb. They consist of the standart forms such as Lagynos, Amphora, Krater, Unguentaria, Kantharos and oil lamp, which are known from the late Hellenistic deposits in the Aegean and Mediterranean. There is no grave good which refer the gender and profession of the deceased. The existing examples, which present comparatively a more explicit data about the dating of the burial, are the White Ground Lagynoi with sharp angled shoulder, the spindle unguentaria and the bowls in Knidian Type. The Parallels of these examples, which constitute the extensive part of the finds, are known from the Sullan destruction deposits in the Athenian Agora and also from the late Hellenistic deposits in the Asia Minor. Therefore the date range for the burial can be limited from the end of the 2nd century to the beginning of the 1st century BC. In consideration of the available finds, there is no clear evidence for the secondary use of the tomb chamber.

PERFORMANSA DAYALI ETKİNLİK ANALİZİ:
DEVLET ÜNİVERSİTELERİ ÖRNEĞİ

Ali USLU*, Fatih Coşkun ERTAŞ**, Rüştü YAYAR***

Makale Geliş Tarihi-Received: 15.10.2017
Makale Kabul Tarihi-Accepted: 08.12.2017

255

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

ÖZ

Bilindiği üzere 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu maliyesi ve yönetimi sisteminde köklü değişiklikler hayata geçirilmiştir. Kanunla stratejik planlama, performans programı, faaliyet raporu gibi performans yönetimi odaklı faaliyetler kamu işletmeleri için de uygulanmaya başlamıştır. Çalışmanın konusu kamu işletmelerinde performans yönetimi ve 2000 yılından sonra kurulan devlet üniversitelerinin 2014 ve 2015 yılları etkinliklerinin veri zarflama analizi ile ölçülmesidir. Analiz sonucunda göreceli etkin ve etkin olmayan üniversiteler belirlenerek, etkin olmayan üniversitelerin etkin olabilmesi için yapmaları gerekenler araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Üniversiteleri, Performans Yönetimi, VZA.

Jel Kodları: H11, H61, R15

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, ali.uslu@gop.edu.tr

** Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, fatihcoskun.ertas@gop.edu.tr

*** Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, rustu.yayar@gop.edu.tr

EFFICIENCY ANALYSIS BASED ON PERFORMANCE: EXAMPLE OF STATE UNIVERSITIES

ABSTRACT

As known, radical changes have been made in public finance and management system with Public Financial Management and Control Law no 5018. With this law including performance management oriented activities, such as strategic planning, performance program, activity report has also started to be implemented in public enterprises. The subject of study is performance management in public enterprises and the measurement of 2014 and 2015 events of state universities founded after 2000 by data envelopment analysis. As a result of the analysis, relatively effective and ineffective universities have been identified, and what has to be done in order for the ineffective universities to be effective universities

Keywords: State Universities, Performance Management, DEA.

Jel Codes: H11, H61, R15

256

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

GİRİŞ

Günümüzde geleneksel hantal devlet yapısının yerini, çağın gerekliliklerine ayak uydurabilecek tarzda dizayn edilmeye çalışılan, mali saydamlık, şeffaflık, etkinlik ve verimlilik kavramlarının ön plana çıktığı, kamu kurumunun misyon ve vizyonları doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirecekleri serbest piyasa odaklı ve vatandaş memnuniyetini esas alan bir yönetim ve sorumluluk tarzı benimsenmiştir. 2003 yılında yürürlüğe giren ve 2006 yılından itibaren tüm kamu kurumlarında uygulanmaya başlayan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu maliyesi ve yönetiminde geniş çaplı değişiklikler yapılmış ve kamusal hayatta yeni bir dönem başlamıştır. Kanunla birlikte stratejik planlama, performans programı, faaliyet raporu gibi kurumun faaliyetlerini ve hedeflerini gösteren raporlar ile geçmişe dönük karşılaştırmalar yapılarak performans ölçülebilmekte ve şeffaf, hesap verebilir ve saydam bir kamu yönetimi oluşturulmaktadır. Bu bağlamda 2014 yılı esas alınarak 2000 yılından sonra kurulan devlet üniversitesinden 2014 ve 2015 yılları verilerine ulaşılabilen 22 üniversitenin göreceli verimlilikleri veri zarflama analizi ile ölçülmüştür.

257

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

1. KAMU İŞLETMELERİNDE PERFORMANS ESASLI YÖNETİM

1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu devletin gelir ve giderlerinin yönetimini 1927 yılından günümüze kadar düzenlemiştir. Kamu yönetiminde ortaya çıkan değişimler kamu harcamaları ve yönetiminde de etkili olmuştur. 2006 yılından itibaren tüm kamu kurumlarında uygulanmaya başlayan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu maliyesi ve yönetiminde devrim niteliğinde değişiklikler yapılmış olup, kamusal hayatta yeni bir dönem başlamıştır.

5018 sayılı kanunun 1. maddesinde kaynakların etkili, ekonomik ve verimliliği esas alarak temin edilmesi ve kullanılmasını, kamu mali yönetiminin yapısı ve işleyişinin hesap verebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere, hayata geçirildiğinden bahsedilmektedir. Anılan kanunun 5. maddesinde, ekonomik, mali, sosyal etkinliğin birlikte sağlanacak şekilde kamusal uygulamaların oluşması için gerekli ortamın oluşturulacağından, kamu idarelerinin mal ve hizmet

üretimi ile ihtiyaçlarının karşılanmasında, ekonomik veya sosyal verimlilik ilkelerine uygun olarak maliyet-fayda veya maliyet-etkinlik ile gerekli görülen diğer ekonomik ve sosyal analizlerin yapılmasının gerekliliğinden söz edilmektedir. Kanun bu maddeleriyle kurumların dışsal çevre faktörlerini de göz önüne alarak kendi içlerinde performans analizleri yapmalarını gerekli kılmıştır. Bu da ancak etkin bir performans yönetimi ile gerçekleştirilebilecektir.

5018 sayılı kanun, vatandaş memnuniyetine dayanan, hizmet sunumunda etkinlik ve verimlilik merkezli, ülke koşullarına uygun örgütsel faaliyetlere dayanak teşkil etmeyi amaçlamıştır. Kanun ile günümüzde kamu hizmetlerinde sonuç odaklılık, kamu yöneticilerinin performansını ve başarılarını, faaliyetler sonucu ortaya çıkan çıktı ve sonuçlara göre değerlendirebilmek amacıyla uygulama alanı bulmuştur (Kesik, 2005: 51, Karasoy, 2014: 267).

Çağdaş kamu yönetiminde kaynakların israfının önüne geçilerek tasarruf sağlanması ve yolsuzlukların önüne geçilebilmesi ümidi ile performans ölçümü ve denetimi, literatürde önemli bir konum edinmiştir. Kamu yönetiminde yapılan reform çalışmalarıyla performans yönetimi, şeffaflık, verimlilik, etkinlik, tutumluluk, mali saydamlık, çıktı/sonuç odaklılık gibi kavramlarla yeni bir bakış açısı geliştirilmektedir (Uçkun, Şahin, 2016: 374). Her ne kadar kamu kurumlarının vatandaşlara sunduğu hizmetlerde maliyetten ziyade sosyal devletin gereği olarak vatandaşlara en iyi hizmeti sunma esas amaç olsa da kamunun elindeki kaynakları optimum kullanarak hizmet verimliliğinin artırılması amaç edinilmiştir.

Varoluş nedeni topluma hizmet olan devlet ve devletin işlerliğini sağlayan kamu kuruluşları, kamunun sahip olduğu kaynakları çağdaş yönetimin gerektirdiği en ideal örgütlenme ve işleyiş süreçleriyle, en uygun sistemleri kullanarak ve kamu yararını gözeterek hizmete dönüştürmek durumundadır (Usta, 2012: 100). Kamu kurumlarının ve vakıf dernek gibi kâr amacı gütmeyip belirli bir amaca ulaşmak için kurulan kuruluşların başarısı, kamusal ihtiyaçları karşılamadaki performansları ile ölçülmelidir (Usta, 2012: 108). Bu da zamanında karar alabilen, paydaş analizi yapabilen, etkin, verimli ve stratejik planlamaya dayalı bir yönetim tarzını gerektirmektedir.

Performans, verilen görevler doğrultusunda önceden belirlenen hedef ve ölçütleri karşılayacak biçimde, görevin yapılması ve amacın

gerçekleştirilmesi içinde izlenen yol, ortaya çıkan mal, hizmet ya da düşüncedir (Helvacı, 2002: 156).

Performans yönetimi kamu yönetimi açısından, kamu kurumlarının başarısı için en uygun mal ve hizmetleri sunmak için kullanılan yöntem ve faaliyetlerdir. Belirlenen hedefler doğrultusunda, yapılan faaliyet sürecinde kişisel ve grup performanslarının değerlendirilebilmesi amacıyla oluşturulan politikalarıdır. (Karasoy, 2014: 258).

Performans yönetimi örgütün, organizasyonel birimlerin ve bireylerin verimliliklerinin artırılmasını amaçlar ve bilgi ve becerilerin geliştirilmesiyle ilgili çalışma planları üzerine yoğunlaşır. Performans yönetimi süreci içerisinde kurum çalışanları belirli bir hiyerarşik sıralama ile üst ilişkisinde olmayıp, takım arkadaşı olarak görülür, sorumluluk almaları, geliştirme plan ve programlarına dâhil olmaları sağlanarak yönetici ve çalışanlar arasındaki etkileşimin olağan bir parçası olarak değerlendirilir (Helvacı, 2002: 156).

Performans ölçümü ise: kamu kurumlarının, belirlenen stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için takip edilen yolun, belirlenen performans hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanılan yöntemler ile yapılmakta olan faaliyet ve projeler sonucunda ortaya çıkan sonuçların değerlendirilmesidir (Bümko, 2004: 9).

Devletin ekonomik rolünün daha az olduğu dönemlerde, ekonomi yönetimi için bilgiye duyulan ihtiyaç ve bilgi kullanımı daha basitti. Bu sebeple, devlet muhasebesi uygulamaları, daha çok tahsis edilen bütçenin uygulanması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu amaçla gelirler ile giderlerin kaydı ve sonuçların raporlanması yeterli görülmüştür (Karaarslan, 2002: 3). 1980'lerden itibaren "yeni kamu yönetimi" anlayışının uzantısı olarak kabul gören performans yönetimi, kamu yönetiminde yapılan tüm reform girişimlerinin önemli bir unsurudur (Koyuncu, 2011: 55).

Genel olarak başarılı bir kurum; etkinlik ve verimlilik çerçevesinde belirlenen hedeflere göre arzu edilen kalitede mal üretebilen ve hizmet sunabilen, çevre koşullarına kolayca uyum sağlayan, misyon ve vizyon değerlerini sürdüren bir organizasyondur. Kamu kurumları da bu bakış açısıyla değerlendirilip çalışmalar bu yönde

yoğunlaştırıldığı zaman özelde vatandaş memnuniyeti genel olarak ta kurumun toplum nezdinde saygınlığı artacaktır (Usta, 2012: 101).

Yeni kamu yönetimi yaklaşımı “yeni kamu yönetimi”, “piyasa odaklı yönetim”, “kamu işletmeciliği” gibi adlarla literatürde yer almıştır. Bu konuda Osborne ve Gaebler literatürde öncü olarak kabul edilebilecek yazarlardır ve devletin piyasa dışında kalmayıp direkt olarak girişimci rolü üstlenmesi gerektiğini belirtmektedirler (Arslan, 2010: 27).

Performans bütçelemenin dört önemli avantajı olduğu son deneyimlerden derlenmiştir (Shah, 2007: 151).

1. Halk ile bütçe aktörleri arasındaki iletişimin geliştirilmesi
2. Kamu kurumlarında yönetimi geliştirir.
3. Bütçeleme karar birimlerine daha fazla bilgi sağlamak
4. Daha fazla şeffaflık ve hesap verebilirlik

2. LİTERATÜR TARAMASI

Ülkemizde Kutlar ve Kartal (2004) Cumhuriyet Üniversitesindeki fakülteleri, Kısaer (2004) Çukurova Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nin verimliliğini araştırmıştır. Babacan (2006), Oruç (2008) ve Yüksel (2014) tarafından hazırlanan doktora tezinde devlet üniversiteleri karşılaştırılmıştır. Babacan, Kartal ve Bircan (2007) Cumhuriyet Üniversitesi'nin etkinliğini diğer devlet üniversiteleri ile karşılaştırmıştır. Oruç (2008) üniversitelere yönelik etkinlik araştırması yapmıştır. Kutlar ve Babacan (2008) devlet üniversitelerinde etkinliği, Yeşilyurt (2009) Türkiye'deki iktisat fakültelerinin etkinliğini ölçülmeye çalışmıştır. Uzgören ve Şahin (2013) Dumlupınar Üniversitesi Meslek Yüksek Okullarının performanslarını, Bakırcı ve Babacan (2010) iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin, Baysal, Alçılar, Çerçioğlu ve Toklu (2005), Ustasüleyman (2007), Avcı ve Gülel (2009), Çınar (2013), Kırdı (2014), Özel (2014), Ergülen, Kazan, Harmankaya (2016), Arık ve Seyhan (2016) Türkiye'deki devlet üniversitelerinin etkinliklerini ölçmüşlerdir.

3. ETKİNLİK ANALİZİ VE DEVLET ÜNİVERSİTELERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Etkinlik iktisadi açıdan “en az maliyet veya gayret ile en çok faydaya ulaşma kapasitesi” olarak, örgütsel açıdan ise “girdi ve çıktı sistemi kullanılarak faaliyetlerin doğru ve aksamadan yapılması” anlamlarında kullanılmaktadır (Yayar, Çoban, 2012: 166).

Veri Zarflama Analizi (VZA), etkinliği ölçülecek olan birimlerin girdi ve çıktılarının adet, tutar, puan, miktar gibi bir veya birden fazla sayısal bir değere indirgenmesinin mümkün olmadığı durumlarda etkinliğin belirlenebilmesine imkân tanıyan doğrusal programlamaya dayalı bir tekniktir (Yayar, Çoban, 2012: 169). VZA, çeşitli ölçeklere veya ölçü birimlerine göre değerlendirilmiş, aynı özellikte girdi ve çıktılarla faaliyetini sürdüren birden fazla girdi ve çıktıyı bir çıktı veya girdiye indirgeyerek birimlerin verimliliğini tespit etmektedir (Keskin Benli, Karaca, 2017: 22).

VZA, Charnes A., Cooper W., Rhodes E. (1978) tarafından geliştirilmiş doğrusal programlamaya dayanan bir yaklaşımdır (Ulucan, 2002: 187). Önceleri “program follow through” olarak literatüre girmiştir. Çalışmalar devam ederken 1957 yılındaki Farrell’in “The Measurement of Productivite Efficiency” çalışması Cooper’ın dikkatini çekmiş, yapılan bu çalışma Charnes A., Cooper W., Rhodes E. (CCR) tarafından genişletilmiştir. Daha sonra Banker, Charnes ve Cooper (BCC) ölçeğe göre değişen getiriyi incelemişler ve çalışma sonucunda BCC modeli ortaya çıkmıştır. CCR ve BCC modellerinden her biri girdiye ve çıktıya yönelik olmak üzere iki ayrı şekilde uygulanmaktadır. Böylece VZA verimsizlik kaynaklarıyla birlikte verimsizlik türlerini açıklayacak şekilde genişletilmiştir. Banker bu modelleri detaylı bir şekilde araştırarak sınıflandırmıştır (Bakırcı, Babacan, 2010: 218).

Çok sayıda, kompleks girdi ve çıktı yapısını içeren büyük kuruluşların etkinlik ve verimliliklerini ölçmek önemli bir çalışmadır. Veri Zarflama Analizi tekniği etkinlik ve verimlilik sorunlarını, doğal hesaplamalar yapmak için tasarlanmıştır (Emrouznejad v.d., 2008: 155). Organizasyonlar pek çok girdi kullanırlar. Aynı şekilde çıktı ölçütleri de çok farklıdır. Yöneticiler için, çok sayıda girdi ve çıktının aynı anda değerlendirilmesinde hangi birimlerin etkinliğinin düşük

olduğunu değerlemek oldukça zor bir iştir. Bu açıdan veri zarflama analizi göreceli verimliliği karşılaştırmak için önemli bir destek aracıdır (Yayar vd, 2012: 20).

Vassiloglou karar verme birimi (KVB) sayısının girdi ve çıktı toplamından en az üç katı olması gerektiğini belirtmiştir. Norman ise girdi ve çıktı sayısının çokluğuna bağlı olarak deneyimler sonucunda bu sayının en az 20 olması gerektiğini söylemiştir. Sherman ise KVB sayısının girdi ve çıktılarının toplamından fazla olması gerektirdiğini savunmuştur (Kutlar, Babacan, 2008: 156).

262

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Literatürde veri zarflama, karar verme birimleri olarak adlandırılan, benzer çoklu girdiler kullanılarak benzer çıktıları üreten kuruluşları karşılaştırarak verimliliklerini ve göreceli etkinliklerini ölçebilen bir yöntemdir. Yöntemde, en az girdiyi kullanarak en fazla çıktıyı üreten etkin birimlerden bir etkinlik sınırı oluşturulmaktadır. Bu sınırı oluşturan etkin birimler dışında kalan birimlerin etkinlikleri ise bu sınıra olan radyal uzaklıkları ölçülerek hesaplanmaktadır. Genellikle istatistiki yöntemler, karşılaştırmayı ortalama bir kuruma göre yaparken, VZA tekniği, her kurumu yalnızca en iyi kurumla karşılaştırır (Demir, Durakoğlu, 2013: 28). VZA çoklu girdi ve çıktıların değerlendirilmesinde geleneksel yöntemlerin sağlayamadıkları bütünselliği, toplam faktör verimliliği mantığı ile sağlayabilmektedir (Kutlar, Babacan, 2008:150).

Sistemde, en uygun girdi bileşimi ile mümkün olan maksimum çıktının elde edilmesindeki başarı "**teknik etkinlik**", uygun ölçekte üretim yapmadaki başarı da "**ölçek etkinliği**" olarak tanımlanmaktadır. Teknik etkinlik ile ölçek etkinliği birlikte "**toplam etkinlik**" veya "**VZA etkinliği**" olarak adlandırılır. Toplam etkinlik = Teknik etkinlik x ölçek etkinliğidir (Cingi, Tarım, 2000: 3).

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yükseköğretimin amacı ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda analitik düşünce yeteneğine sahip araştırmacı, yenilikçi, tam donanımlı bireylerin topluma kazandırılmasıdır. Bu da ancak iyi bir yükseköğretim ile mümkündür. Günümüzde ülkeler sahip oldukları nitelikli insanların varlığı ile rekabet güçlerini daha da arttırmaktadırlar. Bilgi ekonomisi ile birlikte, bilgi ve yenilik üretimini

sağlayan üniversitelerin önemi ve üniversitelerden beklentiler de artmıştır (Özel, 2014: 125). Türkiye’de 1992 yılından itibaren 84, 2000 yılından itibaren 61 yeni devlet üniversitesi daha kurulmuş olup, şuan 112 devlet üniversitesi olmak üzere toplam 183 yükseköğretim kurumu eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Ülkemizdeki üniversite sayılarındaki hızlı artış ile birlikte öğrencilerin tercihlerinde de çeşitlilik artmış, üniversiteler de öğrencilerin kendi kurumlarını tercih etmelerini sağlamak adına rekabete girmiştir. Ayrıca Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile uygulamaya konulan stratejik plan, performans programı, faaliyet raporu gibi şeffaflık ve etkinliği sağlamak üzere yapılan çalışmalar arttırılmıştır. Bunun sonucunda tahsis edilen kaynakların harcanmasında tasarruf bilincini artırmak, gelir-gider dengesini sağlayarak etkin bir bütçe yönetimi ile en yüksek faydayı sağlamaya yönelik çalışmalar gerek üniversite yönetimlerince gerekse de devlet tarafından hız kazanmıştır. Son olarak yükseköğretim kurumlarında cari harcamaların kontrol altında tutulması amacı ile Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan 25 Ocak 2017 tarihli yazı ile “yükseköğretim kurumlarında ihtiyaçların merkezi düzeyde yapılabilmesine imkan tanımak; ihtiyaçların ölçek ekonomisi avantajlarından da faydalanılarak daha düşük maliyetle, ürün, miktar ve kalite standardı sağlanarak temin edilmesini sağlamak amaçlarıyla yükseköğretim kurumlarında birden fazla birimi ilgilendiren mal ve hizmet alımları, destek hizmetlerini yürüten birimler tarafından yapılacaktır. 2007/3 sayılı Başbakanlık genelgesiyle düzenlenen tasarruf tedbirlerine titizlikle riayet edilecektir.” hükmüne istinaden üniversitelerdeki her bir harcama biriminin (fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, meslek yüksekokulları gibi) ihtiyaçları tek elden karşılanacaktır.

3.2. Yöntem

Bu çalışmada; 2000 yılından sonra kurulan devlet üniversitelerinden elde edilen girdi ve çıktı değerleri doğrultusunda veri zarflama analizi yöntemi ile girdi yönelimli BCC ve CCR modelleri yardımıyla etkin ve etkin olmayan üniversiteler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Veri Zarflama Analizi, herkese göre değişebilen göreceli etkinlikleri ölçmesi nedeniyle (Ulucan, 2002: 187), yapılan analizde kullanılan KVB’ler ile girdi ve çıktılarının sayısı analiz sonucunu mutlak olarak etkilediğinden, kesin bir verimlilik veya verimsizlik sonucuna ulaşılamayacaktır.

1. Karar Verme Birimlerinin Seçimi: Analizin sağlıklı olarak gerçekleştirilebilmesi amacıyla aynı özellikte misyon ve vizyon hedefleri ile işlevlere sahip KVB'lerin olması gerekmektedir (Kırda, 2014: 4). Türkiye'deki Üniversiteler içinden homojenliğini sağlamak amacıyla araştırmaya sadece devlet üniversiteleri dâhil edilmiştir. Belirlenen girdi ve çıktılar dâhilinde verilerine tam olarak ulaşılabilen 22 devlet üniversitesinin 2014-2015 yılları performans analizi yapılmıştır.

2. Girdi ve Çıktı Değişkenleri ile Sayısının Belirlenmesi: Yapılan literatür araştırmasında etkinliklerin VZA ile güvenilir biçimde ölçülebilmesi için, süreci en iyi ifade edebilecek girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle kullanılan değişkenler, literatüre bağlı kalmak adına, önceki çalışmalarda kullanılan girdi ve çıktı değişkenleri araştırılarak belirlenmiştir. Kullanılan girdiler üniversitelerin genelini kapsayacak şekilde seçilmiş; çıktılar ise üniversitenin girdi kullanımına bağlı olarak Türkiye genelindeki performansını gösterebilme kabiliyetine sahip olduğu değerlendirilen en uygun çıktılar içinden seçilmiştir.

VZA'da kullanılacak gerekli karar verme birimi sayısı, kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin toplamına bağlıdır. Bu konuda Vassiloglou ve Giokas'ın (1990); güvenilir sonuçlar elde edilebilmesi için, karar verme birimi sayısının (n), girdi (m) ve çıktı (s) sayısının en az üç katı olması gerektiği, yani $n \geq 3(m+s)$ kuralına sadık kalınmıştır.

Tablo 1. Karar Verme Birimleri

Adıyaman Üniversitesi	Karabük Üniversitesi
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	Kastamonu Üniversitesi
Aksaray Üniversitesi	Kırklareli Üniversitesi
Amasya Üniversitesi	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Artvin Çoruh Üniversitesi	Muş Alparslan Üniversitesi
Bartın Üniversitesi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Ordu Üniversitesi
Düzce Üniversitesi	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Erzincan Üniversitesi	Sinop Üniversitesi
Gümüşhane Üniversitesi	Uşak Üniversitesi
Iğdır Üniversitesi	Yalova Üniversitesi

Örnek olarak yapılan çalışmada analiz edilen karar verme birimlerinin sayısı 22'dir. Bu koşula göre değişkenlerin toplam sayısının en fazla 21 olması gereklidir. Bu kurala göre haklarında güvenilir veriler elde edilebilen değişkenler kullanılmıştır. Bunlar;

Girdi Değişkenleri: 1. Akademik personel sayısı (Profesör, Doçent, Yrd. Doçent, Öğretim Görevlisi, Okutman, Araştırma görevlisi) 2. Mal ve hizmet alım giderleri, 3 Sermaye giderleri, 4. Toplam harcama

Çıktı Değişkenleri: 1. Urap (University Ranking by Academic Performance) puanı, 2. Yayın sayısı, 3. Gerçekleşen bütçe geliri.

3. Verilerin Toplanması: Veri Zarflama Analizi ile etkinlikler göreceli olarak hesaplandığı için kullanılacak verilerin güvenilirliği, analiz sonucunu doğrudan etkilemektedir. Çünkü VZA ile elde edilen etkinlik skoru, hangi girdi veya çıktılardan kullanıldığı yahut girdi ve çıktılardan doğruluğu ile yakından ilgilidir. Üniversitelere ilişkin veriler, üniversitelerin faaliyet raporları, stratejik planları, performans programları ile YÖK, URAP, telefon, e-posta ve yüz yüze görüşme ile elde edilmiştir.

4. Modelin Kurulması: Belirlenen girdi ve çıktılar doğrultusunda VZA modelleri, EMS (Efficiently Measurements System) 1.3 paket programıyla çözülmüştür. Analizde; hem teknik, hem de ölçek etkinliğini kapsaması nedeniyle girdiye yönelik CCR ve BCC modelleriyle etkinlikleri belirlenerek, etkin olmayan üniversiteler için potansiyel iyileştirmeler yapılarak etkin hale gelebilmeleri için neler yapmaları gerektiği göreceli olarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

3.3. Bulgular

Çalışmada yapılan analiz sonucunda elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda gösterildiği gibidir.

Tablo 2. BCC Modeline göre Etkinlik Değerleri

Üniversite Adı	Etkinlik Skoru	Referans Kümesi	Etkinlik Skoru	Referans Kümesi
		BCC 2014 Yılı		BCC 2015 Yılı
Adıyaman	100,00%	4	98,96%	8 (0,57) 14 (0,12) 18 (0,31)
Ağrı İ.Çeçen	83,11%	11 (0,55) 16 (0,10) 19 (0,28) 20 (0,07)	89,37%	16 (0,57) 18 (0,23) 20 (0,20)
Aksaray	100,00%	3	95,73%	6 (0,41) 8 (0,44) 14 (0,13) 22 (0,03)
Amasya	81,35%	11 (0,05) 19 (0,95)	86,16%	5 (0,14) 6 (0,29) 16 (0,22) 20 (0,35)
Artvin Çoruh	97,25%	11 (0,28) 16 (0,45) 19 (0,27)	100,00%	1
Bartın	100,00%	0	100,00%	5
Bilecik Ş. Edebali	100,00%	0	90,93%	6 (0,43) 16 (0,07) 19 (0,16) 22 (0,34)
Düzce	100,00%	3	100,00%	3
Erzincan	99,74%	1 (0,71) 19 (0,29)	95,19%	6 (0,33) 8 (0,23) 12 (0,18) 20 (0,26)
Gümüşhane	97,12%	3 (0,20) 11 (0,13) 16 (0,10) 20 (0,07) 21 (0,50)	100,00%	0
İğdır	100,00%	5	100,00%	0
Karabük	100,00%	0	100,00%	2
Kastamonu	100,00%	0	94,65%	12 (0,34) 15 (0,02) 18 (0,09) 20 (0,55)
Kırklareli	89,93%	3 (0,07) 11 (0,17) 16 (0,12) 19 (0,46) 21 (0,18)	100,00%	2
M.Akif Ersoy	87,21%	1 (0,40) 8 (0,50) 19 (0,10)	100,00%	2
Muş Alparslan	100,00%	4	100,00%	4
Neşehir H.Bektaş	99,40%	1 (0,14) 3 (0,29) 8 (0,02) 19 (0,32) 21 (0,24)	100,00%	0
Ordu	95,91%	1 (0,59) 8 (0,39) 19 (0,02)	100,00%	4
Osmaniye	100,00%	8	100,00%	1
Sinop	100,00%	2	100,00%	4
Uşak	100,00%	3	90,82%	6 (0,34) 15 (0,30) 16 (0,16) 18 (0,21)
Yalova	100,00%	0	100,00%	2
Etkin Üniversite Sayısı		13		14
Etkinlik Yüzdesi		%59		% 64
Ortalama Etkinlik		% 96,86		% 97,36

Analiz sonucunda elde edilen verilere göre, Adıyaman, Aksaray, Bartın, Bilecik Şeyh Edebali, Düzce, İğdır, Karabük, Kastamonu, Muş Alparslan, Osmaniye, Sinop, Uşak ve Yalova Üniversitelerinin BCC Modeline göre 2014 yılında etkin olduğu tespit edilmiştir. 2014 yılında Amasya (% 81,35), Ağrı İbrahim Çeçen (% 83,11), Mehmet Akif Ersoy (% 87,21), Kırklareli (% 89,93), Ordu (% 95,91), Gümüşhane (% 97,12),

Artvin Çoruh (% 97,25), Nevşehir Hacı Bektaş (% 99,40) ve Erzincan (% 99,74) Üniversiteleri her ne kadar etkin olmasalar da etkinlik sınırına yakındırlar. Hatta Ordu (% 95,91), Gümüşhane (% 97,12), Artvin Çoruh (% 97,25), Nevşehir Hacı Bektaş (% 99,40) ve Erzincan (% 99,74) üniversiteleri neredeyse etkinlik sınırındadır.

2015 yılında ise Artvin Çoruh, Bartın, Düzce, Gümüşhane, Iğdır, Karabük, Kırklareli, Mehmet Akif Ersoy, Muş Alparslan, Nevşehir Hacı Bektaş, Ordu, Osmaniye, Sinop ve Yalova Üniversitelerinin etkin oldukları görülmüştür. Etkin olmayan üniversitelerden Amasya (% 86,16) ve Ağrı İbrahim Çeçen (% 89,37) hariç diğerleri % 90'ın üzerinde bir skorla etkinlik sınırına çok yakındırlar.

BCC Modeline göre 2014 yılında etkin olan 13 üniversiteden Bartın, Düzce, Iğdır, Karabük, Muş Alparslan, Osmaniye, Sinop ve Yalova Üniversitelerinin etkinlikleri 2015 yılında da devam etmiştir. 2014 yılında etkin olmayan Artvin Çoruh, Gümüşhane, Kırklareli, Mehmet Akif Ersoy, Nevşehir Hacı Bektaş ve Ordu Üniversiteleri 2015 yılında etkin hale gelerek etkin üniversite sayısı 13'ten 14'e yükselmiştir. 2014 yılında etkin olan Adıyaman, Aksaray, Bilecik Şeyh Edebali, Kastamonu ve Uşak Üniversitelerinin 2015 yılında etkinliklerini kaybettikleri gözlemlenmiştir. 2014 yılında etkin olmayan Artvin Çoruh, Gümüşhane, Kırklareli, Mehmet Akif Ersoy, Nevşehir Hacı Bektaş ve Ordu Üniversiteleri 2015 yılında etkin üniversiteler arasına girmişlerdir. Genel olarak analize dâhil edilen üniversitelerden 2014 yılında % 59'unun, 2015 yılında ise % 64'ünün etkin olduğu tespit edilse de etkin olmayan üniversiteler 1'e yakın etkinlik derecesine sahiptir. Genel etkinlik düzeyi ise yaklaşık % 95 olarak bulunmuştur.

Etkin olmayan her bir birim için VZA, etkin olanlar içinden etkinlik referans seti tanımlar. Bu set etkinlik derecesinin hesaplanmasında etkin olmayan birimlerin doğrudan karşılaştırıldığı nispeten etkin birimlerin kümesidir. Potansiyel iyileştirme, etkin olmayan birimlerin yapısını nispeten verimli olan birimlerle performans karşılaştırması yapılmasını kolaylaştırır (Vassiloglou, Giokas, 1990: 592).

Tablo 3. 2014 Yılı BCC Modeline Göre Potansiyel İyileştirmeler

Üniversiteler	ÇIKTILAR			GİRDİLER			
	Hedef URAP Puanı *	Hedef Yayın Sayısı *	Hedef Bütçe Geliri **	Hedef Akademik Personel Sayısı *	Hedef Mal ve Hizmet Alım Giderleri **	Hedef Sermaye Giderleri **	Hedef Toplam Harcama **
Ağrı İ. Çeçen	247	216	57.375	305	9.812	10.849	55.527
Amasya	324	167	69.452	339	9.493	24.736	62.579
Artvin Çoruh	242	531	58.619	355	9.889	16.084	58.886
Erzincan	425	664	94.976	633	13.624	33.467	98.181
Gümüşhane	279	516	79.715	529	12.742	18.088	72.761
Kırklareli	285	349	68.860	399	10.642	19.761	64.978
M. Akif Ersoy	471	1.047	100.066	523	16.014	27.417	106.487
Nevşehir H. Bektaş	373	507	83.897	554	12.494	24.839	80.845
Ordu	477	1.047	103.153	597	16.197	30.030	110.653

* En yakın sayıya yuvarlanmıştır.

** Bin TL, en yakın sayıya yuvarlanmıştır.

Tablo 3'e göre örneğin Artvin Çoruh Üniversitesi, akademik personel sayısını %19,83, mal ve hizmet alım giderlerini % 2,82, sermaye giderlerini % 22,57, toplam harcamalarını ise % 2,67 oranında azaltarak veya URAP puanını %11,65, yayın sayısını % 0,64, bütçe gelirlerini % 0,05 oranında arttırarak etkin üniversiteler arasına dâhil olabilecektir.

**Performansa Dayalı Etkinlik Analizi:
Devlet Üniversiteleri Örneği**

Tablo 4. 2015 Yılı BCC Modeline Göre Potansiyel İyileştirmeler

Üniversiteler	ÇIKTILAR			GİRDİLER			
	Hedef URAP Puanı *	Hedef Yayın Sayısı *	Hedef Bütçe Geliri **	Hedef Akademik Personel Sayısı *	Hedef Mal ve Hizmet Alım Giderleri **	Hedef Sermaye Giderleri **	Hedef Toplam Harcama **
Adıyaman	391	1.132	130.658	815	17.483	36.237	128.936
Ağrı İ. Çeçen	265	293	87.511	328	13.522	23.486	79.961
Aksaray	378	1.065	115.562	710	14.750	34.064	112.399
Amasya	308	440	82.274	390	12.639	21.954	73.222
Bilecik Şeyh Edebali	315	486	87.230	420	10.902	32.356	82.610
Erzincan	368	740	108.580	654	15.718	26.995	102.856
Kastamonu	348	358	107.170	620	17.674	23.824	99.744
Uşak	293	764	102.477	544	16.047	26.419	93.627

* En yakın sayıya yuvarlanmıştır.

** Bin TL, en yakın sayıya yuvarlanmıştır.

Tablo 4'e göre örneğin Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi akademik personel sayısını % 10,48, mal ve hizmet alım giderlerini % 10,63, sermaye giderlerini % 37,63, toplam harcamalarını ise % 10,54 oranında azaltarak veya URAP puanını % 9,20, yayın sayısını % 43,42, bütçe gelirlerini % 0,09 oranında arttırarak etkin üniversiteler arasında yer alabilecektir.

Tablo 5. CCR Modeline Göre Etkinlik Değerleri

Üniversite Adı	Etkinlik Skoru	Referans Kümesi	Etkinlik Skoru	Referans Kümesi
		CCR 2014 Yılı	CCR 2015 Yılı	
Adıyaman	96,51%	3 (0,71) 7 (0,45) 16 (0,22)	92,27%	6 (1,22) 12 (0,17)
Ağrı İ. Çeçen	79,87%	3 (0,01) 8 (0,04) 11 (0,13) 19 (0,51) 21 (0,11)	88,63%	6 (0,23) 16 (0,58) 20 (0,28)
Aksaray	100,00%	8	92,20%	6 (0,93) 8 (0,23)
Amasya	81,27%	11 (0,03) 19 (0,96)	85,02%	6 (0,37) 16 (0,17) 20 (0,42)
Artvin Çoruh	94,66%	16 (0,35) 19 (0,27) 21 (0,23)	100,00%	0
Bartın	100,00%	0	100,00%	11
Bilecik Ş. Edebali	100,00%	3	88,68%	6 (0,55) 16 (0,12) 22 (0,30)
Düzce	100,00%	2	100,00%	1
Erzincan	93,98%	3 (0,39) 7 (0,36) 19 (0,51)	93,31%	6 (0,59) 12 (0,23) 20 (0,29)
Gümüşhane	96,80%	3 (0,57) 11 (0,03) 21 (0,30)	100,00%	0
İğdır	100,00%	5	78,94%	6 (0,26) 16 (0,45) 20 (0,01)
Karabük	83,49%	3 (0,31) 19 (1,25)	100,00%	3
Kastamonu	92,38%	11 (0,16) 19 (0,76) 21 (0,42)	94,36%	6 (0,01) 12 (0,34) 15 (0,04) 20 (0,64)
Kırklareli	89,00%	3 (0,18) 11 (0,03) 19 (0,32) 21 (0,35)	95,76%	6 (1,27)
M. Akif Ersoy	82,17%	3 (0,14) 8 (0,35) 16 (0,13) 19 (0,64)	100,00%	2
Muş Alparslan	100,00%	4	100,00%	5
Nevşehir H. Bektaş	97,33%	3 (0,12) 16 (0,26) 19 (0,79) 21 (0,03)	95,52%	6 (0,02) 19 (0,91) 20 (0,28)
Ordu	81,57%	7 (0,10) 19 (1,36)	100,00%	0
Osmaniye	100,00%	10	100,00%	1
Sinop	100,00%	0	100,00%	7
Uşak	100,00%	6	89,73%	6 (0,52) 15 (0,22) 16 (0,09) 20 (0,26)
Yalova	100,00%	0	100,00%	1
Etkin Üniversite Sayısı		10		11
Etkinlik Yüzdesi		% 45,45		% 50
Ortalama Etkinlik		% 94,05		% 95,20

270

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

**Performansa Dayalı Etkinlik Analizi:
Devlet Üniversiteleri Örneği**

Analiz sonucunda elde edilen verilere göre, Aksaray, Bartın, Bilecik, Düzce, Iğdır, Muş Alparslan, Osmaniye, Sinop, Uşak ve Yalova Üniversitelerinin CCR Modeline göre 2014 yılında etkin olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılında etkin olan üniversiteler ise Artvin Çoruh, Bartın, Düzce, Gümüşhane, Karabük, Mehmet Akif Ersoy, Muş Alparslan, Ordu, Osmaniye, Sinop ve Yalova Üniversiteleridir. Bu üniversitelerden Bartın, Düzce, Muş Alparslan, Osmaniye, Sinop ve Yalova Üniversiteleri hem 2014 hem de 2015 yıllarında etkindir. Artvin, Gümüşhane, Karabük, Mehmet Akif Ersoy ve Ordu üniversiteleri 2014 yılında etkin olmayıp 2015 yılında etkinlik kazanmıştır. Yine Aksaray, Bilecik Şeyh Edebali, Iğdır ve Uşak üniversiteleri 2014 yılında etkin olup, 2015 yılında etkinliklerini devam ettirememişlerdir.

Tablo 6. 2014 Yılı CCR Modeline Göre Potansiyel İyileştirmeler

Üniversiteler	ÇIKTILAR			GİRDİLER			
	Hedef URAP Puanı *	Hedef Yayın Sayısı *	Hedef Bütçe Geliri **	Hedef Akademik Personel Sayısı *	Hedef Mal ve Hizmet Alım Giderleri **	Hedef Sermaye Giderleri **	Hedef Toplam Harcama **
Adıyaman	465	862	104.889	759	15.462	30.857	103.192
Ağrı İ. Çeçen	244	212	56.705	290	8.478	16.770	52.700
Amasya	323	167	69.148	337	9.399	24.980	62.212
Artvin Çoruh	216	524	58.271	369	9.478	18.894	56.943
Erzincan	417	482	94.946	585	13.214	30.937	89.422
Gümüşhane	346	512	74.687	564	11.507	17.911	71.731
Karabük	562	411	114.074	641	15.646	38.675	104.315
Kastamonu	376	351	97.107	533	14.716	29.017	89.354
Kırklareli	276	345	68.737	434	10.504	19.540	64.150
M. Akif Ersoy	483	812	99.911	503	15.392	29.129	98.547
Nevşehir H.Bektaş	381	496	82.978	481	12.092	28.688	78.190
Ordu	466	275	103.120	506	13.918	38.105	93.061

* En yakın sayıya yuvarlanmıştır.

** Bin TL, en yakın sayıya yuvarlanmıştır.

Tablo 6'ya göre örneğin Kastamonu Üniversitesi akademik personel sayısını % 10,87, mal ve hizmet alım giderlerini % 16,06, sermaye giderlerini % 7,30, toplam harcamalarını ise % 7,45 oranında azaltarak yahut URAP puanını % 40,78, yayın sayısını % 0,58, bütçe gelirlerini % 0,19 oranında arttırarak etkin üniversiteler arasına dâhil olabilecektir.

Tablo 7. 2015 Yılı CCR Modeline Göre Potansiyel İyileştirmeler

Üniversiteler	ÇIKTILAR			GİRDİLER			
	Hedef URAP Puanı *	Hedef Yayın Sayısı *	Hedef Bütçe Geliri **	Hedef Akademik Personel Sayısı *	Hedef Mal ve Hizmet Alım Giderleri **	Hedef Sermaye Giderleri **	Hedef Toplam Harcama **
Adıyaman	438	970	131.205	748	16.893	35.090	116.916
Ağrı İ. Çeçen	302	351	87.951	327	13.490	24.098	79.683
Aksaray	403	1.058	114.616	666	14.397	31.976	104.696
Amasya	313	447	81.818	382	12.397	22.049	71.867
Bilecik Şeyh Edebali	297	541	86.944	408	10.599	30.756	80.319
Erzincan	368	607	108.730	621	15.770	26.986	98.546
İğdır	181	264	57.517	206	8.189	16.253	52.561
Kastamonu	364	363	107.397	619	18.108	23.765	99.866
Nevşehir H. Bektaş	420	275	87.101	476	14.460	28.040	85.543
Uşak	348	754	101.099	535	15.769	26.500	90.470

* En yakın sayıya yuvarlanmıştır.

** Bin TL, en yakın sayıya yuvarlanmıştır.

Tablo 7'ye göre örneğin Adıyaman Üniversitesi akademik personel sayısını % 8,59, mal ve hizmet alım giderlerini % 3,58, sermaye giderlerini % 3,71, toplam harcamalarını ise % 11,08 oranında azaltarak veya URAP puanını % 12,32, yayın sayısını % 15,93 ve bütçe gelirlerini % 0,39 arttırarak etkinlik düzeyine ulaşabilecektir.

SONUÇ

Günümüzde çağın yeniliklerine ayak uydurabilen değişime açık, kendini sürekli geliştiren organizasyonlar varlığını uzun süre devam ettirebilecektir. Rekabet artık sadece özel teşebbüslerde değil kamu kurumlarının literatürüne de girmiştir. Bu bakımdan performans,

şeffaflık, saydamlık, vatandaş/müşteri odaklı hizmet gibi kavramlar kamu kurumlarında da karşılık bulmaktadır. Etkin bir performans yönetimi kamu gelirini yükselttilerek kamu giderlerini azaltacak ve etkin ve verimli bir kaynak kullanımı sağlanmış olacaktır. Ayrıca performans esaslı yönetim ile çalışanların verimlilikleri artırılarak yeterli bilgi ve donanımına sahip insan gücü yetiştirilebilecek, liyakate göre atama ve yükselme yapılmış olacaktır. Ülkemizde üniversite sayısında son yıllarda büyük bir artış gerçekleşmiş olup, öğrencilerin tercihlerinde de çeşitlilik artmış, üniversiteler de öğrencilerin kendi kurumlarını tercih etmelerini sağlamak adına rekabete girmiştir. Dolayısıyla diğer kurumlarda olduğu gibi üniversitelerde de performans kavramı önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu kapsamda analize dâhil edilen 22 devlet üniversitesinin 2014 ve 2015 yılları verimlilikleri veri zarflama analizi yöntemi ile ölçülmüştür. Analiz sonucunda girdiye yönelik BCC modeline göre Adıyaman, Aksaray, Bartın, Bilecik Şeyh Edebali, Düzce, Iğdır, Karabük, Kastamonu, Muş Alparslan, Osmaniye, Sinop, Uşak ve Yalova Üniversitelerinin 2014 yılında etkin olduğu tespit edilmiştir. 2015 yılında ise Artvin Çoruh, Bartın, Düzce, Gümüşhane, Iğdır, Karabük, Kırklareli, Mehmet Akif Ersoy, Muş Alparslan, Nevşehir Hacı Bektaş, Ordu, Osmaniye, Sinop ve Yalova Üniversitelerinin etkin oldukları görülmüştür. 2014 yılında % 59'unun, 2015 yılında ise % 64'ünün etkin olduğu tespit edilmiştir. Etkin olmayan üniversitelerin nasıl etkin durumuna geleceğine ilişkin potansiyel iyileştirmeler yapılarak hedeflenen değişkenler belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşmaları durumunda etkin üniversiteler içinde yer alacakları tespit edilmiştir. Yapılan çalışmayla genellikle harcamaların yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle sermaye giderlerinin yüksekliği araştırma konusu üniversitelerin yatırım faaliyetlerinin devam ettiğinin göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, Nagehan Talat (2010). "Klasik-Neo Klasik Dönüşüm Süreci: Yeni Kamu Yönetimi". *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 11 (2), 21-38.

Bakırcı, Fehim; Babacan, Adem (2010). "İİBF'lerde Ekonomik Etkinlik". *Ankara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 24 (2), 215-234.

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (Aralık 2004). Performans Esaslı Bütçeleme Rehberi (Pilot Kurumlar için Taslak)

Cingi, Selçuk; Tarım, Ş. Armağan (2000). Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü DEA-Malmquist. TFP Endeksi Uygulaması, Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi, Sayı 2000-01, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2TBB.doc (Erişim Tarihi 03.03.2017)

Demir, Emre; Durakoğlu, Murat (2013). "Çorum İlindeki Liselerin 2012-2013 Eğitim Öğretim Sürecindeki Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçülmesi". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 19-42.

Emrouznejad, Ali; Parker, Barnet R.; Tavares, Gabriel (2008). "Evaluation of Research in Efficiency and Productivity: A Survey and Analysis of the First 30 Years of Scholarly literature in DEA". *Socio-Economic Planning Sciences*, 42 (3), 151-157.

Helvacı, M. Akif (2002). "Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1-2, s.155-169.

Karaarslan, Erkan (2002). "Kamu Mali Yönetimi ve Tahakkuk Esaslı Devlet Muhasebesi". *Maliye Dergisi*, 140, 58-75.

Karasoy, Alpay (2014). "Türk Kamu Yönetiminde Performans Yönetimine Bir Bakış". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10 (22), 257-274.

Kesik, Ahmet (2005). "Yeni Kamu Mali Yönetim Sisteminde Orta Vadeli Program ve Mali Plan Çerçevesinde Çok Yıllı Bütçenin Uygulanabilirliği". *Yirminci Maliye Sempozyumu Türkiye'de Yeniden Yapılanma, Pamukkale Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Yayın No 1, Selami Sezgin, Sevinç Yaraşır, Fatih Deyneli, Elvan Teke (Eds.), 45-60, <http://www.iekarakas.com/index.php/kaynaklar/diger-kaynaklar/172-tuerkiye-maliye-sempozyumlar-bildiri-kitaplar> (Erişim Tarihi: 28.02.2017)*

Keskin Benli, Yasemin; Karaca, Süleyman Serdar (2017). "2008 Kriz Öncesi ve Sonrası İSO 500 Sanayi İşletmelerinin Etkinliklerinin Ölçümü: Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı". *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 3 (1), 19-34.

Kırda, Kadir (2014). "Veri Zarflama Analizi İle Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin Performanslarının Değerlendirilmesi". *İktisat, Siyaset ve*

**Performansa Dayalı Etkinlik Analizi:
Devlet Üniversiteleri Örneği**

Toplum Üçgeninde Küreselleşmenin Yerel Dinamikleri Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, Artvin Çoruh Üniversitesi, 15-17 Ekim 2014.

Kutlar, Aziz; Babacan, Adem (2008). "Türkiye'deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği-Ölçek Etkinliği Analizi: DEA Tekniği Uygulaması". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2008/1), 148-172.

Koyuncu, Erhan (2011). "Yerel Yönetimlerde Performans Yönetimi Uygulaması: İngiltere ve Türkiye Örnekleri". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 20 (1), 53-82.

Özel, Gamze (2014). "Devlet Üniversitelerinin Etkinlik Analizi: Türkiye Örneği". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (3), 124-136.

Shah, Anwar (2007). "Budgeting and Budgetary Institutions". *The World Bank Public Sector Governance and Accountability Series*. 151-152.

Uçkun Nurullah; Şahin Ümit (2016). "Kamu Hastaneleri Birlikleri Verimlilik Değerlendirmesinde Verimlilik Karnesi Uygulaması". *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (1) 370-383.

Ulucan, Aydın (2002). "İSO 500 Şirketlerinin Etkinliklerinin Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı: Farklı Girdi ve Çıktı Bileşenleri ve Ölçeğe Göre Getiri Yaklaşımları İle Değerlendirmeler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 57 (2), 185-202.

Usta, Aydın (2012). "Kamu Örgütlerinde Kurumsal Karne Modeli ile Performans Yönetimi: Boyutlar ve Göstergeler". *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (1), 99-120.

Vassiloglou M.; Giokas, D. (1990). "A Study of The Relative Efficiency of Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis". *The Journal of the Operational Research Society*, 41 (7), 591-597.

Yayar, Rüştü; Çoban, M. Necati (2012). "İSO 500 Firmalarının Etkinliklerinin Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı: Dokuma ve Giyim Sanayi". *Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (2), 165-180.

Yayar, Rüştü; Karaca, Süleyman Serdar; Erol, Yücel (2012). "Data Envelopment Analysis Approach for the Measurement of ISO 500 Firms: Iron-Steel Basic Metal Industry". *European Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 47, 19-29.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

<https://istatistik.yok.gov.tr/>

tr.urapcenter.org

www.bumko.gov.tr

275

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

SUMMARY

With the Public Financial Management and Control Law No. 5018, which has been implemented in all public institutions since 2006, extensive changes have been made in public finance and management and a new era has begun in public life. With the law, it is possible to compare past performance with the reports of the activities such as strategic planning, performance program, activity report and objectives and to measure performance and create a accountable and transparent public administration. Cost-benefit and cost-effectiveness analysis can be performed with a performance-based budgeting system, so efficient and economical use of resources is compulsory with a performance-based budgeting system. The evaluation of public institutions' performance and achievements according to their output as a result of their activities will result in a focused management approach. So that a management style based on effective, efficient and strategic planning, capable of making decisions on time, conducting stakeholder analysis, will be adopted.

276

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

In the study, the relative productivity of the 22 universities, which were established after the year 2000 and reached the data 2014 and 2015 years, were measured by data envelopment analysis. As a result of analysis, relatively effective and ineffective universities were identified and attempts were made to find out what they need to do in order for ineffective universities effective universities.

ERİNLİK VE BEDEN İMAJI*

Eric STICE

Çev. Eylül ŞENYÜREK**

Makale Geliş Tarihi-Received: 26.12.2017

Makale Kabul Tarihi-Accepted: 24.02.2018

Erinlik¹ gelişimde bir benzeri olmayan çarpıcı fizyolojik değişimler sürecini temsil etmektedir (Connolly, Paikoff ve Buchanan, 1996). Beklendiği üzere bu gelişimsel süreç gençlerin psikolojik fonksiyonlarına yoğun etki etmektedir. Erinlik döneminde gerçekleşen en etkili değişimlerden biri, kişinin bedeni üzerindeki bilişsel ve duygusal algılarını ifade eden beden imajında olmaktadır. Beden imajındaki değişimler özellikle dikkat çekicidir; çünkü belirli cinsiyet farklılıklarını kapsamaktadır. Beden memnuniyetsizliği beden imajı bozukluklarının en yaygın incelenen boyutudur, ki toplumun büyük bir katmanına sıkıntı vermekte ve yeme bozuklukları, anksiyete, depresyon, düşük özsaygı ve gereksiz estetik ameliyatlar gibi birtakım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Thompson, vd., 1999). Bu bölümün amacı, (1) erinlikte beden imajı algısındaki cinsiyet farklılıklarını, (2) sosyokültürel faktörlerin bu süreç üzerindeki etkilerini, (3) beden imajındaki değişimlerin daha kapsamlı psikolojik gelişim üzerindeki etkilerini ve (4) bu konudaki literatürün sınırlılıklarını tartışmaktır.

* Bu makale Eric Stice'nin yazılı izni ile Eylül Şenyürek tarafından orjinal dilinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Makalenin orjinal künyesi: Stice, Eric (2003). "Puberty and Body Image", *Gender Differences at Puberty*, Chris Hayward (ed.), Cambridge University Press, ss. 61-76.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Antropoloji Ana Bilim Dalı, eylulsenyurek@gmail.com

¹ Erinlik (puberty), cinsel üreme yeteneğinin ortaya çıkmaya başladığı dönemi ifade eder ve bir dizi biyolojik ve fiziksel değişimi kapsar.

ERİNLİK STATÜSÜ VE ZAMANLAMASI

Erinlik statüsünün etkilerini erinlik zamanlamasının etkilerinden ayırt etmek önemlidir (Graber, Petersen ve Brooks-Gunn, 1996; bkz Bölüm 1). Erinlik statüsü belirli bir zamandaki erinliğe bağlı gelişim seviyesini ifade etmektedir; diğer yandan erinlik zamanlaması kişinin erinliğe bağlı gelişiminin erken mi, geç mi veya çoğu ergeninkiyle aynı zamanda mı olduğuyla ilgilidir. Bu ayrımı yaparken bazı önemli noktalar mevcuttur. İlk olarak, erinlik statüsünün etkileriyle ilgilenen araştırmalar tanımı gereği, erinliğe bağlı değişimler yaşayan gruplarla yapılmalıdır. İkinci olarak, erinlik zamanlamasının etkileri üzerine yapılan araştırmalar yeterli sayıdaki katılımcının erinlik sürecinde olmasını gerektirmektedir, böylece gelişim zamanlarına göre güvenilir bir şekilde kategorize edilebilecektir (örn. erken gelişim gösterenler, erken gelişim göstermeyenler).

Üçüncü olarak, erinlik statüsü ve zamanlamasının etkileri çoğu kez -örneklemde yaş aralığının bir fonksiyonundaki karıştırıcı değişken² yoluyla- karışacaktır. Erinlikte gelişimin bu iki boyutu arasındaki kavramsal farklılık oldukça önemli olmasına rağmen, literatürde çoğunlukla birbirinden tam olarak ayırt edilmemişlerdir (Graber, vd., 1996; bkz Bölüm 7). Erinlik zamanlamasına yönelik algının etkilerinin dikkatli bir şekilde yorumlanması gerektiği unutulmamalıdır; zira araştırmalar bu değişkenin geçerlikten yoksun olduğunu iddia etmektedir (Alternatif açıklamalar için Bölüm 13'e göz atın). Araştırmalar özellikle gerçek erinlik zamanlaması ile algılanan erinlik zamanlaması arasında düşük bir uyum saptamıştır ve dahası bu iki değişken temel kritere göre değişen ilişkiler göstermektedir (örn. beden memnuniyetsizliği; Gargiulo, vd., 1987).

ERİNLİKTEKİ FİZYOLOJİK DEĞİŞİMLER

Erinliğin ayırıcı özelliği olan fizyolojik değişimler endokrin sistemi tarafından düzenlenmektedir ve hızlı büyüme oranlarını, kas

² *confounding variable*. Ergenlik (adolescence), J. P. Hill'in ifadesiyle erinliğin başlaması [1], daha ileri düşünme yeteneklerinin ortaya çıkması [2] ve yeni toplumsal rollere geçiş [3] gibi biyolojik, bilişsel ve toplumsal değişimlerin yaşandığı süreçtir. Steinberg, Laurence. (2013). *Ergenlik*, 2. Baskı, çev.: Figen Çok, Ankara: İmge Kitabevi. s. 23,40.

gelişiminde artışı (hem iskelet hem düz kaslarda), cinsel organ çevresi ve kol altı kıllanmasını ve genital organın büyümesini kapsamaktadır (Connolly, vd., 1996; Tanner, 1978; Bölüm 2'ye bakınız). Meydana gelen diğer değişimler akne oluşumunda artış ile yağ ve ter bezlerinin gelişimidir (Tobin-Richards, vd., 1984). Aynı zamanda cinsiyete has bazı değişimler olmaktadır: erkekler yüz kıllarında büyüme, seste kalınlaşma, omuzlarda genişleme yaşarken; kızlar meme gelişimi, menarş ve kalçalarda genişleme yaşamaktadır (bkz. Bölüm 2). Muhtemelen beden imajıyla en ilgili olanı, erinliğin tamamlanmasıyla birlikte bu değişimlerin bir araya gelerek kızlarda yağ dokusunun artmasına ve erkeklerde ise kas dokusunun artmasına neden olmasıdır.

KÜLTÜREL ÇEKİCİLİK İDEALLERİ, ERİNLİKTE GELİŞİM VE BEDEN İMAJı

Erinlik boyunca biçimlenen fizyolojik değişimlerin, toplumsal olarak tanımlanan çekicilik idealleri ile her iki cins için farklı şekilde etkileşim içinde olduğu düşünülmektedir. Kızlar için geçerli olan çekicilik ideali son derece zayıf olmak, erkekler için ise kaslı olmaktadır (Thompson, vd., 1999). Böylece, erinlik dönemindeki yağ doku artışı kızları sosyokültürel çekicilik idealinden uzaklaştırmaktadır. Teorik açıdan, çekicilik idealinden uzaklaşmak erinlik sürecindeki kızların beden memnuniyetsizliğini arttırmaktadır (Graber, vd., 1994; Petersen, Sarigiani ve Kennedy, 1991). Erinliğe bağlı kilo artışı da kızlarda beden memnuniyetsizliğine neden olabilmektedir. Özellikle kızlarda büyüme erkeklerden yaklaşık iki yıl önce başladığı için, çoğunlukla kızlar ya erkekler kadar uzun ya da erkeklerden biraz daha uzun olmaktadır ve bu, flörtleşme başladığında endişe kaynağı olabilmektedir. Bunun aksine erkeklerde kas kütlesi ve kilo erinlik sırasında artmakta ve onları çekicilik ideallerine yaklaştırmakta, teorik olarak daha yüksek oranda beden memnuniyetine neden olmaktadır. Güç ve kilo artışı ayrıca, erkekleri akranları ve yetişkinler arasındaki saygınlığını arttıran sportif faaliyetlere de teşvik edebilmektedir (Tobin-Richards, vd., 1984).

Erinlik zamanlamasının, erinliğe bağlı gelişimin beden imajı bozuklukları üzerindeki farklı etkilerini her iki cins için de arttırdığı düşünülmektedir. Örneğin akranlarından daha erken yağ doku artışı yaşayan kızların, gelişimsel açıdan olağan dışı oldukları için en

yüksek oranda beden memnuniyetsizliği yaşadığı düşünülmektedir. Benzer şekilde erkeklerin kendi akranlarından daha sonra kas doku ve kilo artışı yaşadıkları takdirde, en yüksek oranda beden memnuniyetsizliği yaşayacaklarına inanılmaktadır. Bu teorik tahminler, gelişimsel sapma (normalden uzaklaşma) yaklaşımının doğal bir sonucudur (Petersen ve Crockett, 1985). Özellikle kızlar erkeklerden ortalama iki yıl daha önce erinliğe girdikleri için, erinliğe erken giren kızlar ve geç giren erkekler, kendi akran gruplarından büyük oranda uzaklaşmaktadır. Sonuç olarak, erinliğe erken giren kızların ve geç giren erkeklerin uyumsuzluk hissetmeleri beklenmektedir ve böylece en yüksek oranda beden memnuniyetsizliğini onlar deneyimlemektedir (bkz. Bölüm 7, 12 ve 13).

Bu teorik yaklaşımın önemli bir boyutu, erinliğe bağlı gelişim ve beden memnuniyetsizliği arasındaki ilişkinin kültürel çekicilik ideallerini güçlü bir şekilde içselleştiren gençlerde en yüksek oranda olmasının beklenmesidir. Diğer bir ifadeyle, erinlik zamanlamasının ve aşamasının etkileri, zayıflık ve kasa yönelik idealleri güçlü bir şekilde benimsediğini belirten kız ve erkekler için daha belirgin olmalıdır. Buna ek olarak, çekicilik idealinin içselleştirilmesini etkileyebilecek olan etnik köken ve başlıca değerlere kültürel olarak uyum sağlama gibi diğer değişkenler, erinliğe bağlı gelişme ve beden imajı bozuklukları arasındaki ilişkiyi aynı şekilde belirleyebilir.

Araştırmalar kızlarda erinliğe bağlı gelişim aşamasının beden memnuniyetsizliği ile pozitif anlamda korelasyon gösterdiğini, erkekler için ise göstermediğini bulmuştur (Koff ve Rierdan, 1993; Richards, vd., 1990; Simmons, Blyth ve McKinney, 1983). Ancak diğer araştırmalar her iki cinsiyet için de anlamlı etkiler gözlemlememiştir (Cattarin ve Thompson, 1994; Gargiulo, vd., 1987; Swarr ve Richards, 1996). Erinliğe bağlı gelişim aşaması zaman içerisinde değiştiği için, bu değişkenin olası etkilerini ölçmek anlamlı değildir. Buna bağlı olarak çoğu araştırmacı, erinlik zamanlamasının etkilerine odaklanmıştır. Üç araştırma kızlarda erken gelişim ile yüksek oranda beden memnuniyetsizliği arasında korelasyon olduğunu bulmuştur (Cok, 1990; Simmons, Blyth ve McKinney, 1983; Stice, Presnell ve Bearman, 2001). Aynı zamanda erkeklerde geç gelişimin beden memnuniyetsizliğini arttırdığıyla ilgili bazı bulgular mevcuttur (Cok, 1990; Siegel, vd., 1999). Yine de diğer araştırmalar kızlarda erken erinlik ile beden memnuniyetsizliği arasında anlamlı bir korelasyon

gözlemlememişlerdir (Gargiulo, vd., 1987; Smolak, Levine ve Gralen, 1993). Bunu kısmen açıklayan bir araştırma, erinlik zamanlaması ve beden memnuniyetsizliği arasındaki korelasyonu zaman içerisinde tekrar tekrar ölçmüş ve kızlardaki korelasyonun -0.09 ile 0.49 arasında değiştiğini ve yalnızca dörtte ikisinin istatistiki açıdan anlamlı olduğunu bulmuştur (Wright, 1989). Benzer şekilde bu araştırma, erkeklerde erinlik zamanlaması ve beden memnuniyetsizliği arasındaki korelasyonun -0.06 ile 0.43 arasında değiştiğini ve dört sonuçtan yalnızca birinin anlamlı olduğunu bulmuştur. Bu konuda çok sayıda araştırma olsa da (örn. Simmons, Blyth ve McKinney, 1983; Smolak, Levine ve Gralen, 1993; Wright, 1989), hiçbiri erken menarşın beden memnuniyetsizliğindeki değişimlere olası etkisini araştırmamıştır. Erken erinliğin kızlardaki beden memnuniyetsizliği artışını yordayıp yordamadığını test eden tek araştırma, anlamlı olmayan bir sonuç elde etmiştir (Stice ve Whitenton, 2002).

281

IJSl 11/1
Haziran/
June
2018

Göz önünde bulundurulması gereken diğer bir konu ise bu etkilerin boyut veya güçleridir. Çoğu araştırma, etkinin büyüklüğünü³ raporlamamış olmasına rağmen, etkinin büyüklüğünü tahmin etmek ve ortalamalarını hesaplamak için meta-analitik prosedürler uygulanmıştır (Cooper ve Hedges, 1994). Etkinin büyüklüğü raporlanmadıysa, veriler yeniden yapılandırılırken doğrudan hesaplanabilmekte (örn. ki-kare testini yapmak için ağırlıklı olasılık değerlerini kullanmak) veya Rosenthal'ın (1991) ortaya koyduğu formülü kullanarak p-değerlerine göre hesaplanabilmektedir. Ortalama etki büyüklükleri Shadish ve Haddock'un çalışmasında (1994) detaylandırılan sabit etki modeliyle hesaplanmıştır. Yukarıda bahsedilen araştırmaların ortalama değeri olarak, erinlik aşaması beden memnuniyetsizliğindeki varyansın yalnızca % 1.9'unu açıklamakta ve erinlik zamanlaması beden memnuniyetsizliğindeki varyansın yalnızca % 2.2'sini açıklamaktadır. Bu değerler göz önünde bulundurulduğunda, bulgular arasındaki tutarsızlıklar, bu etkilerin çok küçük olmasından ve dolayısıyla küçük örneklemelerle yapıldığında anlamlı çıkmamasından kaynaklanmaktadır.

İçselleştirme, kültürlenme veya etnik kökenin, erinlik aşaması ve zamanlamasının beden memnuniyetsizliği üzerindeki etkisini azaltıp azaltmadığını doğrudan test eden araştırma bulunmamasına rağmen,

³ effect size

bulgular çeşitli ana değişkenlerdeki etnik farklılıklara işaret etmektedir. Bir araştırma bazı etnik azınlık gruplarındaki kızların (örn. Afrika kökenli Amerikalılar), beyazlara⁴ göre erinliğe daha erken girdiklerini öne sürmektedir (Doswell, vd., 1998) ve bu etnik gruplardaki kızlar (örn. Afrika kökenli Amerikalılar, Amerikan yerlileri, Hispanikler) beyazlara göre daha fazla obezite oranları sergilemektedir (Rosner, vd., 1998; Siegel, vd., 1999; Troiano, vd., 1995). Bu kızlardaki beden imajı bozukluklarının daha fazla olması beklense de, bu ilişkinin incelik idealinin içselleştirilme derecesiyle belirlendiği unutulmamalıdır. Yukarıda bahsedilen teoriyle aynı doğrultuda olarak, Afrika kökenli Amerikalılar ve Hispanik kızların beyaz akranlarına göre incelik idealini daha düşük oranda içselleştirdikleri bulunmuştur (Lopez, Blix ve Blix, 1995; Thompson, Corwin ve Sargent, 1997) ve buna bağlı olarak daha düşük oranda beden memnuniyetsizliği rapor edilmiştir (Robinson, vd., 1996; Siegel, vd., 1999; Story, vd., 1995).

İlginç bir biçimde, erinliğe bağlı gelişim ile beden memnuniyetsizliği arasındaki ilişkinin bir başka faktör tarafından dolaymlandığına yönelik kanıt vardır: eş zamanlı stres etkenleri. Araştırmada özellikle kızlarda erken erinliğin beden memnuniyetsizliği üzerine olumsuz etkilerinin, başka stres verici etkenlerle bir arada yaşandığında daha çok arttığı bulunmuştur (Blyth, Simmons ve Zakin, 1985). Bu sonuçlar ergenin başa çıkma yollarının, erken erinliğin getirdiği negatif etkileri hafiflettiğini ve stres verici başka yaşam olaylarıyla karşı karşıya kaldıklarında olumsuz etkilerin yoğunlaştığını ortaya koymaktadır.

Kısacası, erinlik aşamasının beden memnuniyetsizliği ile korelasyon içinde olduğu iddiasını destekleyen çalışmalar vardır ve bu etki yalnızca kızlarda görülmektedir. Aynı zamanda kızlardaki erken erinliğin ve erkeklerdeki geç erinliğin beden memnuniyetsizliği ile bağlantılı olma olasılığını destekleyen çalışmalar vardır. Bununla birlikte, bu etkiler küçük oranlardadır. Ayrıca bunların sadece beyaz kızlar için geçerli olduğu iddiaları da mevcuttur. Son olarak, erinlik zamanlamasının beden memnuniyetsizliği üzerindeki olumsuz

⁴ *Caucasians* (İng.), *Caucasian*, Kafkas ve Kafkasyalı anlamlarına gelmekle birlikte "beyaz ırk" olarak "tabir edilen" grupları nitelemek için de kullanılan bir kavramdır. Makalede bu anlamıyla kullanılmıştır.

etkilerinin -erken gelişim başka stres faktörleriyle birleştiği zaman- arttığı üzerine bazı bulgular mevcuttur.

BEDEN İMAJI BOZUKLUKLARININ SONUÇLARI

DUYGUDURUM BOZUKLUKLARI

Erinlikte gelişime bağlı olarak ortaya çıkan beden imajı bozukluklarının duygudurum bozukluğu riskini de arttırdığı düşünülmektedir (McCarthy, 1990; Petersen, Sarigiani ve Kennedy, 1991). Erinliğe bağlı gelişim ile duygudurum bozuklukları arasındaki ilişkiye yönelik iki teori geliştirilmiştir. Birincisi, cinsiyet yoğunlaşması teorisinde⁵ olduğu gibi (Hill ve Lynch, 1983), kızlar ve erkekler arasındaki erinliğe bağlı fiziksel farklılıkların, erkeklerin bağımsızlık ve keşfe, kızların ise bireylerarası ilişkilere değer vermek üzere toplumsallaştığı cinsiyet rollerinin gelişimini ve ayrışmasını tetiklediğini öne sürmüştür. Öz-değerden dolayı bireylerarası ilişkilere fazlasıyla bağlı olmanın, kızları depresyona daha açık bir hale getirdiği düşünülmektedir; çünkü bireyler genellikle bu ilişkilerin duygusal formunu kontrol edememektedir.

Kızlara yönelik toplumsal cinsiyet rollerinin büyük oranda sürmesi, -dalgın başa çıkma stratejileri gibi- kızları depresyona daha açık hale getiren daha az aktif başa çıkma stratejileri ile de alakalı olabilir (Nolen-Hoeksema, 1994). İkinci teori kızlarda beden memnuniyetsizliğinin, erinliğe bağlı gelişim ve depresyon arasındaki ilişkiyi dolaylı olarak etkilediğini iddia etmektedir (McCarthy, 1990; Nolen-Hoeksema, 1994). Muhtemelen batı kültürünün temel değerlendirme ölçütü dış görünüş olduğu için kişinin beden memnuniyetsizliği -gerek kızlarda fazla kilo gerek ise erkeklerde düşük kas kütlesi- depresif hislere katkıda bulunmaktadır.

Erinlik aşamasının duygudurum bozukluklarıyla ilişkili olduğu önermesini destekleyen, bir kısmı pozitif etkiler ortaya koyan (Angold, Costello ve Worthman, 1998; Hayward, vd., 1999; Patton, Hibbert ve Carlin, 1996; bkz Bölüm 8) ve diğerleri negatif etkiler ortaya koyan (Angold ve Rutter, 1992; Paikoff, Brooks-Gunn ve

⁵ *gender intensification theory*

Warren, 1991) araştırmalar mevcuttur. Araştırmalar ayrıca erinlik dönemindeki kızların erinliğe girmemiş akranlarına göre olumsuz duygudurum hallerinin yüksek oranda çeşitlilik gösterdiğini iddia etmektedir; ancak bu durum erkeklerde karşımıza çıkmamaktadır (Buchanan, 1991; Connolly, Paikoff ve Buchanan, 1996). Bazı araştırmalar kızlarda erken erinliğin yüksek depresyon ile ilişkili olduğunu bulmuştur (Caspi ve Moffitt, 1991; Graber, vd., 1997; Rierdan ve Koff, 1991; Siegel, vd., 1999; Wichstrom, 1999; bkz Bölüm 12). Bununla birlikte, kızlarda erinlik zamanlaması ve depresif semptomlar arasındaki ilişki başka araştırmalarda gözlemlenmemiştir (Brooks-Gunn ve Warren, 1989; Paikoff, Brooks-Gunn ve Warren, 1991). Bu etkilerin boyut açısından görece küçük olması kayda değerlidir. Örneğin bu çalışmaların ortalaması alındığında kızlardaki erken erinlik, depresif semptomlardaki varyansın yalnızca % 2'sini açıklamaktadır. İlginç bir şekilde, erkeklerde geç erinliğin depresif etkilerle ilişkili olduğuna dair bulgular vardır (Nottelmann, vd., 1987; Siegel, vd., 1999; bkz Bölüm 7). Araştırma ayrıca kızların erken erinlikle birlikte özsayılarında düşüş yaşanırken, erkeklerin özsayılarında artış yaşandığını ortaya koymuştur (Tobin-Richards, vd., 1984). Görünüşe bakılırsa, yalnızca bir araştırma erken menarşın patolojik depresyonu yordayıp yordamadığını incelemiştir. Hayward ve arkadaşları (1997) erken erinliğin kızlardaki patolojik depresyon başlangıcı ile düşük anlamlı ilişki içinde (% 1'den az) olduğunu bulmuştur.

Beden memnuniyetsizliğinin depresif patolojinin başlangıcını yordamasından hareketle, erken erinlik dönemindeki beden memnuniyetsizliğinin depresyonu teşvik edebileceği fikrinin daha da desteklenmesi sağlanmıştır. Buna ek olarak depresyonda cinsiyet farklılığı, beden memnuniyetsizliği istatistiki açıdan kontrol edildiğinde büyük oranda azalmıştır (Allgood-Merten, Lewinsohn ve Hops, 1990; Rierdan, Koff ve Stubbs, 1989; Siegel, vd., 1999; Wichstrom, 1999). şaşırtıcı bir biçimde beden kütlesi depresyonu yordayan bir değişken olarak ortaya çıkmamaktadır (Lewinsohn, vd., 1994; Stice, vd., 2000). Depresyonu beslemekte gerçek kilodan ziyade erinliğe bağlı gelişimden kaynaklanan beden imajına dair davranışsal bozukluklar önemli bir rol oynayabilir veya depresyonu besleyen, kilodan ziyade vücudun şeklindeki değişiklikler olabilir.

Erinliğe bağlı gelişim ile duygusal bozukluklar arasındaki ilişkinin etnik köken tarafından belirlenebileceği üzerine yeni bulgular

mevcuttur. Hayward ve arkadaşları (1999) erinlik statüsünün beyaz kızlardaki depresif semptomlarla korelasyon içinde olduğunu, Afrika kökenli Amerikalılar ve Hispanikler için ise olmadığını ortaya koymuştur (bkz Bölüm 13). Bu bulgu erinliğe bağlı beden imajı bozukluklarının depresyonla sonuçlanması için, incelik idealinin hakim kültür tarafından üretilmiş olması gerektiği iddiasıyla aynı doğrultudadır.

Erken erinliğin, erginliğe kabul, okula geçiş gibi birtakım gelişimsel stres faktörleriyle bir arada olduğunda duygudurum bozuklukları üzerindeki olumsuz etkilerinin arttığını da ayrıca belirtmek gerekir (Simmons, vd., 1979; Simmons, vd., 1987). Bu bulgular yaşamsal stres faktörlerinin erken erinliğin beden memnuniyetsizliğiyle ilişkisi üzerindeki artan etkisini yinelemektedir.

Özet olarak, erinlik aşaması ve erken erinliğin kızlarda depresyona katkıda bulunduğu görüşünü destekleyen çalışmalar mevcuttur ve bu etki beden memnuniyetsizliği aracılığıyla gerçekleşebilir. Bununla birlikte, etkiler küçük boyutludur ve beyaz kızlarla sınırlanmıştır. Erinlik zamanlamasının depresyonla ilişkili olduğuna yönelik kanıtlar, önemli ruh sağlığı uygulamalarını beraberinde getirmektedir. Yirmili yaşlarda yaklaşık %20 oranında deneyimlenen depresyon, ergenlerde görülen en yaygın psikiyatrik problemidir (Lewinsohn, vd., 1993). Ayrıca depresyon intihar girişimiyle ilişkilidir ve gelecekteki uyum problemlerini -akademik başarısızlık, evliliğe dair sorunlar, işsizlik, madde kullanımı, suça sürüklenme, yasal problemler- yordamaktadır (Birmaher, vd., 1996; Gotlib, Lewinsohn ve Seeley, 1998; Newcomb ve Bentler, 1988).

YEME BOZUKLUKLARI

Teorik açıdan kızlardaki erinliğe bağlı yağ doku artışı, yeme bozuklukları riskini arttıran beden memnuniyetsizliği, diyet yapma ve olumsuz duygular ile sonuçlanmaktadır (McCarthy, 1990; Polivy ve Herman, 1985). Daha belirgin olarak yüksek beden kütlelerinin, sosyal açıdan arzulan bir durum olmadığı için beden memnuniyetsizliğiyle sonuçlandığı belirtilmiştir. Aile, akranlar ve medyadan kaynaklanan ince olmaya yönelik baskı algısı, bir kişinin çekici olmadığını tekrar eden mesajlar olduğundan kişinin bedenine yönelik memnuniyetsizliğini arttırabilir. Beden memnuniyetsizliği

olumsuz duyguları besleyebilir, çünkü dış görünüş kültürümüzdeki kızlar için temel değerlendirme faktörüdür. Bazı bireyler yemek yemenin olumsuz duygulardan uzaklaştırma ve rahatlatma etkisi olduğunu düşündüğü için, yüksek oranda olumsuz duygu kızları tıknircasına yemeye açık hale getirebilir. Beden memnuniyetsizliğinin aynı zamanda kiloyu kontrol etmenin etkili bir yolu olarak görülen diyet yapmaya da neden olduğu düşünülmektedir ve kişiler kalori kaybının etkilerini gidermek için tıknircasına yedikçe bu durum patolojik bulimiya ile sonuçlanmaktadır. Dahası katı diyet kurallarını çiğnemek önlenemeyen yemek yeme davranışıyla sonuçlanabileceği için, diyet yapmak tıknircasına yeme davranışını besleyebilir (uzak durma-ihlal etme etkisi). Yağ dokusundaki artıştan kaynaklanan beden memnuniyetsizliği aynı zamanda kızları doğrudan kusma gibi daha ciddi kilo kontrol davranışlarına başlamaya da yöneltebilir.

Bazı araştırmalarda erinlik aşaması artan yeme patolojileriyle ilişkilidir (Field, vd., 1999b; Killen, vd., 1992; Swarr ve Richards, 1996) ancak diğer araştırmalar geçersiz bulgular ortaya koymuştur (Cattarin ve Thompson, 1994; Leon, vd., 1995). Bir araştırma, erinlik aşamasının sonradan ortaya çıkan yeme patolojisi riskindeki artışı yordadığını bulmuştur (Field, vd., 1999a) ve yaş kontrol edildiği için bu, erinlik zamanlamasının yansımaları olarak kavramsallaştırılabilir. Erken menarşın da eş zamanlı ortaya çıkan (Field, vd., 1999b; Graber, vd., 1994, 1997; Stice, Presnell ve Bearman, 2001) ve sonradan ortaya çıkan (Hayward, vd., 1997) yeme patolojileriyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, diğer araştırmalarda erken menarş ile yeme patolojileri arasında bir ilişki saptanmamıştır (Attie ve Brooks-Gunn, 1989; Killen vd., 1994; Swarr ve Richards, 1996). Ayrıca bu ilişkilerin boyutu oldukça küçüktür. Örneğin araştırmaların ortalamalarına göre erken menarş, yeme patolojilerindeki varyansın yalnızca %1.5'lik oranını açıklamaktadır.

Erinliğe bağlı gelişim ve yeme bozuklukları arasındaki ilişkinin, beden kütlelerinde artış, beden memnuniyetsizliği, diyet yapma ve olumsuz duygular tarafından dolaymlandığı iddiasını destekleyen bulgular mevcuttur. İlk olarak, yukarıda belirtildiği gibi, erinlik aşaması ve zamanlamasının beden kütlelerindeki artış ve beden memnuniyetsizliği ile ilişkili olduğuna yönelik bulgular vardır (örn. Richards, vd., 1990; Simmons, Blyth ve McKinney, 1983). İkinci olarak, erken erinliğin yüksek oranda diyet yapma davranışıyla ilişkili olduğu bulunmuştur (Field, vd., 1999b; Stice, Presnell ve Bearman,

2001). Üçüncü olarak, yukarıda bahsedilen araştırmaların sonuçları, erinlik aşaması ve erken erinliğin duygusal bozukluk riskini arttırdığını göstermiştir (örn. Angold, Costello ve Worthman, 1998; Caspi ve Moffitt, 1991; bkz Bölüm 8). Son olarak beden kütlesi, beden memnuniyetsizliği, diyet yapma ve olumsuz duyguların; sonradan yeme bozuklukları geliştirme riskini arttırdığı bulunmuştur (Field, vd., 1999a; Killen, vd., 1994, 1996; Stice, Presnell ve Spangler, 2002; Wichstrom, 1999).

Erinliğe bağlı gelişim ile yeme bozuklukları arasındaki ilişkinin etnik köken tarafından dolayım lanıp dolayım lanmadığı üzerine hiç araştırma olmamasına rağmen, bazı anlamlı bulgular mevcuttur. Bir araştırma beyaz kızların etnik azınlık gruplarındaki kızlara göre daha fazla yeme bozukluğu gösterdiklerini ortaya koymuştur (French, vd., 1997; Gross ve Rosen, 1988). Bununla birlikte, diğer araştırmalar etnik azınlık gruplarındaki kızların beyaz kızlar ile benzer oranlarda yeme bozuklukları sergilediklerini göstermektedir (Childress, vd., 1993; Story, vd., 1995).

Erken erinliğin yeme bozuklukları üzerindeki olumsuz etkilerinin, - flört etme davranışının başlangıcı gibi- başka gelişimsel stres faktörleriyle birlikte daha da arttığını belirtmek gerekir (Smolak, Levine ve Gralen, 1993). Bu bulgu daha önce bahsedildiği üzere, beden memnuniyetsizliği ve depresif duyguları yordamada, menarş zamanı ve stres faktörlerinin etkilerini tekrarlamaktadır.

Özet olarak, kızlarda erinliğe bağlı gelişimin yeme bozukluklarına katkıda bulunduğu ve bu etkinin beden imajı bozuklukları, olumsuz duygular ve diyet yapma tarafından dolayım landığı doğrulanmıştır. Tutarsız bulgular, etkilerin büyüklüğünün görece küçük olması ve bu nedenle araştırmalarda tutarsızca gözlemlenmesinden kaynaklanmış olabilir. Yine de erinliğe bağlı gelişim ve yeme bozuklukları arasındaki ilişki toplum sağlığı üzerinde ciddi etkilere sahiptir; çünkü yeme bozuklukları çoğunlukla kroniktir, psikososyal bozukluklara neden olur ve ciddi tıbbi komplikasyonlar ve yüksek ölüm oranlarıyla sonuçlanabilir (Fairburn, vd., 2000; Garfinkel, vd., 1995). Dahası, yaygın psikiyatrik sendromlara göre; tedavi talebi, hastaneye yatma ve intihar teşebbüslerinde en yüksek oranlar yeme bozukluğu vakalarında görülmektedir (Newman, vd., 1996).

LİTERATÜRDEKİ METODOLOJİK SINIRLILIKLAR

Literatürde bahsedilen bulguları yorumlarken dikkat edilmesi gereken birtakım metodolojik sınırlılıklar mevcuttur. Birincisi, çoğu araştırma menarş zamanlamasını ve psikopatolojisini yapılandırılmış görüşmeler yerine özbildirim ölçekleri kullanarak ölçmüştür. Yapılandırılmış görüşmeler kullanıldığında güvenilirlik artacaktır, çünkü yapılandırılmış görüşmelerin formatı, soruların açık ve net olmasına ve spesifik kavramların detaylıca tanımlanmasına olanak sağlamaktadır (örn. tıknırcasına yeme epizodu), ki bu özbildirim ölçekleriyle mümkün değildir. İkincisi, çoğu araştırmanın yalnızca anket verisini esas alması, muhtemelen yönlemsel eğilim (bias) gereği boyutu abartılmış ilişkilere neden olabilir; gelecekte yapılacak olan araştırmalar çoklu veri toplama yöntemlerini göz önünde bulundurmalıdır. Üçüncüsü, çoğu araştırma ergenlerin raporladığı verileri baz almaktadır. Ergenler bazı faktörlerde en geçerli grup olmasına rağmen (örn. depresyon; Edelbrook, vd., 1985), verilerin çoğunun özbildirimden geliyor olması, bilgi veren kimsenin eğilimleri nedeniyle ilişkilerin boyutunu yükseltebilir. Bu literatürdeki görece küçük boyutlu etkiler düşünülduğünde, bu durum kaygı vericidir. Gelecek araştırmalar daha fazla bilgi kaynağından veri toplamalıdır (örn. ebeveyn ve öğretmenler). Dördüncüsü, çoğu araştırma beden imajı bozuklukları, yeme bozuklukları ve depresyonun teşhise dayalı düzeylerini ölçmek yerine; semptomlarına odaklanmıştır. Araştırmalar bu ilişkilere dair anlayışımıza katkıda bulunmasına rağmen erken menarşın, psikolojik bozuklukların klinik açıdan anlamlı seviyeleriyle bağlantılı olup olmadığını araştırmak daha faydalı olacaktır.

Beşincisi, çoğu araştırmanın kızlar ve erkekleri bir arada kapsamaması, kızlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farklılıklarını ölçmeye olanak sağlamamaktadır. Erkekler bu araştırmalarda yeterince temsil edilmediği için erkeklere yönelik sonuçlar dikkatli yorumlanmalıdır. Altıncısı, çok az sayıda araştırma etkinin büyüklüğünü raporlamıştır ki bu erinlikte gelişimin etkilerinin boyutunu saptamayı zorlaştırmıştır. Son olarak, boylamsal inceleme yapan bazı araştırmacılar, verileri zamansal önceliği saptayacak şekilde analiz etmemiştir (örn. Simmons, Blyth ve McKinney, 1983; Smolak, Levine ve Gralen, 1993; Wright, 1989). Daha şaşırtıcı olan ise, az sayıda araştırmacının gözlemlenen etkilerin yalnızca şans eseri

olup olmadığını belirleyen çıkarımsal testleri dahi yapmamış olmasıdır (örn. Duncan, vd., 1985; Petersen, vd., 1994).

ARAŞTIRMALARA VE ÖNLEME YÖNELİK ÖNERİLER

Bu literatür taraması, gelecek araştırmalar için faydalı açıklamalar sunmaktadır. İlk olarak, beden imajındaki değişimlerin zamanlamasını, depresyon ve yeme bozuklukları doğrultusunda daha net bir biçimde tespit eden geniş çaplı boylamsal araştırmalar yapılmalıdır. Daha önce belirtildiği üzere, psikolojik bozuklukların klinik bağlamda anlamlı olup olmadığından emin olmak için en ideal olan, yapılandırılmış psikiyatrik görüşmeler kullanmaktır. Gelecek araştırmalar ayrıca major depresyon, bipolar bozukluk, distimi, anoreksiya, bulimiya ve tıkınırcasına yeme bozuklukları dahil olmak üzere belirli duygudurum ve yeme bozukluğu teşhislerini incelemelidir. Bu bozukluklar niteliksel olarak farklı belirtiler gösterir, bu nedenle farklı risk faktörleri olabileceğini varsaymak mantıklıdır. Araştırmalar ayrıca erinliğe bağlı gelişimin istenmeyen etkilerini hafifleten etkenlere daha çok odaklanmalıdır. Örneğin erken erinliğin, mevcut olan incelik ideallerini içselleştiren veya çekicilik idealine uyması için ailesinden veya akranlarından büyük baskı hisseden kızlar üzerinde daha çok istenmeyen etkiye sebep olması mantıklı görünmektedir. Buna ek olarak, ileride yapılacak boylamsal araştırmalar, erken olgunlaşmanın yeme ve duygudurum bozuklukları üzerindeki etkilerini açıklamak için kuramlaştırılan dolaylılayıcı süreçleri doğrudan ölçmelidir.

Önleme yönelik önerilere gelince, yukarıdaki bulgular erken olgunlaşan kızların beden imajı, duygusal bozukluklar ve yeme bozuklukları konusunda yüksek risk teşkil ettiklerini ortaya koymaktadır (bkz Bölüm 12). Bu nedenle önleyici programların doğrudan bu grubu hedef alması yararlı olabilir. Okul geçişleri ve flört başlangıcı gibi diğer gelişimsel stres faktörlerinin, erken gelişimin olumsuz sonuçlarını arttırması; ergenlerin bu stres faktörlerini aşmalarına yardımcı olacak müdahaleler geliştirmenin faydalı olabileceğini gözler önüne sermektedir.

SONUÇLAR

Genel olarak bu araştırma, erinlik aşaması ve zamanlamasının beden memnuniyetsizliğiyle tutarlı bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir. Cinsiyete göre değişen bu etkiler erinliğe bağlı gelişimle birlikte, kızlarda beden memnuniyetsizliğine açık bir şekilde katkıda bulunmaktadır, erkeklerde ise beden memnuniyetini teşvik etmektedir. Beden imajındaki bu ayrım, kızların incelik idealinden uzaklaşması, erkeklerin ise kasa ilişkin ideallerine yaklaşmasından kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Gelişimsel açıdan olağanın dışında olmak, erinlik zamanlamasının beden memnuniyetsizliği üzerindeki etkilerinin yoğunluğunu artırıyor gibi görünmektedir; örneğin en yüksek oranda beden memnuniyetsizliğini erken gelişme gösteren kızlar ve geç gelişme gösteren erkekler sergilemektedir. Kızlardaki yüksek beden memnuniyetsizliği, bu etkiler görece küçük boyutta olmalarına rağmen, hem duygudurum hem de yeme bozuklukları riskini artırıyor gibi görünmektedir. Buna ek olarak, etnik kökenin ve gelişimsel stres faktörlerinin bu ilişkileri hafiflettiği üzerine bulgular mevcuttur. Bu bulgular erinliğe bağlı gelişimin etkilerinin, karmaşık psikososyal risk faktörlerinin içinde gömülü olduğunu ve gelecekteki araştırmaların bu faktörlerin bu önemli gelişimsel dönemdeki beden imajı bozukluklarını teşvik etmek üzere nasıl birlikte çalıştığına daha çok odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

290

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

KAYNAKÇA

Allgood-Merten, B.; Lewinsohn, P. M.; and Hops, H. (1990). "Sex Differences and Adolescent Depression". *Journal of Abnormal Psychology*, 99, 55-63.

Angold, A.; Rutter, M. (1992). "The Effects of Age and Pubertal Status on Depression in a Large Clinical Sample". *Developmental Psychopathology*, 4, 5-28.

Angold, A.; Costello, E. J.; Worthman, C. W. (1998). "Puberty and Depression: The Roles of Age, Pubertal Status and Pubertal Timing". *Psychological Medicine*, 28, 51-61.

Attie, I.; Brooks-Gunn, J. (1989). "Development of Eating Problems in Adolescent Girls: A Longitudinal Study". *Developmental Psychology*, 25, 70-79.

Birmaher, B.; Ryan, N.; Williamson, D.; Brent, D.; Kaufman, J.; Dahl, R.; Perel, J.; Nelson, B. (1996). "Childhood and Adolescent Depression: A Review of the Past 10 Years. Part 1". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 1427-1439.

Blyth, D. A.; Simmons, R. G.; Zakin, D. F. (1985). "Satisfaction with Body Image for Early Adolescent Females: The Impact of Pubertal Timing within Different School Environments". *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 207- 225.

Brooks-Gunn, J.; Warren, M. P. (1989). "Biological and Social Contributions to Negative Affect in Young Adolescent Girls". *Child Development*, 60, 40-55.

Buchanan, C. M. (1991). "Pubertal Status in Early Adolescent Girls: Relations to Moods, Energy, and Restlessness". *Journal of Early Adolescence*, 11, 185-200.

Caspi, A.; Moffitt, T. E. (1991). "Individual Differences are Accentuated During Periods of Social Change: The Sample Case of Girls at Puberty". *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 157-168.

Cattarin, J. A.; Thompson, J. K. (1994). "A Three-Year Longitudinal Study of Body Image, Eating Disturbance, and General Psychological Functioning in Adolescent Females". *Eating Disorders: Journal of Treatment and Prevention*, 2, 114-125.

Childress, A. C.; Brewerton, T. D.; Hodges, E. L.; Jarrell, M. P. (1993). "The Kids' Eating Disorder Survey (KEDS): A Study of Middle School Students". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32, 843-850.

Cok, F. (1990). "Body Image Satisfaction in Turkish Adolescents". *Adolescence*, 25, 409-413.

Connolly, S. D.; Paikoff, R. L., Buchanan, C. M. (1996). "Puberty: The Interplay of Biological and Psychosocial Processes in Adolescence". *Psychosocial Development during Adolescence*, G. R. Adams, R. Montemayor, T. P. Gullotta (Eds.), Thousand Oaks, CA: Sage, 259-299.

Cooper, H.; Hedges, L. V. (1994). *The Handbook of Research Synthesis*. New York: Russell Sage Foundation.

Doswell, W.; Millor, G.; Thompson, H.; Braxter, B. (1998). "Self-Image and Self-Esteem in African American Preteen Girls: Implications for Mental Health". *Issues in Mental Health Nursing*, 19, 71-94.

Duncan, P. D.; Ritter, P. L.; Dornbusch, S. M.; Gross, R. T.; Carlsmith, J. M. (1985). "The Effects of Pubertal Timing on Body Image, School Behavior, and Deviance". *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 227-235.

Edelbrock, C.; Costello, A. J.; Dulcan, M. K.; Kalas, R.; Conover, N. C. (1985). "Age Difference in the Reliability of the Psychiatric Interview of the Child". *Child Development*, 56, 265-275.

Fairburn, C. G.; Cooper, Z.; Doll, H. A.; Norman, P. A.; O'Connor, M. E. (2000). "The Natural Course of Bulimia Nervosa and Binge Eating Disorder in Young Women". *Archives of General Psychiatry*, 57, 659-665.

Field, A. E.; Camargo, C. A.; Taylor, C. B.; Berkey, C. S.; Colditz, G. A. (1999a). "Relation of Peer and Media Influences to the Development of Purging Behaviors among Preadolescent and Adolescent Girls". *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 153, 1184-1189.

Field, A. E.; Camargo, C. A.; Taylor, C. B.; Berkey, C. S.; Frazier, L.; Gillman, M.W.; Colditz, G. A. (1999b). "Overweight, Weight Concerns, and Bulimic Behaviors among Girls and Boys". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38, 754-757.

French, S. A.; Story, M.; Neumark-Sztainer, D.; Downes, B.; Resnick, M.; Blum, R. (1997). "Ethnic Differences in Psychosocial and Health Behavior Correlates of Dieting, Purging, and Binge Eating in a Population-Based Sample of Adolescent Females". *International Journal of Eating Disorders*, 22, 315-322.

Garfinkel, P. E.; Lin, E.; Goering, P.; Spegg, C.; Goldbloom, D. S.; Kennedy, S.; Kaplan, A. S.; Woodside, D. B. (1995). "Bulimia Nervosa in a Canadian Community Sample: Prevalence and Comparison of Subgroups". *American Journal of Psychiatry*, 152, 1052-1058.

Gotlib, I. H.; Lewinsohn, P. M.; Seeley, J. R. (1998). "Consequences of Depression during Adolescence: Marital Status and Marital Functioning in Early Adulthood". *Journal of Abnormal Psychology*, 107, 686-690.

Graber, J.A.; Brooks-Gunn, J.; Paikoff, R. L.; Warren, M. P. (1994). "Prediction of Eating Problems: An Eight-Year Study of Adolescent Girls". *Developmental Psychology*, 30, 823-834.

Graber, J.A.; Lewinsohn, P. M.; Seeley, J. R.; Brooks-Gunn, J. (1997). "Is Psychopathology Associated with the Timing of Pubertal Development?". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1768-1776.

Graber, J. A.; Petersen, A. C.; Brooks-Gunn, J. (1996). "Pubertal Processes: Methods, Measures, and Methods". *Transitions through Adolescence: Interpersonal Domains and Context*, J. A. Graber, J. Brooks-Gunn, A.C. Petersen (Eds.), Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 23-53.

Gross, J.; Rosen, J. C. (1988). "Bulimia in Adolescents: Prevalence and Psychosocial Correlates". *International Journal of Eating Disorders*, 7, 51-61.

Hayward, C.; Gotlib, I. H.; Schraedley, P. K.; Litt, I. F. (1999). "Ethnic Differences in the Association between Pubertal Status and Symptoms of Depression in Adolescent Girls". *Journal of Adolescent Health*, 25, 143-149.

Hayward, C.; Killen, J. D.; Wilson, D. M.; Hammer, L. D.; Litt, I. F.; Kraemer, H. C.; Haydel, F.; Varady, A.; Taylor, C. B. (1997). "Psychiatric Risk Associated with Early Puberty in Adolescent Girls". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 255-262.

Hill, J. P.; Lynch, M. E. (1983). "The Intensification of Gender-Related Role Expectations during Early Adolescence". *Girls at Puberty: Biological and Psychosocial Perspectives*, J. Brooks-Gunn, A. C. Petersen (Eds.), New York: Plenum, 201-228.

Killen, J.; Hayward, C.; Litt, I.; Hammer, L.; Wilson, D.; Miner, B.; Barr-Taylor, C.; Varady, A.; Shisslak, C. (1992). "Is Puberty a Risk Factor for Eating Disorders?". *American Journal of Diseases of Children*, 146, 323-325.

Killen, J. D.; Taylor, C. B.; Hayward, C.; Wilson, D.; Haydel, K.; Hammer, L.; Simmonds, B.; Robinson, T.; Litt, I.; Varady, A.; Kraemer, H. (1994). "Pursuit of Thinness and Onset of Eating Disorder Symptoms in a Community Sample of Adolescent Girls: A Three-Year Prospective Analysis". *International Journal of Eating Disorders*, 16, 227-238.

Killen, J. D.; Taylor, C. B.; Hayward, C.; Haydel, K. F.; Wilson, D. M.; Hammer, L.; Kraemer, H.; Blair-Greiner, A.; Strachowski, D. (1996). "Weight concerns Influence the Development of Eating Disorders: A Four-Year Prospective Study". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 936-940.

Koff, E.; Rierdan, J. (1993). "Advanced Pubertal Development and Eating Disturbances in Early Adolescent Girls". *Journal of Adolescent Health*, 14, 433-439.

Leon, G. R.; Fulkerson, J. A.; Perry, C. L.; Early-Zald, M. B. (1995). "Prospective Analysis of Personality and Behavioral Vulnerabilities and Gender Influences in the Later Development of Disordered Eating". *Journal of Abnormal Psychology*, 104, 140-149.

Lewinsohn, P. M.; Hops, H.; Roberts, R. E.; Seeley, J. R.; Andrews, J. A. (1993). "Adolescent Psychopathology: I. Prevalence and Incidence of Depression and

Other DSM III-R Disorders in High School Students". *Journal of Abnormal Psychology*, 102, 133-144.

Lewinsohn, P. M.; Roberts, R. E.; Seeley, J. R.; Rohde, P.; Gotlib, I. H.; Hops, H. (1994). "Adolescent Psychopathology: II. Psychosocial Risk Factors for Depression". *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 302-315.

Lopez, E.; Blix, G.; Blix, A. (1995). "Body Image of Latinas Compared to Body Image of Non-Latina White Women". *Health Values: Journal of Health Behavior, Education, and Promotion*, 19, 3-10.

McCarthy, M. (1990). "The Thin Ideal, Depression, and Eating Disorders in Women". *Behavioral Research and Therapy*, 28, 205-218.

294

Newcomb, M. D.; Bentler, P. M. (1988). "Impact of Adolescent Drug Use and Social Support on Problems of Young Adults: A Longitudinal Study". *Journal of Abnormal Psychology*, 97, 64-75.

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Newman, D. L.; Moffitt, T. E.; Caspi, A.; Magdol, L.; Silva, P. A.; Stanton, W. R. (1996). "Psychiatric Disorder in a Birth Cohort of Young Adults: Prevalence, Comorbidity, Clinical Significance, and New Case Incidence from Ages 11 to 21". *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 552-562.

Nolen-Hoeksema, S. (1994). "An Integrative Model for the Emergence of Gender Differences in Depression in Adolescence". *Journal of Research on Adolescence*, 4, 519-534.

Nottelmann, E. D.; Susman, E. J.; Inoff-German, G.; Cutler, G.; Loriaux, D.L.; Chrousos, G. P. (1987). "Gonadal and Adrenal Hormone Correlates of Adjustment in Early Adolescence". *Biological-Psychosocial Interaction in Early Adolescence*, R. M. Lerner, T. T. Foch (Eds.), Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 303-323.

Paikoff, R. L.; Brooks-Gunn, J.; Warren, M. P. (1991). "Effects of Girls' Hormonal Status on Depression and Aggression over the Course of One Year". *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 191-215.

Patton, G. C.; Hibbert, M. E.; Carlin, J. (1996). "Menarche and the Onset of Depression and Anxiety in Victoria, Australia". *Journal of Epidemiology and Community Health*, 50, 661-666.

Petersen, A. C.; Crockett, L. (1985). "Pubertal Timing and Grade Effects on Adjustment". *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 191-206.

Petersen, A. C.; Sarigiani, P. A.; Kennedy, R. E. (1991). "Adolescent Depression: Why More Girls?". *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 247-271.

Polivy, J.; Herman, C. P. (1985). "Dieting and Binge Eating: A Causal Analysis". *American Psychologist*, 40, 193-204.

Richards, M. H.; Boxer, A. M.; Petersen, A.C.; Albrecht, R. (1990). "Relation of Weight to Body Image in Pubertal Girls and Boys from Two Communities". *Developmental Psychology*, 26, 313-321.

Rierdan, J.; Koff, E. (1991). "Depressive Symptomatology among very Early Maturing Girls". *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 415-425.

Rierdan, J.; Koff, E.; Stubbs, M. L. (1989). "A Longitudinal Analysis of Body Image as a Predictor of the Onset and Persistence of Adolescent Girls' Depression". *Journal of Early Adolescence*, 9, 454-466.

Robinson, T. N.; Killen, J. D.; Litt, I. F.; Hammer, L. D.; Wilson, D.M.; Haydel, K. F.; Hayward, C.; Taylor, C. B. (1996). "Ethnicity and Body Dissatisfaction: Are Hispanic and Asian Girls at Increased Risk for Eating Disorders?" *Journal of Adolescent Health*, 19, 384-393.

Rosenthal, R. (1991). *Meta-Analytic Procedures for Social Research*. Thousand Oaks, CA; Sage.

Rosner, B.; Prineas, R.; Loggie, J.; Daniels, S. R. (1998). "Percentiles for Body Mass Index in US Children 5 to 17 Years of Age". *Journal of Pediatrics*, 132, 211-222.

Shadish, W. R.; Haddock, C. K. (1994). "Combining Estimates of Effect Size". *The Handbook of Research Synthesis*, H. Cooper, L. V. Hedges (Eds.), Thousand Oaks, CA: Sage, 261-281.

Siegel, J. M.; Yancey, A. K.; Aneshensel, C. S.; Schuler, R. (1999). "Body Image, Perceived Pubertal Timing, and Adolescent Mental Health". *Journal of Adolescent Health*, 25, 155-165.

Simmons, R. G.; Blyth, D. A.; McKinney, K. L. (1983). "The Social and Psychological Effects of Puberty on White Females". *Girls at Puberty: Biological and Psychosocial Perspectives*, J. Brooks-Gunn, A. Petersen (Eds.), New York: Plenum, 229-272.

Simmons, R. G.; Blyth, D. A.; Van Cleave, E. F.; Bush, D. M. (1979). "Entry into Early Adolescence: The Impact of School Structure, Puberty, and Early Dating on Self-Esteem". *American Sociological Review*, 44, 948-967.

Simmons, R. G.; Burgeson, R.; Carlton-Ford, S.; Blyth, D. A. (1987). "The Impact of Cumulative Change in Early Adolescence". *Child Development*, 58, 1220-1234.

Smolak, L.; Levine, M. P.; Galen, S. (1993). "The Impact of Puberty and Dating on Eating Problems among Middle School Girls". *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 355-368.

Stice, E.; Bearman, S. K. (2001). "Body Image and Eating Disturbances Prospectively Predict Growth in Depressive Symptoms in Adolescent Girls: A Growth Curve Analysis". *Developmental Psychology*, 37, 597-607.

Stice, E.; Hayward, C.; Cameron, R.; Killen, J. D.; Taylor, C. B. (2000). "Body Image and Eating Related Factors Predict Onset of Depression in Female Adolescents: A Longitudinal Study". *Journal of Abnormal Psychology*, 109, 438-444.

Stice, E.; Presnell, K.; Bearman, S. K. (2001). "Relation of Early Menarche to Depression, Eating Disorders, Substance Abuse, and Comorbid Psychopathology among Adolescent Girls". *Developmental Psychology*, 37, 608-619.

Stice, E.; Presnell, K.; Spangler, D. (2002). "Risk Factors for Binge Eating Onset: A Prospective Investigation". *Health Psychology*, 131-138.

Stice, E.; Whitenton, K. (2002). "Risk Factors for Body Dissatisfaction in Adolescent Girls: A Longitudinal Investigation". Under review.

Story, M.; French, S. A.; Resnick, M. D.; Blum, R. W. (1995). "Ethnic/Racial and Socioeconomic Differences in Dieting Behaviors and Body Image Perceptions in Adolescents". *International Journal of Eating Disorders*, 18, 173-179.

Swarr, A. E.; Richards, M. H. (1996). "Longitudinal Effects of Adolescent Girls' Pubertal Development, Perceptions of Pubertal Timing, and Parental Relations on Eating Problems". *Developmental Psychology*, 32, 636-646.

Tanner, J. M. (1978). *Fetus into Man*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Thompson, S. H.; Corwin, S. J.; Sargent, R. G. (1997). "Ideal Body Size Beliefs and Weight Concerns of Fourth-Grade Children". *International Journal of Eating Disorders*, 21, 279-284.

Thompson, J. K.; Heinberg, L. J.; Altabe, M.; Tantleff-Dunn, S. (1999). *Exacting Beauty*. Washington, DC: American Psychological Association.

Tobin-Richards, M. H.; Boxer, A. M.; Kavrell, S. A.; Petersen, A. C. (1984). "Puberty and its Psychological and Social Significance". *Experiencing Adolescents: A Sourcebook for Parents, Teachers, and Teens*, R. M. Lerner, N. L. Galambos (Eds.), New York: Garland 17-50.

Troiano, R. P.; Flegal, K. M.; Kuczmarski, R. J.; Campbell, S. M.; Johnson, C. L. (1995). "Overweight Prevalence and Trends for Children and Adolescents". *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 149, 1085-1091.

Wichstrom, L. (1999). "The Emergence of Gender Difference in Depressed Mood during Adolescence: The Role of Intensified Gender Socialization". *Developmental Psychology*, 35, 232-245.

Wright, M. R. (1989). "Body Image Satisfaction in Adolescent Girls and Boys: A Longitudinal Study". *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 71-83.

YAYIN İLKELERİ ve YAZIM KURALLARI

YAZAR REHBERİ

Uluslararası hakemli bir dergi olan International Journal of Social Inquiry yılda 2 kez (Aralık ve Haziran aylarında) yayımlanır.

Dergiye gönderilecek yazılar, makale, kitap tanıtımı, eleştiri ve örnek olay çalışmalarını içermektedir. Bu yazılar daha önce başka bir dergi vb. çalışmada yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

Yazılar Türkçe ve İngilizce dillerinde olabilir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiğinde International Journal of Social Inquiry bütün yayın haklarına sahip olacaktır.

Dergiye gönderilen yazıların ilk değerlendirmesi yayın kurulu tarafından dergi yazım kurallarına uygunluğu bakımından yapılır. *Uygun bulunan çalışmalar uluslararası kabul gören benzerlik tarama programlarınca (akademik kurallara uygun bir biçimde atıf yapılan bire bir alıntılar, kaynakça ve dipnot dışarıda tutularak) taranır. %15'den fazla benzerlik tespit edilen çalışmalar hiçbir işlem yapılmadan, tarama sonuç raporu ile birlikte yazar / yazarlarına geri gönderilecektir.*

Bu aşamadan sonra çalışma 2 hakeme gönderilecek; hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, rapor çerçevesinde düzeltilmesine, yazının geri çevrilmesine veya üçüncü bir hakeme gönderilmesine karar verilecek ve durum yazara/yazarlara en kısa sürede bildirilecektir.

Yazar/yazarlardan istenecek düzeltmelerin en geç 1 ay içinde yapılarak yayın kuruluna ulaştırılması gerekir.

YAZIM KURALLARI

Anlatım ve Üslup

Makaleler Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılabilir. Cümleler dil bilgisi ve imla kurallarına uyularak yazılmalıdır.

Türkçe makalelerde imla ve noktalama kuralları için Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlük ve/veya Büyük Türkçe Sözlük'ü

ile Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzundan yararlanılmalıdır. Türkçe Güncel Sözlük ve Türkçe Büyük Sözlük ile Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzuna aşağıdaki web adresinden de ulaşılabilir.

<http://www.tdk.gov.tr/>

İngilizce makalelerde ise Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary kaynaklarından yararlanılabilir. Longman, Oxford ve Cambridge'in sözlüklerine aşağıdaki web adreslerinden de ulaşılabilir.

<http://www.ldoceonline.com/>

<https://www.oxforddictionaries.com/>

<http://dictionary.cambridge.org/>

Başlıklar

Çalışma konusuna uygun bir makale başlığı seçilmelidir.

Makale içindeki bölüm başlıkları normal rakamlarla numaralandırılmalıdır. (1, 2, 3 gibi)

Bir bölümde alt başlıkların sayısı en fazla dört olmalıdır.

Başlıkların numaralandırılması aşağıdaki gibi olmalıdır:

1. BİRİNCİ BÖLÜM BAŞLIĞI

1.1 Birinci Derece Alt Bölüm Başlığı

1.2. Birinci Derece Alt Bölüm Başlığı

Başlıklar koyu ve sola hizalı olmalıdır.

Öz, özet ve anahtar kelimeler dâhil olmak üzere metindeki tüm başlıklar koyu gösterilmelidir.

Yazar ve İletişim Bilgileri

Makale başlığından hemen sonra yazar/yazarların adı soyadı belirtilmelidir. Yazar/yazarların adı ve soyadından sonra yıldız işaretli dipnot oluşturulmalı ve yazar/yazarların bağlı bulunduğu kurum/üniversite bilgileri ile e-posta adresi belirtilmelidir.

Birden fazla yazarlı makalelerde, yazarlardan bir tanesi sorumlu yazar olarak belirtilmelidir.

Gerektiğinde editörün yazarla iletişimde kullanılmak üzere yazar/yazarların cep telefonu numaralarını bildirmeleri önemle rica olunur. Bu bilgiler makale yayınlanırken kesinlikle kullanılmayacaktır.

Öz

Makalenin başında biri Türkçe biri İngilizce olmak üzere **200 kelimeyi aşmayan öz (abstract)** yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler

Türkçe ve İngilizce öz (abstract) kısmından sonra yapılan çalışmanın ilgi alanını tespite yönelik **5** kelimedenden oluşan **anahtar kelimeler** verilmelidir.

Özet

Makalenin sonunda Türkçe yazılmış çalışmalar için İngilizce, İngilizce yazılmış çalışmalar için Türkçe, **750 kelimeyi aşmayan özet (summary)** yer almalıdır.

Metin

Metin formatı aşağıdaki şekillerde sunulmalıdır.

Makale 8000 kelimeyi geçmemelidir.

Özel semboller haricinde, metin, dipnot, öz, özet, denklemler ve kaynaklar "**Times New Roman**" karakterinde yazılmalıdır.

Metin word formatında **1.5** satır aralığında ve **12** punto; dipnot, öz, özet, denklem ve kaynakça ise tek satır aralığında **10** punto harf büyüklüğünde yazılmalıdır.

Transkripsiyonlu metinler için "Times Turkish Transkripsiyon" fontu tercih edilmelidir.

Giriş bölümüne numara **verilmemelidir**.

Metin içinde kısaltma kullanılacaksa bu kısaltmalar ilk kullanıldığında açıklımından sonra parantez içerisinde gösterilmelidir. Örneğin: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

Metin içinde dipnotlar ek bilgi vermek için kullanılmalı ve normal rakamlar ile numaralandırılmalıdır.

Tablolar, Şekil ve Grafikler

Tüm tablo, şekil ve grafikler normal rakamlarla numaralandırılmalıdır. (Şekil 1 / Tablo 1 / Grafik 1, Şekil 2 / Tablo 2 / Grafik 2 gibi.)

Tablo ve şekillerin başlıkları, tablo ve grafiklerin üstünde yer almalıdır.

Tablo ve şekillerin başlıkları tek satır aralığında ve 10 puntoda yazılmalıdır.

Makalede kullanılan tablo şekil ve grafikler yazarın kendisine ait değilse **mutlaka kaynağın** tablo, şekil ve grafiklerin alt kısmında gösterilmelidir.

Tablo ve şekiller için dipnotlar, * (yıldız) simgesi ile gösterilerek 10 punto harf büyüklüğü ile yazılmalıdır.

Formül ve Denklemler

Formüller sola hizalı olarak ve numaralandırılarak yazılmalıdır.

Denklemler (1), (2), (3)... şeklinde numaralandırılmalı ve 10 punto harf büyüklüğünde yazılmalıdır.

Bilim Alanı Kodu (JEL KODU)

Çalışma yapılan alanla ilgili bilim kodu/jel kodu bilgisi girilebiliyor ise yazar/yazarlar **3 tane bilim alanı kodunu** yazmalıdırlar. Bilim/Jel kodlarına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir.

<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>

Teşekkür

Çalışmaya destek olan kurum ve kişiler varsa bunlara ilişkin teşekkür yazısı yazılabilir. Teşekkür yazısı, makalenin ilk sayfasında dipnot olarak verilebileceği gibi kaynaklar kısmından önce ayrı bir başlık altında da verilebilir.

Atıflar

Yazar, yararlandığı kaynakların atıf yazımında **APA** (Amerikan Psikoloji Birliği) yayın kılavuzu taslağına uymalıdır. APA Kurallarına aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir

www.apastyle.org

300

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Örnek:

- Tek yazarlı eserlerde: (Tezcan, 2014: 118), (Giray, 2010a: 35)
- İki yazarlı eserlerde: (Özdal, Karaca, 2015: 35)
- İkiiden fazla yazarlı eserlerde: (Gönlübol vd., 1996: 45)

Kaynakça

Kaynakça, metin içinde atıf yapılan kaynakların tamamını içermelidir.

Dergi ve kitap isimleri italik olmalıdır.

Kaynakça, yazar soyadına göre alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Bir yazara ait birden fazla esere atıfta bulunulmuşsa yazarın eserleri, en yakın tarihli olandan en eski tarihli olana doğru kronolojik olarak sıralanmalıdır.

Sürelî yayınlar ve derleme kitaplardaki makaleler için sayfa numaraları belirtilmelidir.

Sürelî Yayınlar:

Reçber, Kamuran; Aydın, Çiğdem (2004). "Avrupa Birliğinde İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Halinde Öngörülen Yaptırımlar". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53 (1), 89-115.

Kitaplar:

Özdal, Barış; Karaca, Kutay (2015). *Diplomasi Tarihi I*. Bursa: Dora Yayınevi.

Ansiklopedi Maddeleri

Bohannon, Paul, (1968). "Law and Legal Institutions," *International Encyclopedia of Social Sciences*, Vol. IX, (ed.), David L. Shils, W. Place, McMillan and Free Press, 73-77.

Çalışma Raporları:

Frankel, Jeffrey A., (2000). *Globalization of the Economy*, Working Paper 7858, Cambridge

Kitap Bölümü/Derleme Yayınlar:

Tezcan, Ercüment (2014). "Avrupa Parlamentosu", Akçay, Belgin; Göçmen, İlke (Der.). *Avrupa Birliği*, Ankara: Seçkin Yayınları, 117-142.

Kurumsal Kaynaklar:

DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, Ankara:

İnternet Kaynakları:

Reçber, Kamuran (2002). "Les Relations Entre l'UEO et l'UE Dans le Cadre des Dispositions du Traité sur l'UE", <http://www.ridi.org/adi/articles/2002/200208rec.htm> (Erişim Tarihi 04.04.2016).

Tezler

Özdoğan, Mehmet (1979). "Fikirtepe", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gazete Makalesi

Yıldırım, A. Ekber (2017). "Genç Çiftçi Hibe Desteğinde Şartlar ve İstenen Belgeler", *Dünya Gazetesi* (12 Nisan 2017).

Yazarı Olmayan Gazete Haberi

Otomotivde Rekor Üretim Gerçekleşti, (12 Nisan 2017), *Dünya Gazetesi*

Makale Gönderimi:

Yazılar doc. ve pdf. formatında iki dosya hâlinde sbdergi@uludag.edu.tr adresine gönderilmelidir.

Gerektiğinde editörün yazarla iletişimde kullanılmak üzere yazar/yazarların cep telefonu numaralarını bildirmeleri önemle rica olunur. Bu bilgiler makale yayınlanırken kesinlikle kullanılmayacaktır.

Telif Hakkı Düzenlemesi

Yayına kabul edilen tüm makale ve materyallerin telif hakkı Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir.

Gizlilik Beyanı

Bu dergide yer alan isim ve adresler sadece derginin belirtilen amacı için kullanılacaktır. Başka bir amaç ve başka bölümde kullanılmayacaktır.

AUTHOR GUIDE

International Journal of Social Inquiry is published twice a year (December and June). The journal includes research articles, book presentations, critics and case studies. These articles should not have been published elsewhere or sent for publication previously.

Articles can be written in Turkish and English. When the articles are accepted, International Journal of Social Inquiry will have all publishing rights.

The initial evaluation of the manuscripts submitted to the journal is made by the editorial board in terms of its suitability for the journal writing standarts. *Eligible studies will be scanned with internationally accepted academic plagiarism detector (excluding individual citations, bibliographies and footnotes cited in accordance with academic rules). Studies with more than 15% similarity will be sent back to the author/authors together with the scan result report.*

After this phase, the study will be sent to 2 referees. In the direction of the report from the referees, it will be decided whether the article will be published, corrected in the report frame, rejected or sent to third referee, and the author / authors will be notified about the situation as soon as possible.

Corrections requested from the author/authors should be made within 1 month at the latest and sent to the editorial board.

WRITING STANDARTS

Expression & Literary Style

Articles can be written in Turkish and English. Sentences should be written in accordance with the grammer and orthographic rules.

For grammer and ortographic rules in Turkish articles, Turkish Language Association's Güncel Türkçe Sözlük and/or Büyük Türkçe Sözlük and Türkçe Yazım ve İmla Kılavuzu should be used. These Dictionaries are also available from the following web address:

<http://www.tdk.gov.tr/>

For grammer and ortographic rules in English articles, Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary can be used.

These Dictionaries are also available from the following web addresses:

<http://www.ldoceonline.com/>

<https://www.oxforddictionaries.com/>

<http://dictionary.cambridge.org/>

Titles

An appropriate article title should be chosen for the study topic.

Section titles in the article should be numbered with normal numbers. (1, 2, 3 ... etc.)

The number of subtitles in a section should be four at most.

The numbering of titles should be as follows:

1. SECTION TITLE
 - 1.1. First Degree Subheadline
 - 1.2. First Degree Subheadline

Headings should be bold and left-aligned.

All titles in the text, including abstract, summary and keywords, should be shown in bold.

Author and Contact Information

Name and surname of the author/authors should be indicated after the article title. Asterisked footnotes should be created after the author/authors' name and surname and the institution/university information and e-mail address to which the author/authors are affiliated should be shown.

In more than one authoritative article, one of the authors must be specified as the corresponding author.

In case of necessity, please be sure to notify the author/authors' mobile phone numbers so that the editor can communicate with the author. This information will never be used when the article is published.

Abstract

An abstract which does not exceed 200 words should be written both in Turkish and English.

Keywords

After the Turkish and English abstracts, *the keywords consisting of 5 words* should be given to correct the interest of the study.

Summary

Turkish summary for articles in English and English summary for articles in Turkish *which does not exceed 750 words should be written.*

Text

Text format should be presented in the following form.

The article should not exceed 8000 words.

Except for special symbols, text, footnote, abstract, summary, equations and sources should be written in "**Times New Roman**".

Text in word format with **1.5** lines and **12** pt; footnotes, abstracts, summaries, equations and bibliographies should be written in **10** point font size in single line spacing.

For transcribed texts, "Times Turkish Transcription" font should be preferred.

The "introduction" **should not be numbered.**

If an abbreviation is used in the text, these abbreviations should be shown in parentheses when used for the first time. For example: Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

Footnotes in the text should be used to provide additional information and should be numbered with normal numbers.

Tables, Figures and Graphics

All tables, figures and graphics should be numbered with normal numbers. (Figure 1 / Table 1 / Figure 1, Figure 2 / Table 2 / Figure 2).

The headings of tables, figures and graphics should be placed on top of them.

The headings of tables, figures and graphics must be written in single line and 10 pt.

If the tables, figures and graphics used in the article do not belong to the author himself, the source should be given at the bottom of the tables, figures and graphics.

Footnotes for tables and figures should be written in 10 point letter size with * (star) symbol.

Formulas and Equations

Formulas should be written left aligned and numbered.

The equations should be numbered as (1), (2), (3) ... and should be written in 10 pt font size.

Science Field Code (JEL CODE)

If the scientific code/jel code information related to the study field can be entered, the author / *writers should write 3 scientific field codes*. Science / jel codes can be found at the following website:

<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>

Acknowledgements

If there are institutions and persons supporting the work, a thank-you note can be written. Acknowledgements can be given as a footnote on the first page of the article or under a separate title before the "references".

Citations

The author must comply with the **APA** (American Psychological Association) publication guidelines in citation of the sources he uses. APA Rules are available at the following web address:

www.apastyle.org

Bibliography

The bibliography should include all of the references cited in the text. Journal and book names should be italic.

The bibliography must be sorted alphabetically by author surname. If more than one studies belonging to one author are found, the studies of the author should be ordered chronologically from the most recent to the earliest one.

Page numbers for periodicals and articles in compilation books should be specified.

Periodicals:

Reçber, Kamuran; Aydın, Çiğdem (2004). "Avrupa Birliğinde İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Halinde Öngörülen Yaptırımlar". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53 (1), 89-115.

Books:

Özdal, Barış; Karaca, Kutay (2015). *Diplomasi Tarihi I*. Bursa: Dora Yayınevi.

Encyclopedia Articles:

Bohannon, Paul, (1968). "Law and Legal Institutions," International Encyclopedia of Social Sciences, Vol. IX, (ed.), David L. Shils, W. Place, McMillan and Free Press, ss. 73-77.

Study-Work Reports:

Frankel, Jeffrey A., (2000). Globalization of the Economy, Working Paper 7858, Cambridge

Book Chapters:

Tezcan, Ercüment (2014). "Avrupa Parlamentosu", Akçay, Belgin; Göçmen, İlke (Der.). *Avrupa Birliği*, Ankara: Seçkin Yayınları, 117-142.

Corporate Resources:

DPT (1989). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994*, Ankara.

Online Resources:

Reçber, Kamuran (2002). "Les Relations Entre l'UEO et l'UE Dans le Cadre des Dispositions du Traité sur l'UE", <http://www.ridi.org/adi/articles/2002/200208rec.htm> (Erişim Tarihi 04.04.2016).

Theses:

Özdoğan, Mehmet (1979). "Fikirtepe", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Newspaper Articles:

Yıldırım, A. Ekber (2017). "Genç Çiftçi Hibe Desteğinde Şartlar ve İstenen Belgeler", *Dünya Gazetesi* (12 Nisan 2017).

News:

Otomotivde Rekor Üretim Gerçekleşti, (12 Nisan 2017), Dünya Gazetesi

Article Submission

Articles in doc. and pdf. format file should be sent to sbedergi@uludag.edu.tr.

Please be sure to notify the author/authors' mobile phone numbers so that the editor can communicate with the author in case of necessity. This information will never be used when the article is published.

Copyright

The copyright of all articles and materials accepted for publication belong to Uludağ University Social Sciences Institute.

Privacy

Names and addresses in this magazine will only be used for the purpose of the journal, which is stated above. It will not be used for another purpose or another part.

308

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

ESKİ SAYILAR / OLD ISSUES

CİLT-VOLUME: 10 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK - DECEMBER 2017
ISSN: 1307-8364
e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

Editör'den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler-Contents.....	ix

309

Hedonik (Hazcı) Tüketimin Özel Günlerdeki Alışveriş Kültürü Üzerindeki Etkisi ve Ülkelerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma <i>The Effect of the Hedonic Consumption on Shopping Culture in the Special Occasions and an Intercountry Comparative Research</i> Deniz AKGÜL, İnci VARİNLİ	1
---	---

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Edebiyat Sosyolojisinin Sınırları <i>Limits in the Sociology of Literature</i> Neslihan ŞEN ALTIN.....	37
--	----

Accountability through the Annual Reports of State Universities in Turkey <i>Türkiye'de Devlet Üniversitelerinin Faaliyet Raporları Aracılığıyla Hesap Verme Yükümlülüğü</i> Tolga DEMİRBAŞ, Rıdvan ENGİN.....	59
---	----

Self-Help Literature in Turkey from the Perspective of Translation Studies <i>Türkiye'de Kişisel Gelişim Yazınına Çeviribilim Açısından Bir Bakış</i> Volga YILMAZ GÜMÜŞ	93
---	----

Hatay'ın Anavatana Katılması Hakkında Yeni Bir Belge <i>A New Document Concerning the Integration of Hatay</i> Adem KARA	117
--	-----

Tweetlerin Etkinliğinin Sosyal Ağlar ile İrdelenmesi <i>Effectiveness of Tweets with Social Networks</i> Yusuf Murat KIZILKAYA, Ayşe OĞUZLAR	135
--	-----

Turist Rehberliği Meslek Kuruluşlarının Web Sitelerinin İçerik
Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi
*The Evaluation of the Web-Sites of the Tourist Guiding Official
Chambers with the Method of Content Analysis*
Özlem KÖROĞLU, Hasret ULUSOY, Selin MANAV151

İlk Çağ Uygarılıklarında Diplomasi
Diplomacy in First-Age Civilizations
Ulaş Töre SİVRİOĞLU, Muzaffer Ercan YILMAZ179

Kaynak Tüketim Muhasebesinin Gelişim Süreci, Maliyet
Avantajları ve Teorik Bir Uygulama
*The Development Process of Resources Consumption Accounting,
Cost Advantages and a Theoretical Application*
Müslime SÖZEN229

Adil Dünya İnancı Üzerine Bir Polemos
A Polemos on Just World Belief
Arzu GÜL TOPUZ, Metin TOPUZ, Onur UCA.....257

Küresel Politik Sistemde Liderlik: George Modelski ve
Dünya Politikasında Uzun Döngüler
*Leadership in Global Political System: George Modelski and
Long Cycles in World Politics*
Samet YILMAZ277

310

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

CİLT-VOLUME: 10 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2017

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler-Contents.....	ix

Klasik Bale Temsilinin İzleyiciler Üzerindeki Etkisi <i>The Effects of Classical Ballet Performance on Audience</i> Gülay GÖĞÜŞ, İsmail M.GÖĞÜŞ.....	1
---	----------

311

Patent Valuation In The Scope Of Corporate Tax Law Exception <i>Kurumlar Vergisi Kanunu İstisnasına Göre Patent Değerleme</i> Fehmi Ali ILDIR	27
--	-----------

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Uluslararası Terörizmin Gelişimi ve Dini Motivasyonlu Terör Olgusu <i>Development of International Terrorism and the Phenomenon of Religiously Motivated Terror</i> Sezgin KAYA	53
--	-----------

Refik Halid Karay'ın Gurbet Hikâyeleri Adlı Eserinde Öteki Bağlamında Araplar ve Avrupalılar <i>Araps and Europeans as Context of the "Other" in the Work of Refik Halid Karay's Gurbet Hikâyeleri</i> Gözde ÖZLEM	81
--	-----------

Şehir Tarihi ve Turizm: Bursa Örneği <i>Urban History and Tourism: The Case of Bursa</i> Funda SONGUR	99
--	-----------

Nasıl Toprak Oluyoruz? <i>How Do We Become Soil?</i> Mustafa ŞAHİN, Hüseyin S. BAŞKAYA	125
---	------------

The Role of Social Media Activism in New Social Movements: Opportunities and Limitations <i>Yeni Sosyal Hareketler Bağlamında Sosyal Medya Aktivizminin Rolü: Fırsatlar ve Sınırlamalar</i> Sezen RAVANOĞLU YILMAZ	141
--	------------

Migrations from Caucasia to Anatolia and Caucasian Immigrants <i>Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Kafkasyalı Göçmenler</i> Ayşenur BİLGE ZAFER	165
--	------------

CİLT-VOLUME: 9 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK-DECEMBER 2016

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' denvii

Editor's Note viii

İçindekiler ix

Turkey's Foreign Dependence on Energy and Wind Power
as an Alternative Energy Resource

*Türkiye'nin Enerjide Dışa Bağımlılığı ve Alternatif Enerji Kaynağı
Olarak Rüzgar Enerjisi*

Ferhat ARSLAN.....1

Ekonomik Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında AB-Çin İlişkileri
Economic Interdependence between the EU and China

Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ.....33

Tibet Budizmi'nde İnanç Esasları ve Ölüm Ötesi

The Faith Basics in Tibetan Buddhism and beyond the Death

Ahmet GÜÇ / Aliya SHARAFULLİNA.....57

Örgütsel İletişim ve Motivasyon İlişkisi -Bir Uygulama-

*The Relationship between Organizational Communication and Motivation:
An Application*

M. Kürşad TİMUROĞLU / Ensar BALKAYA.....89

The Representation of 2015 Ankara Bombings in Canadian Media

2015 Ankara Bombalı Terör Olayının Kanada Medyasında Temsili

Huriye TOKER / Taylor RAE (Gluska).....115

Bursa'da Vatan Cephesi

The Fatherland's Front in Bursa

Bilal TUNÇ.....137

312

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

CİLT-VOLUME: 9 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2016

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' denvii

İçindekiler ix

Bursa / Hisar Bölgesi Mozaikleri ve Geometrik Desen
Repertuarı

Mosaics of Bursa / Hisar Region and the Geometric Motif Repertory

Hazal ÇITAKOĞLU1

Sanal Kaytarma ve İş Performansı İlişkisi: Sağlık ve
Tekstil Sektörü Çalışanlarının Karşılaştırılması

*Relationship between Cyberloafing and Work Performance:
Comparison of Health and Textile Industry Workers*

Mine AFACAN FINDIKLI33

Bir Vergi Güvenlik Önlemi Olarak Kontrol Edilen Kurum
Kazancı ve Türkiye-Hollanda Çifte Vergilendirmeyi Önleme
Anlaşması Açısından Uygulamasının İncelenmesi

*As a Tax Security Measure Earning of Controlled Foreign
Corporation and Examining of the Implementation in term of
Turkey-Netherlands Avoidance of Double Taxation Treaty*

Fevzi RİFAT ORTAÇ ve Selin ERTÜRK ATABEY63

The Impact of EU Conditionality on Democratisation in Turkey:
The Case of Civil-Military Relations in the Period of 1999-2008

*AB Koşulluluğunun Türkiye'nin Demokratikleşmesi Üzerine Olan Etkisi:
1999-2008 Dönemi Sivil-Asker İlişkileri Örneği*

Fatma Zeynep ÖZKURT79

Anadolu Miken Seramiği Geometrik Motif Repertuarına
Genel Bir Bakış

*An Overview to the Geometric Motif Repertoire of Anatolian
Mycenaean Pottery*

Nur Deniz ÜNSAL109

313

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

CİLT-VOLUME: 8 • SAYI-ISSUE: 2 • ARALIK-DECEMBER 2015

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' denvii

Editor's Note viii

İçindekiler-Contents..... ix

Mahalli İdare Düzeyinde Mali Kuralların İncelenmesi

An Examination of Fiscal Rules for Local Governments

Tolga DEMİRBAŞ1

The Impact of Russia's Historical Economic Position on Russian
Identity and Nationalism

*Rusya'nın Tarihsel-Ekonomik Konumunun Rus Kimliği ve Milliyetçiliği
Üzerindeki Etkisi*

Mert GÖKIRMAK33

Türk Mukavemet Teşkilatı'nda Muhabere 1955-1974

Communication in Turkish Resistance Organization

Ulvi KESER61

Avrupa Birliği Hukuku ve Avrupa Birliği Adalet Divanı İçtihatları
Işığında Ticari Şirketlerin Yerleşme ve Serbest Dolaşım Özgürlüğü

*The Freedom of Establishment and Mobility of Corporations in Consideration
of European Union Law and European Court of Justice's Awards*

Sinan Can KONYALI115

Hanlıklar Döneminde Kuzey Azerbaycan'ın Osmanlı ile Siyasi
İlişkileri

*Political Relationship Northern Azerbaijan with Ottoman in the
Period of Khanates*

Dadash MUTALLİMOV155

Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk
Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi

*The Analysis of Post Cold War International System from Richard
Rosecrance's System Model Perspective*

Yusuf YILDIRIM179

314

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

CİLT-VOLUME: 8 • SAYI-ISSUE: 1 • HAZİRAN-JUNE 2015

ISSN: 1307-8364

e-ISSN: 1307-9999

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Editör' den	vii
Editor's Note	viii
İçindekiler	ix
Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Son Gelişmeler <i>Recent Developments in Taxation of Electronic Commerce</i> Hakan AKAR, Yiğit Alp YURTER.....	1
Hata Terimlerindeki Otokorelasyonun Dickey Fuller Birim Kök Testinin Gücü Üzerindeki Etkisi: Simülasyon Model Yaklaşımı <i>The Effect of Autocorrelation in Error Terms on the Power of the Dickey Fuller Unit Root Test: A Simulation Approach</i> Mehmet ÇINAR, Atilla HEPKORUCU.....	29
Kurumsal İtibar Ölçümlendirme Yaklaşımları Üzerine Yazınsal Bir İnceleme <i>Approaches of Measuring Corporate Reputation: A Literature Review</i> B. Aydem ÇİFTÇİOĞLU, Benan GÖK.....	63
Osmanlı Modernleşmesinin Hukuk Eksenli Bir Okuması Reşat Kaynar'ın "Türkiye'de Hukuk Devleti Kurma Yolundaki Hareketler" <i>A Juridical-Based Reading of Ottoman Modernisation: Reşat Kaynar's 'The Movements Towards Founding a 'Rechtsaat' in Turkey'</i> Ekin ERDEM.....	79
Bursa'nın Antik Deniz Limanları <i>Ancient Sea Harbors of Bursa</i> Serkan GÜNDÜZ.....	105
Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Bayrak ve Diğer Sancak Radyoları 1963-1974 <i>Bayrak and the Other Military Radios in Turkish Cypriot Struggle History 1963-1974</i> Ulvi KESER.....	147

315

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018

Tüketicilerin Renk Algısı ve Cinsiyet: Pazarlama Bakış
Açısından Bir Araştırma

*Consumers' Color Perception and Gender: A Research from
Marketing Perspective*

Ayşe BİCAN ŞEN, ERKAN ÖZDEMİR.....183

316

IJSI 11/1
Haziran/
June
2018